

D. 99.576 I 2

J. 120 ?

WOJCIECH KĘTRZYŃSKI.

O ROCZNIKACH

POLSKICH.

W KRAKOWIE.

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.

1896.

WOJCIECH KĘTRZYŃSKI
O ROCZNIKACH
POLSKICH

Osobne odbicie z Tomu XXXIV. Rozpraw Wydziału historyczno-filozoficznego
Akademii Umiejętności w Krakowie.

514746

514 746 I

W Krakowie, 1896. — Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod zarządem A. M. Kosterkiewicza.

O ROCZNIKACH POLSKICH.

Napisał

WOJCIECH KĘTRZYŃSKI

Niedawne to czasy, gdy roczników polskich nie znaliśmy prawie wcale; zbiór ich bowiem wydany w zeszłym wieku przez Sommersberga w drugim tomie *Scriptores rerum Silesiacarum* przedstawiał chaos, w którym trudno było się zorientować; oszepecony nadto był licznymi błędami drukarskimi. Nie zawierał przytem ani najdawniejszych, ani najciekawszych roczników. Rocznik zaś kapituły krakowskiej, wydany roku 1853 przez ks. Ludwika Łętowskiego w „Katalogu biskupów i prałatów”, choć sam przez się bardzo cenny, nie uczynił zadość słusznym wymaganiom krytyki. Wielką przysługę wyświadczyły dziejopisarstwu polskiemu *Monumenta Germaniae historica*, które w XIX tomie *Scriptores* po raz pierwszy wydały cały szereg naszych roczników w starannem opracowaniu. *Monumenta* zaś *Poloniae historica* zebrały w swoich sześciu tomach, które od r. 1864 do r. 1893 wyszły, wszystkie roczniki dawniej znane lub później dopiero odkryte i ogłosiły starannie ich teksty. Wszystkie więc znane roczniki, są już dziś wydrukowane, korzystając z nich można bez trudu, bo *Monumenta*, jedne i drugie, łatwo przystępne, ale powiedzmy otwarcie, że zadanie dopiero w połowie skończone; mamy teksty roczników wiernie oddane według rękopisów, lecz nie posiadamy jeszcze ich krytycznego opracowania, które wogóle nie było możliwem, póki wszystkie znane teksty nie zostały ogłoszone drukiem. Dla tego też praca p. Stanisława Smolki, który roku 1873 ogłosił rozprawę pod tytułem: „*Polnische Annalen bis zum Anfange des*”

vierzehnten Jahrhunderts⁴, choć wiele ciekawych przyniosła wskazówek, nie mogła wydać rezultatów zadowalniających. Wojciechowski zaś praca „O rocznikach polskich z X—XV wieku”, ogłoszona r. 1880 w Pamiętniku Akademii umiejętności krakowskiej t. IV, która również miała objąć całość naszych roczników, pozostała dotąd torsem, bo nie więcej nie wyszło, jak tylko ta część, która traktuje o roczniku kapitulnym krakowskim. Sądzę zatem, że czas już dzisiaj zastanowić się bliżej nad rocznikami naszymi, przedstawiającymi ciągle jeszcze chaos nierozjaśniony, albowiem części składowe, źródła, powstanie ich nie są jeszcze należyście wyswiecone i wiarygodność ich nie jest zatem dostatecznie sprawdzona; należy to uczynić tem bardziej, że wszystkie zasoby źródłowe nasze, o których mieliśmy wiadomość, zostały ogłoszone i nie ma nadziei, aby tak prędko nowe źródła miały lub mogły się znaleźć.

Zabierając się do pracy niniejszej, świadom jestem trudności, które mię czekają, bo sam już nieraz próbowałem swych sił na tem polu i daleki jestem od rozczczenia, jakoby od razu sam jeden potrafił rozwiązać wszelkie zagadki i usunąć wszelkie trudności; nie wątpię jednak, że, jak rzeczy dziś stoją, cała sprawa da się posunąć naprzód i przybliżyć do ostatecznego rozwiązania, które pozostawiam młodszym i świeższym siłom.

Przypadek przechował nam w oryginale pomnikowe dzieło, wysoko przez wszystkich cenione; mówię tu o roczniku kapituły krakowskiej, który dla XIII wieku jest tem, czem Długosz dla XV, albowiem autor jego złączył w jedną całość wielki szereg roczników wówczas w Polsce istniejących, z których część tylko przechowała się dotychczas, część zaś, jak się zdaje, przepadła na zawsze. Roczники, przechowane do dziś dnia, pochodzą po większej części z późnych bardzo odpisów niedbale zrobionych; dla nich zatem tekst rocznika kapitulnego krakowskiego jest nieraz pewną kontrolą, gdyż autor jego miał przed sobą odpisy o wiele starsze od tych, które do nas doszły. Sądzę zatem, że chcąc rozbiór roczników oprzeć na pewnym fundamencie, należy za główną podstawę badań obrać rocznik kapituły krakowskiej, oraz jego stosunek do innych roczników lub raczej stosunek tych roczników do niego, o ile są one jego źródłami bezpośrednimi lub pośrednimi. W pierwszym zatem rozdziale, któremu nadajemy tytuł „Rocznik kapituły krakowskiej i jego źródła”, przedmiotem naszych badań będą a) Rocznik wielkopolski czyli angijsko-hersfeldzko-polski¹⁾; b) Ro-

¹⁾ Mon. Pol. hist. II, 789—800.

cznik świętokrzyski dawny (Annales Cracovienses vetusti¹⁾); c) Rocznik krótki (Annales Cracovienses breves²⁾); d) Annales Poznanienses³⁾); e) Annales Lubinenses⁴⁾); f) Rocznik krakowski (Annales Cracovienses compilati⁵⁾); g) Rocznik Dominikański krakowski czyli Krasińskich⁶⁾; h) Rocznik kamieniecki (Annales Camenecenses⁷⁾) i Baworowskiego⁸⁾); i) Rocznik miechowski (Annales Miechovienses⁹⁾); k) Rocznik górnośląski (Annales Silesiae superioris¹⁰⁾) i l) Rocznik kapituły krakowskiej (Annales capituli Cracoviensis¹¹⁾).

W rozdziale drugim, zajmującym się Rocznikami pochodnymi czyli kompilacjami późniejszymi, rozbiierać będziemy a) Rocznik świętokrzyski (Annales sanctae crucis Polonici¹²⁾); b) Rocznik kujawski (Annales Cuiavienses¹³⁾); c) Rocznik mansyonarzy krakowskich (Annales mansionariorum Cracoviensium¹⁴⁾); d) Rocznik Sędziwoja¹⁵⁾ i e) Roczники małopolskie¹⁶⁾ i Traski¹⁷⁾. Rozdział trzeci poświęcimy wyłącznie rocznikom kapituły poznańskiej¹⁸⁾ 19).

¹⁾ Mon. II, 773—774.

²⁾ Mon. II, 792—815.

³⁾ Mon. V, 874—881. Mon. Germ. hist. SS. XXIX, 469—470.

⁴⁾ Mon. V, 869—873.

⁵⁾ Mon. II, 828—852.

⁶⁾ Mon. III, 128—133.

⁷⁾ Mon. II, 777—778.

⁸⁾ Mon. VI, 678—679.

⁹⁾ Mon. II, 882—896.

¹⁰⁾ Mon. III, 714—716.

¹¹⁾ Mon. II, 789—816.

¹²⁾ Mon. V, 886—889.

¹³⁾ Mon. III, 59—118.

¹⁴⁾ Mon. V, 890—896.

¹⁵⁾ Mon. II, 872—880. Mon. Germ. hist. SS. XXIX, 425—430.

¹⁶⁾ Mon. II, 818—825; III, 140—202, II, 861—871.

¹⁷⁾ Mon. II, 828—861.

¹⁸⁾ Mon. Germ. hist. SS. XXIX, 438—469. Mon. III, 7—42, 42—43.

¹⁹⁾ Porównyując liczbę roczników powyżej przytoczonych, które mają być przedmiotem badań niniejszych, ze spisem przez Wojciechowskiego w rozprawie O rocznikach podanym, łatwo można się przekonać, że ta rozprawa miała ich znacznie więcej objąć, aniżeli moja. Aby zapobiedz nieporozumieniom, nadmieniam, że w zakresie moich poszukiwań wchodzi tylko roczniki a nie wspominki, wchodzi roczniki polskie a nie obce, lub jak większa część śląskich, tylko pośrednio z naszymi się łączące, choć, gdzie tego potrzeba, i z nich się korzysta. Wykluczam dla tego z góry umieszczone w spisie Wojciechowskiego Annales Colbacenses (2), Annales Thorunenses (29) i Annales Polplinenses (13), które z naszymi dziejami i naszą literaturą nie mają nic wspól-

ROZDZIAŁ I.

Rocznik kapituły krakowskiej i jego źródła.

Najciekawszym i najcenniejszym z naszych roczników jest niewątpliwie rocznik kapituły krakowskiej, który, przechowany w oryginale z XIII wieku, góruje nad innymi tak wiekiem swoim — przewyższa go pod tym względem tylko t. zw. rocznik świętokrzyski dawny, pochodzący z XII wieku — jako i treścią. To też jest niezawodnie przyczyną, że nim przed innymi zajmowali się uczeni, ale choć wiele już o nim pisano, kwestye, które z nim się łączą, nie tylko nie zostały wyjaśnione, lecz bardziej się jeszcze zagmatwały; dla tego też i my zaczynamy swoje badania nad rocznikami polskimi od niego, gdyż z nim łączą się ściśle nie tylko kwestye źródłowe, lecz i początki naszej analityki, które wydobyć i zbadać należy.

Zanim jednak przystąpimy do właściwego przedmiotu naszych badań, musimy naprzód wyluszczyć o roczniku kapitulnym krakowskim zdanie tych, którzy nim szczegółowo się zajmowali.

Pierwsi, którzy go krytycznie wydali w Monumentach Pertza, W. Arndt i R. Roepell, zwrócili już uwagę na okoliczność, że na czele jego stoi rocznik obcy, niemiecki, o którym sądzą, że wypłynął z roczników hersfeldzkich i przypuszczają, że przez Pragę dostał się do Polski i tutaj służył za wątek, do którego tak rocznik świętokrzyski dawny jako też dawny rocznik kapituły krakowskiej przyczepiły swe polskie zapiski. Dawny ten rocznik kapitulny, który zaginął, jest, jak przypuszczają, źródłem niemal wszystkich obecnych roczników, a zatem i kapitulnego dziś nam znanego.

August Bielowski, wydając r. 1872 w drugim tomie Monumentów Poloniae hist. rocznik kapituły krakowskiej, zwraca na to uwagę, że autor tego rocznika nie miał przed sobą bezpośrednio owego rocznika hersfeldzkiego, lecz że czerpał głównie z rocznika t. z. wielkopolskiego,

oraz wszystkie wspominki i t. z. roczniki śląskie jak Cystersów henrykowskich (8), gryssowskie (10—11), wrocławskie (14, 31) i lubiąskie (23); uchylam dalej wspominki gnieźnieńskie III (19), sochaczewskie (22) i plockie (27), bo zawierają nie roczniki, lecz przeważnie zapiski kalendarzowe. Spominki zaś gnieźnieńskie I—II (16—17) łączą się w niniejszej rozprawie stosownie do tradycyi rękopisów z rocznikami kapituły poznańskiej. Wyliczone zaś u Wojciechowskiego pod 5 numerami roczniki małopolskie i Traski (9, 24, 25, 26 i 28) traktuję jako całość pod jedną liczbą. Późniejsze roczniki współczesne, które powstały w XV i XVI w., nie wchodziły w zakres mojej pracy.

sięgającego do r. 1190, który już był korzystał z rocznika hersfeldzkiego. Dalej twierdzi tenże wydawca, że rocznik krótki krakowski (Annales breves Cracovienses) czyli raczej pierwotny oryginał jego był także jednym ze źródeł, które wcielono w rocznik kapitulny.

G. Waitz: Verlorne Mainzer Annalen (w Nachrichten von der k. Gesellschaft der Wissenschaften und der Georg-Augusts Universität aus dem Jahre 1873 — Göttingen 1873, str. 383—391), widząc również pokrewieństwo rocznika kapitulnego z rocznikiem hersfeldzkim i pragskim, zwrócił uwagę jeszcze na to, że nie wszystkie zapiski początkowego rocznika stamtąd pochodzić mogą, lecz że pewna część ich mianowicie lata 842, 843, 875, 879, 881, 882, 887, 889, 895, 897, 899 a może także 937 i 953 są wyjęte z Annales Augienses, które później były przechowane w Moguncyi; że inne znów a mianowicie lata 907, 933, 934, 936 i po części 937 i 940, które się powtarzają także w Annales Pragenses, nie pochodzą ani z rocznika hersfeldzkiego, ani z augijskiego, lecz z korbejskiego; stąd wyprowadza wniosek, że roczniki hersfeldzkie i korbejski już były połączone, zanim przeszły do rocznika praskiego i nie wątpi, że do tej kompilacji należał wówczas już także rocznik augijski, choć w Annales Pragenses śladu jego już nie ma. Kompilacya miała powstać, jak Waitz przypuszcza, w Moguncyi; stąd miała przejść do Pragi i Krakowa, a że rocznik kapitulny pod rokiem 1012 wspomina o śmierci Hermana, księcia szwabskiego, przyjmuje za rzecz pewną, że przeniesienie kompilacyi augijsko-hersfeldzko-korbejskiej, czyli według jego zdania roczników moguncyjskich na wschód, musiało mieć miejsce niedługo potem. Rocznik kapitulny nie zawiera całej kompilacyi, lecz tylko wyciąg z niej.

Dr. Stanisław Smolka w swej rozprawie „Polnische Annalen“, wydanej r. 1873, twierdzi, że do połowy XI wieku Polska nie posiadała właściwych roczników; wątkiem ich przyniesionym z Niemiec była kompilacya, do której weszły cząstki roczników hersfeldzkiego, korbejskiego, moguncyjskiego i praskiego, która się, jak już Waitz twierdził, skończyła na roku 1012. Dostała się do Polski przez Pragę, gdzie przyjęła kilka wiadomości czeskich. Największy jej fragment zawiera rocznik kapitulny, mniejszy zaś — rocznik świętokrzyski dawny; ale i w innych rocznikach znajdują się drobne ślady tej pierwotnej kompilacyi. Prawdopodobnie pierwszy rocznik polski powstał w Krakowie a założyło go duchowieństwo katedry krakowskiej; stało to się prawdopodobnie w drugiej połowie XI wieku i to około r. 1071. Najdawniejszy ten rocznik zaginął; z niego czerpał pierwszy rocznik świętokrzyski dawny w pierwszej połowie XII wieku a w drugiej kompilacya jakaś dziś nieznaną, na której rocznik kamieniecki się opiera.

Na wywody Bielowskiego, który rocznik wielkopolski uważał za pierwotne i główne źródło rocznika kapitulnego i odnosił jego początek do czasów około r. 1190, Smolka się nie zgadza; a ponieważ w rękopisie wrocławskim po zapiskach tegoż rocznika z r. 1190 następują jeszcze niektóre wiadomości z końca XIII i z początku XIV wieku, których ślad również znajduje się w roczniku kapitulnym, sądzi więc, że go nie można uważać za rocznik samodzielny, lecz za ekscerpt fragmentaryczny z rocznika kapitulnego.

W wieku XII i XIII kontynuowano w Krakowie ów pierwotny rocznik kapitulny.

Roku 1267 przestano go pisać, gdyż w tym czasie przerobiono na dzisiejszy rocznik kapitulny, dodając liczne nowe, z innych źródeł zaczerpnięte wiadomości; prowadzono go potem przez czas jakiś dalej.

Stary rocznik kapitulny, jak jest podstawą nowego, tak też jest źródłem większej części polskich roczników, które z niego czerpały.

Smolka jednak nie jest zupełnie pewny, czy tak jest, jak rzeczek przedstawił; ma bowiem niejaki wątpliwości, czy ów rocznik dawny mógł powstać w Krakowie, gdyż dawny rocznik świętokrzyski, pochodzący z pierwszej połowy XII wieku i mający być ekscerptem z niego, zawiera tylko jedną wiadomość o Krakowie, która niekoniecznie tam powstać musiała, i przypuszcza, że najdawniejszy watek annalistyki polskiej składał się może z drobnych zapisków, odnoszących się do historii kraju i rodziny książęcej, zapisków, które przyczepiono do owych zagranicznych roczników. W takim razie byłby rocznik dawny świętokrzyski najlepszym tychże wzorem a rocznik zaginiony kapitulny już kompilacją. —

Najdokładniej zajmował się rocznikiem kapitulnym krakowskim i najobszerniej pisał o nim Dr. Tadeusz Wojciechowski w swojej rozprawie „O rocznikach polskich X—XV w.”, wydanej r. 1880 w Pamiętniku Akademii Umiejętności w Krakowie¹⁾. Dla jej ważności musimy ją tutaj nieco obszerniej streścić.

W pierwszym ustępie zajmuje się autor teorią roczników, dzieląc je według formy i budowy na współczesne i złożone; we współczesnych powstają zapiski przez współczesne wciągnięcie każdego zapiska z osobna oraz przez jednorazowe wciągnięcie wcześniejszych zapisków z pamięci lub z innego rocznika a przez współczesne dopisywanie późniejszych.

W rocznikach złożonych wyróżnia p. Wojciechowski dwa stopnie stosownie do tego, czy autor użył do swej kompilacji jednego rocznika

tylko, czy kilku. Do pierwszego stopnia należy według niego n. p. rocznik kapitulny krakowski i świętokrzyski II, do drugiego roczniki Traski, Szamotulskiego, Kuropatnickiego itp.

W drugim paragrafie mówi autor o początkach rocznikarstwa polskiego i przedstawia zdanie Waitza i Smolki o najdawniejszym roczniku, poczynającym się od roku 730 a ułożonym w Moguncyi przy końcu X wieku, który zaginął, znalazłszy w Polsce kontynuacją. Wojciechowski nie dzieli ich zdania, lecz utrzymuje, że dawny rocznik kapitulny nie zaginął, bo przechował się jako ułamkowa kopia w rocznikach wielkopolskim 830—1190 i krótkim 966—1283, oraz jako transumpt interpolowany w nowym roczniku kapitulnym, który jest kompilacją spisana w roku 1266 z dawniejszych roczników, a którego oryginalne zapiski zaczynają się dopiero od r. 1250. Wydzielając więc z nowego rocznika kapitulnego dodatki kompilatora, otrzymujemy dawny rocznik, który znów był kompilacją, koło r. 1100 począta. W skład tej kompilacji weszły rocznik frankońsko-polski 730—1091 i rocznik 1026—1082 czyli *Notae Cracovienses antiquissimae*. Rocznik zaś frankoński nie przybył do Polski w połowie XI wieku, lecz w ostatniej ćwierci X wieku wprost z Niemiec i otrzymał w Polsce oryginalną kontynuacją, od r. 1000 począwszy.

W trzecim paragrafie rozważa autor budowę kompilacji z r. 1266 celem wydobycia z niej rocznika dawnego i w tym celu zestawia z dawnym rocznikiem świętokrzyskim w dwóch kolumnach tekst nowego rocznika kapitulnego w ten sposób, że w pierwszej pomieszcza te zapiski, które uważa za własność rocznika frankońsko-polskiego, a w drugiej to, co mniema być najdawniejszymi zapiskami krakowskimi; po roku 1091 następuje kontynuacja, sięgająca do r. 1223 i stanowiąca z rocznikiem frankońsko-polskim i z zapiskami krakowskimi tak zwany rocznik kapitulny dawny; z tego zaś rocznika wydziela autor w osobnej kolumnie to, co uważa za dodatek kompilatora z r. 1266.

Jak rocznik kapitulny nowy zawiera w sobie rocznik kapitulny dawny, tak znów kalendarz kapitulny nowy, pisany w roku 1253, zawiera kalendarz kapitulny dawny. Rocznik nie korzystał z kalendarza a kalendarz z rocznika. Ponieważ jednak w obydwóch pomnikach wiele jest prawie równobrzmiących zapisków, więc autor przypuszcza, że, jak jeszcze obecnie nowy rocznik kapitulny i nowy kalendarz krakowski znajdują się w jednym rękopisie, tak było i przedtem, że autor dawnego rocznika układał i dawny kalendarz. Czas założenia dawnego kalendarza oznacza autor na r. 1100, w którym też czasie miał powstać dawny rocznik kapitulny.

¹⁾ Tom IV Wydziału filologicznego i historyczno-filozoficznego, str. 144—233.

Że kompilator XIII wieku kopiował dawny rocznik, na to znajduje autor dowód w dwóch rocznikach, które bezpośrednio z niego pochodzą; są to tak zwany rocznik wielkopolski 730—1191 — autor nazywa go rocznikiem Czarnkowskiego — który jest po prostu kopią, zdjętą pośrednio lub bezpośrednio z niego, oraz tak zwany rocznik krótki 965—1283, który niby jest ekscerptem z dawnego rocznika kapitulnego.

Rezultaty swoich badań nad rocznikiem kapitulnym zamyka autor takimi uwagami:

1) Autor nowego rocznika kapitulnego, pisząc w roku 1266, nie tworzył nowego tekstu zapisków, lecz po prostu przepisał tekst dawnego rocznika a tylko miejscami pomnożył go dodatkami, które łatwo można rozeznać i wydzielić.

2) Dawny rocznik kapitulny, jakkolwiek zaginął w oryginalnym rękopisie, przechował się jednak w kilku tekstach, a mianowicie jako transumpt z interpolacjami w nowym roczniku kapitulnym, jako ułamna kopia w roczniku Czarnkowskiego, a wreszcie jako ekscerpt w roczniku krótkim.

3) Tekst wydzielony jako dawny rocznik kapitulny ma prawo do takiej autentyczności, jaka przysługuje transumptom, które są wprawdzie interpolowane, których jednak nie ma powodu podejrzewać o fałszerstwo.

Czystym odpisem rocznika frankońsko-polskiego, lubo częściowym tylko, jest tak zwany rocznik świętokrzyski dawny (*Annales Cracovienses vetusti*), pochodzący z pierwszej ćwierci XII wieku, który do roku 1091 z rocznikiem kapitulnym dawnym ma główną ilość zapisków wspólnych, co było powodem, że autor rozdzielił rocznik kapitulny dawny na dwie części, z których jedna stanowi rocznik frankońsko-polski a druga najdawniejsze zapiski krakowskie. Rocznik świętokrzyski, twierdzi autor, nie może być źródłem rocznika kapitulnego. Porównanie rocznika świętokrzyskiego z kapitulnym pozwala odtworzyć pierwotny rocznik frankońsko-polski 730—1091, który więc znamy jako transumpt z drugiej ręki w nowym a jako transumpt z pierwszej ręki w dawnym roczniku kapitulnym, t. j. w kopii jego, przechowanej w zbiorze Czarnkowskiego, oraz jako odpis z pierwszej ręki lubo niedokładny w kodeksie świętokrzyskim.

W paragrafach czwartym i piątym zajmuje się autor szczegółowo rocznikiem frankońsko-polskim; zbija przedewszystkiem hipotezę Waitza i innych, jakoby ten rocznik czerpał ze źródeł czeskich a mianowicie z rocznika pragskiego a potem zastanawia się nad pytaniem, z których stron Niemiec przybył do Polski; zbijając twierdzenia dawniejszych

badaczy, utrzymuje, że składa się z kilku części, że pierwsze jego części 730—816 i 840—907 są kompilacją, złożoną z dwóch dawniejszych roczników; później zaś kto inny dodał zapiski 931—970 około roku 974 i to, jak autor mniema, prawdopodobnie w Korbei, skąd z mnichami, głoszącymi Polakom chrześcijaństwo, przywędrował ów rocznik do Polski. Około roku 1000 zaciągnięto do niego niektóre wiadomości o św. Wojciechu a po r. 1000 przybywały zapiski współczesne, ale szczupłe.

Paragraf szósty zajmuje się znowu rocznikiem kapitulnym dawnym i zastanawia się nad tem, kiedy i wśród jakich okoliczności został założony i ktoby mógł być autorem. Po roku 1100, twierdzi autor, otrzymał rocznik kapitulny kontynuacją współczesną¹⁾.

Zgadza się zatem wszyscy, że na czele rocznika kapitulnego stoi rocznik obcy, przybyły do nas z Niemiec; ale podczas gdy Arndt i Röpell, Waitz i Smolka przypuszczają, że on naprzód przybył z Niemiec do Pragi a potem dopiero do Polski, Wojciechowski temu zaprzecza i przypuszcza słusznie, że naprzód przybył do Polski a z Polski dopiero do Pragi.

Wszyscy też, z wyjątkiem Bielowskiego i Wojciechowskiego, przypuszczają, że niegdyś istniał wielki rocznik kapituły krakowskiej, który po większej części jest źródłem dzisiejszego rocznika kapitulnego i innych roczników polskich, które z niego czerpały. Wojciechowski zaś nazywa hipotezę o zaginionym roczniku fikcją i twierdzi natomiast, że ów dawny rocznik jeszcze istnieje.

Ale jeżeli zaginiony rocznik kapitulny jest fikcją, to nie mniej fikcją jest rocznik kapitulny wydzielony przez Wojciechowskiego, jak również wogóle ów rocznik dawny kapitulny, na którego istnienie nigdzie a nigdzie nie mamy najmniejszego dowodu, ani najdrobniejszej o nim wiadomości; bo ze słów bulli Innocentego IV z r. 1252, któremi w sprawie kanonizacyi św. Stanisława Jakóbowi z Veletri polecił zbadać „librum cronicorum, quoad capitulum pertinens, ad negotium memoratum ex archivo... ducis Polonie editum et etiam librum annalium et epitaphium“ nie wynika wcale, aby jakiś rocznik kapituły krakowskiej lub jakiś dawny nagrobek istniał, jak istniał „liber cronicorum ex archivo ducis editus“ t. j. niewątpliwie kronika Wincentego²⁾. Papież polecił zbadać kronikę

¹⁾ Obszerną recenzją o rozprawie Wojciechowskiego umieściłem w Przewodniku naukowym i literackim z r. 1882, str. 847—864.

²⁾ Udając się do Rzymu z prośbą o kanonizacyą św. Stanisława, załęczono, jak to zdaje się wynikać ze słów bulli, odpis kroniki Wincentego, w której jeden rozdział poświęcony był temuż świętemu. Papież kazał zatem sprawdzić sam oryginał kroniki,

wyraźnie oznaczoną, oraz roczniki¹⁾ lub może katalogi biskupów, które także nieraz nazywano annales, w których musiały lub mogły znajdować się wzmianki o biskupie męczenniku, a takich roczników było w owym czasie niewątpliwie kilka.

Trudno także zrozumieć, dlaczego rocznik wielkopolski ma być ulomną kopią a rocznik krótki ekscerptem owego dawnego rocznika kapitulnego; nie mają bowiem nic wspólnego z sobą, z wyjątkiem kilku wiadomości, które się wszędzie powtarzają w tej samej formie, tak, że pochodzenia z jednego źródła nawet przypuścić nie można, chyba utrzymując, że każdy z dawnego rocznika kapitulnego brał tylko to, co drugi opuścił. W gruncie rzeczy i Wojciechowski niewiele różni się od zwolenników teorii o roczniku zaginionym, bo i oni twierdzą, że się przechował w różnych rocznikach w kształcie ekscerptów, a znów różnica pomiędzy kopią ulomną lub niedokładnym odpisem a ekscerptem jest tak subtelna, że w praktyce żadnego nie ma znaczenia, bo obojętną jest rzecz, czy ktoś, przepisując rocznik jakiś, bezmyślnie opuszcza połowę zapisków, czy też ekscerpując go z uwagą lub bez uwagi, czyni to samo; rezultat jest dla nas ten sam, bo całego rocznika nie posiadamy, a różnica leży tylko w intencji, w zamiarze.

Wychodząc z mylnego założenia, że istniał dawniej jakiś wielki rocznik kapitulny, oraz że ten rocznik był kompilacją, zapomniał Wojciechowski zapytać się, czy autor nowego rocznika kapitulnego nie jest kompilatorem, który zebrane liczne roczniki ułożył w jedną całość a od r. 1250 własnymi pomnożył wiadomościami?

Fikcyjna zaginionego lub pośrednio zachowanego rocznika wielkiego, z którego inne wypłynąć miały, nie jest zdolna wydać rezultatów zadowalniających, bo jest przeciwna naturze i może chyba tylko wyjątkowo znaleźć zastosowanie tam, gdzie wszystkie inne sposoby i środki nie dopisały; ogólną regułą nigdy być nie może. Roczniki bowiem pierwotne nie rozgałęziają się jak drzewo potężne im dalej od korzeni, tem bujniej, i nie rozradzają się w liczne, ale małe roczniki. Mojem zdaniem rzecz ma się odwrotnie, bo wielkie roczniki z wielką ilością drobnych zapisków, obejmujących lat setki, powstają jak rzeki z dopływu licznych strumyków; na ich całość składały się liczne roczniki, mniejsze i większe, i zapiski luźne. Tak przedstawia się naszym oczom i rocznik kapitulny krakowski i dlatego sądzimy, że Bielowski najbliższy był prawdy,

o której już wiedział, a zbadać roczniki i nagrobek, przypuszczając, że i takie znajdować tam się mogą.

¹⁾ Codex Cath. Cracov. nr. 33.

skoro twierdził, że rocznik ten nie czerpał bezpośrednio z hersfeldzkiego, lecz z rocznika wielkopolskiego, oraz że rocznik krótki, choć może nie dzisiejszy jego tekst, lecz dawniejszy, był również źródłem, z którego kompilator XIII wieku korzystał.

I my uważamy rocznik kapitulny za kompilacją XIII wieku. Zanim jednak szczegółowo nim się zajmujemy, musimy naprzód z osobna zastanowić się nad wszystkimi annałami, które były albo bezpośrednio jego źródłami, albo korzystały przynajmniej ze wspólnego z nim źródła. —

a.

Rocznik wielkopolski.

Rocznik t. z. wielkopolski przechował się w czterech rękopisach XV wieku wśród t. z. Cronica Magna Polonorum a mianowicie w kodeksach otoboniańskim, wrocławskim, sieniawskim i wilanowskim; tekst jego jest bardzo uszkodzony a że zapiski nawet w błędach zgadzają się z rocznikiem kapitulnym krakowskim, przeto wielu uważa go tylko za wyciąg z tamtego. Przemawiać zdaje się za takim zdaniem okoliczność, że w rękopisie wrocławskim, oraz w rękopisach do tejże, co on, familii należących, jak w sieniawskim i wilanowskim, następuje bezpośrednio po jego końcu, t. j. po roku 1191 (1190) cały szereg zapisków drobniejszych i większych, obejmujących lata 1202—1368, z których początkowe 1202—1266 powtarzają się prawie dosłownie w roczniku kapitulnym.

Wykazaliśmy już jednak na innym miejscu¹⁾, że układ zawarty w tamtych trzech rękopisach jest sztuczny, oraz że pierwotny porządek i pierwotne następstwo zapisków przechowały się tylko w kodeksie otoboniańskim, należącym do pierwszej familii czyli redakeyi kroniki wielkiej. W tym rękopisie spotykamy bezpośrednio po owym roczniku kilka innych zapisków z lat 1266, 967, 1390 i 1391 a po nich dopiero owe wiadomości 1202—1266, będące tutaj początkiem kroniki, obejmującej lata 1202—1377. Stąd wynika samo przez się, że kroniczka 1202—1377 a rocznik wielkopolski nie wspólnego ze sobą nie mają. Wypływa to także ze sposobu traktowania przedmiotu; do roku 1191 roczniki wielkopolski i kapitulny krakowski przedstawiają jeden i ten sam tekst, dosłownie nawet zgodny, n. p.

¹⁾ Kętrzyński: O kronice wielkopolskiej. Rozprawy wydziału historyczno-filozoficznego Akademii umiejętności w Krakowie t. XXXIII, str. 1—54.

Rocznik kapitulny.

730. Beda presbiter obiit.
 801. Carolus a Romanis Augustus appellatus est.
 963. Otto imperator appellatur.
 1034. Mesco rex Polonie obiit.
 1189. Iohannes cardinalis cognominatus Malabranca venit in Poloniam.
 1191. Cracovia devastata est a Meskone.

Rocznik wielkopolski.

- A. D. 730. Beda prosbiter obiit.
 Item 801. Carolus a Romanis Augustus appellatus est.
 963. Otto imperator appellatur.
 1034. Mesco rex Polonie obiit.
 1189. Item Iohannes cardinalis cognominatus Malabranca venit in Poloniam.
 Eodem anno Cracovia devastata est a Meskone.

podezas gdy dalsze zapiski 1202—1266 zupełnie inny mają charakter; są one niczem innym, jak tylko przeróbką swobodną rocznika kapitulnego n. p.

Rocznik kapitulny.

1202. Dux Lezsko filius eiusdem Kazimiri Cracoviam obtinet.
 1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum elevatus in superbiam... a Lezskone et Cmrado filiis ducis Kazimiri, cooperante Omnipotentis auxilio... in Zawiehost est in prelio interfectus... cadentium multitudo.
 1227. Lezsko dux Cracovie interfectus est in colloquio a filio Odonis sub fraude.

Mon. III. str. 206.

- Anno Domini 1202 Lestco filius Kazimiri Cracoviam obtinuit, qui Romanum ducem Ruthenorum magnumque populum eius in Zawiehost cecidit. Hic anno 1228 interfectus est in colloquio sub fraude.

Wykazaliśmy, zdaje nam się, dowodnie, że zapiski 1202—1266 nie wspólnego z rocznikiem wielkopolskim nie mają; a że one są ekscerptem z rocznika kapitulnego, stąd jeszcze nie wynika, aby i rocznik wielkopolski musiał być wyciągiem z tamtego. Ten sam stosunek zachodzi także pomiędzy rocznikiem wielkopolskim a zapiskami z lat 1266 i 967, z których pierwszy wyjęty jest z rocznika kapitulnego, drugi z rocznika krakowskiego; są one tylko dowodem, że układacz kroniki wielkiej, albo zbieracz materiałów wchodzących w jej skład, znał i czerpał ze źródeł krakowskich, jakto i na innych miejscach spostrzedz się daje.

Że rocznik wielkopolski nie jest ekscerptem z rocznika kapitulnego, wynika także z całego układu jego; nie można bowiem zrozumieć, o co autorowi ekscerptu chodzić mogło, skoro obce roczniki, nie a nic nas nie obchodzące, wypisuje miejscami bardzo dokładnie, miejscami znów

dużo opuszcza, skoro z wiadomości ściśle polskich do r. 1034 podaje tylko 5 a na końcu znów 4 z lat 1188—1191, z których także dwie obce. —

Rocznik wielkopolski uważam za rocznik rzeczywisty już z tego względu, że taki rocznik koniecznie istnieć musiał, skoro jest źródłem rocznika kapitulnego, a wydając go, należało skompletować według tamtego, gdyż przed sobą miał tekst o wiele kompletniejszy. Nareszcie świadczy o niezależności jego od rocznika kapitulnego i ta okoliczność, że w jednym miejscu ma tekst dokładniejszy od tamtego a mianowicie:

Rocznik wielkopolski.

840. Lodvicus imperator obiit; Lotharius successit.

Rocznik kapitulny.

840. Lodvicus imperator obiit.

Stąd wysnuwa się wniosek, że rocznik wielkopolski nie czerpał z kapitulnego, lecz że obydwa czerpały ze wspólnego źródła, które w XIII wieku było jeszcze prawie całe, w XV wieku zaś już moeno uszkodzone; były bowiem w rękopisie, mieszczącym owo źródło, niektóre karty wydarte całkowicie lub częściowo a na innych pismo tu i owdzie zatarte, a więc nieczytelne; tylko w ten sposób dadzą się objaśnić jako tako braki w roczniku wielkopolskim zachodzące. Następujące zestawienie pouczy nas o tem, jakich zapisków w roczniku wielkopolskim nie ma, a jakie ma wspólne z rocznikiem kapitulnym:

Rocznik wielkopolski nie ma :

- 734, 735, 741, 744, 746, 748.
 757.
 771, 772, 773, 778 (Tassilo venit in Franciam).
 794.
 807, 813.
 859—894.
 897.
 901.

Rocznik wielkopolski ma razem z kapitulnym :

730.
 750, 754, 755, 756.
 766, 768.
 774—792.
 801.
 814, 816, 840, 842, 843, 855.
 895.
 899.
 906, 907, 931, 933, 934, 936.

Rocznik wielkopolski nie ma:	Rocznik wielkopolski ma razem z kapitulnym:
937.	940 (941).
947.	951, 953 (Brak w r. wlkp. o biskupach).
953.	958 (954), 961, 963, 965, 966, 968.
969—999.	1002, 1003, 1009.
1012—1033.	1034.
1037—1187.	1188, 1189, 1190, 1191 (1190).

Rocznik ten, naturalnie w tekście pierwotnym, nieuszkodzonym, był źródłem rocznika kapitulnego od r. 730 począwszy do r. 1191.

O nim jednak obszerniej mówić będziemy, gdy wypadnie nam rozbiierać sam rocznik kapituły krakowskiej; tam także wykażemy, z jakich źródeł on złożony i jakie one miały kontynuacje; szczerzątkowy bowiem stan rocznika wielkopolskiego nie nadaje się do bliższych dochodzeń; może on być pomocą, ale nie podstawą szczegółowych badań, do czego bardziej kwalifikuje się tekst rocznika kapitulnego.

b.

Rocznik świętokrzyski dawny.

Rocznik niniejszy przechował się w rękopisie pergaminowym, pochodzącym z klasztoru świętokrzyskiego, który się obecnie znajduje w cesarskiej bibliotece publicznej w Petersburgu w oddziale rękopisów łacińskich I. nr. 19.

Rocznik ten do r. 1122 pisany jest jedną ręką XII wieku; zapisek z r. 1136 dodała inna, współczesna jednak ręka. Nie ulega zatem wątpliwości, że główny tekst spisano między r. 1122 a 1136.

I rocznik świętokrzyski dawny ma na czele zapiski z zagranicznego pochodzące rocznika, które się mniej więcej dosłownie powtarzają także w rocznikach wielkopolskim i kapitulnym.

Jak wielkopolski, tak i świętokrzyski rocznik jest źródłem rocznika kapitulnego, który jednak miał przed sobą nie nasz rękopis, lecz inny, jeszcze starszy od niego.

Rocznik świętokrzyski.	Rocznik kapitulny.
948. Inventio sancti Stephani protomartyris.	947. Inventio sancti Stephani prothomartyris.
959. Cruces apparuerunt in vestibus.	957. Cruces apparuerunt in vestibus.
964. Otto imperator appellatur.	963. Otto imperator appellatur.
982. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.	981. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.
988. [Strezislava] mater sancti Adalberti obiit.	987. Strzeżislava mater sancti Adalberti obiit.
991. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.	990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.
998. Passio sancti Adalberti.	997. Passio sancti Adalberti.
1000. Ordinatio sancti Gaudentii episcopi.	999. Ordinatio Gaudencii in episcopum.
1002. Otto imperator III obiit, Henricus successit.	1002. Otto imperator III obiit, Henricus successit.
1016. Kazimir natus est.	1016. Kazimirus dux natus est 8 Kal. Augusti, luna 16.
1026. Kazimir ad discendum traditur.	1026. Kazimirus traditur ad discendum.
1039. Stephanus rex obiit.	1039. Stephanus rex Hungarorum obiit.
1045. Mysco natus est.	1045. Mesko filius Kazimiri nascitur 16 Kal. Maii, luna 30.
1058. Kazimir dux obiit.	1058. Kazimir dux obiit.
1069. Mysco natus est filius Boleslai.	1069. Mesko natus est filius Boleslai.
1082. Boleslaus secundus rex obiit.	1081. Secundus Boleslaus rex obiit.
1088. Mysko duxit uxorem.	1088. Mesco uxorem duxit.
1089. Mysco obiit.	1089. Mesco regis Boleslai filius obiit.
1091. Wladislaus dux vicit Pomeranos ad Recim.	1091. Wladislaus cognominatus Hermannus dux vicit Pomeranos ad Rechen.
1101. Lambertus episcopus obiit.	1101. Lambertus episcopus Cracoviensis obiit 7. Kal. Decembris.
1102. Wladislaus dux obiit.	1102. Hermannus dux Poloniae cognominatus Wladislaus obiit.
1105. Wladislaus II natus est.	1105. Wladislaus II natus est.
1113. Boleslaus III Nachel et alia castra obtinuit.	1113. Boleslaus III Nakel et alia castra obtinuit.

Rok 1113 jest ostatnim zapiskiem, którego tekst w obydwóch rocznikach jest identyczny. Przy datach 1016, 1045 i 1101 rocznik kapitulny korzystał jeszcze z innego źródła nieznanego. Różnice, zachodzące przy zapiskach z lat 1045 (filius Kazimiri), 1089, 1091 i 1102, są tego rodzaju, że je za dodatki autora rocznika kapitulnego uważać można, bo nie zawierają nic takiego, o czymby człowiek, z dziejami ojczystymi obeznany, nie mógł nie wiedzieć.

Wiadomości wspólne z rocznikiem kapitulnym, który je jednak, jak z pewnych różnic tekstu wnieść należy, wyjął z rocznika wielkopolskiego lub, gdzie tego już nie stało, z innego źródła, ma rocznik świętokrzyski jeszcze następujące:

Rocznik świętokrzyski.	Rocznik kapitulny.	Rocznik wielkopolski.
952. Otto I Italiam subegit.	951. Otto I rex Italiam subegit.	951. Otto I rex Italiam subegit.
962. Otto in regem ungitur.	961. Otto in regem elevatur. Eclipsis solis.	961. Otto in regem elevatur. Eclipsis solis.
966. Dubrovka venit ad Miskonom.	965. Dubrovka ad Meskonem venit.	Item 965 Dambrova ad Mesconem venit.
967. Mysko dux baptizatur.	966. Mesko dux Polonie baptizatur.	966. Mesco dux Polonie baptizatur.
1003. Heremite quinque in Polonia martirizati sunt.	1003. Heremite in Polonia martirizati sunt.	1003. Heremite in Polonia martirisati sunt.
1018. Boleslaus superavit Ruziam.	1018. Primus Boleslaus Ruthenos superat et terram vastat.	
1025. Boleslaus Magnus obiit.	1025. Primus Boleslaus rex Magnus obiit. Lambertus filius eius succedit.	
1034. Mysko rex Poloniorum obiit.	1034. Mesko rex Polonie obiit.	1034. Mesco rex Polonie obiit.
1077. Boleslaus II coronatus est.	1077. Boleslaus II coronatur, qui occidit Stanislaum.	
1086. Boleslaus III natus est.	1086. Mesko filius Boleslai II de Hungaria rediit et Boleslaus III natus est. Judith mater sua obiit.	
1118. In eundem Boleslaum III comes suus palatinus insurrexit et ob hoc lumine caruit.	1117. Skarbimir palatinus contra ducem Boleslaum insurrexit et cecatur.	
1119. Boleslaus idem duos Pomeranorum duces bello convicit, unum ligavit et a. f.	1119. Item Boleslaus Pomeranos duces bello devicit et utramque possedit terram.	

Jeżeli pierwszych 10 zapisków nie wiele się różni od tekstu rocznika kapitulnego, to ostatnie dwa, opowiadające te same zdarzenia, przedstawiają już odrębne redakcje; w zapisku z r. 1118 tylko 3 wyrazy zgadzają się w obydwóch rocznikach a zapisek z r. 1119, pomimo pewnego podobieństwa w pierwszej połowie, odbiega w drugiej połowie

w roczniku świętokrzyskim — unum ligavit et a[lterum] f[ugavit] tak dalece od stylizacji rocznika kapitulnego — et utramque possedit terram, — że podają zupełnie inne wiadomości, które się jednak nawzajem dopełniają. Z tego powodu żadną miarą na twierdzenie p. Smolki¹⁾ zgodzić się nie mogę, który utrzymywać się zdaje, jakoby zapiski z roku 1118 i 1119 były identyczne i stąd dalsze wnioski wyprowadza.

Rocznik zaś kapitulny nie zna wcale następujących zapisków, znajdujących się w rękopisie petersburskim:

- 1092. Bogumilus archiepiscopus obiit.
- 1103. Boleslaus III duxit uxorem.
- 1109. Terfius Boleslaus apud Nacel vicit Pomeranos.
- 1110. Boleslaus III intrat Boemiam.
- 1115. Boleslaus III Pruziam vastat.
- 1116. Boleslaus III Pomoriam subiugavit et duo castra obtinuit.

O zapiskach z lat 1118 i 1119 mówiliśmy już powyżej.

- 1121. Hector interfectus est.
- 1122. Zuetopolk dux Odrensis interfectus est.

- ~~~~~
- 1136. Sophya obiit 6 Idus Octobris.

Stąd wynika, że rocznik świętokrzyski dawny w rękopisie, z którego autor rocznika kapitulnego korzystał, dochodził tylko do r. 1113, że zapiski 1115—1122 są późniejszą kontynuacją, oraz że lata 1092, 1103, 1109 i 1110 są dodatkami kontynuatora, który pisał po r. 1122; zapisek zaś z r. 1136 jest znów dalszą kontynuacją.

Zauważyć jeszcze należy, że do roku 999 wszystkie zapiski naszego rocznika różnią się o rok od rocznika kapituły krakowskiej; gdzie tamten np. ma 947, rocznik świętokrzyski ma 948, a gdzie ów ma 999, nasz ma 1000. Pochodzi to niewątpliwie stąd, że w egzemplarzu, z którego kontynuator pierwszy czerpał, zapiski początkowe mieściły się na tablicy paschalnej²⁾ między liniami, co było powodem mylnego obliczenia; dalsze zaś wiadomości prowadzone były już albo rocznikarskim sposobem, albo w tablicy paschalnej stały na jednej linii z rokiem.

¹⁾ Kilka przyczynków do krytyki roczników polskich XII i XIII wieku. 1895, 18 lutego i 18 marca.

²⁾ O tablicach paschalnych rozwiódł się obszernie Wojciechowski w swojej rozprawie: O rocznikach polskich X—XV wieku (Pamiętnik Akademii, Wydział filolog. t. IV, str. 212 itd.)

c.

Rocznik krótki¹⁾.

Trzecim głównym źródłem rocznika kapituły krakowskiej jest tak zwany rocznik krótki, obejmujący lata 965—1283. Przechował się tylko w odpisach XV wieku pomiędzy źródłami wielkopolskimi w t. z. Cronica Magna i to zawsze w dwóch oddzielnych częściach a mianowicie: w rękopisach wrocławskim i sieniawskim, gdzie się pomiędzy nie wsunął kalendarz i wspominki wrocławskie, tudzież początek roczników kapituły poznańskiej, oraz w otoboniańskim, gdzie pomiędzy częścią I a II mieszczą się kronika Janka z Czarnkowa, kalendarz i wspominki wrocławskie, roczniki kapituły poznańskiej, spominki mieszane, rocznik wielkopolski 730—1191, t. z. rocznik kujawski i rozdziały Jankowi z Czarnkowa mylnie przypisane. Pierwsza część rocznika przechowała się sama w rękopisach Sędziwoja i Stanisława Augusta; rękopis zaś królewiecki zawiera tylko ułamki obu części.

Ponieważ wszystkie rękopisy, choć się dzielą na dwie familie, o czem poniżej, wypłynęły z jednego źródła, nie ma zatem wątpliwości, że wszystkie odpisy rocznika krótkiego również z jednego tylko tekstu pochodzą. Że zaś rocznik jest rozdzielony i podzielony na dwie części, da się to tem tłumaczyć, że obie części stanowiły pierwotnie jeden arkuszyk pergaminowy, przez intrologatora rozcięty na dwie karty, i użyte przezeń do oprawy dwóch odrębnych rękopisów.

Że to rzeczywiście jeden rocznik, wynika także stąd, że zna go rocznik kapitulny i z niego korzysta do r. 1266 a rocznik świętokrzyski późniejszy do r. 1283; widać, że ostatni miał przed sobą ten sam tekst, który my posiadamy, podczas gdy tamten korzystał z egzemplarza o wiele starszego. Przy nowem wydaniu należy oba roczniki, kapitulny i świętokrzyski uwzględnić.

W III tomie Monumentów na str. 52 wydał Bielowski odszukane przezemnie „Spominki krakowskie“, spisane ręką XIII wieku; nie poznał się jednak wydawca na ich ważności, polegającej na tem, że nie są spominkami odrębnymi, lecz właśnie częścią rocznika krótkiego, jak to z zestawienia ich z tymże rocznikiem i świętokrzyskim jasno wypływa:

¹⁾ Porównaj jeszcze rozdziały f. i h.

Spominki krakowskie.	Rocznik krótki.	Rocznik świętokrzyski.
1133. Bohemi vastant Poloniam.	1133. Bohemi vastant Poloniam.	A. D. 1133 Bohemi devastaverunt Poloniam.
1135. Vislicia cedo destruitur V Idus Februarii.	1135. Vislicia cedo destruitur V Idus Februarii. Koniec pierwszej karty.	A. D. 1137 Vislicia cedo destruitur V Idus Februarii.
1109. Balduinus obiit, cui Maurus successit.		A. D. 1138 Balduinus ep. Cracov. obiit, cui Maurus successit.
1118. Maurus obiit, Robertus successit.		A. D. 1153 Maurus obiit, cui Radost successit.
		A. D. 1158 Radost obiit, cui Robertus successit.
1147. Conradus Poloniam intravit et eodem anno imperator Poloniam intravit et cum regibus Jherosolimam pergit.	1142. Radost obiit, Robertus successit.	A. D. 1160, Henricus IV imperator venit... Poloniam, deinde... Poloniam, deinde... cum regibus et principibus perrexit in Jerusalem etc.
1143. Robertus obiit, cui Matheus successit.	1147. Conradus imperator Poloniam intravit et cum regibus Jherosolimam pergit.	A. D. 1163 Robertus episcopus Cracoviensis obiit, cui Matheus successit.
1164. Gethco in episcopum consecratur.	1143. Robertus episcopus obiit, cui Matheus episcopus successit.	A. D. 1166... et consecratur [Gedca] in episcopum Cracoviensem.
1170. S. Thomas Cantuariensis archiepiscopus martirizatus est.	1164. Gethco in episcopum consecratur.	A. D. 1170 s. Thomas Cantuariensis archiepiscopus martirizatus est...

Widzieliśmy zatem, że w rękopisie XIII wieku nastąpiły po roku 1135 dwa zapiski wcześniejsze z lat 1109 i 1118, które dowodzą, że ciągłość rocznika w tem miejscu była przerwana, co tem tłumaczyć można, że rocznik krótki w pewnym czasie sięgał tylko do roku 1135, że tu zaczyna się kontynuacja, która, podejmując zadanie swoje, dodała opuszczone daty o biskupach Baldwinie i Marze.

Pisarz jednak z XIII wieku, pisząc: „1118 Maurus obiit“, przekroczył okiem do następnej linii i dodał mylnie „Robertus successit“, bo jak z tekstów rocznika świętokrzyskiego, kapitulnego i krótkiego wynika, musiało być w pierwowzorze:

1118. Maurus obiit. [Radost successit].
[1142. Radost obiit]. Robertus successit.

To samo następstwo lat ma także rocznik świętokrzyski, który jednak daty 1109, 1118 i 1142, stojące po r. 1135, uważał za błędne, bo sądził, że rzeczywiście odnoszą się do czasów po r. 1135 i stosownie do tego zmienił je na fałszywe zupełne lata 1138, 1153 i 1158.

Że zaś rok 1147¹⁾ we wszystkich rękopisach rocznika krótkiego stoi, jak w t. zw. Spominkach krakowskich i w roczniku świętokrzyskim, przed r. 1143, ta okoliczność jest dowodem, że w źródle tych tekstów to samo następstwo zdarzeń miało miejsce co w tamtych, oraz że w roczniku krótkim dwa zapiski z lat 1109 i 1118, których nie ma, tylko przypadkiem zostały opuszczone.

Pomyłka pisarza XIII wieku pod r. 1118 jest dla nas wskazówką, że ów fragment, który dziś jest własnością biblioteki Ossolińskich, nie jest częścią oryginału, lecz kopią, że kopista zatem miał przed sobą tekst starszy, starszy niewątpliwie od rocznika kapitulnego, który pochodzi z końca XIII wieku²⁾.

Rocznik zatem krótki nie jest ekscerptem z rocznika kapitulnego, jak niektórzy utrzymują, lecz jego źródłem. Ponieważ jednak rocznik kapitulny z początku korzysta przeważnie z rocznika wielkopolskiego i świętokrzyskiego, przeto pierwsza zapiska wyjęta z rocznika krótkiego mieści się dopiero pod r. 1018.

Rocznik krótki.	Rocznik kapitulny.	Rocznik świętokrzyski dawny.
1018. Primus Boleslaus superavit Ruthenos et terram eorum vastavit.	1018. Primus Boleslaus Ruthenos superat et terram vastat.	1018. Boleslaus superavit Rutheniam.

Gdzie rocznik kapitulny znalazł w swych źródłach te same wiadomości, wybierał według woli; jeżeli zaś z wiadomości, jakimś rocznikowi dziś tylko właściwych, nie korzysta, przypuścić należy — rzadkie wypadki przeoczenia wyjąwszy — że w owym czasie ich jeszcze nie było. Takimi są w roczniku krótkim lata:

982. Sanctus Adalbertus in episcopum Pragensem consecratur.
991. Sanctus Adalbertus factus est monachus Rome apud sanctum Alexium.

Ostatni zapisek sam charakteryzuje się jako późniejszy już przez to, że jest równoznaczny z r. 990: „*Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio*“, podczas gdy pierwszy należy zapewne do rodzaju przeoczeń.

Innymi tego rodzaju zapiskami są:

¹⁾ W rękopisach rocznika krótkiego rok 1147 stoi przed rokiem 1143.
²⁾ O czasie powstania rocznika kapitulnego będzie mowa poniżej.

992. Sanctus Adalbertus Gneznam veniens, fidei catholicam in Polonia roboravit.
1001. Otto imperator Roma rediens visitavit sepulcrum sancti Adalberti in Polonia et eodem anno Poloni ceperunt Pragam et ducem Boleslaum in eadem cecaverunt.
1059. Aaron abbas Thinicensis a sede apostolica postulatus in Cracoviensem episcopum, Rome consecratur.

Ostatnią wiadomość wpisano, jak się zdaje, przez pomyłkę pod r. 1059, gdyż odnosi się do roku 1046 a w skutek tego opuszczoną została wiadomość o śmierci Aarona, która nastąpiła r. 1059: Aaron episcopus Cracoviensis obiit. Zapisku „1070. Mesko dux obiit“ nie posiada również rocznik kapitulny; zdaje się jednak, że w roczniku krótkim zaszło tu bałamuctwo; pisarz pomylił albo rok, bo rocznik kapitulny ma pod r. 1065: „Mesko filius Kazimiri ducis obiit“ albo sam fakt, bo tamten ma pod r. 1069: „Mesko natus est, filius Boleslai“.

O męczeństwie św. Stanisława rocznik kapitulny ma obszerniejszą relacyą.

Nieznany jest temuż rocznikowi także następujący zapisek.

1088. Sacrum corpus beati Stanislai Lambertus episcopus et canonici Cracovienses transtulerunt ad ecclesiam maiorem cum debita reverencia de Rupella et de ecclesia protunc sancti Michaelis,

oraz rok

1133. Bohemi vastant Poloniam,

którą wiadomość może tylko przypadkowo w roczniku kapitulnym opuszczono.

W dalszym ciągu korzysta rocznik kapitulny bez przerwy z rocznika krótkiego, a choć nieraz rozpisuje się obszerniej o jakimś zdarzeniu, to jednak niemal zawsze można z niego wydobyc pierwotny zapisek, n. p.

Rocznik krótki.	Rocznik kapitulny.
1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum cum exercitibus suis a Lestcone et Conrado fratribus, filiis Kazimiri, in Zavihost interemptus est.	1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum elevatus in superbiis et exaltans se in infinita multitudine sui exercitus numerosi, a Lestcone et Conrado, filiis ducis Kazimiri, cooperante Omnipotentis auxilio, qui propria virtute sublimium colla calcavit, qui fortia frangit et elisa erigit, in Zavihost est in prelio interfectus etc.

Tak samo wiadomość o napadzie Tatarów z r. 1259 jest w roczniku kapitulnym swobodnym tylko rozszerzeniem zapisku rocznika krótkiego. Zgodność ta obydwóch roczników sięga do r. 1266:

Rocznik krótki.

1266. Boleslaus dux Cracovie misit exercitum suum in Russiam et vicit Swarnonem ducem Russie et terram suam vastavit. Et siluit terra in habundancia optate pacis tempore sue vite.

Rocznik kapitulny.

1266. Boleslaus dux Cracovie misit exercitum in Russiam et vicit Swarnonem, et multos de Ruthenis occidit, non tamen propria virtute, sed oracionibus ecclesie et superno auxilio adiuvante. Nec hec victoria est humanis viribus, sed potius divine potencie ascribenda. Terram etiam idem exercitus ducatus ipsius Swarnonis devastavit.

Rocznik kapitulny wyjął zatem z rocznika krótkiego lata 1018, 1038, 1061, 1071, 1078 (1077), 1079, 1082, 1086, 1088 (?), 1109, 1111, 1118, 1125, 1135, 1142, 1143, 1147, 1166, 1170, 1177, 1182, 1184, 1185, 1186, 1187, 1194, 1195, 1197, 1202, 1205, 1207, 1208, 1219, 1221, 1222, 1223, 1225 (1225—1226), 1227, 1228, 1229, 1230, 1231:

Rocznik krótki.

1238. Henricus dux Silesie dictus barbatus et dux Cracovie obiit, cui Henricus in utroque ducatu successit, filius ipsius. Is est Henricus, quem Tartari occiderunt.

Rocznik kapitulny.

1238. Henricus dux Zlesie et Cracovie obiit, cui Henricus suus filius in utroque dominio successit.

Dalej 1241, 1242, 1243, 1247, 1253, 1259, 1262, 1265 i 1266; to jest razem 52 zapisków.

Zapisków z lat 1267—1283 rocznik kapitulny wcale nie zna, z czego wynika, że rocznik krótki w XIII wieku urwał się na roku 1266 i że później dopiero otrzymał krótką kontynuacją sięgającą do roku 1283.

Rocznik krótki zaczyna się od roku 965 i nie ma na czele żadnych fragmentów obcego rocznika, którego szczątki zachowały roczniki wielkopolski i świętokrzyski. Ponieważ jednak lata 965—1103 występują gdzieindziej zawsze w towarzystwie owego obcego rocznika, więc wątpić nie można, że opuszczono go umyślnie, za czem świadczyć zdaje się wiadomość 1002: Otto imperator obiit, która się w nim przechowywała przypadkowo.

d.

Rocznik poznański.

Rocznik poznański, który po raz pierwszy wydałem w V tomie Monumentów z rękopisu XIV wieku, składa się z dwóch części, z których każda ma niewątpliwie innego autora.

Pierwsza część obejmuje lata 929—1079; druga, zawierająca wiadomości z lat 1279—1341, stanowi samodzielną kontynuację, napisaną przez autora, który około r. 1341 żył w Poznaniu.

Jeżeli zapiski pierwszej części porównamy z rocznikiem kapitulnym, to się łatwo przekonamy, że następujące są jednakiego pochodzenia:

Rocznik poznański.

A. D. 931. sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis obiit.
 Invenio sancti Stephani protomartiris anno Domini 947.
 A. D. 985 Strzeziława mater sancti Adalberti obiit.
 A. D. 990 professio sancti Adalberti et fratris Gaudencii.
 A. D. 997 passio sancti Adalberti.
 A. D. 999 ordinacio Gaudencii in episcopum.
 Item A. D. 1003 heremite in Polonia martirizati sunt, monachi de Kazimirz fratres Benedictus, Matheus, Isaac et alii.
 Item A. D. 1025 Boleslavus magnus, primus rex Polonie, obiit. Lambertus filius eius succedit.
 Item A. D. 1038 corpus sancti Adalberti translatum est in Bohemiam.
 Item A. D. 1072 sanctus Stanislaus in episcopum ordinatur.
 Item A. D. 1077 Boleslaus II coronatur, qui occidit sanctum Stanislaum.
 Item A. D. 1079 martirisatur beatus Stanislaus episcopus Cracoviensis.

Rocznik kapitulny.

931. Sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis obiit.
 947. Invenio sancti Stephani protomartiris.
 987. Strzeziława mater sancti Adalberti obiit.
 990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.
 997. Passio sancti Adalberti.
 999. Ordinacio Gaudencii in episcopum.
 1003. Heremite in Polonia martirizati sunt.
 1025. Primus Boleslaus rex magnus obiit. Lambertus filius eius succedit.
 1038. Corpus sancti Adalberti translatum est.
 1072. Stanzlaus succedit.
 1077. Boleslaus II coronatur, qui occidit sanctum Stanislaum.
 1079. Stanislaus episcopus Cracoviensis... martirizatur.

Z przytoczonych 12 zapisków, z których 11 dosłownie w obydwóch rocznikach się powtarza, wynika niewątpliwie, że dwa te roczniki są blisko z sobą spokrewnione, co i stąd widać, że rok 1025 w tej

formie „Lambertus filius eius succedit“ znajduje się tylko w tych dwóch rocznikach¹⁾.

Porównanie rocznika poznańskiego z rocznikiem kapitulnym wyjawia także fakt, że jeden i drugi rocznik nie jest kompletny.

W początku rocznika poznańskiego, który jest tego samego pochodzenia, co i początek roczników kapitulnego, świętokrzyskiego i wielkopolskiego, mieszczą się dwie wiadomości:

- A. D. 929 beatus Wenceslaus martirizatur i
A. D. 932 translacio sancti Wenceslai,

których tamte roczniki nie mają. Sądzę, że w roczniku kapitulnym, którego tekst jest najobszerniejszy, zostały przypadkowo opuszczone, tem bardziej, że i rocznik pragski¹⁾, którego czoło stanowi ten sam rocznik, posiada je również. Z tego porównania wynika dalej, że w roczniku poznańskim opuszczony został zapisek o śmierci Sławnika „981. Zlawnyk pater sancti Adalberti obiit“, który w nim musiał się mieścić, skoro we wszystkich innych pokrewnych rocznikach się powtarza.

Pomimo jednak tego pokrewieństwa nie można powiedzieć, jakoby rocznik kapitulny czerpał z rocznika poznańskiego, bo właśnie tych wiadomości, które mu nadają odrębny charakter, tamten weale nie zna. Przypuścić zatem należy, że oba czerpały z jednego źródła¹⁾, które także z rocznikiem świętokrzyskim ma wspólne niektóre wiadomości, naprzykład:

Rocznik poznański.	Rocznik świętokrzyski.
Inventio sancti Stephani protomartiris A. D. 947.	948. Inventio sancti Stephani protomartiris.
[981. Zlawnyk pater sancti Adalberti obiit.	982. Zlawnyk pater sancti Adalberti obiit.
A. D. 985 Strezislava mater sancti Adalberti obiit.	987. [Strezislava] mater sancti Adalberti obiit.
A. D. 990 professio sancti Adalberti et fratris Gaudencii.	991. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.
A. D. 997 passio sancti Adalberti.	998. Passio sancti Adalberti.
A. D. 999 ordinatio Gaudencii in episcopum.	1000. Ordinatio sancti Gaudencii episcopi.
Item A. D. 1003 heremite in Polonia martirizati sunt monachi de Kazimierz fratres Benedictus, Matheus, Isaac et alii.	1003. Heremite quinque in Polonia martirizati sunt.

¹⁾ Obacz rozdział I.

Dalsze zapiski nie okazują już tekstu identycznego, z czego wnieść można, że wspólne źródło roczników poznańskiego i świętokrzyskiego dochodziło tylko do roku 1003.

Pozostałe wiadomości, które się w rocznikach świętokrzyskim i kapitulnym nie znajdują, stanowiły niewątpliwie rocznik samodzielny, z którego i inne roczniki korzystały:

- A. D. 960 (sic) Mescio dux Poloniae, primus christianus Polonus, baptisatus est, cui
A. D. 965 Dambrova filia ducis Boemorum tradita est in uxorem, de qua
A. D. 967 natus est pius Boleslaus.

A. D. 968 Jordanus primus episcopus Poznaniensis ordinatus est.

A. D. 973 sanctus Adalbertus venit Poloniae vocatus per piū Boleslaum.
A. D. 977 Dambrova mater pii Boleslai obiit.

A. D. 967. Boleslaus magnus natus est. [Rocznik kamieniecki i rocznik krakowski].

Item A. D. 968 Jordanus primus episcopus in Polonia ordinatus est. [Rocznik Baszka].

Wiadomość o śmierci Dobrówki podaje jeszcze tylko kronika Kosmasa, a zapisek z pod r. 973, który odnosi się do arcybiskupa magdeburgskiego Alberta, nie jest znikądinąd znany.

Rocznik zatem poznański zawiera w swej pierwszej części cenne wiadomości, szkoda tylko, że daty tu i owdzie są błędne i że miejscami znać rękę późniejszą, która niektórymi dodatkami lub przeróbkami szpeciła tekst pierwotny.

Druga część rocznika, obejmująca czasy 1279—1341, nie daje powodu do uwag krytycznych.

e.

Rocznik lubiński.

Rocznika lubińskiego¹⁾ przechował się tylko fragment, składający się z jednej całej karty pergaminowej i z ułamka drugiej, fragment,

¹⁾ O roczniku lubińskim podał obszerniejszą wiadomość we wstępie do wydania sporządzonego w V tomie Mon. Pol. hist., str. 861—869.

który obecnie znajduje się w berlińskiej bibliotece uniwersyteckiej (Msc. lat. fol. 378). Pismo należy do XIII wieku. Fragment ten obejmuje lata 1143—1175, oraz 1247—1258 i 1263—1274. Podczas gdy na drugiej karcie mieści się już własne dzieło annalisty, pierwsza karta obejmuje rocznik, z którego korzystał i rocznik kapitulny, choć niewątpliwie tylko pośrednio. Ten zaś rocznik otrzymany w kształcie pierwotnym, gdy z jego tekstu usuniemy wszystkie wiadomości o biskupach poznańskich, w XIV wieku dopiero dodane, oraz wszystkie zapiski lokalne, do Lubina się odnoszące.

Ten tak oczyszczony i do stanu pierwotnego przywrócony rocznik był źródłem bezpośrednim dla rocznika krakowskiego, jak to z następującego zestawienia wynika; nie był także obcy rocznikowi kapitulnemu, czego zapiski poniżej przytoczone dowodzą.

Rocznik krakowski.	Rocznik lubiński.	Rocznik kapitulny.
1143. Robertus Wratislaviensis episcopus assumitur in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam beati Wenczelai in Cracovia consecravit et eodem anno obiit.	1143. Robertus episcopus Wratislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ibi obiit.	
Cui Matheus in episcopatum successit.	1144. Matheus in episcopum Cracoviensem ordinatus presedit 23 annos.	
1147. Conradus imperator Poloniam intravit et cum regibus Jherusalem pergit.	1147. Cunradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Jherosolimam pergit.	1147. Cunradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Jerusalem pergit.
1153. Sanctus Bernardus abbas Clarevalensis migravit ad Christum.	1153. Sanctus Bernardus abbas Clarevalis migravit ad Christum.	
1155. Henricus dux Sandomirie ivit Jerusalem. Iste fundavit ecclesiam in Zagoczcz, quam contulit hospitali.	1154. Henricus dux de Sandomir ivit Jherusalem.	
1157. Item imperator Poloniam intravit ¹⁾ .	1157. Item imperator Poloniam intravit.	1157. Item imperator Poloniam intravit.
1163. Boleslaus filius Wladislai cum fratre suo Mescone a patris reducitur in Zlesiam et	1163. Boleslaus filius Wladislai a patris reducitur in Zlesiam.	

¹⁾ Zapisek ten niewątpliwie tylko wskutek omyłki opuszczono w roczniku krak.

Rocznik krakowski.	Rocznik lubiński.	Rocznik kapitulny.
terra datur eis in possessionem.		
1165. Matheus episcopus obiit;	1165. Matheus episcopus Cracoviensis obiit; Gethco succedit.	1165. Matheus Cracoviensis episcopus obiit.
Gethco in episcopum consecratur.	1166. Gethco in episcopum Cracoviensem consecratur.	1166. Gethco in episcopum consecratur — in die sanctorum Gervasii et Prothasii.
1167. Henricus dux interfectus est cum exercitu suo in Pruzia in bello.	1167. Dux Henricus cum exercitu suo interficitur in bello in Prusia.	1167. Dux Henricus interfectus est cum exercitu suo in bello in Prusia.
1171. Archiepiscopus Kantuariensis martirizatur.	1170. Sanctus Thomas martirizatur archiepiscopus.	1170. Thomas archiepiscopus martirizatus est.
1173. Boleslaus dux Cracoviensis obiit sine prole.	1173. Boleslaus dux Cracoviensis obiit.	1173. Boleslaus Crispus, dux Cracoviensis, Hannibal custos Cracoviensis obierunt.

Z powyższego zestawienia wynika niewątpliwie, że rocznik lubiński czyli raczej jego pierwowzór był w całości jednym z głównych źródeł rocznika krakowskiego; dla rocznika zaś kapitulnego, który nie zna zapisków z lat 1153, 1154, 1163 a zapiski 1143, 1144, oraz 1165 i 1166 a może nareszcie i 1170 skądinąd wyjął, był źródłem tylko częściowym, to znaczy, że rocznik lubiński jest rocznikiem złożonym, w którego skład weszły dwa oddzielne roczniki.

Czy w zapiskach XIII wieku zachodzi jakiegokolwiek podobieństwo pomiędzy rocznikami lubińskim i krakowskim, nie da się rozstrzygnąć stanowczo, choć wątpić o tem należy, gdyż ostatni nie miał przed sobą tekstu naszego, lecz rocznik, który służył za podkład tamtego. Jeżeli pomimoto niektóre zapiski zdają się zgadzać z sobą, jak np.

Rocznik lubiński.	Rocznik krakowski.
1247. [Conradus dux Masoviensis obiit et Boleslaus filius eius obiit].	1247. Dux Conradus Mazoviensis obiit. Boleslaus etiam filius Conradi obiit.
1257. [Premisl dux Polonie obiit et eodem anno [natus est filius ducis Premislil].	1258. Dux Premisl Polonie maioris obiit.
1259. [Fulco archiepiscopus Gneznensis obiit. [Janussius in] archiepiscopatum successit	1259. Fulco archiepiscopus Gneznensis obiit, Johannes succedit.

to trzeba uwzględnić, że tekst rocznika lubińskiego jest uszkodzony i że przy dopelnieniu jego właśnie rocznik krakowski za wzór służył; do-

pełnienia oddają niewątpliwie sens zapisków, ale za to ręczyć nie można, jakoby i słowa ściśle odpowiadały tekstowi pierwotnemu. Podobieństwo, jeżeli rzeczywiście istniało, było niezawodnie tylko przypadkowe.

Rocznik lubiński okazuje także pewne pokrewieństwo z rocznikiem kamienieckim, który znów węzłem pokrewieństwa łączy się z rocznikiem krakowskim, tak że nieraz jeden drugi uzupełnia. Przekonamy się o tem, gdy następujące zapiski zestawimy:

Rocznik krakowski.	Rocznik lubiński.	Rocznik kamieniecki.
1143. Robertus Wratislaviensis episcopus assumitur in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam beati Wenceslai in Cracovia consecravit et eodem anno obiit. Cui Matheus in episcopatum successit.	1143. Robertus episcopus Wratislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ibi obiit.	1142 Radost episcopus Cracoviensis obiit et sequenti anno Rubertus episcopus translatus est in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam sancti Wenceslai consecravit. Quo mortuo, successit ei Matheus in episcopatu Cracoviensi et presedit 23 annis.
1165. Matheus episcopus obiit, Gethco in episcopum consecratur.	1144. Matheus in episcopum Cracoviensem ordinatus presedit XXIII annos. 1165. Matheus episcopus Cracoviensis obiit; Gethco succedit. 1166. Gethco in episcopum consecratur.	Item anno 1165 Matheus episcopus Cracoviensis obiit; sequenti anno Gethco pro eo consecratur.

Że istnieje ścisły związek pomiędzy rocznikami lubińskim a kamienieckim pomimo to, że tak kamieniecki jak i krakowski przerabiają cokolwiek swój pierwowzór, tego dowodzi przedewszystkiem wiadomość z pod r. 1144 „presedit 23 annos lub annis“, której nie ma w żadnym innym roczniku. Wiadomość o konsekracji katedry krakowskiej opuścił rocznik lubiński a w wyrazach jego „et ibi obiit“ tkwi zapewne pomyłka, którą poprawić można według tekstu krakowskiego na „et ibi anno eodem obiit“. Jeżeli zaś zachodzi, jak utrzymujemy, pokrewieństwo pomiędzy rocznikami lubińskim a kamienieckim, to oba one czerpać musiały ze wspólnego źródła a z tego źródła pochodzą w takim razie w roczniku lubińskim zapiski z lat 1153, 1154 i 1157.

f.

Rocznik krakowski.

W sławnym kodeksie kapituły krakowskiej, zawierającym rocznik kapituły i kalendarz krakowski, znajduje się także rocznik krakowski. Wpisała go ręka z końca XIII wieku na miejscach wolnych wśród pisma pierwotnego, a mianowicie lata 966—1247 mieszczą się na str. 4—6 między wyciągiem z Izydora a samym początkiem rocznika kapitulnego; druga część zaś 1255—1291 na str. 16 w pośrodku roku 1267.

Jest to jedyny rękopis dziś znany, nieodznaczający się wcale starannością, bo bardzo niedbale przez kopistę przepisany; nadto uwagi marginesowe, które się znajdowały w pierwotnym rękopisie, wciągnięto bezmyślnie pod lata fałszywe; tak n. p. czytamy pod r. 1120: rex Boleslaus de Polonia eicitur, Largo cognominato, która to wiadomość odnosi się do r. 1180 lub 1179; pod r. 1169: „dux Lestko obiit, Kazimir successit“, to samo znów pod rokiem właściwym 1186: „dux Lestko obiit, Kazimir successit“; po roku 1177 następują zapiski z r. 1196: „Mesko dux, frater senior Kazimiri petit Cracoviam, cui filii Kazimiri bello resisterunt in Moskava“ a potem 1197: „Petrus cardinalis apostolice sedis legatus venit Poloniam, qui instituit matrimonium in facie ecclesie contrahere et habere uxores sacerdotibus interdixit“, poczem następuje znów r. 1184.

Pod rokiem zaś 1191 czytamy: „Defuncto Boleslao IV Kazimir frater eius minimus Cracoviam est adeptus“, choć rocznik to samo już ma pod r. 1173: „Boleslaus dux Cracoviensis obiit“ i pod rokiem 1177: „Kazimirus filius Boleslai intrat Cracoviam iure successionis (rękp. ma mylnie possessionis) obtinendam“.

Choć rocznik przechował się tylko w jednym rękopisie, to jednak tekst da się o wiele poprawniej wydać, aniżeli dotąd to się stało, albowiem korzystały z niego bardzo obszernie roczniki małopolskie wraz z Traską i rocznik Sędziwoja.

Jeżeli go porównamy z rocznikami małopolskimi i Traski, to się łatwo przekonamy, że miały przed sobą egzemplarz, sięgający tylko do r. 1246; części od r. 1246—1291 nie było w nim.

Rocznik zaś Sędziwoja korzystał prawdopodobnie z rękopisu krakowskiego, miał zatem przed sobą ten sam tekst co i my dzisiaj.

Że rocznik krakowski jest kompilacją, to poznali już wydawcy niemieccy, nazywając go „Annales Cracovienses compilati“; nikt jednak

nie starał się przypatrzeć tej kompilacji bliżej, a nawet Smolka, który o niej w swojej rozprawie o rocznikach mówił obszernie, nie doszedł do żadnego rezultatu, gdyż mylnie pojął stosunek rocznika krakowskiego do roczników małopolskich.

Mówiąc o roczniku lubińskim, wykazaliśmy już, że lata 1147, 1153, 1155, 1163, 1165, (1166), 1167, 1171 i 1173 rocznika krakowskiego zgadzają się z nim zupełnie, tak że i wiadomość z r. 1157: „Item imperator Poloniam intravit“, której rocznik krakowski niema, należy uważać za opuszczoną przez niego, oraz że obydwa roczniki wypisywały ze wspólnego źródła.

Porównyując rocznik krakowski z rocznikiem kapitulnym, przekonamy się, że wprawdzie rocznik ostatni nie korzystał z pierwszego, bo wiele z jego charakterystycznych wiadomości nie zna, lecz że obydwa wypisywały ze wspólnego źródła, które od roku 1018 do r. 1242 lub może nawet do r. 1246 śledzić można. Że obydwom służy jedno źródło, wynika już stąd, że mają jednakowe wiadomości, które skądinąd nie są znane, np.

Rocznik krakowski.	Rocznik kapitulny.
1116. Lestko natus est filius Boleslai tercii.	1115. Natus est Lestek filius Boleslai.
1131. Dux Kazimir obiit.	1131. Kazimirus II filius Boleslai III obiit.
1138. Kazimirus filius Boleslai natus est.	1138. Dux Boleslaus III obiit... Kazimirus II nascitur.
1146. Wladislaus fugit et Cracovia vastatur.	1146. Wladislaus fugit et Cracovia vastatur.
1172. Imperator intrat Hungariam. Legnis combustum est. Boleslaus dux obiit.	1172. Imperator intravit Hungariam. Bolcus obiit.

To wspólne źródło otrzymamy, gdy odnośne zapiski obydwóch roczników, jedne obok drugich, postawimy, przy czem dosłowna zgoda nie jest konieczną, gdyż rocznik kapitulny to i owo mógł zaczerpnąć skądinąd. Ślady tego źródła znajdujemy także w roczniku krótkim i dla tego i jego zapiski kładziemy obok tamtych.

Rocznik kapitulny.	Rocznik krakowski (Rocznik A.)	Rocznik krótki.
1018 Primus Boleslaus Ruthenos superat et terram vastat.	1018. Boleslaus I superavit Ruthenos.	1018. Primus Boleslaus superavit Ruthenos et terram eorum vastavit.

Rocznik kapitulny.	Rocznik krakowski (Rocznik A.)	Rocznik krótki.
1025. Primus Boleslaus rex magnus obiit. Lambertus filius eius succedit.	1025. Boleslaus Magnus obiit, cui Mesko filius eius successit in regno.	1025. Primus Boleslaus rex magnus obiit.
1038. Corpus sancti Adalberti translatum est.	1037. Corpus beati Adalberti in Bohemiam transfertur.	1038. Sanctus Adalbertus translatus est.
1058. Kazimir dux obiit.	1058. (1038) Kazimirus obiit.	
1077. Boleslaus II coronatur, qui occidit sanctum Stanislauum.	1077. Boleslaus II coronatur. Iste occidit sanctum Stanislauum.	1078. Boleslaus II coronatus est, qui occidit sanctum Stanislauum.
1081. Secundus Boleslaus rex obiit.	1081. Boleslaus II obiit.	1081. Rex Boleslaus II obiit, occisor sancti Stanislai.
1105. Wladislaus II natus est.	— Wladislaus II natus est.	
1111. Boleslaus devicit Bohemos.	1111. Boleslaus III devicit Bohemos.	1111. Boleslaus dux Cracovie devicit Bohemos et terram eorum vastavit.
1115. Natus est Lestek filius Boleslai.	1116. Lestko natus est filius Boleslai.	
1117. Skarbimir palatinus contra ducem Boleslaum insurrexit et cecatur.	1117. Skarbimirus insurgit contra Boleslaum et cecatur Skarbimir.	
1118. Maurus episcopus Cracoviensis obiit, Radost successit.	1118. Maurus episcopus Cracoviensis obiit, Radost successit.	1118. Maurus obiit, Radost successit.
1119. Item Boleslaus Pomeranos duces bello devicit et utramque possedit terram.	1119. Boleslaus duos Pomeranos duces devicit apud Nakel. Iste tercius Boleslaus terras obtinuit.	
1131. Kazimirus II filius Boleslai III obiit.	1131. Dux Kazimir obiit.	
1135. Wislicia cede destruitur 5 Idus Februarii.	1135. Wislicia cede Plaucorum sive Comanorum destruitur.	1135. Wislicia cede destruitur V Idus Februarii.
1138. Dux Boleslaus III obiit 5 Kal. Novembris. Kazimirus II nascitur.	1138. Kazimirus filius Boleslai natus est.	
	1138. Boleslaus III, dictus inclitus, dux Polonorum obiit.	
1142. Radost episcopus Cracoviensis obiit. Robertus succedit.	1142. Radost episcopus obiit.	1142. Radost obiit. Robertus successit.
1143. Robertus episcopus Cracoviensis obiit. Matheus succedit.	1143. Robertus... według innego źródła. Cui Matheus in episcopatum successit.	1143. Robertus episcopus obiit, cui Matheus episcopus successit.

Rocznik kapitulny.	Rocznik krakowski. (Rocznik A.)	Rocznik krótki.
1146. Wladislaus fugit et Cracovia devastatur.	1146. Wladislaus fugit et Cracovia vastatur.	
1147. Conradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Jerosolimam pergit.	1147. Conradus imperator Poloniam intrat et cum regibus Jherusalem pergit.	1147. Conradus imperator Poloniam intravit et cum regibus Jerosolimam pergit.
1157. Item imperator Poloniam intravit.	[1157. Item imperator Poloniam intravit].	
1159. Wladislaus dux Polonorum obiit.	1148. Wladislaus obiit. 1159. Tunc temporis Wladislaus in exilio obiit.	
1165. Matheus episcopus Cracoviensis obiit.	1165. Matheus episcopus obiit.	
1166. Gedko in episcopum Cracoviensem consecratur die ss. Gervasii et Protasii.	(1166). Gethco in episcopum consecratur.	1166. Gethco in episcopum consecratur.
1167. Dux Hinricus interfectus est cum exercitu suo in bello in Prusia.	1167. Henricus dux interfectus est cum exercitu suo in Prusia in bello.	
1170. Thomas archiepiscopus martirizatus est.	1171. [Thomas] archiepiscopus Kantuariensis martirizatur.	1170. Sanctus Thomas Cantuariensis archiepiscopus martirizatus est.
1172. Imperator intravit Hungariam. Bolcus obiit.	1172. Imperator intrat Hungariam. Legnis combustum est. Boleslaus dux obiit.	
1173. Boleslaus Crispus dux Cracoviensis... obierunt.	1173. Boleslaus dux Cracoviensis obiit.	
1177. Kazimirus Cracoviam obtinendam intravit.	1177. Kazimirus filius Boleslai III intrat Cracoviam iure [successionis obtinendam] ¹⁾ .	1177. Kazimirus Cracoviam obtinendam intravit.
1184. Sanctus Florianus martyr per Egidium Mutinensem apportatur et per Gedkonem episcopum Cracoviensem devotissime suscipitur.	1184. Sanctus Florianus per Egidium episcopum Mutinensem Cracoviam apportatur et a Gethkone episcopo Cracoviensi suscipitur basilicaque in honore ipsius fundatur extra civitatem.	1184. Per Egidium episcopum Mutinensem sanctus Florianus Cracoviam apportatur et per Gethkonem episcopum Cracoviensem devotissime suscipitur.

¹⁾ W druku „iure possessionis“.

Rocznik kapitulny.	Rocznik krakowski. (Rocznik A.)	Rocznik krótki.
1185. Gedko episcopus Cracoviensis obiit.	1186. Gedko episcopus Cracoviensis obiit.	1185. Gethco episcopus obiit, cui Fulco successit.
1186. Dux Leztko obiit. Kazimirus obtinuit ducatum.	Dux Lestko obiit; Kazimirus successit.	1186. Lestco dux obiit; Kazimirus obtinuit ducatum eius.
1187. Fulco ab Urbano papa in episcopum Cracoviensem consecratur.	1186. Fulco ab Urbano papa consecratur Verone et..	1187. Fulco ab Urbano papa in episcopum Cracoviensem consecratur.
1194. Dux Kazimirus frater ducis Meskonis obiit.	1195. Kazimir pater Lestkonis et Conradi in Cracovia obiit morte subitanea per veneficium cuiusdam mulieris.	1194. Dux Kazimirus obiit frater ducis Meskonis.
1195. Inter Mesconem et Lestkonem filium Kazimiri factum est prelium magnum in Moskava et Mesko vicit et Boleslaus suus filius est occisus; tunc dux Mesko Cracoviam obtinet.	1195. Bellum in Mozgava inter Lestkonem et Meskonem [factum est] Lestko prevaluit et Boleslaus occidit.	1195. Inter Meskonem et [Lestkonem] filium Kazimiri facta est cedes magna in Moscova ita, quod Mesco vincitur et dux Boleslaus filius suus interficitur.
1197. Petrus cardinalis venit in Poloniam sedis apostolice legatus, qui instituit matrimonium contrahere in facie ecclesie et habere uxores sacerdotibus interdixit.	[1196. Dux Mesko Leskoni in Cracovia successit.] ¹⁾ 1197. Petrus cardinalis apostolice sedis legatus venit Poloniam, qui instituit matrimonium in facie ecclesie contrahere et habere uxores sacerdotibus interdixit.	1196. Dux Mesco in Cracovia succedit.
1202. Dux Leztko filius eiusdem Kazimiri Cracoviam obtinet.	1202. Dux Lestko successit in Cracoviam.	1197. Petrus secundus cardinalis venit in Poloniam, qui matrimonium in facie ecclesie instituit contrahi et sacerdotibus uxores habere contraxit.
1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum... exaltans se in infinita multitudine sui exercitus... in Zavichost est in prelio interfectus...	1205. Romanus dux Ruthenorum occisus est cum exercitu suo in Zavichost	1202. Dux Lestco eiusdem Kazimiri filius in Cracovia succedit.
1207. Fulco episcopus Cracoviensis obiit.	1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum cum exercitibus suis a Lestcone et Conrado fratribus filii Kazimiri, in Zavichost interfertus est.	1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum cum exercitibus suis a Lestcone et Conrado fratribus filii Kazimiri, in Zavichost interfertus est.
	1208. Fulco episcopus Cracovie obiit, cui magister	1207. Fulco episcopus Cracoviensis obiit.

¹⁾ Ob. rozd. k.

Rocznik kapitulny.	Rocznik krakowski. (Rocznik A.).	Rocznik krótki.
1208. Wincencius canonicus electus, a papa Innocentio confirmatus et per Henricum archiepiscopum in episcopum Cracoviensem consecratus est.	Wincencius successit, ab Innocentio papa III confirmatus (et per Henricum archiepiscopum in episcopum Cracoviensem) consecratur.	1208. Vincencius canonicus electus ab Innocentio papa confirmatus est et per Henricum archiepiscopum in episcopum Cracoviensem consecratus.
* * *	* * *	
1211. Mesco dux Ratiborie obiit.	1212. Mesco dux de Opolobiit.	
1215. Rome factum est concilium tempore Innocentii III.	1216. Concilium factum est tempore Innocentii (nie Wincencii). Innocencius papa obiit.	
1216. Innocencius papa predictus obiit.		
1217. Christinus palatinus Masoviensis . . . cecatur, tandem violenter iugulatur.	1218. Cristinus cecatur, tandem iugulatur.	
1218. Wincencius episcopus Cracoviensis cedit. Ivo succedit.	1219. Wincencius episcopus Cracoviensis renunciat episcopatum. Ivo succedit.	
1219. Henricus archiepiscopus obiit.	1220. Henricus archiepiscopus obiit.	1219. Henricus archiepiscopus obiit.
1226. Bolezlaus filius Lestkonis nascitur XI Kal. Julii.	1226. Eodem anno Bolezlaus natus est filius Lestkonis 10 Kal. Julii.	
1227. Lestko dux Cracovie interfectus est in colloquio a filio Odonis sub fraude.	— Eodem anno dux Lestko a Pomeranis sub fraude interfectus est.	1227. Lestko dux Cracovie interfectus est in colloquio a filio ducis Odonis sub fraude.
1229. . . Ivo episcopus Cracoviensis in exilio obiit.	1229. Ivo episcopus Cracoviensis obiit; Wislaus succedit.	Item 1229. Ivo episcopus Cracoviensis obiit.
1231. Dux Wlodizlaus obiit.	1235. Wladislaus filius Meskonis obiit.	
1239. Bolezlaus filius Lestkonis filiam regis Hungarie duxit in uxorem.	1238. Dux Bolezlaus accepit Kingam.	
1242. Dominus Wislaus episcopus Cracoviensis obiit, cui dominus Prandota succedit.	1242. Wyslaus episcopus Cracoviensis obiit, Prandota successit.	1242. Wislaus episcopus obiit, cui Prandota successit.

Rocznik kapitulny.	Rocznik krakowski.	Rocznik krótki.
1244. Rutheni per diversos insultus Lublin devastant et ecclesias succedunt.	1246. Ruteni per frequentes insultus Lublin, Seczechov et Lucov vastant.	1243. Ruteni per diversos insultus in suburbio Lublin vastant et succedunt.

Rozpatrując się w zestawionych powyżej rocznikach, przekonamy się łatwo, że ostatnią wiadomością, która w rocznikach kapitulnym i krakowskim musi koniecznie pochodzić ze źródła wspólnego, jest rok 1226. Odmienne już mają układ zapiski 1227, 1229, 1231, 1239 i 1244, choć mówią o tych samych zdarzeniach. Rok zaś 1242 zawiera zapisek o śmierci biskupa Wisława i następstwie Prędoty, używając utartego od wieków w takich wypadkach sposobu pisania, dla tego też podobieństwo może być zupełnie przypadkowe.

Wspólne zatem źródło, z którego czerpały roczniki kapitulny i krakowski, sięgało do r. 1226; nazywamy je dla krótkości rocznikiem A.

Zanim jednak dalej pójdziemy, musimy jeszcze porównać rocznik lubiński z rocznikiem A. a mianowicie te zapiski, które on wspólnie posiada z rocznikiem kapitulnym:

Rocznik lubiński.	Rocznik A.
1147. Cunradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Jherosolimam pergit.	1147. Conradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Jherusalem pergit.
1157. Item imperator Poloniam intravit.	1157. Item imperator Poloniam intravit.
1165. Matheus episcopus Cracoviensis obiit. Gethco succedit.	1165. Matheus episcopus Cracoviensis obiit.
1166. Gethco in episcopum Cracoviensem consecratur.	1166. Gethco in episcopum Cracoviensem consecratur.
1167. Dux Henricus cum exercitu suo interfectus in bello in Prusia.	1167. Henricus dux interfectus est cum exercitu suo in Prusia in bello.
1170. Sanctus Thomas martirizatur archiepiscopus.	1170 (1171). Thomas archiepiscopus Kantuariensis martirizatur.
1173. Bolezlaus dux Cracoviensis obiit.	1173. Bolezlaus dux Cracoviensis obiit.

Z tego zestawienia wynika niewątpliwie, że jednym ze źródeł, z którego czerpały wspólnie roczniki lubiński i kapitulny, jest właśnie rocznik A.

Jasnym jest stosunek rocznika A. do roczników kapitulnego, krakowskiego i lubińskiego; był on dla nich źródłem; mniej jasną i przejrzystą jest jego łączność z rocznikiem krótkim, nad którą naprzód zastanowić się musimy, zanim pójdziemy dalej.

Ostatnim zapiskiem, który wspólny jest obu rocznikom, jest rok 1208; podczas gdy po owym roku następują w A. lata 1212, 1216,

1218 i 1219, w roczniku krótkim po roku 1208 pierwszym zapiskiem jest rok 1219 (1220), co dowodzi, że tutaj była przerwa. Jak w kapitulnym, tak naturalnie i w krótkim jest kilka wiadomości podobnych, donoszących o tych samych zdarzeniach, które zgadzając się niemal dosłownie z rocznikiem kapitulnym, różnią się układem i stylizacją od rocznika A., jak np. 1227, 1229 i 1243, podczas gdy zapiski 1219 i 1242 należą do rzędu tych, które z natury rzeczy zawsze są podobne, na których zatem nie budować nie można.

Roczniki krótki i A. mają zatem wspólną podstawę do r. 1208.

Jeżeli się bierze w rachubę tylko ostatnich kilkanaście zapisków od 1177—1208, mogłoby się zdawać, że mamy przed sobą jeden i ten sam rocznik, bo tylko w trzech miejscach 1177, 1184 i 1195 zachodzą wyraźne różnice; to jednak być nie może, albowiem Wspominki t. zw. krakowskie są dowodem, że rocznik tego kształtu, co krótki, rzeczywiście istniał w XIII wieku, a rocznik lubiński, pochodzący z XIII w., świadczy również, że wówczas był w obiegu już rocznik A.

Aby o stosunku ich wzajemnym wyrobić sobie zdanie, musimy sobie zdać sprawę, w czym obydwaj się zgadzają, a czem się różnią.

Ponieważ rocznik A., jak na teraz, zaczyna się tylko od r. 1018, więc obliczając zapiski wspólne i samodzielne w obydwóch rocznikach, dochodzimy do następującego rezultatu:

Od roku 1018 do r. 1135 obydwaj roczniki posiadają 8 zapisków wspólnych; samodzielnych ma krótki 11 — nie uwzględniliśmy tu jednak zapisków 991, 992, 1001, 1059 i 1088 jako dodanych dopiero przez ostatniego kontynuatora — a A. 5.

W drugiej części od r. 1142, względnie 1138 jest wspólnych 16; A. ma samodzielnych 9 a krótki 1. W całości zatem mają wspólnych zapisków 24; oprócz tego ma A. 14 a krótki 12 samodzielnych wiadomości.

Tego dziwnego stosunku nie tłumaczy przypuszczenie, jakoby jeden czerpał z drugiego, jakoby jeden był źródłem drugiego; nie można także powiedzieć, że obydwaj korzystali z jednego źródła wspólnego, bo to nie usunie jeszcze wszelkich wątpliwości. Jedyne możliwe rozwiązanie tej zawikłanej kwestyi jest, mojem zdaniem, przypuszczenie, że obydwaj roczniki są samodzielnymi opracowaniami czyli redakcjami jednego rocznika, sięgającego pierwotnie do r. 1208, którego podstawę i wątek stanowią owe 24 zapiski wspólne.

Należy jednak zauważyć, że, ponieważ rocznik A. nie przechował się jako utwór samodzielny, ponieważ tylko z drugiej ręki go znamy, t. j. z rocznika krakowskiego, żadną miarą wiedzieć nie możemy, o ile on wiernie wypisał swoje źródło; prawdopodobnie było tych wspólnych

wiadomości trochę więcej. To jednak nie ulega wątpliwości, że rocznik krótki stanowi pierwszą, a rocznik A. drugą redakcję, bo porównanie ze wspominkami krakowskimi pokazało, że rocznik krótki posiada tekst bardziej pierwotny, rocznik A. zaś tekst już pomnożony. Rocznik A. dodawszy do swego źródła kilkanaście nowych wiadomości, doprowadził je do r. 1226; rocznik krótki zaś kontynuował je naprzód do r. 1266 a potem do r. 1283, jak to już wykazaliśmy przedtem.

Że tak jest rzeczywiście, że A. i krótki przedstawiają tylko oddzielne redakcje jednego rocznika, zatem przemawia także okoliczność, że rocznik krakowski i krótki mają pod r. 982 wiadomość skądinąd nieznaną a mianowicie:

Rocznik krakowski.

982. Sanctus Adalbertus consecratur in episcopum Pragensem.

Rocznik krótki.

982. Sanctus Adalbertus in episcopum Pragensem consecratur.

która to wiadomość, ponieważ rocznik krakowski nie zna rocznika krótkiego, dostać się mogła do niego tylko z rocznika A.

Jeżeli zaś tak jest, jak przypuszczam, to rocznik krakowski powinien mieć początek mniej więcej taki, jaki ma rocznik krótki z wyjątkiem późniejszych dodatków 991, 992, 1001, 1059 i 1088; tymczasem ma na czele zapiski wyjęte albo z kronik albo będące przeróbką wiadomości rocznikarskich. Właściwy rocznik zaczyna się bowiem dopiero z r. 1018. Zwrócić jednak należy na to uwagę, że w rocznikach które z krakowskiego czerpały, rzeczywiście znajdują się inne zapiski początkowe. Do ich liczby należą roczniki małopolskie i miechowski, o których poniżej jeszcze mówić będziemy. Zastanawia bowiem, że w rękopisie królewieckim, zawierającym pierwszą redakcję roczników małopolskich, znajdujemy na czele następujące zapiski:

965. Dambrova venit ad Miskonem.

966. Misko cum Polonis baptizatur.

zapiski te w tym kształcie nie znajdują się w roczniku Sędziwoja, który obok krakowskiego był głównym źródłem dla tamtych. To samo ma miejsce w roczniku miechowskim:

Rocznik krótki.

A. D. 947 invencio sancti Stephani.

A. D. 965 Dambrova ad Mesconem venit de Bohemia et sequenti anno Mesco dux baptisma suscepit et fides catholica recipitur in Polonia.

A. D. 965 Dubrowka venit ad ducem Mesconem.

966. Mesco baptizatur et fides catholica recipitur in Polonia recipitur.

Ponieważ trudno przypuścić, aby te roczniki dla początkowych zapisków miały korzystać z innego jeszcze źródła, a nie z tego, na którym głównie się opierają, przeto zdaje się być słusznym przypuszczenie, że były rękopisy rocznika krakowskiego, w których początek rocznikarski jeszcze był zachowany, co by znów świadczyło za hipotezą, powyżej postawioną, że roczniki A i krótki są tylko różnymi redakcjami jednego i tego samego źródła.

Na poprzednich stronicach wykazaliśmy źródło długiego szeregu wiadomości, wchodzących w skład rocznika krakowskiego; porównajmy teraz jeszcze pozostałe zapiski z rocznikiem kamienieckim a przekonamy się, że obydwa również ze wspólnego czerpią źródła, n. p.

Rocznik krakowski.

967. Boleslaus Magnus [natus est]...
 ... Eodem anno Stephanus rex Ungarorum misit Affricum episcopum Romam ad papam Silvestrum pro corona petenda. Eodem tempore dux Polonorum premiserat Lambertum episcopum coronam petere, sed papa monitus angelica visione coronam, quam preparaverat Mesconi, nuncio Africo regis Ungario dedit.
1025. Boleslaus Magnus obiit, cui Mesko filius eius successit in regno.
1142. Radost episcopus obiit.
1143. Robertus Wratislaviensis episcopus assumitur in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam beati Wenczlai in Cracovia consecravit et eodem anno obiit. Cui Matheus in episcopatum successit.
1165. Matheus episcopus obiit, Getheo in episcopum consecratur.

Rocznik kamieniecki.

- A. D. 967. Boleslaus Magnus natus est.
- Anno 1000 presidente Sylvestro II sedi apostolice, Stephanus rex Ungarie post obitum patris sui Jesse anno quarto misit Adstricum episcopum ad ipsum Silvestrum pro corona regni petenda. Eodem tempore pro simili negotio premiserat dux Mesco Lambertum episcopum Cracoviensem, sed dominus papa visione monitus angelica, coronam, quam duci Mesconi preparaverat, transmisit Stephano regi Ungarie.
- A. D. 1025 Boleslaus Magnus obiit.
- Item 1142. Radost episcopus Cracoviensis obiit et sequenti anno Robertus episcopus Wladislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam sancti Wenzeslai consecravit. Quo mortuo successit ei Matheus in episcopatu Cracoviensi et presedit 23 annis.
- Item anno 1165 Matheus episcopus Cracoviensis obiit; sequenti anno Geteo pro eo consecratur.

Z rocznika kamienieckiego lub raczej jego źródła korzystały, jak to później jeszcze zobaczymy, także Annales Silesiaci compilati, oraz Kronika książąt polskich. Skoro roczniki, krakowski i kamieniecki, jak

to powyżej widzieliśmy, z jednego czerpią źródła, przeto powinno również zachodzić podobieństwo pomiędzy zapiskami rocznika a wiadomościami tamtych dzieł; i tak jest rzeczywiście np.

Rocznik krakowski.

1046. Aaron monachus Tynciensis in episcopum assumitur, per Benedictum IX Colonie consecratur, privilegio archiepiscopatus insignitur. Item Zala presbiter, Lambertus cognomine, episcopus Cracoviensis efficitur, qui succedens Aaron archiepiscopo Cracoviensi neglecto petere insignia archiepiscopatus.
1058. (1038) Kazimirus obiit.
1138. Iste Boleslaus ecclesiam sancti Wenczlai, quam pater eius fundaverat, edificavit et 20 canonicos in ea constituit.
1123. Boleslaus III mare transivit et castra obtinuit.
1132. Boleslaus intrat Hungariam et prelium cum Hungaris commisit.
1136. Boleslaus dat filiam suam regi Ungarie.
1138. Boleslaus III, dictus inclitus, dux Polonorum obiit.

Annales Silesiaci compilati
str. 672 (Mon. III).

- Anno Domini 1046 Aaron in episcopum ecclesie Cracoviensis [assumitur], qui Colonie per Benedictum IX consecratur et ecclesia eadem in metropolitana per ipsum Benedictum erigitur.... successorum, qui pallium petere neglexerunt kathedralem.

Kronika książąt polskich
str. 448 (Mon. III).

- Kazimirus... de hac vita sublatus est a. d. 1058.
 str. 474.
 Preterea in ecclesia Cracoviensi 20 canonicales prebendas creavit.

str. 476.

- De hoc eciam Boleslao scriptum vidi, quod cum principibus et regibus ceteris nonnullis mare transfretavit, ubi nonnullis castris expugnatis, revertitur per Ungariam preliando et tandem filiam suam Juditam regis Ungarie filio tradidit in uxorem et a. d. 1139 est defunctus.

Już wyżej miałem sposobność zwrócić uwagę na okoliczność, że fragment rocznika lubińskiego powtarza się dosłownie w roczniku krakowskim; oraz że rocznik kamieniecki czerpał z tego samego źródła, co lubiński; stąd da się wyprowadzić wniosek, że i te zapiski, które rocznik krakowski wspólne ma z kamienieckim i z pracami z niego czerpiącymi, z tego samego co lubiński pochodzą źródła; mielibyśmy zatem dwa główne źródła, które się składają na rocznik krakowski.

Ale autor kompilacyi nie ograniczył się na wypisaniu dwóch roczników, lecz skrzętnie zbierał rozmaite wiadomości, odnoszące się do dziejów klasztorów i kościołów, oraz do nadzwyczajnych zjawisk natury które go bardzo interesowały. Do ostatniej kategorii należą np. lata

1125. Inundacio aquarum in omni terra.
 1201. Terre motus fuit per universa loca terrarum 4 nonas Maii.
 1221. Facta est erumpcio imbrum in Polonia et inundacio aquarum per triennium et ex inde fuit fames per biennium et mortui sunt multi¹⁾.
 1257 2 Kal. Februarii terre motus factus est in die Ciri et Johannis feria VI.
 1269. Eodem in anno bellum visum est in nubibus.
 1271. Eodem anno in festo s. Marie Magdalene maxima fuit inundacio aquarum in terra Cracovie.
 1282. Eodem anno fames incepit, quo duobus annis fuit.

Do kościołów zaś i klasztorów ściągają się następujące lata: 1145 (claustrum Wratislaviae), 1149 (abbacia in Andrew), 1155 (ecclesia in Zagoszcz), 1161 (consecraccio Lanciciensis ecclesie), 1163 (claustrum in Lubes), 1177 (claustrum in Suleow), 1207 (ordo minorum incipit), 1216 (regula b. Francisci et ordo Predicatorum confirmatur), 1223 (fratres ordinis Predicatorum in Cracoviam venerunt. — Grizei in Cachiez et Hospitalarii in Prandnik), 1234 (fratres Minores intraverunt Bohemiam), 1235 (soror Agnes suscepit ordinem b. Francisci), 1237 (fratres Minores intrant Cracoviam), 1266 (imperatrix Bustarie(?) domina Elizabeth intravit claustrum in Scala), 1269 (obiit domina Salomea regina Galizie, soror ordinis Minorum).

Autor znał także kroniki polskie a przedewszystkiem Vita minor s. Stanisłai, jak tego dowodzi miejsce następujące:

Rocznik krakowski.

967. Boleslaus Magnus [nascitur, qui]²⁾
 Bohemos subiugavit et Ungaros et Saxones [edomuit]³⁾ et in flumine Solava meta ferrea fines Polonie terminavit. Iste sanctum Adalbertum suscepit et in Gnezno collocavit.

Vita minor. (Mon. IV, 268).

Ipsa Bohemiam et Moraviam suo dominio subiugavit... ipse Slavos et Ungaros... ipse Saxones... edomuit et in media Solava columnam figens ferream fines limitavit. Ipse beatum Adalbertum... honorifice suscepit.

Ponieważ roczniki małopolskie korzystają z krakowskiego tylko do r. 1244 (1246), przeto możnaby fakt ten uważać za dowód, że tekst pierwotny nie sięgał dalej, oraz że lata 1247—1291 obejmują kontynuację. Temu się jednak sprzeciwia okoliczność, że zamilowanie w nad-

¹⁾ Ostatnie zdanie jest w roczniku krakowskim na fałszywym miejscu pod r. 1223 po „fratres ordinis Predicatorum in Cracoviam venerunt“. Tekst właściwy mają roczniki małopolskie, według których poprawiłem.

²⁾ Wyrazy w klamrach dodałem według roczników małopolskich, które miały przed sobą lepszy tekst, aniżeli my dzisiaj.

zwyczajnych zdarzeniach przyrody i zainteresowanie się kościołami i klasztorami objawia się nie tylko w pierwszej, lecz uwidacznia się również w drugiej części, że wogóle po roku 1244 nie widać żadnej różnicy w zapisywaniu wiadomości; dla tego też sądzę, że rocznik krakowski, dzieło niewątpliwie jakiegoś Minoryty krakowskiego, powstał dopiero po roku 1291 i to na podstawie nie tylko owych dwóch roczników, lecz także licznych zapisków luźnych, odnoszących się do XIII w., które znalazł w rękopisach klasztornych, lub o których wiedział jako świadek współczesny.

Ponieważ w rocznikach małopolskich tekst rocznika krakowskiego już jest złożony t. j., że jest taki, jakim go dziś znamy, przeto nie można przypuścić, że roczniki tamte miały przed sobą tylko rocznik A., lecz trzeba przyjąć za pewnik, że w rękopisie, z którego korzystały, pierwsza część kompilacji, sięgająca do r. 1244, mieściła się w miejscu widocznem np. na początku, dalsza zaś część na innym miejscu rękopisu, gdzie autor znalazł był karty jeszcze nie zapisane, a więc w środku może lub na końcu, na co kompilator rocznika małopolskiego nie zwrócił uwagi.

g.

Rocznik dominikański krakowski

(Kraśnińskich).

Rocznik niniejszy przechował się tylko w jednym rękopisie biblioteki Kraśnińskich w Warszawie, gdzie go wpisano na marginesie obok późniejszego rocznika świętokrzyskiego. Okoliczność ta utrudnia nieco ocenienie jego, gdyż nie wiemy, czy kopista umieścił go w całości, czy tylko w wyjątkach, chcąc w ten sposób tamtego dopełnić. Jest to, jak pierwszy rzut oka pokazuje, kompilacja, na którą składają się różne roczniki i źródła, z pomiędzy których rocznik kamieniecki wraz ze swymi fragmentami, przechowanymi w roczniku lubińskim, Annales Silesiaci compilati i kronice książąt polskich, pierwsze zajmuje miejsce. Widać to już stąd, że wstęp poprzedzający rocznik przypomina bardzo kamieniecki, choć ubrany jest w formę nieco inną i pomnożony dodatkiem o Cyrylu i Metodym, najdobitniej jednak dowodzi tego następujące miejsce:

Rocznik dominikański krakowski.

- A. D. 1000 Silvester II papa presedit Rome, ad quem Stephanus post obitum Jesse patris sui Astricum episcopum pro corona misit. Eodem tempore dux Polonie Miesco premiserat episcopum Cracoviensem Lambertum pro corona, sed angelica ammonicione Stephano illa corona datur.

Rocznik kamieniecki.

- Anno 1000 presidente Silvestro II sedi apostolice, Stephanus rex Ungarie post obitum patris sui Jesse anno quarto misit Adstricum episcopum ad ipsum Silvestrum pro corona regni petenda. Eodem tempore pro simili negotio premiserat dux Mescio Lambertum episcopum Cracoviensem, sed dominus papa visione monitus angelica, coronam, quam duci Mescioni preparaverat, transmisit Stephano regi Ungarie.

Wspólne źródło wykazują oba roczniki jeszcze w następujących miejscach:

- A. D. 975. Stephanus rex Hungarie nascitur.
 A. D. 981. Slavnik sancti Adalberti pater obiit.
 A. D. 984. Boleslaus Magnus duxit uxorem.
 A. D. 987. [Streslava] mater sancti Adalberti obiit.
 A. D. 989. Miesco dux, filius Boleslai nascitur.
 A. D. 997. Sanctus Adalbertus martirizatur in Prussia 9 Kal. Maii Johanne XVII papa sedi apostolice presidente.

Videntes enim Prutheni sanctum Adalbertum divinum celebrare officium, estimantes eum maleficiis incantacionum deservire vel statum eorum terre subvertere, clamorosis vociferacionibus invicem concitati ad eum accurrunt et arreptum lanceis perfodunt et caput amputatum in arbore suspendunt. Hospes autem collecto corpore sancto abscondit, sed uxor eius ipsum pro-

Rocznik kamieniecki i Baworowskiego.

- Anno 975. Stephanus rex Ungarie nascitur.
 A. 981. Slavnik pater sancti Adalberti obiit. (Baw.).
 A. 984. Boleslaus Magnus ducit uxorem.
 A. 985. Streslava mater [sancti Adalberti] obiit. (Baw.).
 A. 990. Miesco filius Boleslai nascitur.
 A. 997. Passus est beatus Adalbertus in Prussia.

Tekst Baworowskiego.

qui in domo cuiusdam Prutheni baptisati liberaliter receptus divinum frequenter celebrabat officium. Infelices autem Prutheni estimantes eum maleficiis deservire, quibus velut clade pestifero eorum corpora morbitare aut statum terre eorum subvertere venerit, clamorosis vocibus invicem concitati ad locum officii celebrati et peracti accurrerunt et eum arreptum inhumaniter pertractant et

Tekst Baworowskiego.

- didit et ita tormentis afflictus, Pruthenis ipsum tradidit et Prutheni regi Polonie vendunt Quod corpus rex Polonie primo in Tremeschna, tandem in Gnezna honorifice recondit.
 A. D. 1000 (obacz powyżej).

- A. D. 1024. Magnus rex Boleslaus obiit.

- A. D. 1096. Dux Bratislaus cum [suo] exercitu in Polonia super ripam fluminis Nisa, castro [Bardi] destructo, inferius in scopulo edificavit castrum Camenyecz dictum ad devastandos Polonos. Et illo tempore fuit generale passagium in Jerusalem.

- A. D. 1142 Radost episcopus Cracoviensis obiit, cui Rupertus successit, qui ecclesiam ipsam consecravit et obiit.

capito ipsius sacro absciso, corpus eius frustratim incidentes, in quadam arbore densa suspendunt ad spectaculum transeuntibus illud exponentes; sequente vero die hospes eius, membris ipsius cum capite collectis, in loco secreto abscondit.

- A. 1025. Boleslaus Magnus obiit.

Kronika ks. polskich.

(Mon. III, str. 457).

Circa annum Domini 1096 Bratislaus dux Bohemie cum toto suo exercitu Poloniam veniens, super ripam fluminis Nisse castro Birde alias Bardo destructo, longe inferius super altum scopulum edificavit aliud castrum fortissimum, Camenez nominatum, trahens vocabulum a scopulo sive petra, ubi nunc monasterium Cisterciense consistit.

Rocznik kamieniecki.

Item anno 1142 Radost episcopus Cracoviensis obiit et sequenti anno Rubertus episcopus Wratislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam sancti Wenczelai consecravit.

Wiadomości swoje o biskupach krakowskich wyjął autor rocznika z ich katalogów a mianowicie z II, III i V; z katalogu II np. pochodzi rok ordynacyi Prohorta 969, gdyż katalogi III—V podają rok 966; w ostatnich znalazł np. pod Gedkiem wiadomość, że „in Kielcia ecclesiam fundavit“, oraz że za tego biskupa „ecclesia sancti Florianii extra muros Cracovie edificatur — et 1216 consecratur; tylko o roku 1216 dowiedział się skądinąd, bo katalogi wspominają tylko ogólnikowo o konsekracyi pod biskupem Wincentym: „Hic ecclesiam sancti Florianii consecravit“. Wiadomość o konsekracyi nowej katedry krakowskiej, której nie było w katalogach, zaczerpnął z rocznika kamienieckiego:

I w dalszym ciągu czerpie rocznik z tych katalogów np.

Rocznik dominikański.

A. D. 1222. Trinitatis sancte ecclesia lignea parva in Cracovia predicatoribus monachis per Iwonen episcopum Cracoviensem datur et hoc propter adventum fratris Jaczkonis de Oppole et fratris Henrici de Moravia, quos in curia sua episcopali in monte hospicio suscepit, usque claustrum construxit.

Na tychże katalogach opiera się także wiadomość o podróży Iwona do Rzymu, gdzie się starał o godność arcybiskupią i o jego śmierci w Mutynie, oraz

Elisabeth sancta 1237 (1234) in Marbork per papam Gregorium canonisatur et ibi Fredericus imperator interfuit.

gdzie kompilatorowi przytrafiło się małe nieporozumienie co do Magdeburga.

Na tychże katalogach polegają także wiadomości z lat 1242 (Vilimirus t. j. Wislaus), 1242 (Prandotha canonicus Sandomiriensis) i 1249 (legati mittuntur), gdzie tylko imię Bogusława, podprzeora Dominikanów, jest jego dodatkiem.

Wiadomość o św. Kindze pod r. 1254 opiera się na rozdz. 35 jej Vita.

Że wieść o Tatarach, o której kompilator pod rokiem 1124—1134 wspomina, jakoby wyszli z jakiejś góry, pochodzi z bajecznej historii Aleksandra Wielkiego opiewającej, że ten ostatni „quasdam gentes horribiles inclusit in montibus“, na to zwrócił już uwagę August Bielowski.

Co autor pod r. 1190 i 1204 opowiada, wyjął z t. z. Exordium ordinis Cruciferorum, ogłoszonego przezemnie w VI tomie Monumentów str. 290—309, jak to z następującego zestawienia wynika:

Rocznik.

A. D. 1190. Ordo Cruciferorum statuitur. Conradus archiepiscopus Maguthinensis, Conradus episcopus Erbipolensis,

Katalog IV.

Huius tempore videlicet A. D. 1222 frater Jaczko de Opol et frater Henricus Moravus eximii predicatoris Cracoviam venerunt per fratrem Dominicum missi, quos idem Iwo cum magna reverencia et gaudio suscipiens, in curia sua episcopali collegit tandemque eis ecclesiam sancte Trinitatis ligneam et ordini eorum dedit.

Kat. V.

1237. Beata Elisabeth, cuius corpus in Maydeburgk requiescit, per Gregorium papam IX canonisatur. Cui factu Fredericus imperator interfuit.

Rozdz. 1.

De partibus Alemanie Conradus archiepiscopus Moguntinensis, Conradus episcopus Herbipolensis, Volberus (Rkp.

Rocznik.

Valkyerus episcopus Pathoviensis, Gardolphus episcopus Cziczensis et dux Fridericus de Suevia et alii multi duces cruce signantur ob defensionem fidei cristiane, cum opus fuerit.

Rozdz. 1.

L. i F. mają Volkerus) episcopus Pathoviensis, Gardolfus episcopus [Halverstadensis et episcopus] Cziczensis et cum illis principes nobiles dux Fridericus de Suevia . . cum aliis sex principibus de Alemania et multis nobilibus comitibus...

Że rocznik właśnie to miejsce Exordium miał przed sobą, tego dowodzi okoliczność, że on tak samo, jak wszystkie rękopisy Exordium opuścił wyrazy „Halverstadensis et episcopus“.

Rozdz. 4.

Anno 1204. Thorun per Conradum de Landisberg cum alio fratre super quercu frondosa primo vallantes et postea dilatantes construxerunt quoque civitatem eiusdem nominis dictam.

.... missus fuit frater Conradus de Landisberg cum alio fratre...

Rozdz. 6.

super unam frondosam quercum edificaverunt propugnacula et circumfoderunt eam, eandem munitionem Thorun appellantes et oppidum eiusdem nominis ibidem fecerunt.

Wiadomość z r. 1220 opiera się częściowo przynajmniej na rozdz. 3—4 tegoż Exordium. Wylizując liczne źródła, z których niniejsza kompilacja dominikańska czerpała, nie wspomnieliśmy dotychczas umyślnie o stosunku do rocznika kapitulnego i to w tym celu, aby z niejaką pewnością mózdz rozstrzygnąć kwestyą, czy bezpośrednio korzystała z tamtego, lub czy ona i on nie czerpały ze źródła wspólnego. Gdybyśmy przypuszczali, że rocznik dominikański wypisuje kapitulny, to każdego zadziwi okoliczność, że ostatni zapiszek wspólny, który w obydwóch się znajduje, pochodzi z r. 1188 i mimowoli każdy się zapyta, dlaczego mając źródło tak obfite, korzysta z niego tylko do tegoż roku; dlaczego wybiera z niego dla XII wieku tylko 4 zapiski? Na to nie ma żadnej odpowiedzi zadowalniającej. Jeżeli znów przypuszczamy, że obydwa roczniki czerpały z jednego źródła, nasuwa się trudność inna, bo nie wiemy, jak daleko ono sięgało i czy obejmowało jeszcze XII wiek. Zestawiając jak to poniżej czynimy, wspólne zapiski tych dwóch roczników, otrzymujemy rocznik, przedstawiający się pozornie bardzo ciekawie, któryby można nieomal uważać za fragment zaginionego rocznika biskupa Suli. Do r. 1099 jest wszystko w porządku; pochodzenie

zapisków z XII wieku da się łatwo objaśnić z wyjątkiem wiadomości z r. 1147. „Conradus imperator per Poloniam in Jerusalem perrexit cum regibus et ducibus“, bo gdyby ona znajdowała się w źródle roczników dominikańskiego i kapitulnego, to rocznik ów wspólny byłby najdawniejszym jej źródłem, a że się w licznych rocznikach powtarza, musiałyby i inne charakterystyczne wiadomości tego rocznika jak np. o arcybiskupach gnieźnieńskich, powtarzać się w nich, co się jednak nie zdarza. Dla tego też sądzę, że rocznik dominikański pomimo, że niektóre wiadomości, których źródła wykazać nie można, jak np. lata 997, 1036, 1039, 1040, 1109, 1130, 1134 i 1152, pochodzić mogą z zaginionego źródła rocznika kamienieckiego, nie czerpał i czerpać nie mógł razem z kapitulnym ze wspólnego źródła, lecz że właśnie jego źródłem jest sam rocznik kapitulny, z którego wyniknęły następujące zapiski:

Rocznik dominikański.

- A. D. 970. Willihalmus archiepiscopus [obiit].
 A. D. 971. Hatto archiepiscopus obiit, cui Robertus successit.
 A. D. 981. Slavnik sancti Adalberti pater [obiit].
 A. D. 987. [Strozislava] mater sancti Adalberti obiit.
 A. D. 990. Sanctus Adalbertus professionem monachialem Rome suscepit.
 A. D. 997. Sanctus Adalbertus martirizatur in Prussia.
 A. D. 1024. Magnus rex Boleslaus obiit...
 A. D. 1027. Ippolitus archiepiscopus obiit, [Bossuta] succedit.
 A. D. 1028. Stephanus archiepiscopus obiit.

Rocznik kapitulny.

969. Willihalmus archiepiscopus obiit, Hatto successit.
 970. Hatto archiepiscopus obiit, cui Robertus successit.
 981. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.
 987. Strozislava mater sancti Adalberti obiit.
 990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio.
 997. Passio sancti Adalberti.
 1025. Primus Boleslaus rex Magnus obiit, Lambertus filius eius successit.
 1027. Ipolitus archiepiscopus obiit, Bossuta succedit.
 1028. Stephanus archiepiscopus obiit.

Zdaje się, że w ostatnim zapisku zaszło jakieś bałamuctwo, bo nie podobna, aby w przeciągu dwóch lat miało umrzeć trzech arcybiskupów; ponieważ nie ma wzmianki o śmierci Bosuty, przypuszczam, że tekst pierwotnie brzmiał jak następuje:

1028. Bossuta archiepiscopus obiit; Stephanus succedit.

- A. D. 1031. Romanus et Lambertus episcopi [obierunt].
 A. D. 1037. Zula in [presbiterum] ordinatur.

1030. Romanus et Lambertus episcopi obierunt.
 1037. Ordinatus est Sula presbiter.

Rocznik dominikański.

- A. D. 1059. Aaron archiepiscopus obiit.
 A. D. 1060. Zula episcopus [ordinatur], qui noluit petere insignia archiepiscopatus.
 A. D. 1082. Lambertus in episcopum Cracoviensem ordinatur.
 A. D. 1099. Jerusalem a Cristianis captatur.
 A. D. 1108. Balduinus obiit, cui Maurus succedit.
 A. D. 1117. Maurus obiit, cui Radost successit in episcopum Cracoviensem.
 A. D. 1142. Radost episcopus Cracoviensis obiit, cui Rupertus successit.
 A. D. 1147. Conradus imperator per Poloniam in Jerusalem perrexit cum regibus et ducibus.
 A. D. 1185. Gethko episcopus moritur, cui Fulco episcopus successit.
 A. D. 1186. Fulco episcopus Cracoviensis ordinatur.
 A. D. 1188. Jerusalem a paganis captatur.

Rocznik kapitulny.

1059. Aaron archiepiscopus Cracoviensis obiit.
 1061. Zula in episcopum Cracoviensem ordinatur et tunc cognominatus est Lambertus.
 1082. Item ordinatio Lamberti in episcopum Cracoviensem.
 1099. Jerusalem a Christianis capta est.
 1109. Balduinus episcopus Cracoviensis obiit, Maurus succedit.
 1118. Maurus episcopus Cracoviensis obiit, Radost successit.
 1142. Radost episcopus Cracoviensis obiit, Robertus succedit.
 1147. Conradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Jerusalem pergit.
 1185. Gedco episcopus Cracoviensis obiit.
 1187. Fulco ab Urbano papa in episcopum Cracoviensem consecratur.
 1188. Jerosolima captur a paganis.

Że autor rocznika dominikańskiego krakowskiego był dominikaninem i to krakowskim, o tem świadczą wymownie zapiski z lat 1222 i 1224, mówiące o przybyciu zakonu do Krakowa i o oddaniu mu kościoła św. Trójcy przez Iwona biskupa. Przemawia za tem i zapisek z pod r. 1249 czyli właściwiej 1251, gdzie podane jest imię podprzeora Dominikanów, który w sprawie kanonizacji ś. Stanisława razem z kanonikami krakowskimi udał się do Rzymu. Pod r. 1266 sławi znów autor biskupa Prędotę jako ojca swego zakonu.

Czy ów zakonnik pisał jeszcze w XIII wieku, jest kwestyą, na którą możnaby odpowiedzieć twierdząco; w takim razie jednak musiałby korzystać bezpośrednio z „Exordium ordinis Cruciferorum“, które my dziś znamy tylko w połączeniu z kroniką oliwską opata Stanisława, a lata 1305—1341, które niewiedzieć, z jakiej przyczyny, mają daty bardziej pobalamucone aniżeli cały rocznik, stanowiłyby już dalszą kontynuacją. Wykluczoną jednak nie jest możliwość, że znał i czerpał z kroniki opata Stanisława a w takim razie autor musiałby żyć i pisać w drugiej połowie XIV wieku. Z zadania swego wywiązał się bardzo powierzchownie, bo ze źródeł swoich wypisywał niedbale i niedokład-

nie; dodatkami jego osobistymi są wiadomości pod r. 1024 o królowej Judycie, którą mylnie uważa za żonę Chrobrego, gdyż data jej śmierci odnosi się do żony Władysława Hermana i matki Krzywoustego, oraz pod r. 1039 o Bolesławie Śmiałym, „qui Kyow metropolim vastavit et ictus sui gladii in porta aurea reliquit signum“, co zdaje się być parafrazą słów Vita minor s. Stanislai, rozdz. 19: Deinde descendens in Rusiam et intrans Kioiviam per portam, que vocatur aurea, in signum valvas eius suo gladio percussit et ibi regni Polonie fines terminavit.

I.

Rocznik kamieniecki.

Rocznik kamieniecki znany nam jest tylko z jednego tekstu z XIII wieku, choć nie sądzę, aby osoba, która go pisała, żyła w samych początkach tego wieku, jak za Arndtem wszyscy przypuszczają. W rękopisie ma napis: „Ista accepta sunt de cronicis Polonorum“. Napis ten widocznie odnosi się do całego rocznika, a nie do pierwszych tylko ustępów, gdyż wyraz „cronica“ użyty jest tutaj w szerszym znaczeniu.

Podczas gdy ustęp początkowy o Mieszku jest tylko parafrazą za-pisków rocznikarskich:

Mesco, qui appellatus est rex Polonorum, cum esset gentilis, sub pacto conversionis accepit Danbrovcam filiam ducis Boemie in uxorem, que venit ad eum anno incarnationis dominice 965, de qua genuit Boleslaum Magnum.

965. Dubrovca ad Mesconem venit.
966. Mesco dux Polonie baptisatur.
967. Boleslaus magnus natus est.

to dalszy ciąg wyjęto nieomal dosłownie z kroniki węgiersko-polskiej:¹⁾

¹⁾ Powołując się tu na kronikę węgiersko-polską, muszę przynajmniej kilku słowami potrącić o hipotezę, którą postawił niedawno Dr. Raimund Friedrich Kaindl w swoich „Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen III (Archiv für österreichische Geschichte, 82 tom, II część str. 589—625). Omawiając kronikę węgiersko-polską, dochodzi do rezultatów, że powstała około r. 1200 w Ostrzygoniu na Węgrzech, że autorem jej był prawdopodobnie kleryk pochodzenia słowiańskiego, że w XIV wieku otrzymała interpolacje w duchu dla Polaków przychylnym. Nie przekonały mię jednak wywody, że kronika musiała powstać około r. 1200. że wyciąg z żywota ś. Stefana przez Hartwicha napisanego, mógł zrobić słowianin węgierski tylko w Ostrzygoniu i że Polak miał ją interpolować dopiero w XIV wieku.

Iste Mesco habuit sororem nomine Atleydem, quam Jesse rex Un-

Rozdz. 3. (Mon. I, str. 498).
Jesse, qui accepit uxorem de regione Polonie de civitate Cracovia

Znając tylko jeden rękopis (biblioteki Zamojskich z XIV wieku, bo tekst Sędziwoja jest kopią tamtego) zawsze będzie rzeczą dowolną wojować interpolacjami — a Kaindl hojnie niemi szafuje — które, nie mając rękopiśmiennej podstawy, opierają się głównie na subiektywnym widzimisię. Ale Kaindl nie wykazał wcale, żeby rękopisy teje kroniki, której ojczyzną mają być Węgry, z interpolacjami lub bez nich istniały lub że istnieją na Węgrzech.

Kronika węgiersko-polska — właściwy jej tytuł jest „Vita sancti Stephani regis Ungariae“ — przechowała się tylko w polskich rękopisach i polscy autorowie wspominają o niej.

Jeżeli Annales Camenecenses, pisane jeszcze w pierwszej połowie XIII wieku, powołując się na samem czele na kroniki polskie „Ista accepta sunt de cronicis Polonorum“, przywodzą ustęp, który się w teje kronice znajduje, to według Kaindla ma to znaczyć, że czerpią nie z kroniki, lecz z zaginionego rocznika kapitulnego krakowskiego, który, czego dowodem niniejsza rozprawa, nigdy nie istniał a stawia on taką hipotezę dla tego, aby w ten sposób udowodnić, że wiadomość o Adylejdzie dopiero z roczników dostała się do kroniki, że zatem jest interpolacja.

Jeżeli mówiąc o poselstwach ś. Stefana i Mieszka do Rzymu po koronę, Vita maiora sancti Stanislai, napisana około r. 1260, twierdzi, że relacje o tem znalazła „in descriptionibus annalium Polonorum et in vita beati Stephani“, to według niego należy to rozumieć tak, jakoby autor znalazł tę wiadomość w licznych źródłach polskich; z nich bowiem miał wyjść imię papieża i relacja o powodzie, dla którego papież odmówił Mieszkiowi korony; z tych źródeł miał czerpać także późniejszy interpolator.

Przez „vita s. Stephani“ rozumie dzieło Hartwicha, z którego miała Vita s. Stanislai czerpać, na co dowód, że według niej Mieszko „unntios“ posyła do papieża a biskupa Lamberta nie wymienia. Ale Kaindl nie podaje nam żadnej racjonalnej przyczyny, dla czego w krótkim streszczeniu powinny być wyliczone wszystkie imiona głównego tekstu. Autor Vita s. Stanislai twierdzi, że znalazł powyżej przytoczoną wiadomość w rocznikach polskich i w żywocie ś. Stefana i mógł śmiało tak mówić, skoro ją przed nim posiadał już rocznik kamieniecki.

Nie rozumiem także, dla czegooby Annales Camenecenses pod r. 1000 miały czerpać z Hartwicha a nie z kroniki węgiersko-polskiej, kiedy i tu i tam występuje Lambert, którego w Hartwicu niema.

Papież, u którego r. 1000 królowie polski i węgierski starają się o koronę, nazywa się w kronice węgiersko-polskiej i w Vita maiora sancti Stanislai, która bezpośrednio z niego czerpie, Leonem t. j. Leon VIII, 963—965, w Annales zaś Camenecenses i wszystkich rocznikach Sylwestrem 999—1003. Dla czego mniemany interpolator, wypisując roczniki, zamiast prawdziwego imienia, wprowadził do kroniki anachronistycznego Leona?

Sylwester jest poprawką, zastosowaną do chronologii w roczniku kamienieckim a z niego dostało się to imię wraz z całą wiadomością do rocznika krakowskiego a z krakowskiego do roczników Sędziwoja i małopolskich, do których i Traska należy.

Skąd omówione tu wiadomości dostały się do rocznika kamienieckiego, objaśnia jego nota końcowa, która opiewa „quod secundum fidem cronicarum isti beatissimi prin-

gare accepit in uxorem. Que cum esset christiana, virum suum Jesse convertit ad fidem Christi. Ista post visionem per beatum Stephanum prothomartyrem sibi revelatam concepit et genuit Stephanum regem Ungarie.

sororem Meschonis ducis nomine Athleitam. Haec autem christiana erat... Haec autem coepit virum suum ad Christum convertere.

Rozdz. 4.

Nascitur interea a Deo praedictus filius... et cui, antequam nasceretur, protomartyr Stephanus nomen suum indidit.

Potem wypisał już kopista dalej swoje źródło lub raczej wyekscerpował je aż do r. 1000, gdzie znów streszcza rozdziały 4—5 kroniki węgiersko-polskiej.

Po wypisaniu dalszych czterech zapisków śmierć Bolesława Wielkiego następuje mu powód do obszerniejszego opisu. Zdanie „Iste dictus animosus, cum esset unicus patri Mesconi primo et nepos ducis Boemie consobrinusque regis Ungarie, audaciam assumpsit ex eorum adiutorio“, może być jego własną kombinacją, opartą na faktach przez niego poprzednio przytoczonych; co do dalszych wyrazów „Iste manu potenti terminos Polonie dilatavit, versus orientem usque in portam Kiov, versus occidentem usque in Salam. Ecclesiam Dei exaltavit, episcopatus distin-

cipes et pontifices uno tempore fuerunt“; do nich należą ś. Henryk cesarz i Kunegunda, ś. Otton, biskup bamberski, ś. Wojciech i ś. Stefan, rex supranominatus; stąd znów wynika, że pisarz XIII wieku, który sporządził ów odpis rocznika kamienieckiego, znał legendy tych świętych a więc także legendę o ś. Szczepanie i to, jak z tekstu samego wynika, w przeróbce polskiej, która zatem w początkach XIII wieku już istniała. —

Nadmieniam jeszcze, że vita sancti Stephani, której tekst drukowany zawiera liczne błędy i miejsca zepsute, mieściła się także w polskich zbiorach żywotów świętych, jak np. w rękopisie biblioteki Ossolińskich 1944 k. 371—375. Tekst tam przechowany różni się zasadniczo od drukowanego o tyle, że w nim nie ma opowieści o dziejach po śmierci ś. Stefana i że zgodnie z żywotem napisanym przez Hartwicha, kończą go cuda wraz z wzmianką o elewacji ciała ś. Stefana. Jest to niewątpliwie tekst pierwotny t. z. kroniki węgiersko-polskiej, podczas gdy druk zawiera późniejszą przeróbkę. Z resztą tekst nowy, który miejscami jest skrócony, mieści w sobie nie tylko wiadomości o Mieszku, lecz także o Adelajdzie, których zatem nie można uważać za interpolację późniejszą. Na podstawie nowego rękopisu da się dopiero rozstrzygnąć nie tylko kwestya, kiedy kronika nasza powstała i jakiego pochodzenia jest jej autor, lecz także jaki jest jej stosunek do pracy Hartwicha; kwestyami temi zamyślam zajmować się w osobnej rozprawie.

Uwagi tu wypowiedziane nie ujmują jednak doniosłości badań i bystrości sądu p. Kaindl'a, którego prace o żywotach ś. Stefana zawierają bardzo wiele trafnych uwag i spostrzeżeń, z których z wdzięcznością korzystać będziemy.

xit et dotavit et ditavit, może być wątpliwem, czy się opierają na tekście kroniki Galla, niektóre bowiem słowa przypominają „Vita minor sancti Stanislai“ jak np. „manu potenti“, których u Galla nie ma. Co zaś na końcu dodaje „attribuens eis (ecclesiis et episcopatibus) predia, castra, familias et servicia, omnem culturam etc.“, zdaje mi się świadczyć o tem, że piszącemu znane były pierwotne zapisy fundacyjne biskupstw np. wrocławskiego.

Po tej dygresji wraca znów do właściwego przedmiotu i wypisuje 5 wiadomości odnoszących się do biskupstwa wrocławskiego, które posiada także rocznik kapitulny.

Zapisek pod r. 1104 „Bolezlaus duxit uxorem“, który się także znajduje w roczniku świętokrzyskim dawnym, pisarz rozszerzył, dodając wiadomość o ożenieniu się Bolesława z Niemką i o potomstwie z tego małżeństwa pochodzącem.

Wiadomości z lat 1142, 1143, oraz 1165—1166 o biskupach krakowskich, Robercie, Mateuszu i Gedku tak dalece schodzą się z ułamkiem rocznika lubińskiego, że wątpić nie można, iż obydwa stanowią jeden tekst, jeden rocznik, który się jednak dokładniej przechował w lubińskim.

Zakończenie „Nota, quod secundum fidem cronicarum“ zawiera reminiscencye z dzieł przez pisarza czytanych o ś. Henryku cesarzu, o ś. Kunegundzie, o ś. Ottonie, ś. Wojciechu i ś. Stefanie, które dla rocznikarstwa polskiego nie zawierają nic ciekawego.

W Annales Cameracenses nie posiadamy rocznika kompletnego, bo jak sam tekst pokazuje, są to tylko wyjatki wyrwane ze źródła; tak np. pomiędzy rokiem 1025 a 1067, 1079 a 1104, 1104—1142, 1143 a 1166 nie ma żadnych zapisków.

Ale że i początkowa część jest skrócona, wynika z porównania jej z rocznikiem Baworowskiego, który, jak daleko sięga, w głównych zarysach zgadza się z kamienieckim, oraz z pierwszą częścią rocznika Cystersów henrykowskich:

Rocznik Cystersów henrykowskich.	Rocznik kamieniecki.	Rocznik Baworowskiego.
Ista, quo sequuntur, inveniuntur in cronicis Polonorum.	Ista accepta sunt de cronicis Polonorum.	Anno dominice incarnationis 965, Joanne XIII sedi apostolice presulente, domina Dubrovka filia ducis Boemie venit ad Mezonem dominica palmarum causa matrimonii cum eo con-
Mesco dux Polonie, qui appellatus est rex Polonorum, cum esset gentilis, sub pacto conversionis accepit Danbrovcam fidem Christi accepit	Mesco, qui appellatus est rex Polonorum, cum esset gentilis, sub pacto conversionis accepit Danbrovcam filiam ducis Boemie in	

Rocznik Cystersów henrykowskich.

Dubravcam, filiam ducis Boemie, in uxorem; que venit ad eum in Poloniam A. D. 970, de qua genuit Boleslaum Magnum, qui natus est A. D. 972.

A. D. 971 dux Mescio baptizatus est.

Iste Mescio habuit sororem nomine Adelheydam, quam Jesse rex Ungarie accepit in uxorem, que cum esset christiana, virum suum Jesse convertit ad fidem Christi. Ista post visionem per beatum Stephanum protomartirem sibi revelatam concepit et genuit Stephanum regem Ungarie A. D. 975.

A. D. 984 duxit uxorem Boleslaus Magnus.

Rocznik kamieniecki.

uxorem, que venit ad eum anno incarnationis dominice 965, de qua genuit Boleslaum Magnum.

Iste Mescio habuit sororem nomine Atleydam, quam Jesse rex Ungarie accepit in uxorem. Que cum esset christiana, virum suum Jesse convertit ad fidem Christi. Ista post visionem per beatum Stephanum protomartyrem sibi revelatam concepit et genuit Stephanum regem Ungarie.

A. D. 967. Boleslaus Magnus natus est.

A. D. 975. Stephanus rex Ungarie nascitur.

A. 984. Boleslaus Magnus duxit uxorem.

A. 990. Mescio filius Boleslai nascitur.

A. 995. Lambertus episcopus Cracoviensis efficitur.

A. 997. Passus est beatus Adalbertus in Prussia.

A. 1000. Presidente Sylvestro II sedi apostolice, Stephanus rex Ungarie...

A. 1003. Heremite in Polonia martirizati sunt in Kazmir Benedictus, Ma-

Rocznik Baworowskiego.

trahendi, quam viri magnifici et religiosi sunt secuti.

A. 966. Mezcio dux baptisatur cum suis omnibus et suscipit religionem cristianam.

A. 967. Boleslaus Magnus natus est.

A. 975. Stephanus rex Ungarie nascitur; eius vita claruit sanctitate et miraculis.

981. Slavnik pater sancti Adalberti obiit et

987. Strceslava mater ipsius obiit.

A. 997. Passio sancti Adalberti in Prussia...

A. 1003. Quinque fratres heremite in Polonia martirio coronantur pridie Idus Novembris.

Rocznik Cystersów henrykowskich.

A. D. 1025. Boleslaus Magnus obiit. Iste Boleslaus dictus est animosus, cum enim esset filius Mescionis et nepos ducis Bohemie consobrinusque Stephani regis Ungarie, audaciam assumpsit ex eorum adiutorio. Iste manu potenti terminos Polonie dilatavit, versus orientem usque in portam Kyv, versus occidentem usque in Salam. Ecclesiam etiam Dei exaltavit, episcopatus distinguit et dotavit atque ditavit et [at]tribuens eis predia et castra, famulos et servicia, omnemque culturam eradicans idolorum, fundans pacem et iusticiam in terra.

A. D. 1039. sanctus Stephanus rex Ungarie obiit.

Rocznik kamieniecki.

theus, Christinus, Johannes, Isaac.

A. 1013. Mescio filius Boleslai I duxit uxorem, sororem Ottonis III imperatoris.

A. 1025. Boleslaus Magnus obiit. Iste dictus est animosus, cum esset unicus patri Mescioni I et nepos ducis Bohemie consobrinus regis Ungarie, audaciam assumpsit ex eorum adiutorio. Iste manu potenti terminos Polonie dilatavit, versus orientem usque in portam Kyov, versus occidentem usque in Salam. Ecclesiam Dei exaltavit, episcopatus distinguit et dotavit et ditavit, attribuens eis predia, castra, familias et servicia, omnem culturam eradicans idolorum, fundans pacem et iusticiam in terra.

Rocznik Baworowskiego.

1013. Mescio filius Boleslai duxit uxorem sororem imperatoris Ottonis III.

Jeżeli porównamy rocznik cystersów henrykowskich z kamienieckim, przekonamy się łatwo, że w jednym i drugim mamy przed sobą jeden i ten sam tekst, w niejedynki tylko sposób skrócony i przerebiony, tak iż mimowoli nasuwa się pytanie, czy tekst henrykowski, pochodzący z XIV wieku, nie jest po prostu odpisem tamtego. To jednak być nie może, albowiem tekst henrykowski zawiera dwie wiadomości, których kamieniecki nie ma, a mianowicie „Dux Mescio baptisatus est“ choć pod datą fałszywą 971 i „A. D. 1039 Sanctus Stephanus rex Ungarie obiit“.

Skoro o tem wątpić nie można, że tak jest rzeczywiście, w takim razie teksty kamieniecki, który jeszcze pochodzi z początków XIII w.,

i henrykowski musiały czerpać ze wspólnego źródła a więc starszego od kamienieckiego, a w tem to źródle znajdowały się już owe wyjątki z kroniki węgiersko-polskiej powyżej przytoczone, co dla oznaczenia czasu jej powstania nie jest rzeczą obojętną.

Inny jest stosunek rocznika Baworowskiego do kamienieckiego; rocznik Baworowskiego sięga tylko do r. 1013 i jest równie niedokładnym odpisem, jak teksty henrykowski i kamieniecki. Że zaś rzeczywiście jest tym samym rocznikiem, co kamieniecki, tego dowodzą wiadomości charakterystyczne:

967. Boleslaus Magnus natus est.
975. Stephanus rex Ungarie nascitur.
1013. Mesco filius Boleslai duxit uxorem sororem imperatoris Ottonis III.

Z tekstem henrykowskim zaś ma wspólną wiadomość, przez kamieniecki opuszczoną,

- A. 966. Mesco dux baptisatur cum suis omnibus et suscepit religionem christianam.

Jednakże tekst Baworowskiego nie pochodzi z tego samego źródła co tamte; jego bowiem początek jest samodzielną, od tamtych niezależną, przeróbką pierwotnych zapisków rocznikarskich, również jak rok 997. Wypłynął więc prawdopodobnie ze starszego jeszcze od tamtych tekstu, choć i jego zapiski nie odznaczają się dokładnością. Tenże tekst i pod innym względem jest ciekawy, a mianowicie że w nim przechowały się także wiadomości o rodzicach ś. Wojciecha, które spotykamy we wszystkich prastarych rocznikach.

Mamy zatem w trzech powyżej zestawionych tekstach podwójne opracowania początkowej części rocznika kamienieckiego, który w obydwóch postaciach za dawnych czasów dobrze był znany na Śląsku, bo korzystały z niego *Annales Silesiaci compilati* i kronika książąt polskich, mając jednak przed sobą teksty kompletniejsze; np.

Annales Silesiaci compilati. Mon. III, 669.

Anno incarnationis dominice 965
domina Dobrova filia (Boetne)
ducis Bohemie cum domino
Meczkone duce Polonorum, ma-
trimonium contraxit, qui exhorta-
tione magnificorum dominorum,
qui dictam dominam erant secuti,
est baptisatus cum omnibus
suis. Et procedente tempore ipsi

Tekst Baworowskiego.

Anno dominice incarnationis 965... domi-
na Dubrovka filia ducis Boemie ve-
nit ad Mesconem... causa matrimonii
cum eo contrahendi, quam viri ma-
gnifici et religiosi sunt secuti.

- A. 966. Mesco dux baptisatur cum suis
omnibus et suscepit religionem
cristianam.
A. 967. Boleslaus magnus natus est.

filius nascitur, quem baptisatum
Boleslaum vocaverunt.

Iste Meczeko habuit sororem no-
mine Athleytam, quam Jesse
rex Hungarie recepit in uxorem,
que, cum esset christiana,
virum suum Jesse ab idolorum
cultu convertit... et postea
concepit et genuit filium
Stephanum.

Annales Sil. comp. M. III, 672.

A. D. 990. Boleslao nascitur filius,
qui dicitur Meczeko, qui in uxorem
duxit sororem Ottonis III
imperatoris.

(M. III, 671).

Anno incarnationis dominice 1000 Sil-
vester II presedit sedi apo-
stolice. — Stephanus rex
Hungarie anno quarto post
obitum patris sui Jesse misit
Astricum episcopum Romam ad
papam Silvestrum pro corona
petenda. Eodem tempore Meczeko
dux Polonorum premiserat
Lambertum episcopum ad cor-
nam regalem petendam. Sed do-
minus papa angelica monitus vi-
sione coronam regalem, quam
Meczkoni duci Polonorum pre-
paraverat, Astrico nuncio regis
Hungarie donavit.

A. 1016. Kazimir dux natus est.

Tekst kamieniecki.

Iste Mesco habuit sororem nomine Atlei-
dem, quam Jesse rex Ungarie acce-
pit in uxorem. Que cum esset chris-
tiana, virum suum Jesse convertit
ad fidem Christi. Ista ... concepit et
genuit Stephanum regem Ungarie.

Rocznik kamieniecki.

A. 990. Mesco filius Boleslai nascitur.
A. 1013. Mesco filius Boleslai I duxit uxorem
sororem Ottonis III imperatoris.

Anno 1000 presidente Silvestro II sedi
apostolice, Stephanus rex Ungarie
post obitum patris sui Jesse anno
quarto misit Astricum episcopum ad
ipsum Silvestrum pro corona regni
petenda. Eodem tempore pro simili
negotio premiserat dux Mesco Lam-
bertum episcopum Cracoviensem, sed
dominus papa visione monitus an-
gelica coronam, quam duci Mesconi
preparaverat, transmisit Stephano re-
gi Ungarie.

A. 1015. Kazimir dux natus est.

I tutaj nie może ulegać wątpliwości, że *Annales Silesiaci compilati* i rocznik kamieniecki czerpią z jednego źródła, że zatem inne zapiski tych annałów, choć rocznik kamieniecki ich nie ma, z tego samego wypłynęły źródła jak np. lata 1002, 1031, 1034, 1046, 1072, 1079 i 1184.

Że zaś i Kronika książąt polskich w początkowej części czerpała z rocznika kamienieckiego lub raczej z jego źródła, wynika z zestawienia miejsc następujących:

Kronika książąt polskich.
Mon. III, str. 438.

Mesco... ex Dubravca uxore genuit Bolezlaum I.
...Quod iste Mescō habuit sororem nomine Adelheidam, quam Jesse rex Ungarie duxit in uxorem, que cum christiana facta fuisset, eundem virum suum ad fidem convertit. Hec Adelheids in visione facta sibi revelacione per beatum Stephanum protomartirem, concepit et genuit Stephanum regem Ungarie A. D. 975.

str. 432.

sed uxor eius... quam duxerat A. D. 984 et de qua susceperat filium Mesconem II A. D. 990.

str. 445.

... uxoris, sororis videlicet Ottonis imperatoris III supradicti, quam... duxerat A. D. MXIII... et ex eadem uxore A. D. MXV genuit Kazimirum.

anno 995 Lampertus episcopus Cracoviensis ad eundem episcopatum promotus est.

Mesco¹⁾ postea misit ad dominum papam Silvestrum II pro corona regni petenda A. D. 1000. Eodem tempore misit rex Stephanus de Ungaria pro simili negotio post obitum Jesse patris sui anno quarto, Astricium episcopum. Sed dominus papa per angelum ammonitus, coronam, quam tunc Mesconi paraverat mitti, Stephano Ungarie regi transmisit.

Rocznik kamieniecki.

...de qua genuit Bolezlaum Magnum.

Iste Mescō habuit sororem nomine Atleydam, quam Jesse rex Ungarie accepit in uxorem. Que cum esset christiana, virum suum Jesse convertit ad fidem Christi. Ista post visionem per beatum Stephanum protomartyrem sibi revelatam concepit et genuit Stephanum regem Ungarie.

Anno 975 Stephanus rex Ungarie nascitur.

A. 984. Bolezlaus Magnus ducit uxorem.
A. 990. Mescō filius Bolezlai nascitur.

A. 1013. Mescō filius Bolezlai primi ducit uxorem sororem Ottonis III imperatoris.

A. 1015. Kazimir dux natus est.

A. 995. Lambertus episcopus Cracoviensis efficitur.

Anno 1000... Stephanus rex Ungarie post obitum patris sui Jesse anno quarto misit Adstricum episcopum ad ipsum Silvestrum pro corona regni petenda. Eodem tempore pro simili negotio premiserat dux Mescō Lambertum episcopum Cracoviensem, sed dominus papa visione monitus angelica coronam, quam duci Mesconi paraverat, transmisit Stephano regi Ungarie.

Kronika książąt polskich.

str. 445.

Huius temporibus quinque fratres heremite de Polonia martirio coronantur in Kazimir A. D. 1003 (1025).

str. 448.

...defuncto Lamberto Cracoviensi episcopo A. D. 1071, succedente quoque sibi beato Stanislao A. D. 1072 ordinatoque eodem anno in episcopum Cracoviensem...

str. 458.

Cumque Bolezlaus cum nobili... quam duxit uxorem, A. D. 1104 nuptias celebraret...

str. 475.

Hic habuit etiam quinque filios, Wladislaum, quem genuerat ex quadam Ruthena nobili, qua mortua ex Theutonica, quam superduxerat, genuit Bolezlaum IV, Mesconem III, Henricum I et Kazimirum II.

Rocznik kamieniecki.

A. D. 1003. heremite in Polonia martirizati sunt in Kazmir...
A. 1003 quinque fratres heremite in Polonia martirio coronantur... (tekst Baw.)

A. 1071. Lambertus episcopus Cracoviensis obiit.

A. 1072. Stanislus ei succedit et in episcopum ordinatur.

Item anno 1104 Bolezlaus III duxit uxorem...

...duxit uxorem Ruthenam, de qua genuit Wladislaum; qua mortua accepit Theutonicam, de qua genuit quatuor filios Bolezlaum IV, Mesconem, Henricum et Kazimirum.

Z zestawień tych ustępów wynika niewątpliwie, że rocznik, z którego kronika książąt polskich czerpie, jest tem właśnie źródłem, z którego wypłynął i rocznik kamieniecki, że z niego zatem pochodzą i te datowane zapiski, które autor kroniki podaje innemi słowami, jak 966, 997, 1025 i 1079, oraz te, co w roczniku kamienieckim, który jest tylko ekscerptem, nie przechowały się, jak np. 1034, 1058, 1139, bo to rzecz widoczna, że kronika do r. 1139 z jednego czerpie źródła; później dopiero korzysta z innego źródła ściśle już śląskiego.

W rozdziale e) zwróciliśmy już uwagę na to, że fragment rocznika lubińskiego, w którym notatki przechowały więcej kształt pierwotny, tak dalece w niektórych zapiskach zgadza się z rocznikiem kamienieckim, który uległ nieznacznej przeróbce, że śmiało je uważać można za pochodzące z tego źródła, z którego wypisano rocznik kamieniecki. Wykazaliśmy dalej, że rocznik lubiński obok rocznika A. jest jednym z głównych źródeł rocznika krakowskiego. Jeżeli zaś tak jest, powinny

¹⁾ Autor kroniki, choć zmienił porządek opowiadania, mówiąc najprzód o Mieszku a potem o Stefanie, zachował jednak sztyk wyrazów pierwotnego.

się w roczniku krakowskim i poza obrębem fragmentu lubińskiego znajdować zapiski, zgadzające się nie tylko z rocznikiem kamienieckim, lecz także z *Annales Silesiaci compilati* i z kroniką książąt polskich, które wszystkie czerpały ze wspólnego źródła. Że tak jest rzeczywiście, wykazaliśmy w rozdziale f); stąd zaś wynika, że zapewne i te zapiski, które z rocznika A. nie pochodzą, a znajdują się w początkowej części, choć gdzieindziej się nie powtarzają, również wypłynęły z tego samego źródła. Podobny stosunek zachodzi także pomiędzy rocznikiem dominikańskim (Kraśnińskich) a kamienieckim, kroniką książąt polskich i *Annales Silesiaci compilati*, jak to wykazaliśmy w rozdziale g).

Mamy zatem przed sobą liczne zapiski, rozproszone po kilku źródłach, a pochodzące z rocznika dawnego, który istniał już co najmniej w drugiej połowie XII wieku. Warto zatem pokusić się, aby zebrać wszystkie ułamki w jedną całość i odtworzyć na nowo rocznik, który niewątpliwie dla dziejów naszych jest niemałej wagi.

Odnowując go, nie uwzględniam jednak dodatków z kroniki węgiersko-polskiej itp. źródeł pochodzących, które szpecą teksty obecne, zarazem zestawiam go z rocznikami kapitulnym i świętokrzyskim dawnym, aby wyjaśnić stosunek jego do tamtych.

Rocznik kamieniecki.	Rocznik kapitulny. (Rocznik B.)	Rocznik świętokrzyski dawny.
965. Domina Dubrowea filia ducis Boemie venit ad Mesconem.	965. Dubrowca ad Meskonem venit.	966. Dubrovka venit ad Meskonem.
966. Mesco dux baptisatur cum suis omnibus.	966. Mesco dux Polonie baptisatur.	967. Myska dux baptisatur
967. Boleslaus Magnus natus est.		
975. Stephanus rex Ungarie nascitur.		
981. Slawnik pater sancti Adalberti obiit.	981. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.	982. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.
984. Boleslaus Magnus ducit uxorem.		
987. Strezislava mater sancti Adalberti obiit.	987. Strezislava mater sancti Adalberti obiit.	988. [Strezislava] mater sancti Adalberti obiit.
990. Mesco filius Boleslai nascitur.		
995. Lambertus episcopus Cracoviensis efficitur.		
997. Passus est beatus Adalbertus in Prussia. Eodem anno Jesse rex Ungarie pater Stephani regis obiit.	997. Passio sancti Adalberti.	998. Passio sancti Adalberti.

Rocznik kamieniecki.	Rocznik kapitulny. (Rocznik B.)	Rocznik świętokrzyski dawny.
1000. Stephanus rex Ungarie coronatus est.		
1002. Otto imperator III obiit.	1002. Otto imperator III obiit. Henricus successit.	1002. Otto imperator III obiit. Henricus successit.
1003. Quinque fratres Heremite in Polonia martirizati sunt in Kazmir.	1003. Heremite in Polonia martirizati sunt.	1003. Heremite quinque in Polonia martirizati sunt.
1013. Mesco filius Boleslai I duxit uxorem sororem Ottonis III imperatoris.		
1015. Kazimir dux natus est.	1016. Kazimirus dux natus est „8 Kal. Augusti, luna 16“.	1016. Kazimirus natus est.
1025. Boleslaus Magnus obiit.	1025. Primus Boleslaus rex Magnus obiit. Lambertus filius eius successit.	1025. Boleslaus Magnus obiit.
1034. Mesco dux obiit.	1034. Mesco rex Polonie obiit.	1034. Misko rex Poloniorum obiit.
1038. Kazimirus dux ducit uxorem.		
1039. Stephanus rex Ungarie obiit. Eodem anno Boleslaus primogenitus Kazimiri nascitur.	1039. Stephanus rex Hungarorum obiit.	1039. Stephanus rex obiit.
1040. Wladislaus filius ducis Kazimiri nascitur.		
1046. Aaron Monachus Tinnicensis in episcopum suscipitur.		
1058. Kazimirus dux obiit.	1058. Kazimirus dux obiit.	1058. Kazimirus dux obiit.
1059. Aaron episcopus Cracoviensis obiit.	1059. Aaron archiepiscopus Cracoviensis obiit.	
1061. Sula presbiter, Lambertus cognomine, episcopus Cracoviensis efficitur ¹⁾ .	1061. Zula in episcopum Cracoviensem ordinatur et tunc cognominatus est Lambertus.	
1067. Jeronimus episcopus Wratislaviensis obiit.	1065. Jeronimus episcopus Wratislaviensis obiit.	

¹⁾ Wyrażenie „Sula presbiter“ (Ob. rocznik krak. 1046), którego w tem miejscu nie ma rocznik kapitulny, pozwala domyśleć się, że tu opuszczono może wiadomość jako obojętną:

1037. Ordinatus est Sula presbiter, a w takim razie mielibyśmy w roczniku B. prawdopodobnie rocznik Suli wraz z dalszą kontynuacją.

Rocznik kamieniecki.

1138. Boleslaus III inclitus dux obiit, qui ecclesiam sancti Venceslai edificavit et 20 canonicos in ea instituit.
1142. Radost episcopus Cracoviensis obiit.
1143. Rubertus episcopus Wratislaviensis translatus est in episcopum Cracoviensem et ipse ecclesiam s. Venceslai consecravit et ibi eodem anno obiit.
1144. Matheus in episcopum Cracoviensem ordinatus presidet 23 annis.

Rocznik kapitulny.

1138. Dux Boleslaus III obiit 5 Kal. Novembris.
1142. Radost episcopus Cracoviensis obiit, Robertus succedit.
1143. Robertus episcopus Cracoviensis obiit, Matheus succedit.

ale każdy mi przyzna, że różnica jest zbyt wielka, żeby to mogły być wiadomości, pochodzące z jednego źródła.

Ponieważ rocznik kamieniecki posiada liczne charakterystyczne wiadomości, których rocznik kapitulny nie zna, przeto ten ostatni nie mógł z tamtego czerpać bezpośrednio; obu służyło jedno źródło, obejmujące lata 965—1126, z którego jeden i drugi korzystał; nazwijmy je dla krótkości rocznikiem B. Obok rocznika B. miał rocznik kamieniecki przed sobą jeszcze drugi, z którego wszystkie inne wypłynęły wiadomości. Ten drugi rocznik, nieznanym kapitulnemu, sięgał prawdopodobnie dalej poza rok 1105, lecz niewiadomo jak daleko, również niewiadomo, czy kształt, któryśmy mu nadali, obejmuje już wszystkie jego zapiski, czy nie ma w nim luk i opuszczeń. Że ostatnia okoliczność jest bardzo prawdopodobną, należy z góry przypuścić.

Rocznik zaś B. jest niezem innym, jak tylko rocznikiem świętokrzyskim dawnym w nieco dawniejszej postaci, bo dochodzącym do r. 1105 a pomnożonym wiadomościami o biskupach krakowskich i wrocławskich.

Czy zaś liczne wiadomości, które ma obecny rocznik świętokrzyski dawny, a miała także redakcja do r. 1113 dochodząca, jak np. 991, 1000, 1018, 1026, 1045, 1077—1102, nie istniały jeszcze w owym egzemplarzu rocznika świętokrzyskiego, dochodzącym do r. 1105, nie da się rozstrzygnąć, choć słusznijszem zdaje mi się być zdanie, że ich wykazać nie możemy tylko dla tego, że materiały, służące nam do rekonstrukcji rocznika kamienieckiego, nie są dostateczne i wystarczające.

Że zaś zapisek 1104 (1103) „Boleslaus III duxit uxorem“, który mają roczniki kamieniecki i świętokrzyski a którego nie ma kapitulny,

w ostatnim mylnie jest opuszczony, nie może ulegać żadnej wątpliwości.

i.

Rocznik miechowski.

Rocznik miechowski mieści się w pergaminowym rękopisie cesarskiej biblioteki publicznej w Petersburgu pod znakiem L. F. V. oddz. IV nr. 51, pochodzącym z XIV wieku, i zajmuje w nim 3 karty 136—138. Rocznik pisało rąk 18; pierwsza skończyła na r. 1388.

Zakonnicy miechowscy, zakładając swój własny rocznik, mieli w klasztorze już inny rocznik dawniejszy, który nas interesuje tutaj dla tego, że w nim się znajduje jedna wiadomość, nigdzie indziej nie spotykana, prócz rocznika kapitulnego, jest to:

Rocznik miechowski.

A. D. 1162. Jaxa ivit Jerosolimam.

Rocznik kapitulny.

1162. Jazko Jerosolimam ivit.

Korzystając z niego na samym początku własnej pracy, nie umieścili go jednak w całości, lecz podali z niego tylko krótki wyciąg, przeraabiając i skracając zapiski. Źródłem tem był niewątpliwie rocznik krakowski, pomimo to, że z pierwszych czterech zapisków, drugi i trzeci pochodzą oczywiście z rocznika krótkiego, jak tego dowodzi mianowicie rok 966:

Rocznik miechowski.

et sequenti anno (966) Mesco dux baptisma suscepit et fides catholica recipitur in Polonia.

Rocznik krótki.

966. Mesco baptizatur et fides catholica in Polonia recipitur.

Od roku 1072 począwszy, pochodzą wszystkie zapiski z wyjątkiem lat 1162—1163 z rocznika krakowskiego, gdyż się powtarzają w jednym i drugim nieomal temi samymi słowami, jak np.:

Rocznik miechowski.

A. D. 1072 sanctus Stanislaus successit Lamperto et postea octavo videlicet 1079 anno martirizatus est...

Rocznik krakowski.

1071. Lambertus episcopus obiit, cui Stanislaus successit.
1079. Stanislaus episcopus Cracoviensis martirizatur.
1171. [Thomas] archiepiscopus Kantuariensis martirizatur.

1171. Sanctus Thomas archiepiscopus Cantuariensis occisus est.

Rocznik miechowski.

1185. Sanctus Florianus apportatus est Cracoviam.
 1223. Ordo Predicatorum et Hospitanorum venit Cracoviam.
 1236. Fratres Minores venerunt Cracoviam.
 1242. Tartari vastaverunt Poloniam.
 1244. Dux Conradus victus est in Suchdol.
 1254. Sanctus Stanislaus elevatus est.
 1259. Fulco archiepiscopus Gneznensis obiit, Janusius succedit.
 Eodem anno Tartari vastaverunt Cracoviam et Sandomiria capta est.
 Eodem anno terre motus factus est.

1268. Sancta Hedvigis canonizata est.
 1279. Lestko dux prostravit multitudinem Tartarorum.
 1282. Dux Lestko iterum multos de Tartaris¹⁾ cecidit.
 1283. Paulus episcopus Cracoviensis captus est.
 1285. Lestko habuit conflictum cum militibus.
 1287... in Varta submersi sunt. Et eodem anno Tartari vastaverunt Cracoviam.
 1288. Dux Lestko obiit. „Henricus dux Slesie succedit“.
 1290. Henricus dux Wratislaviensis obiit „et Premyslius successit“...

Śląskie wiadomości, do których zapewne także ostatnie dwa zapiski zaliczyć należy, pochodzą niewątpliwie ze źródła śląskiego, z którego i w dalszym ciągu korzysta autor rocznika miechowskiego.

Jeżeli wydawcy niemieccy pod r. 1292: Obiit Paulus episcopus Cracoviensis, Procopius successit, powołują się na rocznik małopolski,

¹⁾ Pisarz pomylił się tu, pisząc „de Tartaris“ zamiast „de Litvanis“.

²⁾ Tak ma tekst Kuropatnickiego, który czerpał z rocznika krakowskiego.

Rocznik krakowski.

1184. Sanctus Florianus... Cracoviam apportatur.
 1223. Fratres ordinis Predicatorum in Cracoviam venerunt... et Ospitalarii in Prandnik.
 1237. Fratres Minores inrant Cracoviam.
 1241. Tartari primi vastaverunt Poloniam.
 1242. Eodem anno dux Conradus devincitur et bellum in Suchdol committitur.
 1255. Beatus Stanislaus canonizatur.
 1259. Fulco archiepiscopus Gneznensis obiit, Johannes succedit.
 1261. Eodem anno Tarthari devastaverunt Cracoviam [et Sandomiriam expugnant]²⁾.
 1257. 2 Kal. Februarii terre motus factus est in die Ciri et Johannis feria sexta.
 1268. Sancta Adviga canonizatur.
 1281. Dux Lestko Cracoviensis Tartharos et Ruthenos in Gozlicz devicit.
 1283. Lestko in Rovne occidit multitudinem Lituanorum.
 1284. Paulus episcopus Cracoviensis per ducem Lestkonem capitur.
 1285. Dux Lestko cum Quomanis devicit milites Cracovienses..
 1288. Tartari vastaverunt Cracoviam.
 1289. Dux Lestko obiit.
 1291. Henricus dux Wratislaviensis intoxicatus est veneno et obiit.

to jeden taki zapisek o zwyczajnej stylizacji nie może być dowodem, jakoby rocznik miechowski znał lub czerpał z tamtego.

Na innym miejscu już wykazaliśmy, że głównym źródłem rocznika krakowskiego jest rocznik A. (1018—1226), oraz, że rocznik krótki i on są właściwie tylko różnymi redakcjami jednego i tego samego tekstu¹⁾. Stąd wynika samo przez się, że rocznik A. musiał mieć ten sam początek co rocznik krótki. Wykazać go zwyczajną drogą nie można, gdyż rocznik krakowski w znanym nam dziś odpisie ma na czele nie zapiski rocznikarskie, lecz obszerniejsze notatki, które są albo ich przeróbką, albo wypisami z kronik i legend.

Że rocznik miechowski korzystał z krakowskiego, wyżej to nadmieniliśmy; przypuścić zatem trudno, aby 4 zapiski początkowe pochodzić mogły z innego źródła. Jeżeli zaś z innego źródła nie pochodzą, to należy przyjąć za pewnik, że w Miechowie miano inny egzemplarz rocznika krakowskiego, w którym annalistyczny początek jeszcze był zachowany a skoro głównym jego źródłem był rocznik A. czyli rocznik krótki, więc nie dziwnego, że tam mogły się znajdować także zapiski rocznika krótkiego.

Odpowiadają zatem zapiski:

rocznika miechowskiego	następującym zapiskom rocznika krótkiego.
A. D. 965 „Dambrova ad Mesconem venit“ de Bohemia et sequenti anno „Mesca dux baptisma suscepit et fides catholica recipitur in Polonia“.	965. Dubrovca venit ad ducem Mesconem. 966. Mesco baptizatur et fides catholica in Polonia recipitur.
A. D. 997 sanctus Adalbertus passus est.	997. Sanctus Adalbertus martyrizatus est in Prussia.
A. D. 1003. heremite martirizati sunt in Polonia „priedie Idus Novembris“ ²⁾ .	1003. Heremite in Polonia martirizati sunt.

Stąd wynika niewątpliwie, że w roczniku A. i w pierwotnym tekście rocznika krakowskiego mieściły się także jeszcze następujące zapiski:

982. Sanctus Adalbertus in episcopum Pragensem consecratur.
 990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio.
 1102. Otto imperator obiit. [Henricus successit].

Zastanawia jednak okoliczność, że na samym czele rocznika miechowskiego znajduje się wiadomość: A. D. 947 invencio sancti Ste-

¹⁾ Ob. rozdział f) o roczniku krakowskim.

²⁾ Data ta znajdowała się we wszystkich dawniejszych kalendarzach kościelnych.

phani, której rocznik krótki nie ma. Na to odpowiedzieć można, że początkowe zapiski rocznika krótkiego łączą się ściśle z owym obcym rocznikiem, którego ślady, szczerple lub obszerniejsze, przechowały i inne roczniki, a mianowicie rocznik kapitulny. Jeżeli go dziś na czele rocznika krótkiego nie ma, to tylko dla tego, że go umyślnie opuszczono jako rzecz dla polskich czytelników obojętną, ale zapisek: A. D. 947 „invenio sancti Stephani“ jest dowodem, że jeszcze w XIV wieku istniały rękopisy, w których nie tylko rocznik krótki, lecz także krakowski miały na czele zapiski hersfeldzkie. O tem wszystkim jednak później dopiero będziemy mogli mówić obszerniej.

Poznawszy więc źródło, z którego czerpał rocznik miechowski, musimy teraz zastanowić się jeszcze nad wiadomością: „Anno Domini 1062 Jaxa ivit Jerosolimam“, którą posiada tylko on i rocznik kapitulny. W roczniku krakowskim nie było jej, jak się zdaje, od samego początku; świadczą o tem teksty rocznika małopolskiego i Traski, oraz rocznik Sędziwoja, które korzystając z niego obficie, nie posiadają tej notatki. Skoro więc rocznik kapituły krakowskiej nie znał ani rocznika krakowskiego, ani miechowskiego, skoro owa wiadomość nie znajdowała się także we wspólnym źródle, to jest w roczniku A., należy przypuścić, że się dostała do rocznika kapitulnego niezależnie od rocznika miechowskiego. Była to zapewne notatka miejscowa, miechowska, z której korzystali dla siebie zakonnicy miechowscy, jako też i autor rocznika kapitulnego, bo śladu żadnego nie ma, jakoby w Miechowie znano ostatni rocznik.

k.

Rocznik górnośląski.

Nad rocznikiem górnośląskim zastanawia się obszernie profesor Balzer w swojej rozprawie: „Walka o tron krakowski str. 28—45“¹⁾, w której doszedł do rezultatu, że roczniki małopolskie są tu źródłem pierwotnym a rocznik górnośląski pochodnem, t. j. że ostatni jest kompilacją, która powstała z użytkowania roczników małopolskich; nie ma jednak prof. Balzer na myśli tych roczników, które wydał niedługo August Bielowski, ani rocznika Traski, lecz nieznanym nam rocznik zaginiony, który łączył w sobie właściwości wszystkich poszczególnych ty-

¹⁾ Ob. tom XXX Rozpraw Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie.

pów. Ten rocznik miał według jego zdania zawierać także niektóre zapiski, których dzisiaj nie znajdujemy w znanych nam rocznikach małopolskich, np. rok 1233 o odstąpieniu ziemi toruńskiej przez Konrada mazowieckiego. Rocznik nie powstał wcześniej, jak po roku 1262. Zapiski zaczerpnięte z rocznika małopolskiego uzupełnił kompilator szczegółami miejscowego znaczenia, które zdają się niedwuznacznie wskazywać to, że miejscem powstania kompilacji jest Raciborz lub Opole na Śląsku. Wykazał także p. Balzer, że wiele jest dat mylnych. Zgadając się z p. Balzerem zupełnie na poprawę dat przez niego zaproponowaną oraz na wniosek, że rocznik górnośląski powstał zapewne w Raciborzu lub Opolu, mamy pewne wątpliwości co do innych jego hipotez.

Wydawcy podają, że rękopis naszego rocznika, znajdujący się w Królewiec w bibliotece uniwersyteckiej pod znakiem XX. 85 czyli liczbą 1150. 8°, pochodzi z XIII wieku; nie jest jednak rzeczą prawdopodobną, aby i pismo naszego rocznika do tegoż wieku należało, gdyż ostatnia wiadomość jego pochodzi z r. 1290. Idąc za nimi i Balzerem, trzeba przypuścić, że autor rocznika pisał właśnie około tego czasu i że owa kartka pergaminowa rękopisu królewieckiego zawiera jego autograf. To jednak być nie może, bo autor współczesny nie mógłby się o tyle pomylić, aby śmierć Otokara czeskiego podać raz pod rokiem 1278 a drugi raz pod rokiem 1290 (MCCXC). Rocznik zatem przechował się w kopii a nie w oryginale, a w takim razie pismo pochodzi niewątpliwie już z XIV wieku. Rocznik małopolski w różnych swoich t. zw. redakcyach, do których i rocznik Traski należy, nie może być źródłem górnośląskiego, gdyż powstał dopiero po roku 1350; tem źródłem nie może być również jakiś zaginiony rocznik małopolski, protoplasta owych wszystkich t. zw. redakcyj, gdyż znamy źródła rocznika małopolskiego, które wykluczają z góry tego rodzaju rocznik zaginiony. Temi zaś źródłami są roczniki Sędziwoja i krakowski. Idąc zatem za myślą p. Balzera, należy przyjąć za pewne, że albo jeden, albo drugi z nich jest owem domyślnym źródłem.

Rocznik Sędziwoja¹⁾ jest kompilacją, która powstała na podstawie rocznika kapitulnego i krakowskiego i znany jest tylko z jednego odpisu, który nie daje nam żadnej gwarancji, że tekst jego jest dobry i dokładny, zwłaszcza, że wydawcy nie uwzględnili ani jego źródeł, t. j. roczników kapitulnego i krakowskiego, ani jego wypisywacza czyli rocznika małopolskiego; o nim jednak nie może być tutaj mowy, bo

¹⁾ Mówić będziemy o nim obszerniej w drugiej części naszej rozprawy.

jest utworem XIV wieku, późniejszym niewątpliwie od górnośląskiego. Pozostaje nam zatem jako jedyne źródło rocznik krakowski; i ten również znany jest tylko z jednego odpisu niedbałego i niedokładnego; wydawcy nie uwzględnili roczników małopolskich i Traski, w których znajduje się tekst o wiele poprawniejszy; nie mamy zatem żadnego wydania, o którymby powiedzieć można, że zawiera tekst nieuszkodzony i kompletny.

Zestawiając więc tutaj zapiski rocznika górnośląskiego z zapiskami rocznika krakowskiego, uzupełniamy ostatnie tu i owdzie tekstem rocznika małopolskiego:

Rocznik górnośląski.	Rocznik krakowski.
1195. In Moscava bellum cum Romano rege fit.	1195. Bellum in Mozgava inter Lestkonem et Meskonem.
1196. Dux Mesco Lesekoni in Cracovia successit.	[1196. Dux Mesco in Cracovia succedit].
1205. Romanus princeps Ruthenorum in Savikost occiditur a Leskone.	1205. Romanus dux Ruthenorum occisus est cum exercitu suo in Zavichost [a Leskone ma tekst Kuropatnickiego].
1241. Tartari primi Poloniam introierunt.	1241. Tartari primi vastaverunt Poloniam [intrans ma tekst Kuropatnickiego].
1243. Bellum in Suchdol committitur.	(1242). Bellum in Suchdol committitur.
1253 (1254). Beatus Stanislaus canonisatus est.	(1255). Beatus Stanislaus canonizatur.
1258. Terre motus fuit in multis partibus.	1257 2 Kal. Februarii terre motus factus est in die Ciri et Johannis feria sexta.
1260. Tartari castrum Ztudemer ceperrunt et multa milia hominum occiderunt.	1261. Eodem anno Tartari devastaverunt Cracoviam [et Sandomiriam... occiderunt infinita hominum millia, teksty Traski, Szamotulskiego i Kuropatnickiego].
1262. Symovit dux in Jasdow a Litovinis occiditur.	1262. Dux Semovitus occiditur a Litvanis [in Jascovo ma tekst Kuropatnickiego].

Nie uwzględniliśmy tutaj wiadomości o ś. Stanisławie, które, jako powszechnie znane, mogą być wpisane z pamięci a nie konieczne wyjęte z rocznika. Że tu i owdzie jest pewna różnica drobna w stylizacji, zadziwiać to nie może, jeżeli zważymy na to, że obydwaj roczniki nie wypisują swych źródeł dokładnie, lecz obchodzą się z nimi dosyć swobodnie. Wątpić jednak nie można, że jednym ze źródeł rocznika górnośląskiego, jest rocznik krakowski.

Wzmianka zaś: „1196. Dux Mesco Lesekoni in Cracovia successit“, nie znajduje się wprawdzie w dzisiejszym tekście rocznika krakowskiego, ale jest w roczniku krótkim, który tak mało różni się od rocznika A., że obydwaj uważać musieliśmy za dwie redakcje jednego tekstu; mogła więc znajdować się w roczniku A., źródle rocznika krakowskiego, a zatem i w nim samym.

Zapiski pozostałe pochodzą niewątpliwie z jakiegoś rocznika raciborskiego lub opolskiego i nadają poniekąd całości ów koloryt, który wskazuje już nazwa rocznika; zestawimy je tutaj z odnośnymi zapiskami rocznika kapitulnego:

Rocznik górnośląski.	Rocznik kapitulny.
1212 (1206). Mesco dux Raceburgensis tenendo Cracoviam obiit.	1211. Mesco dux Ratiborie obiit. Kazimirus filius suus succedit.
1227. Dux Lescko in Gosavia occiditur.	
1228 (1233). Cunradus dux Masovie Thorneam terram dedit.	
1235 (1238) Beata Elizabeth canonizatur.	
1245. Innocentius IV Fridericum deposuit et sathano tradidit.	1245. Innocentius papa IV concilium... convocat, in quo imperatorem Fridericum imperio destituit et Sathane commendat eundem.
1249. Bruno episcopus Olomutzensis Ratorbor civitatem acquisivit.	
Eodem anno dux Boleslaus Lignicensis captus est.	
Eodem anno Jacobus legatus dispensavit cum Polonis, quod carnisbrivium suum in quadragesima haberent.	
1250 (1251). Fridericus in excommunicatione obiit. Et Viola domina de Opil obiit.	
1253. Wencezlaus rex Bohemie obiit.	
1255. Rex Ottokarus, qui prius Premezel dicitur, in Prusiam venit et aliquid boni fecit.	
1256. Thomas episcopus Vratislaviensis a Boleslao duce capitur.	1256. Thomas episcopus Vratislaviensis per Boleslaum ducem Zlesie captus..
1278 (1290) in vigilia Bartholomei occiditur rex Bohemie a rege Romanorum.	

Rocznik kapitulny ma, jak widzimy, ze śląskim źródłem rocznika górnośląskiego wspólne 3 wiadomości, które z niego pochodzą lub pochodzić mogą, ale nie z rocznika samego, który bez zaprzeczenia od niego jest późniejszym. Z tego wspólnego źródła wypłynęły może i inne wiadomości śląskie rocznika kapitulnego, jak np. lata 1200, 1201, 1225,

1229, 1233, 1246 itp. Versus, które bezpośrednio po owej notatce o śmierci Przemysława następują, pochodzą niewątpliwie od innego autora, skoro śmierć króla czeskiego kładzie „die tercia post festum Bartholomei“, podczas gdy wiadomość z r. 1278 ma „in vigilia s. Bartholomei“.

I.

Rocznik kapitulny krakowski.

Wykazawszy w poprzednich rozdziałach, które roczniki były bezpośrednio lub pośrednio źródłami rocznika kapitulnego, musimy obecnie rezultaty nasze zrekapitulować, stosując je do tegoż rocznika.

Nadmieniliśmy już, że rocznik wielkopolski, który się zresztą przechował tylko fragmentarycznie, w całości został do niego wcielony; z niego zatem pochodzą w roczniku kapitulnym lata:

730, 750, 754, 755, 756, 766, 768, 774, 778, 779, 781, 782, 786, 787, 788 [et Bavaria capta est], 789, 790, 792, 801, 814, 816, 840, 842, 843, 855, 895, 899, 906, 907, 931, 933, 934, 936, 940 (941), 951, 953 (Moguncia ab Ottone obsessa est), 958, 961, 963, 965, 966, 968, 1002, 1003, 1009, 1034, oraz 1188, 1189, 1190 i 1191.

Z tego samego źródła wypłynęły niewątpliwie, jak to później jeszcze zobaczymy, i te wiadomości, których rocznik wielkopolski nie posiada w dzisiejszym swym tekście, ale które znajdowały się w egzemplarzu, z którego rocznik kapitulny korzystał; są to lata 734, 735, 741, 744, 746, 748, 757, 771, 772, 773, 788 (Tassilo venit in Franciam), 794, 807, 813, 859, 869, 872, 875, 877, 879, 881, 882, 887, 889, 890, 891, 894, 897, 901, 937, 947, 953 (Fridricus archiepiscopus obiit. Willihalmus successit), 955, 969, 970. Nie ulega wątpliwości, że jeszcze niektóre inne wiadomości z niego pochodzić mogą, czego jednak ściśle dowiedzieć nie można.

Z rocznika świętokrzyskiego wypisał rocznik kapitulny następujące wiadomości: 981 (982), 987 (988), 990 (991), 997 (998), 999 (1000), 1016 Kazimirus dux natus est [8 Kal. Augusti, luna 16], 1026, 1039, 1045 Mesko [filius Kazimiri] nascitur [16 Kal. Maii, luna 30]; 1058, 1069, 1081 (1081), 1088, 1089, 1091, 1101 Lambertus episcopus Cracoviensis obiit [7 kal. Decembris]; 1102, 1105 i 1113. Rok 947, jeżeli nie jest wzięty z rocznika wielkopolskiego, to stąd pochodzi. W trzech miejscach, t. j. pod r. 1016, 1045 i 1101 rocznik kapitulny miał przed sobą jeszcze inne źródła, z którego wyjął daty dokładniejsze.

Rocznikiem krótkim posiłkował się rocznik kapitulny pod rokiem 1018, 1061 (?), 1071, 1072 (?), 1077, 1079 (wiadomość w r. kap. rozszerzona), 1082, 1086, 1088, 1109, 1111 (Bolezlaus devicit Bohemos), 1125, 1135, 1142, 1143, 1147, 1166 (data „die sanctorum Gervasii et Prothasii“ pochodzi jednak z innego źródła), 1170, 1177 (Kazimirus Cracoviam obtinendam intravit), 1182 (dux Kazimirus devicit Ruthenos), 1184, 1185, 1186, 1187, 1194, 1195, 1197, 1202, 1205 (wiadomość w roczniku kapitulnym rozszerzona), 1207, 1208, 1219, 1221, 1222, 1223 [Vincencius... quiescit], 1225 [Ordo de Kacich transfertur in Mogilam], 1226 (In Mogila dicta Clara Tumba fundatur cenobium Griseorum), 1227, 1229 [dux Vladizlaus filius Odonis... in bello. Ivo episcopus Cracoviensis in exilio obiit], 1230, 1231 (Consecratio Wislai episcopi Cracoviensis), 1238, 1241 (wiadomość rozszerzona), 1242 [Dominus Wislaus... Prandota succedit], 1244 [Rutheni... succedunt], 1247, 1253 (rocznik kapitulny obszerniej), 1259 [wiadomość nieco zmieniona], 1262 [Semovitus... capitur]. 1265, 1266 [Bolezlaus... devastavit].

Z rocznika A., który przedstawia odmienną redakcję rocznika krótkiego, wyjął rocznik kapitulny następujące zapiski: 1058 (1038), 1105, 1115, 1117, 1118, 1119 (?), 1131, 1138 (wyjąwszy jednak datę 5 Kal. Novembris), 1146, 1157, 1159, 1165, 1167, 1172, 1173 (Bolezlaus Crispus dux Cracovic... obiit), 1211 Mescio dux Ratiborie obiit (?), 1215, 1216, 1217 (rocznik kapitulny obszerniej), 1218, 1226 [Bolezlaus filius Lezstkonis nascitur 11 Kal. Julii], 1231 [Dux Wladizlaus obiit], 1239 [Bolezlaus... in uxorem (?)].

Z źródła Annales Poznanienses wyjął rocznik kapitulny tylko lata 1025 i 1038, choć wspólnie z nimi posiada wiele innych, które się powtarzają także gdzieindziej.

Z rocznika kamienieckiego rocznik kapitulny nie korzystał bezpośrednio; znał jednak jedno z jego źródeł a mianowicie rocznik B., z którego następujące lata mógł wyjąć: 1059, 1061, 1065 Ieronimus episcopus Wratislaviensis obiit, 1071, 1072 1074 i 1079 a niewątpliwie wypisał tylko stąd wiadomości o biskupach wrocławskich 1065 i 1074 oraz 1110: Petrus episcopus Wratizlaviensis obiit i 1126: Heymo episcopus Wratizlaviensis obiit, Robertus succedit.

Ponieważ pierwotny rocznik miechowski, o ile się przechował, zgadza się z rocznikiem krakowskim a kapitulny nie korzystał bezpośrednio z krakowskiego, więc nie mógł znać i tamtego, wskutek czego i wiadomość 1162 „Iazko Ierosolimam ivit“ nie może pochodzić z miechowskiego, lecz skądinąd. Prawdopodobnie autor rocznika kapitulnego, dowiedziawszy się o niej od kogoś z Bożogrobców, wcielił ją do swego dzieła.

Ze źródła śląskiego rocznika górnośląskiego mogą pochodzić w roczniku kapitulnym 3 zapiski 1211, 1245 i 1256, a może także 1200. Mesko edificat Botun; 1201. Bolezlaus dux Zlesie et Iarozlaus filius suus, episcopus Wratizlaviensis, obierunt i inne.

Źródła powyżej przytoczone objaśniają wielką część zapisków rocznika kapitulnego do r. 1266. Rozumie się samo przez się, że źródła, kontrolować się dające, stają się coraz rzadsze, im bardziej zbliżamy się do czasu, w którym autor rocznika pracował. Dla XIII wieku mianowicie posiadał poza obrębem znanych roczników liczne wiadomości współczesne, które wcielił do swego dzieła a temu dziwić się nie można, gdyż w XIII wieku, jak tego dowodzą roczniki kapituły poznańskiej i małopolskie, oraz żywoty świętych, w całej Polsce panował wielki ruch na polu historii krajowej.

Do roku 1009 włącznie źródła wszystkich najdawniejszych zapisków zostały wykazane. Od roku 1012 począwszy, pozostało jeszcze wiele nieobjaśnionych, którymi się teraz zająć musimy. Uderza przede wszystkim, że rocznik kapitulny przy niektórych zapiskach znanych skądinąd, podaje nadzwyczaj dokładne datyienne, np.

1016. Kazimirus dux natus est „8 Kal. Augusti, luna 16“
 1045. Mesco filius Kazimiri nascitur „16 Kal. Maii, luna 25“.
 1101. Lambertus episcopus Cracoviensis obiit „7 Kal. Decembris“.
 1138. Dux Bolezlaus III obiit „5 Kal. Novembris“.
 1166. Gedko in episcopum consecratur „in die sanctorum Gervasii et Prothasii“ etc.

Wiadomość o Lambercie mógł autor wyjąć z kalendarza krakowskiego, który jednak podaje inną datę śmierci Bolesława III, a mianowicie „3 Kal. Novembris“; dzień konsekracji Giedka podaje katalog biskupów krakowskich, pomimo to wątpić należy, że autor z tych źródeł korzystał, bo czerpiąc z nich, byłby zapewne wypisał i inne daty szeregowe, czego jednak nie czyni. Zapiski zaś z lat 1016 i 1045 pozwalają domyśleć się, że były samodzielnymi notatkami, które autor znalazł w rękopisach.

Do tej samej kategorii należą także po większej części następujące zapiski skądinąd nieznanne, których przedmiotem śmierć i urodziny; różnią się jednak od tamtych brakiem dokładnej datyiennej:

1012. Hermanus dux obiit.
 1015. Wladimir dux Ruthenorum obiit.
 1017. Hermanus dux obiit.
 1027. Ipolitus archiepiscopus obiit. Bossuta successit.
 1028. [Bossuta archiepiscopus] obiit. Stephanus [successit].

1030. Romanus et Lambertus episcopi obierunt.
 1033. Otto dux obiit.
 1048. Otto dux obiit.
 1060. Petrus rex Hungarie obiit.
 1076. Cristinus natus est.
 1078. Rex Ruthenorum in prelio interfectus est.
 1087. Dobronega uxor Kazimiri obiit.
 1115. Natus est Lestek filius Bolezlai.
 1127. Bolezlaus IV natus est.
 1156. Alexander et Stephanus episcopi obierunt.

Kalendarz krakowski.

1173... Hannibal custos Cracoviensis obiit.	26 Maii. Hannibal custos obiit.
1176. Jazco obiit.	
1177. Magister Amileus et Valentinus canonicus obierunt.	21 Novembris. Valentinus canonicus obiit.
1178. Woyzlaus frater episcopi et Viber-tus canonicus obierunt.	
1179. Bogdanus prepositus Cracoviensis obiit.	12 Octobris. Bogdanus prepositus obiit.
1180. Trojanus frater episcopi obiit.	
1182. Bolezlaus filius Kazimiri obiit.	16 Aprilis. Bolezlaus filius Kazimiri ducis obiit.
1196. Mrokota episcopus Poznaniensis obiit.	
1224. Magister Benedictus obiit, qui contulit capitulo Cracoviensi villam in Wilka cum molendino.	25 Februarii. Magister Benedictus, qui contulit villam super Wilkam cum molendino, obiit.
Mykul archidiaconus contulit eidem capitulo villam Tuno.	6 Decembris. Micol archidiaconus, qui contulit Thane, obiit.
1236. Salomon decanus Cracoviensis obiit.	21 Maii. Salomon decanus Cracoviensis obiit.
1237. Radulfus cantor Cracoviensis obiit.	19 Januarii. Magister Radulfus cantor obiit.
1258. Fulco archiepiscopus Gneznensis obiit.	5 Aprilis. Fulco Gneznensis archiepiscopus obiit.
1260. Albertus prepositus Lanchiciensis et canonicus Cracoviensis, qui contulit villam Zelonki ecclesie Cracoviensis, obiit.	11 Februarii. Albertus canonicus obiit.
1262. Joannes capellanus de Luboricia 16 Kal. Januarii obiit etc.	

Gdy się rozpatrzemy w tych notatkach, przekonamy się łatwo, że zapiski 1012—1156 mają zupełnie inny charakter od następujących po nich, obejmują bowiem swoją treścią nie tylko cały obszar ówczesnej Polski, lecz także kraje ościenne, podczas gdy tamte odnoszą się

przeważnie do Krakowa i do duchowieństwa krakowskiego. Niektóre z nich znajdują się także, jak powyżej już widzieliśmy, pod datą dzienną w kalendarzu krakowskim, a mianowicie lata 1173, 1177, 1179, 1182, 1224, 1236, 1237, 1258 i 1260. Odnoszą się one wszystkie do osób, należących do kapituły krakowskiej, z wyjątkiem księcia Bolesława († 1182) i arcybiskupa Pelki († 1258) i powtarzają się tu i tam dosłownie z wyłączeniem jednak zapisku z r. 1260. Stąd wynika niewątpliwie, że wypłynęły z jednego źródła wspólnego, sięgającego do r. 1258 lub raczej, jak to jeszcze zobaczymy, do r. 1237. Czy tem wspólnym źródłem był duchowny, który, jak przypuszcza p. Wojciechowski, współcześnie wpisywał wiadomości o śmierci osób pod datą dzienną do kalendarza a pod rokiem do rocznika kapitulnego, jest to rzeczą problematyczną, zwłaszcza że nie mamy żadnego dowodu, jakoby już wówczas istniał jakiś rocznik kapitulny w rozumieniu Wojciechowskiego.

Przypuszczałbym prędzej, że i w Krakowie, jak bywało za granicą, istniały „*annales necrologici*“, w których zapisywano razem rok i dzień śmierci każdej osoby, jak tego u nas mamy przykład w „*Calendarium vetus*“ klasztoru paradyjskiego pod Gdańskiem (Mon. IV, str. 126–136). Takie „*annales necrologici*“ mogły być źródłem nie tylko rocznika kapitulnego, lecz także dzisiejszego kalendarza krakowskiego. Ponieważ ten ostatni został założony, jak wiadomo, około r. 1253, przeto należy wyłączyć z rachuby zapisek z r. 1258 o śmierci Pelki, arcybiskupa gnieźnieńskiego, gdyż pomieszczono go dopiero w nowym kalendarzu; podobieństwo zaś dwu tych zapisków należy uważać za przypadkowe. W takim roczniku nekrologicznym, stosownie do znaczenia, jakie Kraków zajmował w państwie, mogły znaleźć miejsce i osoby świeckie, jako dobroczyńcy Kościoła, do których wypada zaliczyć zapewne księcia Bolesława, oraz Jakse, Wojsława i Trojana.

Zapewne też na krótkich notatkach rękopiśmiennych opierają się i inne tego rodzaju wiadomości skądinąd nieznanne, np.

1103. Balduinus Rome consecratus est in episcopum Cracoviensem.
 1104. Gualo episcopus Belvacensis, sedis apostolice legatus intrat Poloniam, Urbano II sedi apostolice presidente et duos episcopos deponit.
 1148. Dedicatio ecclesie sancti Salvatoris itp.

Wiadomości zaś o cesarzach i papieżach, na które w XII i XIII wieku natrafiamy, jak np.

1106. Henricus III imperator obiit, Henricus filius suus succedit.
 1111. Henricus filius Henrici in imperatorem Rome consecratus est.
 1127. Henricus imperator obiit, Lotharius succedit.

1130. Innocencius II cepit sedi apostolice presidere.

1137. Lottarius imperator obiit.

1216. Innocencius papa predictus obiit itp.

oraz notatkę „1099. Jerusalem a christianis capta est“, polegają zapewne na jakiejś kronice obcej o papieżach i cesarzach, jakich niemało w owych czasach kursowało po świecie.

Dłuższe ustępy, które tu i owdzie zastępują suche notatki rocznikarskie, są niewątpliwie dziełem kompilatora XIII wieku. Do nich należy np. r. 1079, gdzie autor w swobodny sposób przerabia „*Vita maior sancti Stanislai*“, co wskazują wyrazy „*sine omni notamine cicatricum*“, gdzie *Vita maior* (Mon. IV, 388) ma „*sine omni cicatricum notamine*“, oraz lata 1205 i 1217 itp.

Rocznik zatem kapitulny jest kompilacją, a w jej skład weszła wielka część naszych najdawniejszych roczników, które bez niej albo by były przepadły, alboby znane były tylko z odpisów liwych XV wieku. Oryginalnego, co by autor od siebie z własnej pamięci dodał, jest w niej niewiele, pomimo to posiada ona dla naszych dziejów wartość bardzo wysoką, za co się autorowi czyli raczej kompilatorowi należy od nas wdzięczność.

Kiedy autor rocznika kapitulnego rozpoczął lub raczej skończył swą pracę?

Zwykle przypuszczają, że ją skończył około r. 1267; temu się jednak sprzeciwia okoliczność, że jedno z głównych jego źródeł, z którego korzystał obficie, sięga właśnie do r. 1266; trudno zatem przypuścić, aby autor rocznika krótkiego, skończywszy ledwie swą pracę, miał ją wręczyć natychmiast naszemu kompilatorowi do przerobienia. Jeżeli źródło, z którego kompilator korzystał, dochodziło do r. 1266, to musiało przetrwać przynajmniej lat kilka lub kilkanaście, zanim może po śmierci autora dostało się do rąk jego. Autor rocznika kapitulnego posilkował się rocznikiem krótkim, jako głównym źródłem, około którego zgromadził i ugrupował swe liczne materiały. Że nie miał zamiaru pracy swej prowadzić dalej, jak do r. 1266, tego dowodzi sam rękopis kapitulny, w którym rocznik się mieści, jak też i układ jego. Do roku bowiem 1266 wpisano oddzielnie lata na boku każdej kolumny, których jest dwie na każdej stronie, zostawiając wszędzie dla nich wolne miejsce. Z ostatnim wyrazem, wypisanym z rocznika krótkiego, zmienia się wszystko. Margines dla lat odpada a pismo zaczyna się od brzegu a na stronie następnej, nie ma już i kolumn, bo pismo zajmuje już całą jej szerokość. Zdaje się, jakoby autor rzecz swoją do r. 1266 gotową od razu tutaj na czysto przepisał, bo pismo ma aż dotąd charakter więcej

jednolity, podczas gdy dalszy ciąg tak wygląda, jakoby urywkowo i z przerwami był zapisany. Pierwotna ręka pisała jeszcze zapisek o Kazimierzu na str. 16 bezpośrednio przed zakończeniem rocznika krakowskiego (1255—1291) mieszczącym się na te same stronicy. Zastanawia zatem okoliczność, że autor, kresząc ową notatkę, używa przez półtrzecia wiersza pisma swego zwyczajnego, dosyć sporej wielkości, a potem nagle zaczyna je zmniejszać i ścieśniać, oczywiście dla obawy, że rocznik krakowski nie pozwoli mu skończyć. Stąd wynika, że rocznik krakowski w owej chwili już musiał być w rękopisie, oraz że autor rocznika kapitulnego musiał pisać nie długo po r. 1291, skoro zakończenie rocznika krakowskiego obejmuje lata 1255—1291.

Przyпускаjąc, że po doprowadzeniu swej pracy do r. 1266, kompilator otrzymał rocznik krakowski, z którego już w całości nie mógł korzystać; kazał go więc dla siebie przepisać, korzystając z połowy szpalty wolnej tuż po „Aetates mundi“ i karty następnej niezapisanej; gdy się jednak okazało, że się tam cały nie zmieści, polecił koniec wpisać na str. 16, sądząc zapewne, że sam na tej stronicy nie napisze. Gdy pomimo tego dotarł potem do tej stronicy, musiał pismo swoje zmniejszyć, aby je pomieścić przed tekstem rocznika krakowskiego.

Dalsza kontynuacja roku 1267 znajduje się już poniżej rocznika krakowskiego a i w niej, zdaje się, brała udział jeszcze ręka pierwotna, choć podobna litografowana, którą mam przed sobą, utrudnia rozpoznanie charakteru pisma.

Nie sprzeciwia się naszemu pogładowi okoliczność, że pismo rocznika krakowskiego posiada już wszelkie znamiona wieku XIV-go; podczas gdy zapiski rocznika kapitulnego mają jeszcze przeważnie charakter XIII wieku, albowiem u schyłku wieku mogły swobodnie obok siebie istnieć obydwa sposoby pisania, jeden u generacji starszej, drugi u młodszej.

Na czele rocznika kapitulnego stoi rocznik obcego pochodzenia, którego szczytki powtarzają się i w innych rocznikach. Chcąc się nim zajmować szczegółowo, musimy przedewszystkiem ustalić jego tekst, co uskuteczniemy, gdy go porównamy z rocznikami pragskim i poznańskim:

Rocznik pragski.	Rocznik kapitulny.	Rocznik poznański.
901. Arnulfus imperator obiit.	901. Arnulphus imperator obiit.	
910. Ludowicus pugnavit contra Ungaros.		
911. Ludowicus rex obiit, cui Conradus successit.		

Rocznik pragski.	Rocznik kapitulny.	Rocznik poznański.
912. Ungari Franciam vastaverunt.		
915. Bellum fuit in Hersburch.		
919. Conradus rex obiit, cui Henricus successit.		
929. Sanctus Wenceslaus martirizatus est.		A. D. 929 beatus Wenceslaus martirizatur.
931. Translatio sancti Wenceslai [de Boleszau in Pragam].	931. Sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis obiit.	A. D. 931 sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis obiit. A. D. 932 translatio sancti Wenceslai.
933. Ungarorum exercitus a Henrico interfectus est.	933. Hungarorum exercitus ab Henrico interfectus est.	
934. Henricus rex Danos subiecit.	934. Henricus Danos subiecit.	
935. Henricus rex obiit.	936. Henricus rex obiit. Otto filius eius successit.	
939. Sol visus est minutus.		
941. Comete apparuerunt.	940. Hiemps valida. Comete vise sunt. Mortalitas inmentorum.	
945. Legati Grecorum ad regem Ottonem cum muneribus venerunt.	947. Invenio sancti Stephani prothomartiris.	A. D. 947. Invenio sancti Stephani protomartiris.
950. Bellum magnum factum est inter Bavaros et Ungaros.		
973. Otto primus imperator obiit.		
981. Slavnik pater sancti Adalberti obiit.	981. Zlawnik pater sancti Adalberti obiit.	
984. Otto tercius ¹⁾ cesar Rome extitit.		
987. Strzezlava mater sancti Adalberti obiit.	987. Strzezlava mater sancti Adalberti obiit.	A. D. 985. Strzezlava mater sancti Adalberti obiit.
990. Professio sancti Adalberti.	990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.	A. D. 990. Professio sancti Adalberti et fratris Gaudencii.
997. Sanctus Adalbertus martirizatus est etc.	997. Passio sancti Adalberti.	A. D. 997. Passio sancti Adalberti.

¹⁾ W ręk. mylnie „primus“.

Z tego zestawienia wynika, że wszystkie trzy roczniki mają na czele nie tylko jeden i ten sam rocznik obcy, lecz także wspólną kontynuacją rodzimą o ś. Wojciechu, tak, że co do tożsamości źródła nie może być wątpliwości. Dalszym wynikiem jest fakt, że żaden z tych trzech roczników nie zawiera tekstu kompletnego, oraz że i w roczniku kapitulnym znajdują się liczne opuszczenia, które uzupełnić należy zapiskami rocznika pragskiego a mianowicie latami 910, 911, 912, 915, 919, 939, 945, 950, 973 i 984.

Zapiski te zapełniają szczęśliwie jedną z luk widocznych w tekście rocznika kapitulnego, bo pomiędzy 907—931 nie ma w druku żadnego zapisku.

Że zaś roczniki pragski i poznański razem mają wiadomość o męczeństwie i translacji ś. Wacława, stąd wniesić można, że i one już się znajdowały w najdawniejszych rękopisach, choć jeszcze nie należały do pierwotnego tekstu obcego rocznika.

Ów jednak rocznik obcy nie jest utworem jednolitym, lecz złożonym, jest kompilacją, na którą złożyły się dwa roczniki, augijski 709—954 i hersfeldzki 702—973, względnie 982¹⁾.

Rocznik hersfeldzki zaginął; korzystały z niego obficie „Annales Lamberti, Quedlinburgenses i przedewszystkiem Weissenburgenses etc.; ponieważ go nie wypisały systematycznie, lecz urywkowo, więc nieraz się zdarza, że jakaś wiadomość znajduje się w jednym z owych roczników a w drugim nie; trzeba zatem na przemian posilkować się nie tylko Annales Weissenburgenses, lecz także rocznikami Lambertowym i kwedlinburskim.

Aby wykazać stosunek początku rocznika kapitulnego do owych roczników obcych, zestawimy je poniżej razem; dla lepszego zaś przeglądu pomieścimy zapiski rocznika kapitulnego stosownie do źródeł, z których pochodzą, w dwóch kolumnach:

¹⁾ Ob. Lamperti monachi Hersfeldensis opera. Recognovit Oswaldus Holder-Egger. Accedunt Annales Weissenburgenses, in SS. Rer. Germ. in usum scholarum recusi. — Hannoverae et Lipsiae 1894, str. LXVI i LXVII.

Annales Augienses.

731. Obitus Bedae presbyteri.
734. Karolus Fresiam vastat.
735. Karolus Wasconiam invasit.
736. Audoinus episcopus obiit.
741. Karolus moritur.
746. Carlomanus Alamanniam ingreditur.
747. Carlomannus Romam pergit.
751. Lantfrid moritur.
752. Pippinus in regem elevatur.
753. Stephanus papa in Franciam venit.
754. Sanctus Bonifacius martirizatur et Pippinus Italiam intravit.
758. Pippinus rex in Saxoniam ingreditur.
759. Pippinus in Wasconia.
768. Pippinus rex moritur.
771. Karlomanus rex obiit.
772. Karolus rex in Saxoniam.
773. Karolus rex in Italiam.
774. Capta est Italia a Francis et Karolus Romam pervenit.
778. Karolus Ispaniam ingreditur.

779. Item Karolus in Saxonia et fames magna mortalitasque in Francia.
781. Saxonia capta est.
782. Item Karolus Romam venit et Pippinus baptizabatur.

Annales Weissenburgenses.

734. Karolus perrexit in Fresiam.
735. Karolus vastavit Wascones.
736. Beda nobilis et preclarus doctor obiit.
741. Karolus moritur.
744. Inicium Fuldensis monasterii.
746. Carolomannus Alamanniam ingreditur. (Quedlinburgenses).
747. Carolomannus Romam pergens tonsoratus... (Quedl.).
750. Pippinus decreto Zachariae pape per unctionem sancti Bonifacii archiepiscopi rex appellatur.
755. Sanctus Bonifacius martyrio coronatur.
757. Organum venit in Frantiam.
758. Pippinus Saxonibus superatis tributum imposuit etc.
760. Pippinus in Wasconiam venit (Quedl.).
766. Victi sunt Selavi a Francis.
768. Eodem anno Pippinus rex... VIII Kal. Oct. obiit.
771. Carolomannus frater Caroli obiit. (Quedl.).
772. Karolus in Saxonia Eresburg expugnavit etc.
773. Karolus... Italiam ingrediens...
774. Karolus Papiam cepit etc.
778. Karolus pugnavit contra Saracenos.
781. Karolus Romam perrexit ibique baptizatus est Karlmannus filius eius, quem Adrianus papa mutato nomine Pippinum vocavit.

Rocznik kapituły krakowskiej.

Zapiski augijskie.

730. Beda presbyter obiit.
734. Karolus Frisiam vastat.
735. Karolus Wasconiam invasit.
741. Karolus moritur.
746. Karolomannus Alemanniam ingreditur.
754. Bonifacius martirizatur et Pipinus Italiam intrat.
756. Pipinus rex Saxoniam ingreditur.
768. Pipinus rex obiit.
773. Karolus rex in Italiam venit.
774. Italia capta est a Francis et Karolus Romam pervenit.
779. Iterum Karolus in Saxoniam venit.
781. Saxonia capta est.

Zapiski hersfeldzkie.

741. Karolus moritur.
744. Inicium Fuldensis ecclesie.
746. Karolomannus Alemanniam ingreditur.
748. Karolomannus Romam pergit tonsuratus.
750. Pipinus iubente Zacharia papa per unctionem sancti Bonifacii episcopi rex appellatur.
755. Organum primum in Franciam venit.
757. Pipinus rex Wasconiam intrat.
766. Sclavi victi sunt a Francis.
768. Pipinus rex obiit.
771. Karolomannus rex frater Karoli obiit
772. Karolus in Saxonia Hersburch¹⁾ expugnat.
778. Karolus contra Saracenos²⁾ pugnavit.
782. Karolus Romam venit ibique baptizatus est filius eius Karolomannus quem Adrianus mutato nomine Pipinum vocavit.

¹⁾ W rękop. Hasburch.²⁾ W rękop. Saxones.

Annales Augienses.

783. Hiltigart regina obiit.
786. Karolus Romam perrexit. Cruces in vestibibus apparuerunt.
787. Karolus per Alamanniam pervenit ad fines Baiariae.
788. Tassilo dux venit in Franciam. Baiaria capta est.
789. Karolus pergit in Sclavos, qui dicuntur Wilzi.
791. Karolus rex Hunorum regnum vastat.
799. Gerolt occiditur.
810. Egin Constantiensis episcopus 9 Kal. Septembris.
812. Wardo 3 Kal. Aprilis.
813. Walto 4 Kal. Aprilis.
814. Annus primus Hludowici imperatoris.
816. Berenhartus rex.
824. Visio Wettini.
830. Pretiosa corpora s. Valentini et s. Genesii in Augiam insulam venerunt 5 Idus Aprilis.
836. Hatto episcopus obiit.
838. Puato diaconus palatii lapsus est in iudaisum. Erelebadus cessit et Walafrid constitutus est.

Annales Weissenburgenses.

- 786... et Karolus ad Italiam venit [et inde Romam Quedl.]... et sanguis de caelo terraque profuxit. 787. Karolus Romam veniens...
- 788... per Alamanniam pervenit ad fines Baiovariae (Quedl.).
789. Karolus subegit gentem Wilzorum.
790. Karolus perrexit in Pannoniam.
791. Karolus subegit gentem Avarorum.
794. Vastrad regina obiit (Quedl.).
800. Karolus a Romanis augustus appellatus est.
807. Mortalitas maxima facta est in Fulda.
813. Pons apud Mogontiam incendio periiit. Richolfus archiepiscopus obiit, cui Hastulfus successit. (Quedl.).
814. Karolus imperator, cui Ludowicus successit.
815. Decretum est, ut omnes monachi cursum sancti Benedicti cantarent.

Rocznik kapituły krakowskiej.

Zapiski augijskie.

787. Karolus per Alemaniam pervenit ad fines Bavarie.
788. Tasilo venit in Franciam et Bavaria capta est.
789. Karolus pervenit in Sclavos et qui dicuntur Uuiltcei, subegit.
792. Karolus regnum Hunnorum vastat.

Zapiski hersfeldzkie.

786. Iterum Karolus Romam venit et sanguis de celo perfluxit.
787. Karolus per Alemaniam pervenit ad fines Bavarie.
789. Karolus pervenit in Sclavos et qui dicuntur Uuiltcei, subegit.
790. Karolus in Pannoniam venit.
794. Frustrada regina obiit.
801. Karolus a Romanis augustus appellatus est.
807. In cenobio Fuldensi fratrum mortalitas magna fuit.
813. Pons apud Mogunciam arsit. Richulfus ¹⁾ archiepiscopus obiit. [Hastulfus ²⁾ successit].
814. Karolus imperator obiit. Ludovicus successit.
816. Statutum est, ut omnes monachi cursum beati Benedicti cantarent.
826. [Hastulfus obiit]. Ottogarius successit.

¹⁾ W ręk. Radulfus.

²⁾ W rękop.: Richulfus archiepiscopus obiit. Ottogarius successit. Widać, że kopista przez pomyłkę Astolfia opuścił.

Annales Augienses.

840. Eclipsis solis 3 Non. Mai inter octavam et nonam horam in vigilia ascensionis Domini. Hludovicus obiit.
842. Divisio regni.
843. Judith obiit.
856. Hildigarht obiit.
855. Folewinus abbas obiit et Waldarius successit.
860. Meginratus heremita martirizatus est.
864. Waldheri abbas desiit. Hecco successit.
868. Visa est cometa manifestissime.
869. Ictus fulminis Kal. Julii inter decimam et undecimam horam diei.
871. Heco abbas obiit et Ruadho successit.
873. Ictu fulminis Wormatia comburitur.
875. Ludovicus caesar Italiae obiit et Karolus rex Galliae Romam pervenit.
876. Ludovicus filius Ludowici imperatoris obiit et bellum inter Ludovicum et Karolum imperatorem.
878. Eclipsis solis 4 Kal. Novembris.
879. Karolus filius Ludowici regis Francorum et frater Carolomanni et Ludowici, Italiam primum intravit.
881. Karolomannus rex Bawariae obiit.
882. Karolus Romae caesar efficitur.
887. Karolus imperator regno privatur et Arnolfus filius Karolomanni in regem elevatur.
888. Karolus imperator obiit.
891. Sinderolt archiepiscopus a Nordmanis occiditur.

Annales Weissenburgenses.

840. Ludovicus imperator... obiit, cui Ludovicus filius eius successit. (Quedl. Lamb.).
842. Lutheri expulsus est a regno.
843. Lutharius, Ludovicus et Karlus pacem fecerunt.
855. Lutharius etiam rex tonsuram et monachicum habitum suscepit moriturus.
860. Maginradus heremita martirizatus est. (Quedl.).
869. Lutheri rex... cum suis omnibus periiit.
872. Ictu fulminis Wormatia comburitur. (Quedl.).
875. Ludovicus rex filius Lotharii obiit.
876. Bellum iuxta Andarnacha factum est inter Karolum et Ludovicum...
879. Ludovicus filius Karli obiit.
887. Karlus est de regno electus atque Arnoldus electus.
888. Karlus obiit.
890. Liutpertus archiepiscopus obiit et Sunderoldus successit.
891. Sunderoldus archiepiscopus occisus et Fridericus (mylnie zamiast Hatto) successit.

Rocznik kapituły krakowskiej.

Zapiski angijskie.

842. Divisio regni.
843. Judith regina obiit.
859. Meginradus heremita martirizatus est.
872. Wormacium ictu fulminis comburitur.
875. Lodvicus cesar in Italia obiit et Karolus rex Galliae Romam peruenit.
877. Lodvicus filius Lodvici obiit et bellum in Ripuaris inter Lodvicum et Karolum committitur.
879. Karolus filius Lodvici regis Francorum et frater Karlomanni et Lodvici in Italiam intravit.
881. Karolomannus rex Bavarorum obiit.
882. Karolus Rome cesar efficitur.
887. Karolus imperator regno privatur et Arnulphus filius Karlomanni in regem elevatur.
889. Karolus imperator obiit.
891. Sinderoldus archiepiscopus a Normannis occiditur et Hatto ei succedit.

Zapiski hersfeldskie.

840. Lodvicus imperator obiit. [Lotharius successit]¹⁾.
855. Lotharius imperator obiit.
859. Meginradus heremita martirizatus est.
869. Lotarius rex obiit.
872. Wormacium ictu fulminis comburitur.
890. Liubertus archiepiscopus obiit; Sinderoldus succedit.
891. Sinderoldus archiepiscopus a Normannis occiditur et Hatto ei succedit.

¹⁾ „Lotharius successit“ ma tylko rocznik wielkopolski.

Annales Augienses

896. Arnolfus Romae cesar efficitur. Et in Augia miseria famis et mortalitatis; ac christiani hominis alterius carnem comederunt.
897. 2 Idus Julii ictus fulminis ante auroram.
899. Ungari Italiam ingressi multa fecerunt. Et Arnolfus imperator moritur ac Ludovicus filius eius in regem elevatur.
900. Cuntibold rex, filius Arnolphi, occiditur.
905. Bellum inter Chuonradum et Adalbertum Francos, in quo cecidit Chuonradus.
907. Baioarii et ab Ungaribus interficiuntur.
908. Ungares Saxoniam et Turingiam vastant.
909. Ungares Alemanniam ingressi sunt.
910. Franci ab Ungaribus aut occisi aut fugati sunt.
911. Chuonradus in regem elevatur.
913. Hug in abbatis successit. Ungrii occisi sunt. Hiemps magna nimis.
915. Ungari totam Alemanniam igne et gladio vastaverunt.
917. Ungari... usque ad fines Lotharii regni venerunt. Erchanger et Peratohlt decollati sunt. Et Chuonradus rex obiit.
923. Preciosissimus thesaurus sanguinis Domini in Angiam venit 6 Idus Novembris.
926. Ungari totam Franciam... vastaverunt. Et Burghardus dux occiditur.

Annales Weissenburgenses.

899. Arnoldus rex obiit, cui Ludovicus filius eius successit.
905. Cuonrat comes occisus est ab Adalberto.
906. Ungari vastaverunt Saxoniam.
908. Liutbaldus dux occisus est ab Ungariis.
909. Burghardus dux Thuringorum occisus est ab Ungariis.
910. Ludovicus rex pugnavit cum Ungariis.
911. Ungarii vastaverunt Franciam.
912. Ludovicus rex obiit, cui Conradus successit.
919. Cuonradus rex obiit, cui Heinricus successit.

Rocznik kapituły krakowskiej.

Zapiski augijskie.

895. De miseria famis ac mortalitatis christiani homines alter alterius carnem comederunt.
897. Arnulphus Rome cesar efficitur.
899. Ungari in Italiam ingressi sunt; Arnolphus obiit. Lodovicus filius eius in regem elevatur.
901. Arnulphus imperator obiit.
906. Bellum inter Conradum et Adalbertum Francos¹⁾, in quo Conradus cecidit.
907. Ungari in Saxoniam venerunt.

Zapiski hersfeldzkie.

894. Arnulphus in Italiam venit.
- [910. Ludovicus pugnavit contra Hungaros].
- [911. Ludovicus rex obiit, cui Conradus successit].
- [912. Ungari Franciam vastaverunt].
- [915. Bellum fuit in Hersburch].
- [919. Conradus rex obiit, cui Henricus successit].

¹⁾ W rękop. et Francos.

Annales Augienses.

928. Hiemps magna nimis.
931. Heinricus rex regem Abodritorum et Nordmannorum efficit christianos; et profectus est in Galliam.
934. Ungari ab exercitu regis Heinrici occisi sunt et multi comprehensi sunt.
936. Heinricus rex obiit et Otto filius eius in regnum constituitur.
937. Monasteria s. Bonifacii et s. Galli igne consumuntur. Ruodolfus rex et Arnolfus dux obierunt. Ungari... redierunt. Frithuricus archiepiscopus ordinatus.
938. Otto rex... rediit. Frater eius... Arnolfi filium. Interim magna pars Ungarorum... occisa est.
939. Otto rex ibat... ad Caprimontem. Interea Ludovicus rex Galliae invasit Alsatiam. Tunc rex Otto... obsedit eam et Ludovicus discessit. Interim vero Eberhart dux occisus est et Gilsilbertus dux... mortuus est. Postea rex ibat... preter Metensem episcopum. Necnon et frater eius Heinricus proictis armis venit ad eum.
- Wilhelmi Moguntini memorias.
953. Mogoncia civitas ab Ottone rege obsessa est.

Annales Weissenburgenses.

933. Ungarorum exercitus a rege Heinrico devictus est. (Quedl.).
935. Eodem anno Heinricus rex obiit, cui filius eius Otto successit.
936. Et ecclesia s. Bonifacii exusta est.
945. Nuncii Grecorum ad regem Ottonem venerunt cum magnis muneribus in vigilia omnium sanctorum. (Annal. Lamberti).
950. Bellum magnum factum est inter Bavaros et Ungaros. (Quedl.).
951. Otto rex perrexit in Italiam. et Berengerum regem subdidit sibi.
953. Eodem anno obsessa est Mogontia et Rossadal.

Rocznik kapituły krakowskiej.

Zapiski augijskie.

937. Monasteria sancti Galli et sancti Bonifacii comburuntur.

953. Maguncia ab Ottone obsessa est.

Zapiski hersfeldzkie.

*[929. Beatus Wenceslaus martirizatur].
931. Sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis obiit.

*[932. Translatio sancti Wenceslai].
933. Ungarorum exercitus ab Henrico interfectus est.

934. Henricus Danos subegit.
936. Henricus rex obiit. Otto filius eius successit.

[939. Sol visus est minutus].

940. Hiemps valida. Comete vise sunt. Mortalitas iumentorum.

[945. Legati Grecorum ad regem Ottomem cum muneribus venerunt].

947.¹⁾ Inventio sancti Stephani protomartiris.

[950. Bellum magnum factum est inter Bavaros et Ungaros].

951. Otto primus rex Italiam subegit.

¹⁾ Rocznik świętokrzyski podaje datę o rok późniejsze.

Annales Augienses.

954. Per loca Germaniae Galliaeque plurima terrae motus magnus factus est. Anno dominicae incarnationis 954, indictione 12b. m. domnus Frithuricus s. Mogontiacensis ecclesiae archiepiscopus 8 Kal. Novembris obiit. Eodem vero anno ego Willihelmus tantae successionis indignus... 16 Kal. Januarii... sum electus et in 9 Kal. Januarii Mogontiae ordinatus.

Annales Weissenburgenses.

954. Fridericus archiepiscopus obiit et Willihelmus successit.
957. Liutolfus in Italia est mortuus...

958. Signum crucis in vestimentis.

961... Filius eius Otto secundus in regem ungitur Aquisgrani. (Ann. Lamb.).

968. Willihelmus archiepiscopus obiit, cui Hatto successit.

969. Hatto archiepiscopus obiit, cui Ruotbertus successit.

973. Eodem anno Otto imperator senior obiit etc.

Przypatrując się zestawionym powyżej rocznikom, przekonamy się, że obcy rocznik, znajdujący się na czele kapitulnego, jest kompilacją z dwóch roczników złożoną, z roczników augijskiego i hersfeldzkiego, z których pochodzą wszystkie w niej zawarte wiadomości z wyjątkiem kilku, o których poniżej będzie mowa.

Rocznik augijski, któryśmy umieścili w całości, obejmuje lata 709—954 a rocznik hersfeldzki lata 702 (708)—973, względnie 982, roczniki zaś wielkopolski i kapitulny zaczynają dopiero od roku 730 (731). Dla czego tak się stało, na to nie mamy pewnej odpowiedzi, nie wiemy nawet, czy autor rocznika wielkopolskiego, który jest źródłem rocznika kapitulnego, miał przed sobą już roczniki lub jeszcze tablice paschalne, w których według zwyczaju notatki historyczne mieściły się albo na marginesie, albo między liniami, albo nareszcie na jednej linii z rokiem. Nie wątpimy, że ostatnia okoliczność miała miejsce, że roczniki augijski i hersfeldzki przybyły do nas jako przyczepki do tablic paschalnych, mieszczących się w księgach kościelnych; tablice zaś paschalne były dla nowozałożonego kościoła potrzebą konieczną, bo wskazywały datę wielkonoce każdego roku a zatem i porządek i następstwo świąt kościelnych.

Rocznik kapituły krakowskiej.

Zapiski augijskie.

Zapiski hersfeldzkie.

- (954) Fridricus archiepiscopus obiit. Willihalmus ¹⁾ successit.
 955. Liudolphus filius Ottonis obiit.
958. Cruces apparuerunt in vestibus.
961. Otto in regem unguitur²⁾. Eclipsis solis.
 963. Otto imperator appellatur.
 *1965. Dubroca ad Mesconem venit].
 *1966. Mesco dux Polonie baptizatur].
 968. Junior Otto per Leonem papam cum patre suo coronatur.
 969. Willihalmus archiepiscopus obiit. Hatto successit.
 970. Hatto archiepiscopus obiit, cui Robertus successit.
 1973. Otto primus imperator obiit].

Że jeszcze długo w ten sposób wegetowały nasze roczniki, tego dowodzi okoliczność, że niektóre z nich, mające wspólne zapiski, różnią się nie-raz o rok, co jest wskazówką, że notatki mieściły się między liniami tak, że mogła powstać dla kopisty wątpliwość, czy zaliczyć je do roku górnego czy dolnego.

Rozważając wszystkie dane, można ostatecznie brak początku roczników augijskiego i hersfeldzkiego w rocznikach wielkopolskim i kapitulnym wytłomaczyć w sposób rozmaity; wszystkie jednak hipotezy są zanadto skomplikowane i dlatego nie bardzo prawdopodobne, z wyjątkiem jednej, której wolimy się trzymać. Przypuszczamy bowiem, że już po złożeniu roczników hersfeldzkiego i augijskiego w jedną całość, kartka początkowa, zawierająca lata 702—730 została zatracona, przyczem przyjęć należy, że w rękopisie dla każdego roku wyznaczono jedną lub dwie linie, stosownie do formatu i to bez względu na to, czy był zapisek czy nie. Że rocznik wielkopolski, źródło rocznika kapitul-

¹⁾ W rękop. Willibalmus.

²⁾ Tak ma rocznik świętokrzyski; roczniki kap. i wielkopolski „elevatur“.

nego, już w XIII wieku znajdował się w poniewierce, tego dowodzą braki w tekście rocznika kapitulnego, na które już zwróciliśmy uwagę.

Do roku 791, jak daleko sięgają w roczniku augijskim Annales Sangallenses, korzysta z niego autor dość sumiennie, bo opuszcza tylko 5 zapisków, z których 3 zupełnie obojętne, jak np.

736. Audoinus episcopus obiit.
 751. Lanfrid moritur.
 783. Hiltigart regina obiit.

Czy zaś pominięcie zapisków

752. Pippinus in regem elevatur.
 783. Stephanus papa in Franciam venit.

należy przypisać niebaczności kompilatora lub późniejszych kopistów, nie da się to stanowczo rozstrzygnąć. Ja sędzę, że prawdopodobnie ostatnia okoliczność miała miejsce.

Od roku 799 począwszy, ciągną się w roczniku augijskim aż do roku 871 same zapiski czysto lokalne, z których kompilator wogóle nie korzystał, posługując się tutaj głównie zapiskami hersfeldzkimi; z rocznika augijskiego wyjął trzy zapiski ogólniejszej natury, a mianowicie:

842. Divisio regni.
 843. Judith regina obiit.
 859. Meginradus heremita martirizatus est.

Od roku 875—907 rocznik augijski jest głównym źródłem kompilatora, gdyż zapiski znów są ciekawsze i większego znaczenia. Od roku zaś 908 do roku 954 znajdujemy tylko dwie wiadomości, które z rocznika augijskiego pochodzą, a mianowicie lata 937 i 953, co się tem da wytłomaczyć, że rocznik kapitulny miał przed sobą już tekst niekompletny, brakło bowiem lat 908—931, jak tego dowodzi rocznik praski, który jedyny przechował cały szereg opuszczonych zapisków z tego właśnie zakresu. Jeżeli w dalszym ciągu kompilator przenosi zapiski hersfeldzkie nad augijskie, pomimo, że nieraz są jednakiej treści, to zapewne dlatego, że były zwięźlejsze i krótsze od tamtych, które ku końcowi rocznika augijskiego stają się nieco obszerniejszymi.

Z rocznika hersfeldzkiego korzysta kompilator sumiennie do roku 816 (815), nie opuszczając nic ważnego, chyba że jakąś wiadomość wolał wziąć z rocznika augijskiego.

Dla lat 816—840 rocznik hersfeldzki był bardzo ubogi w zapiski, bo *Annales Weissenburgenses* posiadają ledwie kilkanaście wiadomości, z których tylko część pochodzi z tamtego a w tej liczbie mieszczą się także wiadomości, odnoszące się do stron dalekich, które niekoniecznie interesować mogły kompilatora. Od roku 840—869 czerpie autor ze swego źródła tylko bardzo pobieżnie, ale potem znów aż do końca dosyć regularnie i obficie.

Wprawdzie Wojciechowski z powodu luk w roczniku kapitulnym, obejmujących lata 817—830 i 908—930, dzieli ów obcy rocznik na trzy oddzielne części, t. j. 730—816, 840—907 i 931—970, twierdząc, że to są odrębne roczniki, ale już wywód nasz poprzedni wykazał, że luka pierwsza 817—830 da się objaśnić brakiem odpowiednich wiadomości w roczniku augijskim oraz ubóstwem rocznika hersfeldzkiego; druga zaś była wynikiem uszkodzonego źródła i została po części przynajmniej dopełniona zapiskami rocznika pragskiego. Z tego wszystkiego wynika, że ani pierwsza luka ani druga nie mają tego znaczenia, które im przypisuje Wojciechowski. Sprzeciwia się jego przypuszczeniu także okoliczność, że, jak wykazaliśmy, kompilator korzystał z obydwóch roczników od początku do końca, wskutek czego upada i jego twierdzenie, jakoby w drugiej części 840—907 nie było żadnych zapisków hersfeldzkich, jakoby wszystkie były wyjęte z rocznika augijskiego z wyjątkiem dwóch 855 i 869, które odnosi do rocznika korbejskiego; wreszcie jakoby w trzeciej 931—970 nie było żadnych zapisków, wyjętych z innych roczników, z wyjątkiem dwóch lub czterech, które posiada także rocznik korbejski.

Waitz jednak i Wojciechowski mają pewną rację, gdy powołują się na rocznik korbejski, bo rzeczywiście znajduje się w nim kilka zapisków, nie zachodzących dziś ani w roczniku augijskim, ani w *Weissenburgskim*, jak np.

Rocznik kapitulny	<i>Annales Corbeienses.</i>
915. Bellum fuit in Hersburch.	915... et bellum in Hersburch.
934. Heinricus Danos subegit.	934. Heinricus rex Danos subegit.
939. Sol visus est minutus.	939. Sol visus est imminutus tertia diei hora 4 Idus Julii.
940. Hiemps valida. Cometa vise sunt. Mortalitas iumentorum.	941. Cometa apparuit.

Ale czy te zapiski rzeczywiście pochodzą z rocznika korbejskiego, czy z niego koniecznie wypłynąć musiały? Wydaje mi się to rzecz

bardzo wątpliwą, żeby kompilator, mając przed sobą odpis rocznika korbejskiego, miał z niego wyjąć tylko 4 zapiski i na tem skończyć. Zachodzić może nawet wątpliwość, czy 4 wyjął stamtąd, bo zapiski 939 i 940 (941) nie są tego rodzaju, aby je koniecznie jeden z drugiego musiał wypisać; może być nawet kwestya, czy pochodzą ze wspólnego źródła, bo mogły powstać zupełnie niezależnie od siebie. Jeżeli zaś przypuszczamy, że pierwsze dwa zapiski 915 i 934 nie pochodzą z rocznika korbejskiego, lecz ze wspólnego źródła obydwóch, w takim razie tem źródłem wspólnem nie może być rocznik augijski, bo jego oryginał do dziś dnia przechowany nie zawiera ich; wspólnem źródłem mógł być tylko rocznik hersfeldzki, który zaginął a który znamy tylko z pism z niego korzystających jak *Annales Weissenburgenses*, *Lamberti*, *Quedlinburgenses* itp., oraz z rocznika kapitulnego krakowskiego.

Jeżeli zatem jakaś wiadomość jest w roczniku kapitulnym, której niema w roczniku augijskim, to właściwie należy rozumieć, że pochodzi z rocznika hersfeldzkiego, choćby jej nie miały *Annales Weissenburgenses* i inne, bo kompilacya nie musi koniecznie korzystać z każdej wiadomości swego źródła.

Pierwsza część *Annales Corbeienses* 822—879 powstała około roku 879, bo spisała ją jedna ręka około tego czasu; dalszy ciąg 880—1117 spisało dużo rąk, czy zaś wszystko współcześnie?

Już Lappenberg i Jaffé spozrzegli pewne pokrewieństwo pomiędzy rocznikiem *Quedlinburgskim*, który czerpie z hersfeldzkiego, a korbejskim, „licet, jak Jaffé¹⁾ powiada, obstat tam exigua rerum communitas, quominus qua ratione consensus ille effectus sit, accurate perspicimus“.

Takie samo pokrewieństwo istnieje także między rocznikiem kapitulnym czyli jego źródłem hersfeldzkim a rocznikiem korbejskim w licznych wypadkach poza obrębem owych dwóch powyżej przytoczonych, np.

<i>Annales Corbeienses.</i>	Rocznik kapitulny.	<i>Annales Weissenburgenses.</i>
855. Hlotarius imperator obiit.	855. Lotharius imperator obiit.	855. Lutharius... moriturus.
869. Hlotharius rex obiit.	869. Lotharius rex obiit.	869. Lutheri rex... cum suis omnibus perit.
918. Conradus rex obiit, Heinricus regnare coepit.	919. Conradus rex obiit, cui Heinricus successit.	919. Conradus rex obiit, cui Heinricus successit.

¹⁾ *Bibliotheca rerum Germanicarum* T. I. *Monumenta Corbeiensia* edidit Philippus Jaffé, str. 31.

Annales Corbeienses.	Rocznik kapitulny.	Annales Weissenburgenses.
933. Ungarorum exercitus ab Heinrico rege interfectus est.	933. Ungarorum exercitus ab Henrico interfectus est.	933. Ungarorum exercitus a rege Heinrico devictus est.
936. Heinricus rex obiit regnavitque Oddo rex filius eius pro eo.	936. Heinricus rex obiit. Otto filius eius successit.	935. Eodem anno Heinricus rex obiit, cui filius eius Otto successit.
937. Et monasteria Fuldense et sancti Galli exarserunt.	937. Monasteria sancti Galli et sancti Bonifacii comburuntur.	936... et ecclesia sancti Bonifacii exusta est.
957. Liudolfus filius regis in Italia obiit.	955. Liudolphus filius Ottonis obiit.	957. Liutolfus in Italia est mortuus.
959. Hoc anno signum sanctae crucis in vestimentis hominum et in corporibus.	958. Cruces apparuerunt in vestibus.	958. Signum crucis in vestimentis.
973. Oddo imperator obiit. Oddo filius eius regnum suscepit.	973. Otto primus imperator obiit.	973. Eodem anno Otto imperator senior obiit.

Jeżeli mamy na względzie, że rocznik hersfeldzki najlepiej się bez wątplenia przechował w roczniku kapitulnym a w *Annales Weissenburgenses* itp. uległ przeróbce, nie możemy wątpić, że drobne różnice, za chodzące pomiędzy *Annales* a tekstem korbejskim i kapitulnym, są tylko przypadkowe, że ich w roczniku hersfeldzkim pierwotnie nie było wcale.

Nareszcie całe podobieństwo między rocznikiem korbejskim a kapitulnym, względnie hersfeldzkim, jest tego rodzaju, że wspólnego źródła nawet nie konieczne nam potrzeba, aby je wyjaśnić, wystarcza zupełnie ówczesna frazeologia. Stosownie do tego mniemam, że i zapiski 915 i 934 pomimo tożsamości słów nie pochodzą z rocznika korbejskiego, lecz należały zawsze do rocznika hersfeldzkiego, choć ich *Annales Weissenburgenses* itp. nie znają.

Załatwivszy się ze źródłami naszej kompilacji, musimy tu jeszcze pomówić o trzech wiadomościach, których nie znaleźliśmy w rocznikach wskazanych, a mianowicie:

901. Arnulphus imperator obiit.

931. Sanctus Ambrosius episcopus Mediolanensis obiit.

947. Invenio sancti Stephani protomartiris.

Że pierwsza wiadomość nie jest pomyłką kopistów lub autora rocznika kapitulnego, lecz że znajdowała się już w najdawniejszych rękopisach, tego dowodzą *Annales Pragenses*, które ją także posiadają. Błąd

ten popełnił prawdopodobnie pierwszy kompilator, który wypisawszy wiadomość o śmierci Arnulfa, powtórzył tę samą wiadomość na dalszej linii:

901. Arnulphus imperator obiit.

ale spostrzegłszy, że podał ją już powyżej, nie dokończył jej, opuszczając umyślnie: „cui Ludovicus filius eius successit“ i zapomniał ją wykreślić.

Ostatnie dwa zapiski 931 i 947 są anachroniczne, albowiem św. Ambroży umarł r. 399 a ciało s. Szczepana odnaleziono r. 415. Waitz i Wojciechowski słusznie wykazali, że lata 931 i 947 przedstawiają sumę lat właściwej daty i lat cyrkulu paschalnego, t. j. 399 + 532 = 931 i 415 + 532 = 947, że z cyrkulu pierwszego przeniesiono je do tego samego miejsca w drugim, ale cel przeniesienia nie jest jasny a wniosek Wojciechowskiego, jakoby ostatnia zapiska wskazywała Korbeję, jako miejsce powstania rocznika 931—970, nie ma żadnej podstawy, gdyż takiego rocznika wcale nie było.

Zachodzi teraz jeszcze kwestya, kiedy powstała owa kompilacja, złożona z roczników augijskiego i hersfeldzkiego; czy to połączenie nastąpiło jeszcze w Niemczech, jak Waitz twierdzi i Wojciechowski utrzymuje, choć inaczej to tłumaczy od tamtego, lub czy owe roczniki były do Polski oddzielnie i tutaj dopiero zostały połączone z sobą?

Waitz twierdzi, jak wiadomo, że to połączenie roczników miało miejsce w Moguncyi i dla tego też nazywa całą kompilację „*Annales Moguntinenses*“ i przypuszcza, że dopiero po roku 1012 przez Pragę przybyła do Polski.

Przeciw tej hipotezie przemawia okoliczność, że w Niemczech nie przechował się żaden ślad podobnej kompilacji, choć tam lubowano się w pracach i kompilacjach historycznych. Niemiec, żyjący i piszący w Moguncyi, byłby, mojem zdaniem, nie tylko zupełnie inaczej korzystał z jednego i drugiego źródła, bo dla niego ani wiadomości lokalne augijskie, ani hersfeldzkie nie były tak obce, aby je wyrzucić całkowicie, co znów jest zrozumiałem, gdy przypuszczamy, że kompilacja powstała w Polsce, lecz byłby dodał także kontynuację, zawierającą współczesne a przeważnie miejscowe, t. j. mogunckie wiadomości, czego tutaj jednak nie ma żadnego śladu.

Nareszcie obce wiadomości, które się łączą z ową kompilacją, ale do późniejszych się odnoszą czasów, nie są tego rodzaju, aby konieczne musiały powstać w Niemczech, jak np.

984. Otto II cesar Rome extitit.

1002. Otto imperator III obiit. Henricus successit.

1012. Hermannus dux obiit.

Z Ottonami a mianowicie z Ottonem III łączyły książąt polskich nawet serdeczne stosunki a Herman, książę szwabski, również nie był obcy Polsce i Polakom, skoro córka jego Matylda przesyła młodemu księciu polskiemu Mieszkowi II w darze książkę wraz z listem. Niema zatem żadnej konieczności uzasadniającej wnioszek, aby zapiski owe musiały powstać poza granicami kraju, jak również niema żadnego powodu do przypuszczenia, aby je musiał skreślić Niemiec a nie krajowiec.

Sądźmy zatem, że roczniki augijski i hersfeldzki przybyły oddzielnie do Polski i tu dopiero zostały połączone. Aby zaś odpowiedzieć na pytanie przez kogo i kiedy? musimy się naprzód zastanowić nad najdawniejszym rocznikiem polskim i jego autorem.

Tekst najdawniejszego rocznika zawiera niewątpliwie rocznik wielkopolski, ale że jest uszkodzony, więc pewnych wniosków z niego wyprowadzić nie można; musimy się zatem starać w inny sposób dojść do celu, t. j. drogą porównawczą, bo współność tekstu będzie dla nas pewną wskazówką.

Aby zaś nie gromadzić materiału niepotrzebnego, należy z góry wykluczyć wszystkie roczniki pochodne, których źródła znamy, jak np. rocznik B., krakowski, dominikański, kamieniecki, miechowski i górnośląski i liczyć się tylko z rocznikami najdawniejszymi czyli z wielkopolskim, świętokrzyskim, rocznikiem krótkim i A. oraz poznańskim, tudzież z rocznikiem kapitulnym, który z nich korzystał bezpośrednio lub pośrednio.

Gdy więc rocznik wielkopolski porównamy ze świętokrzyskim, przekonamy się, że do roku 1003 tekst obu jest jednakowy, pomimo to, że pierwszy wiele opuszcza:

Rocznik wielkopolski.

965. Dambrova ad Mesconem venit.

966. Mescio dux Polonie baptisatur.

1002. Otto imperator obiit. Henricus successit.

1003. Heremite in Polonia martirisati sunt.

Rocznik świętokrzyski.

966. Dubrovka venit ad Miskonem.

967. Mysko dux baptisatur.

982. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.

988. [Streislava] mater sancti Adalberti obiit.

991. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio.

998. Passio sancti Adalberti.

1000. Ordinatio sancti Gaudentii episcopi.

1002. Otto imperator III obiit, Henricus successit.

1003. Heremite quinque in Polonia martirisati sunt.

Rocznik wielkopolski opuścił, jak widzimy, wszystkie zapiski odnoszące się do świętego Wojciecha i jego rodziny, które zawiera rocznik świętokrzyski, najdawniejszy po nim pomnik rocznikarski. Że zaś należą do pierwotnego rocznika, wynika niewątpliwie z rocznika pragskiego, który je prawie wszystkie posiada, a mianowicie:

981. Slavnyk pater sancti Adalberti obiit.

987. Streislava mater sancti Adalberti obiit.

990. Professio sancti Adalberti.

997. Sanctus Adalbertus martirisatus est.

Do tegoż rezultatu, że owe zapiski należą do pierwotnego rocznika, dojdziemy także, gdy rocznik krótki, A. i poznański, które z jednego wypływały źródła, zestawimy z rocznikiem świętokrzyskim:

Rocznik świętokrzyski.	Rocznik krótki i A. ¹⁾	Rocznik poznański.
948. Inventio sancti Stephani protomartiris.	947. Invencio s. Stephani.	947. Invencio sancti Stephani protomartiris.
966. Dubrovka venit ad Miskonem.	965. Dubrovka venit ad ducem Mesconem.	960. Mescio dux Polonie, primus christianus dux Polonus, baptisatus est, cui
967. Mysko dux baptisatur.	966. Mescio baptisatur et fides catholica in Polonia recipitur.	965. Dambrova filia ducis Boemorum tradita est in uxorem..
982. Zlavnyk pater sancti Adalberti obiit.	982. Sanctus Adalbertus in episcopum Pragensem consecratur.	988. Streislava mater sancti Adalberti obiit.
988. [Streislava] mater sancti Adalberti obiit.	990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio.	990. Professio sancti Adalberti et fratris Gaudentii.
991. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio.	997. Sanctus Adalbertus passus (martirisatus) est in Prussia.	997. Passio sancti Adalberti.
998. Passio sancti Adalberti.	1000. Ordinatio sancti Gaudentii episcopi.	999. Ordinatio Gaudentii in episcopum.
1000. Ordinatio sancti Gaudentii episcopi.	1002. Otto imperator tercius obiit, Henricus successit.	1003. Heremite in Polonia martirisati sunt..
1002. Otto imperator tercius obiit, Henricus successit.	1003. Heremite in Polonia martirisati sunt.	

¹⁾ Podajemy tutaj roczniki krótki i A. razem, bo nawzajem się uzupełniają, a druga redakcja A. ma w zapiskach początkowych może nieraz kształt pierwotniejszy, aniżeli redakcja pierwsza, która większym uległa zmianom.

Zachodzi zatem kwestya, którą rozstrzygnąć należy, czy wstkie trzy roczniki czerpały ze wspólnego źródła czyli z rocznika wielkopolskiego, lub czy czasem rocznik świętokrzyski nie jest źródłem tamtych dwóch, lub nareszcie, jaki jest wogóle stosunek tych trzech roczników do siebie.

Widzimy w samej rzeczy, że do r. 1003 zgadzają się zupełnie, różniąc się tylko tem, że roczniki krótki i A., oraz rocznik poznański to i owo opuszczają. Ale ta zgodność tekstów jeszcze nie rozwiązuje kwestyi, o którą nam chodzi. Aby dojść do celu, musimy zbadać dalsze ich ciągi.

Po roku 1003 nastąpiła pewna przerwa w zapisywaniu notatek rocznikarskich; rocznik wielkopolski ma ich tylko dwie.

1009. Bruno episcopus martirizatus est.

1034. Mescō rex Polonie obiit.

Ponieważ żaden z roczników wspomnianych nie powtarza roku 1009, więc zapisek z r. 1034, choć w roczniku świętokrzyskim brzmi bardzo podobnie, „1034 Mysco rex Poloniorum obiit“, jest zapewne już samodzielną notatką, niezależną od rocznika wielkopolskiego.

Rocznik świętokrzyski ma między r. 1003 a 1018 tylko jeden zapisek: 1016. „Kazimir natus est“.

W roczniku krótkim i A.¹⁾ następuje po roku 1003 bezpośrednio r. 1018 a w roczniku poznańskim nawet r. 1025.

Aby wyrobić sobie zdanie o tych kontynuacjach, zestawmy je razem i porównajmy je z rocznikiem kapitulnym:

Rocznik świętokrzyski.	Rocznik krótki.	Rocznik A.
1018. Bolezlaus superavit Ruziam.	1018. Primus Bolezlaus superavit Ruthenos et terram eorum vastavit.	1018. Bolezlaus superavit Ruthenos et terram eorum vastat.
1025. Bolezlaus Magnus obiit.	1025. Primus Bolezlaus rex magnus obiit, [cui Mescō filius eius successit in regno] ²⁾ .	1025. Bolezlaus Magnus obiit cui Mescō filius eius successit in regno.
Rocznik poznański.	Rocznik kapitulny.	
	1018. Primus Bolezlaus Ruthenos superat et terram vastat.	
1025. Bolezlaus Magnus, primus rex Polonie, obiit. Lambertus filius eius successit.	1025. Primus Bolezlaus rex Magnus obiit. Lambertus filius eius succedit.	

¹⁾ Roczniki krótki i A. możemy w tym wypadku uważać za jeden tekst.

²⁾ Tak należy uzupełnić tekst według A. z uwzględnieniem rocznika kapitulnego.

Zastanawia to, że zapisek 1025 w rocznikach kapitulnym i poznańskim jest niemal identyczny i różni się od innych imieniem „Lambertus“. Pomimo to, jak już widzieliśmy, rocznik kapitulny nie znalazł rocznika poznańskiego i z niego nie korzystał. Zapisek ten mógł się więc dostać do niego tylko za pośrednictwem wspólnego źródła; tem wspólnem źródłem jednak nie był rocznik świętokrzyski, który podaje te same fakta używa jednak odmiennej, zwięźlejszej stylizacji. Pozostają zatem tylko teksty rocznika krótkiego i A., przedstawiające pierwotny jeden rocznik, z których rocznik kapitulny rzeczywiście korzystał. Skoro dzisiejszy tekst jednak ma „Mescō“ a nie „Lambertus“, jakby przypuścić należało, to niewątpliwie tylko dla tego, że kontynuatorowie tegoż rocznika zastąpili mało znane imię Lambert dobrze znanem imieniem Mieszko. Jeżeli zaś, jak przypuszczamy, tekst roczników krótkiego i A. jest źródłem rocznika poznańskiego, to i inne zapiski powinny okazać pewne pokrewieństwo, co rzeczywiście ma miejsce np.

Rocznik poznański.	Rocznik krótki.	Rocznik A.
1038. Corpus sancti Adalberti translatus est in Bohemiam.	1038. Sanctus Adalbertus translatus est.	1038 (1037). Corpus beati Adalberti in Bohemiam transfertur.
1072. Sanctus Stanislaus in episcopum ordinatur.		
1077. Boleslaus II coronatur, qui occidit sanctum Stanislaum.	1078. Boleslaus II coronatus est, qui occidit sanctum Stanislaum.	1077. Boleslaus II coronatur. Iste occidit sanctum Stanislaum.

Zapiski 1038 i 1077 wraz z wiadomością 1025 są niewątpliwym dowodem, że rocznik poznański jest kompilacją, która powstała na podstawie tekstu roczników krótkiego i A., co z drugiej strony znów świadczy za trafnością naszej restytucji części początkowej tegoż rocznika A., którą powyżej podałem. Jest to zarazem dowód, że zapiski o Strzeżysławie i ordynacji Gaudentego, które ma rocznik poznański a których nie ma dziś rocznik krótki i A., pierwotnie w nich się znajdowały a z nimi razem naturalnie i wiadomość o śmierci Sławika.

Mamy zatem jeszcze obowiązek wyświetlić stosunek roczników krótkiego i A. a świętokrzyskiego, co się także tylko da przeprowadzić w ten sposób, że dalszy ciąg jednego porównamy z dalszym ciągiem drugiego.

Rocznik świętokrzyski.	Rocznik krótki.	Rocznik A.
1016. Kazimir natus est.	1018. Primus Bolezlaus superavit Ruthenos et terram eorum vastavit.	1018. Bolezlaus I superavit Ruthenos et terram eorum vastat.

Rocznik świętokrzyski.	Rocznik krótki.	Rocznik A.
1025. Boleslaus Magnus obiit.	1025. Primus Boleslaus rex magnus obiit, [cui Mesco filius eius successit in regno].	1025. Boleslaus Magnus obiit, cui Mesco filius eius successit in regno.
1026. Kazimyr ad descendum traditur.		
1034. Mysko rex Poloniorum obiit.	1034. Mesco rex Polonorum obiit.	
1039. Stephanus rex obiit.		
1045. Mysco natus est.		
1058. Kazimyr dux obiit.		1058. Kazimirus obiit.
1069. Mysco natus est filius Boleslai.	1070. Mesco dux obiit.	
1077. Boleslaus II coronatus est.	1078. Boleslaus II coronatus est, qui occidit sanctum Stanislaum.	1077. Boleslaus II coronatur. Iste occidit sanctum Stanislaum.
1082. Boleslaus II rex obiit.	1081. Rex Boleslaus II obiit, occisor sancti Stanislai.	1081. Boleslaus II obiit.
1086. Boleslaus III natus est.	1086. Mesco dux de Ungaria rediit et Boleslaus III natus est et Judith mater sua obiit.	
1088. Mysco duxit uxorem.	1088. Mesco dux uxorem duxit	
1089. Mysko obiit.		
1091. Wladizlaus dux vici Pomeranos ad Recim.		
1092. Bogumilus archiepiscopus obiit.		
1101. Lambertus episcopus obiit.		
1102. Wladizlaus dux obiit.	1102. Wladizlaus cognominatus Hermannus diem clausit extremum.	
1103. Boleslaus III duxit uxorem.		
1105. Wladizlaus II natus est.		1105. Wladizlaus II natus est.

Zapiski rocznika A. odnoszą się do tych samych faktów, co odnośne notatki rocznika świętokrzyskiego; trzy z nich 1018, 1025 i 1077 różnią się stanowczo od tamtych; trzy inne są tego rodzaju, że podobieństwo należy z góry przypuścić; nadto rocznik świętokrzyski posiada cały szereg właściwych tylko sobie zapisków, z których żadnego nie ma w roczniku A. Można mi zarzucić że rocznik A. nie jest kompletny,

że należy się tu posiłkować rocznikiem krótkim, ale i to nie zmieni tego stosunku, bo prócz kilku notatek z natury rzeczy wszędzie podobnych, każdy z roczników idzie własną drogą.

Stąd wyprowadzam wniosek, że rocznik świętokrzyski nie jest źródłem rocznika krótkiego i A., lecz że te ostatnie czerpały z innego wspólnego źródła; tem zaś źródłem wspólnem musiał być rocznik wielkopolski, przeto i w nim musiały się znajdować wszystkie te wiadomości o ś. Wojciechu i jego rodzinie i o Gaudentym, które zawierają roczniki świętokrzyski, A., krótki, poznański i pragski. Gdybyśmy atoli odrzuciliśmy rocznik wielkopolski jako niekompletny i dla tego na zaufanie nie zasługujący, chcieli wydobyć z owych najdawniejszych roczników wspólne źródło, tobyśmy otrzymali rocznik niezem od niego nie różniący się, po dodaniu naturalnie zapisków brakujących. Ten zaś rocznik pierwotny, który w Polsce powstał a przyczepiony był do omówionej powyżej kompilacji niemieckiej, miał postać taką:

- 928. Sanctus Wenceslaus martirizatus est.
- 931. Translatio sancti Wenceslai.
- 965. Dubrovka ad Mesconem venit.
- 966. Mesco dux Polonie baptizatur.
- 981. Zlawnik pater sancti Adalberti obiit.
- 982. Sanctus Adalbertus in episcopum Pragensem ordinatur.
- 984. Otto II caesar Romae extitit.
- 987. Strezislava mater sancti Adalberti obiit.
- 990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio.
- 997. Passio sancti Adalberti.
- 999. Ordinatio Gaudentii in episcopum.
- 1002. Otto imperator III obiit. Henricus successit.
- 1003. Heremitae quinque in Polonia martirizati sunt.

Autorem niniejszego rocznika, jak to już słusznie zauważył Wojciechowski¹⁾, był niewątpliwie Gaudenty, pierwszy arcybiskup gnieźnieński, brat przyrodni ś. Wojciecha i Czech z pochodzenia. Jak żywot ś. Wojciecha przez niego napisany²⁾ kładzie wszędzie nacisk na

¹⁾ Tadeusz Wojciechowski: O rocznikach polskich, str. 189.

²⁾ Twierdząc, że Gaudenty jest autorem najdawniejszego żywota ś. Wojciecha, miałem na myśli moją rozprawę r. 1884 ogłoszoną w Przewodniku naukowym i literackim, pod tytułem: „Jan Kanaparyusz, zakonnik włoski, czy Gaudenty, arcybiskup gnieźnieński, autorem najdawniejszego żywota św. Wojciecha“, str. 1—10.

Ponieważ sprawa ta nie jest bez znaczenia dla kwestyi, kto był autorem najstarszego rocznika a rozprawa moja mało komu jest znana, więc podaję tutaj w skróceniu jej wyniki.

pokrewieństwo Gaudentego ze ś. Wojciechem, tak czyni i rocznik, pisząc pod r. 990: *Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudentio*,

Żywot ś. Wojciecha, dziś przypisany powszechnie Janowi Kanaparyuszowi, zakonnikowi reguły śś. Benedykta i Bazylego z klasztoru śś. Bonifacego i Aleksego w Rzymie, uchodził dawniej zawsze za dzieło Gaudentego. Za Gaudentym oświadczył się już Jan Voigt w pierwszym tomie swojej historii pruskiej (str. 650—656) a za nim poszli Palacky: *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber* i *Contze: Geschichtsschreiber der sächsischen Kaiserzeit* i inni.

Voigt wnosi ze słów *Vita „secundum regulam sancti patris nostri Basilli“*, oraz „*confessoris nostri et patris Benedicti*“, że autor był członkiem obydwóch zakonów, co się stosuje wybornie do Gaudentego. Podczas gdy autor, zauważył Voigt dalej, osobom żyjącym zwykle nadaje tytuł „*dominus*“ lub wymienia godność przez nie piastowaną, Gaudentego zawsze nazywa „*frater*“ jak i w roczniku — a raz jeden „*lucernis*“, co się wydaje być dowodem skromności, gdy Gaudentego uważamy za autora.

Z drugiej znów strony starał się autor żywota uwidocznić przyjaźń łączącą ś. Wojciecha z Gaudentym i zwrócić uwagę na zaufanie, którem ś. Wojciech tamtego zaszczycał. Z tego wszystkiego wniesć można, że autor miał interes w tem, aby to podnosić a ten interes zrozumiemy dobrze, skoro Gaudenty był autorem.

Główny dowód, że Gaudenty jest autorem *Vita s. Adalberti*, znajduje Voigt słuszenie w szczegółowej relacji o pobycie ś. Wojciecha w Prusiech, gdzie mu towarzyszyli Gaudenty i Benedykt. Co się tu działo, opisać mógł tylko jeden z nich, albo ktoś, kto dowiedział się od jednego z nich o tem wszystkim. Gdy się jednak rozważy, co wiemy o stosunku Gaudentego do ś. Wojciecha, wątpić nie można, że właśnie Gaudenty opisał ostatnie dni świętego męża; relacją towarzysza jego Benedykta zawiera żywot ś. Wojciecha, przypisywany ś. Brunonowi.

Pierwszy, który autorstwo żywota przyznał nie Gaudentemu, ale Janowi Kanaparyuszowi, był Pertz, wydawca tejże *Vita* w *Mon. Germ. hist.* To jednak, co Pertz przytacza przeciw Gaudentemu a za Kanaparyuszem, są to same frazesy. Sądzi bowiem, że Gaudenty nie może być autorem, gdyż mu się zdaje, że jako taki „*maiore caritate de Gaudentio loquitur*“, niż powinien, i mniema, że autor, gdyby nim był Gaudenty, „*animo minus commoto Adalberti caedem narrat, quam ut fratrem ea scribere opiner*“. Równie małoważne są jego argumenta, przytoczone za Kanaparyuszem, jest ich cztery:

1) Autor nazywa śś. Bazylego i Benedykta „*patrem nostrum*“. Ponieważ w klasztorze śś. Bonifacego i Aleksego obowiązywały reguły obu ojców, więc wyrażenie to odnosić się może do każdego członka tegoż klasztoru, w którym nie tylko Kanaparyusz przebywał, lecz także Gaudenty.

2) Autor przywołuje zdanie opata Leona i zakonników o życiu i obyczajach ś. Wojciecha. O tem zdaniu jednak mógł się dowiedzieć prócz Kanaparyusza także Gaudenty, który jako zakonnik przebywał w klasztorze a jako nominat na arcybiskupstwo gnieźnieńskie r. 999 bawił w Rzymie.

3) „Autor wiedział, że ś. Wojciech dobrze znał filozofią — *sed quia saecularis philosophiae sat scientissimus erat, novimus omnes*“. Ustęp ten nie przemawia koniecznie za Kanaparyuszem, bo tak się wyrazić mógł każdy, kto świętego znał bliżej, a więc i Gaudenty.

4) Najważniejszym dowodem zdaje się być dla Perta treść rozdziału 29, w którym autor opowiada, że Jan Kanaparyusz „*quidam conversus*“ miał widzenie, zapowia-

co wskazuje bez zaprzeczenia Gaudentego, jako autora rocznika. Dziwić zatem nikogo nie może, że jego, jako brata przyrodniego, interesują

dające śmierć męczeńską ś. Wojciecha i jak się zdaje, jego własną, przy której sposobności autor tak się wyraża: „*unius nomen extra ipsum, qui haec vidit, admodum paucissimi sciunt, alter vero erat, ut adhuc hodie ipse meminit, dominus Adalbertus*“.

Stąd nie wynika nic więcej, jak tylko to, że oprócz Kanaparyusza, który miał tę wizję, mało było osób, którym wyłomaczył widzenie, o ile uważał, że się odnosi do niego. O autorstwie Kanaparyusza nie wspomina ten ustęp żadnym słowem. Ponieważ zawsze było kilka osób, które o tem wiedziały, więc autor dowiedział się o tem albo od którego z tych „*paucissimorum*“, albo sam należał do ich rzędu; również słowa „*ut adhuc hodie ipse meminit*“ nie dowodzą wcale, że to autor mówi o sobie, lecz że Kanaparyusz w tym wypadku jest źródłem autora. Tym zaś autorem mógł być Gaudenty, który roku 999 bawił w Rzymie i jako były członek zakonu zamieszkał zapewne w klasztorze śś. Bonifacego i Aleksego.

Równie nieuzasadnionym jest domysł Perta, jakoby Kanaparyusz pisał z polecenia Ottona III. *Translatio ss. Abundii et Abundantii* powiada o cesarzu tylko, że „*nec non ortum eius (Adalberti), actus et passionem mira arte composuit et in libello scribi fecit*“. Nie ma tu mowy ani o Kanaparyuszu, ani o tem, że to się właśnie odnosi do żywota w mowie będącego.

Wywody jednak Voigta nie wyczerpały wszystkich dowodów, których nam żywot dostarcza.

Autor, choć był zakonnikiem klasztoru śś. Bonifacego i Aleksego w Rzymie, pisząc ów żywot, nie bawił ani w klasztorze, ani w Rzymie; wynika to ze słów jego „*qui nunc urbis (Romae) praefectus esse dinoscitur*“, co nie innego znaczyć nie może, jak tylko, że autor o tem wiedział z posłuchu, bo gdyby mieszkał w Rzymie, mówiłby niezawodnie „*qui nunc urbis praefectus est*“. Okoliczność ta jednak odnosić się może tylko do Gaudentego, który razem z ś. Wojciechem r. 996 opuścił Rzym i klasztor.

Jeżeli Gaudenty był autorem *Vita s. Adalberti*, to wyjaśniają się różne okoliczności w niej zawarte, które opowiedziane przez Włocha, nie byłyby wcale zrozumiałe.

Żaden Włoch nie nazwałby Pragi świętym miastem „*ventum est ad sanctam civitatem Pragam*“ (rozdz. 3).

Żaden Włoch nie wspominałby o tyłu drobiazgach, ile ich jest w żywocie ś. Wojciecha, choćby mu Gaudenty był opowiedział wszystko. Żaden Włoch nie pamiętałby i nie przytoczyłby słowiańskiego imienia sługi Wojciechowego „*Mysł*“ (11); o tem mógł wiedzieć tylko ktoś, który jak Gaudenty, od dzieciństwa był razem ze ś. Wojciechem.

Autorowi znane są domowe zwyczaje i sprawy ś. Wojciecha a nawet sekretne. Gaudenty lub jakiś człowiek niewidomy, sami tylko sypiali ze ś. Wojciechem pod jednym dachem (9); Gaudenty towarzyszył ś. Wojciechowi, gdy go cesarzowa Teofania zawezwała potajemnie do siebie; on to ledwie uniósł srebro, którem ś. Wojciecha obdarzyła (14). Są to szczegóły, które Gaudentego interesowały, na które jednak nikt inny nie zwróciłby uwagi.

Autor był w bliskich stosunkach z dworem i otoczeniem ś. Wojciecha w Pradze; wiadome mu były nieroztropne zamiary ś. Wojciecha, o których opowiada w rozdziale 19, i wiedział, że Wilko, proboszcz pragski, odwiódł go od nich. Czego nie był świadkiem osobistym, o tem dowiedział się zaraz od osób interesowanych (*Quod maxime*

głównie ś. Wojciech i jego rodzina, a nie dzieje polskie, które traktuje po macoszemu, podając tylko najważniejsze fakty, jak małżeństwo Dobrowki z Mieszkiem i chrzest tegoż, własną ordynacją na biskupstwo gnieźnieńskie¹⁾ i męczeństwo pięciu pustelników.

Ś. Wojciech, wracając r. 996 z rzymskiego klasztoru, bawił razem z cesarzem Ottonem III przez dłuższy czas w Moguncyi. W jego towarzystwie znajdował się także Gaudenty. W Moguncyi przechowywany był wówczas rękopis, w którym się mieszczą *Annales Augienses*. Gaudenty zapewne postarał się o odpis i zawiózł go potem do Gniezna. Oryginał bowiem pozostawał ciągle do XVI wieku w Moguncyi a od XVII wieku do dziś przechowuje się w Paryżu; w Polsce zatem nie było go nigdy. Podróżników wracających z Moguncyi na wschód droga mogła prowadzić do Fuldy i niedalekiego Hersfelda, jeżeli im chodziło o wygodę a nie o pospiech, bo aby do tych klasztorów się dostać, trzeba było zbroczyć nieco z prostej linii prowadzącej do Czech i Pragi. Tutaj w Fuldzie lub Hersfeldzie mógł Gaudenty otrzymać w darze lub nabyć rękopis, w którym znajdowały się *Annales Hersfeldenses*. Być jednak może, że jako arcybiskup, wracając z Rzymu do Polski i zbie-

de tribus causis actum esse dicunt, qui huius rei ordinem ipso narrante comperunt. roz. 12). To wszystko nie może się odnosić do jakiegoś włoskiego zakonnika, lecz tylko do Gaudentego, który był domownikiem ś. Wojciecha.

Żywość ś. Wojciecha skreślił Gaudenty niewątpliwie wkrótce po śmierci jego męczeńskiej i to w Polsce, a gdy roku 999 udał się do Rzymu w sprawie katedry w Gnieźnie założonej przez niego, zabrawszy z sobą i odpis jego oświadczenia klasztorowi ś. Aleksiego. W zamian za ten dar dowiedział się Gaudenty tamże o wizjach Jana Kanaparyusza i Nila i o niektórych innych zdarzeniach, które zaszły podczas jego pobytu poza Rzymem.

Te szczegóły teraz dopiero wcielił do swego autografu, jak to wynika z porównania z *Vita* przypisaną ś. Brunonowi. W klasztorze bowiem ś. Aleksiego służyła praca Gaudentego nieznanemu nam zakonnikowi za główne źródło do napisania nowego żywota, który, choć w głównych rysach zgadza się z pracą Gaudentego, zawiera jednak niektóre i to ważne szczegóły nowe, przedstawiające rzecz w innym zupełnie świetle. Informacje swoje otrzymał autor od Wilka, byłego proboszcza pragskiego i Benedykta, który z Gaudentym towarzyszył ś. Wojciechowi do Prus. Żywość ten, o którym nieco obszerniej mówiłem w mojej rozprawie powyżej zacytowanej, przypisuję ś. Brunonowi, czemu mojem zdaniem sprzeciwia się wszystko, co dziś o ś. Brunonie wiemy.

¹⁾ Skoro we wszystkich tekstach dawnych jest wzmianka tylko o ordynacji Gaudentego „in episcopum”, więc wątpliwe nie można, że pierwotnym zamiarem Bolesława było założenie biskupstwa w Gnieźnie a nie arcybiskupstwa. W Rzymie dopiero podczas pobytu tamże Gaudentego, sprawa wzięła inny obrót niewątpliwie za przyczynieniem się Ottona III, bo dnia 2 grudnia r. 999 występuje Gaudenty już jako „archiepiscopus s. Adalberti”. Stąd można wniesć dalej, że ów zapiszek 999. *Ordinatio Gaudentii in episcopum* „nakreślony był przez niego przed wyjazdem do Rzymu.

rając po drodze księgi liturgiczne dla swego kościoła, otrzymał pomieędzy innymi także rękopis z tablicą paschalną i rocznikiem hersfeldzkim sięgającym do r. 973.

Mając zatem dwie tablice paschalne z zapiskami rocznikarskimi, Gaudenty ułożył sobie na ich podstawie nową, do której zaciągnął nie tylko zapiski odnoszące się do ś. Wojciecha i Polski, lecz także ważniejsze notatki roczników augijskiego i hersfeldzkiego, przy której pracy pomylił się co do śmierci cesarza Arnulfa, zapisując ją dwa razy, jak o tem już wspomnieliśmy.

Ponieważ ten sam błąd powtarza się także w roczniku pragskim, ponieważ w nim się mieszczą i inne zapiski pochodzące z rocznika Gaudentego, przeto nie może ulegać wątpliwości, że rocznik augijsko-hersfeldzki wraz z kontynuacją Gaudentego dostał się z Gniezna do Pragi a nie odwrotnie. Do Pragi zaś powędrował ze skarbami Polski w r. 1038 po najeździe Czechów. Wtedy i inne rękopisy polskie, jak legenda o pięciu pustelnikach, księgi krakowskie z opisem granic dycezyi itp. zostały zabrane do Pragi.

W początku XIII wieku rocznik Gaudentego służył w Pradze za watek kompilacji rocznikarskiej, która jednak jest mniej obszerna i mniej ciekawa od rocznika kapitulnego. Żałować tylko wypada, że kompilator czeski wyrzucił z niej wszystkie wiadomości polskie, tak że niestety dwa najdawniejsze teksty rocznika Gaudentego przechowały się tylko w stanie uszkodzonym i uszczupłym.

Wyjaśnwszy stosunek najdawniejszych roczników, jednego do drugiego, możemy się już pokusić o skreślenie ich genealogii.

Najdawniejszym rocznikiem polskim, był rocznik Gaudentego, który się przechował w tekstach uszkodzonych w rocznikach wielkopolskim i pragskim; odbudować go można na podstawie źródeł, które z niego czerpały bezpośrednio, a mianowicie na podstawie roczników świętokrzyskiego, krótkiego, oraz A. i poznańskiego. Rocznik, świętokrzyski zwany dla tego, że się przechował w rękopisie świętokrzyskim, jest kontynuacją rocznika Gaudentego, która niewątpliwie w Gnieźnie powstała i tam dalej była prowadzona, jak tego dowodzą wiadomości odnoszące się do stron północnych, do Prus i do Pomorza.

Rocznik B., będący jednym ze źródeł rocznika kamienieckiego, korzystał z niego do 1105; rocznik kapitulny miał przed sobą tekst, sięgający do roku 1113; rękopis petersburski zawiera tekst do r. 1122 wraz z późniejszym dodatkiem z r. 1136. Stąd zdaje się wynikać, że rocznik świętokrzyski po roku 1105 i po roku 1113 otrzymał dalsze kontynuacje.

Roczniki krótki i A., przedstawiające przynajmniej dla najdawniejszych czasów jeden tekst, rozwinęły się niezależnie od świętokrzyskiego na południu państwa w Krakowie i do r. 1072 były źródłem rocznika poznańskiego. Do roku 1208 zawierają mniej więcej jeden tekst, pomnożony tu i owdzie dodatkami późniejszymi.

Wiemy już, że rocznik krótki w pewnej epoce sięgał tylko do r. 1135, że potem otrzymał kontynuację, zaczynając się od r. 1109. Od r. 1219 do r. 1266 sięga kontynuacja, rocznikowi tylko krótkiemu właściwa, z której korzysta jeszcze rocznik kapitulny. Lata 1267—1283 zawierają ostatnią kontynuację. Z rocznika krótkiego czerpały roczniki poznański, kapitulny krakowski, kujawski i świętokrzyski późniejszy; z rocznika zaś A., który otrzymał tylko jedną kontynuację, obejmującą lata 1212—1226, korzystały obficie roczniki krakowski, lubiński i kapitulny krakowski.

O roczniku poznańskim mówić będziemy jeszcze poniżej.

Rocznik lubiński jest kompilacją złożoną z roczników A. i kamienieckiego; ma oprócz tego dodatki miejscowe i nieco wiadomości o biskupach poznańskich w XIV wieku przypisanych.

Rocznik krakowski składa się z roczników A. i kamienieckiego, oraz z własnej pracy kompilatora, o której jednak niewiadomo, gdzie się właściwie zaczyna; z niego czerpały roczniki Sędziwoja, miechowski, górnośląski i małopolskie wraz z Trzaską.

Rocznik kapitulny wypisuje wszystkie główne źródła, jak roczniki wielkopolski, świętokrzyski, A. i B., krótki itp.; z niego zaś korzystają rocznik Sędziwoja i dominikański krakowski.

Z rocznika kamienieckiego, który składa się z roczników B. i innego bliżej nieznanego, czerpały roczniki krakowski, dominikański krakowski, Annales Silesiaci compilati i kronika książąt polskich.

Dla lepszego przeglądu podajemy tu jeszcze genealogią jednego zapiska, którego wprawdzie nie ma w rocznikach wielkopolskim i świętokrzyskim, ale który począł się w roczniku krótkim. Jest to znana wiadomość:

1147. „Conradus imperator Poloniam intravit et cum regibus et ducibus Jherosolimam pergīt“.

Rocznik krótki.				
Rocznik A.		Rocznik kapitulny.		R. świętokrzyski.
R. lubiński.	R. krakowski.	R. Sędziwoja.	R. dominikański. krakowski.	R. kujawski.
	R. małopolskie i Traski			
	Kronika wiel- kopolska.			

Oprócz znanych dotychczas lub teraz dopiero wykazanych istniało jeszcze więcej roczników; niektóre z nich łączyły się prawdopodobnie także z rocznikiem Gaudentego, jak prawdopodobnie zaginiony rocznik biskupa krakowskiego Suli.

Były jednak jeszcze inne, od rocznika Gaudentego i jego pochodnych zupełnie niezależne annały, jak tego dowodzi rocznik kamieniecki złożony z dwóch źródeł, z których jedno, B., pochodzi w prostej linii od rocznika świętokrzyskiego, drugie zaś zawiera zupełnie inne, skądinąd nieznanne wiadomości, oraz rocznik poznański; zapiski ich samodzielnie zestawimy poniżej:

Rocznik kamieniecki.	Rocznik poznański.
967. Boleslaus natus est.	965. Dambrova filia ducis Boemorum tradita est in uxorem Mesconi duci Poloniam.
975. Stephanus rex Ungariae nascitur.	967. Pius Boleslaus natus est.
984. Boleslaus ducit uxorem.	968. Jordanus primus episcopus Poznaniensis ordinatus est.
990. Mescio filius Boleslai nascitur.	973. Adalbertus [archiepiscopus] venit Poloniam.
995. Lambertus episcopus Cracoviensis efficitur.	977. Dambrova mater pii Boleslai obiit.
997. Jesse rex Ungariae pater Stephani regis obiit.	
1000. Stephanus rex Ungariae coronatus est.	
1013. Mescio filius Boleslai I ducit uxorem sororem Ottonis III imperatoris.	
1038. Kazimirus dux ducit uxorem.	
1039. Boleslaus primogenitus Kazimiri nascitur.	
1040. Wladislans filius ducis Kazimiri nascitur.	
1046. Aaron monachus Tinciensis in episcopum suscipitur.	

Ponieważ w roczniku kamienieckim pomiędzy latami 1046—1096 nie ma żadnych samodzielnych wiadomości, więc prawdopodobnie skończył się ów powyżej naszkicowany rocznik na roku 1046.

Powyższe zapiski nie przedstawiają całego rocznika, gdyż zapisami rocznika B. zastąpiono niewątpliwie równoległe wiadomości tamtego, bo o tem wątpić nie można, że w nim była mowa także o przybyciu Dąbrówki do Polski, o zaprowadzeniu chrześcijaństwa, o śmierci Bolesława I, Mieszka II itp.

Gdybyśmy mogli przypuszczać, że zapiski samodzielne rocznika poznańskiego pochodzą z tego samego źródła co kamieniecki, to z ich układu i treści dałby się wyprowadzić wniosek, że początkowe zapiski 965—990 wzięły swój początek w Poznaniu, że potem z księgami kościelnymi zostały przeniesione do Krakowa, gdzie otrzymały kontynuację, uwzględniającą przeważnie sąsiednie Węgry, co zadziwić nikogo nie może, bo granice Polski i diecezji krakowskiej dochodziły wówczas Dunaju¹⁾. Także z wiadomością

995. Lambertus episcopus Cracoviensis efficitur.

trzeba będzie odtąd się liczyć, gdyż, choćby kto nie chciał dać wiary przypuszczeniu memu, że owe zapiski powstawały współcześnie, zawsze pozostaje fakt, że wiadomość ta zjawia się już w rocznikach XII w., bo tekst drukowany rocznika kamienieckiego, pochodzący z początku XIII wieku jest kopią dawniejszego ekscerptu z jakiegoś jeszcze dawniejszego rocznika, jak to wykazaliśmy na miejscu właściwym. Jak zaś należy pogodzić te wiadomości z wiadomością Dytmara o Popenie, to nie może być przedmiotem niniejszej rozprawy, choć przyznaję się, że nie widzę żadnej sprzeczności pomiędzy jedną a drugą wiadomością.

ROZDZIAŁ II.

Kompilacje późniejsze.

Przez kompilacje późniejsze rozumiem tutaj te roczniki wysokiej nieraz wartości, których podstawą główną jest jeden albo kilka z powyżej omówionych roczników; do ich rzędu zaliczam następujące roczniki: a) świętokrzyski, b) kujawski, c) mansjonarzy krakowskich,

¹⁾ Ob. moją rozprawę: Granice Polski w X. wieku, ogłoszone w tomie XXV. Rozpraw Wydziału histor.-filoz. Akademii Umiejętności w Krakowie.

d) Sędziwoja, oraz e) małopolskie i Traski. Powstały one, prawie wszystkie, w XIV wieku i opierają się albo na rocznikach krótkim, kapitulnym i krakowskim, albo korzystają już nareszcie z niektórych kompilacji do niniejszej kategorii należących. Do tejże kategorii właściwie zaliczyć wypada także roczniki dominikański krakowski i miechowski, które omówiliśmy już w pierwszej części dla tego, że bez nich nie można było należycie objaśnić i zrekonstruować roczników krakowskiego, kamienieckiego i A.

a.

Rocznik świętokrzyski.

Pomiędzy rocznikami polskimi, rocznik świętokrzyski, wydany najprzód r. 1866 przez Roepella i Armdta w Mon. Germ. hist. SS. XIX, 677—687, a ponownie przez Bielowskiego w trzecim tomie Pomników dziejowych polskich, str. 53—118, zajmuje stanowisko bardzo poślednie, bo góruje nad innymi tylko bałamuctwem dat i ubóstwem nowych faktów.

Według wydawców niemieckich, pierwsze zawiązki rocznika powstały około roku 1270, według Smolki¹⁾ zaś około r. 1287. Że pomiędzy rocznikiem świętokrzyskim a innymi, mianowicie w dawniejszych częściach zachodzi pewne powinowactwo, to nie jeden już spostrzegł, ale Smolka dopiero twierdził stanowczo, że podstawą jego był rocznik krótki, tak obficie wyzyskany, że pierwsza niesamodzielna część rocznika świętokrzyskiego, sięgająca do roku 1287, jest właściwie cokolwiek tylko odrębną redakcją rocznika krótkiego, upstrzoną na początku dopełnieniami z innych źródeł historyograficznych²⁾. I Smolka ma rację. Czy zaś okoliczność, że rocznik krótki jest utworem XIII wieku, także dowodzi, jakoby rocznik świętokrzyski powstał również w XIII wieku? Tak przynajmniej zdają się przypuszczać Smolka i wydawcy niemieccy, którzy ostatni cały tekst do r. 1268 wydrukowali kursywą, oznaczając tem, że tę część uważają za wypisaną skądinąd. Tak jednak nie jest, bo tylko to, co się także znajduje w roczniku krótkim, jest stamtąd wypisane; wszystkie inne wiadomości, niezależne od rocznika krótkiego, są późniejszego pochodzenia, a tego nie uwzględ-

¹⁾ Rozprawy³⁾ sprawozdania Wydziału hist.-filoz. Akademii Umiejętności, T. VI, 347, 350.

²⁾ Tamże VI, 347—348. Ob. też Smolka, Polnische Annalen, str. 20.

dnili wydawcy niemieccy; i Bielowski nie wyjaśnił swego stanowiska wobec kwestyi niniejszej.

Kwestya zatem, które wiadomości należą do pierwotnego źródła a które do właściwego rocznika świętokrzyskiego, choć poruszona już przez Smolkę, nie jest dostatecznie wyswietlona, również jak nie wiadomo nam jeszcze dokładnie, kiedy właściwie powstał rocznik świętokrzyski, t. j. czy wszystkie zapiski, od roku 1270 lub 1287 począwszy, zostały wpisywane współcześnie, lub czy cały rocznik w dzisiejszym swym kształcie nie jest dziełem późniejszego autora.

Jeżeli się w drukach rozpatrzymy, nie wiele znajdziemy wskazówek, któreby nas objaśniły w poruszonych tylko co kwestyach, przekonamy się jednak, że pomiędzy tekstem Pertzowskim a Bielowskiego ogromna zachodzi różnica. Wiele wiadomości, które Bielowski pomieścił w środku tekstu i uważał za integralną jego część, wydawcy niemieccy wydrukowali na dole w przypiskach, wyłączając je, jako nie należące do tekstu, jako dodatki późniejsze. Zdawałoby się zatem mogło, jakoby tekst podany przez wydawców niemieckich był pierwotniejszy, jakoby tekst Bielowskiego był interpolowany a zatem późniejszy. Ta sama różnica już dowodzi, że nie polega na jakimś widzimisię wydawców, lecz na podstawie rękopiśmiennej; do niej więc uciekać się powinniśmy, chcąc wyjaśnić tę różnicę wydania i wykazać czas powstania rocznika. Z góry oświadczyć musimy, że materyał źródłowy, służący wydawcom niemieckim, był bardzo niewystarczający, bo mieli do swej dyspozycji tylko pięć rękopisów, a mianowicie: dwa kodeksy biblioteki jagiellońskiej nr. 228 i 256, kodeksy Baworowskiego, Działyńskiego i t. z. Jana z Niegłoszowa; z nich był nr. 256 defektowy, bo sięgał tylko do r. 1243. Na podstawie tych to tekstów wyrobił sobie zdanie o wzajemnym ich stosunku, było zadaniem zbyt trudnym i dla tego wydawcy niemieccy zasługują na pobłażanie. Bielowski zaś miał pod ręką aż 11 rękopisów; tekst jednak wydał głównie według Macieja Petersolca, umieszczając odmianki na dole a w osobnych kolumnach ważniejsze dopiski innych rękopisów; w tekstach rękopiśmiennych nie rozpatrzył się należycie a nad różnicą własnego wydania od Replowskiego nie zastanowił się dostatecznie.

Rękopisy, z których Bielowski korzystał, są następujące:

- 1) Rękopis Macieja Petersolca pisany r. 1449; dochodzi do roku 1399 (I)¹⁾.

¹⁾ Rzymskie liczby oznaczają następstwo rękopisów w wydaniu Bielowskiego.

- 2) Rękopis Działyńskiego, pisany w XV wieku i dochodzący również do r. 1399. (V).
- 3) Rękopis wiślicki, pisany r. 1466, dochodzi do r. 1422. (VII).
- 4) Rękopis Krasińskich, pisany w XVI wieku, dochodzi do r. 1556 (IX).
- 5) Rękopis krakowski nr. 256, pisany w XV wieku, dochodzi do r. 1243 (III).
- 6) Rękopis Macieja z Pelczyna, pisany około r. 1454, dochodzi do r. 1258. (VIII).
- 7) Rękopis Baworowskiego, pisany w XV wieku, dochodzi do r. 1410. (IV).
- 8) Rękopis Jana z Niegłoszowa, pisany około r. 1484, dochodzi do r. 1410. (VI).
- 9) Rękopis witowski, pisany r. 1463, dochodzi do r. 1410. (X).
- 10) Rękopis Jana, mnicha andrzejowskiego, pisany w XV wieku, dochodzi do r. 1410. (II).
- 11) Rękopis koprzywnicki w publicznej bibliotece petersburskiej, zawiera tylko fragment niniejszego rocznika, obejmujący lata 1431, 1260 (1259), 1287, 1298, 1305, 1306, 1331 i 1333 (XI).

Dodać należy jeszcze:

- 12) Rękopis biblioteki uniwersyteckiej w Wrocławiu I. F. 203, k. 422—424; który pochodzi również z XV wieku i dochodzi do r. 1287.

Już po powierzchownem porównaniu przytoczonych rękopisów, teksty w nich zawarte dadzą się podzielić na dwie główne familie, stosownie do ilości zapisków, które w sobie zamykają. Są bowiem teksty pełne, oraz teksty z opuszczeniami. Nie mówię o zapiskach przypadkowo opuszczonych — takich jest niemało w każdym ze wspomnianych rękopisów — lecz o opuszczeniach odnoszących się do pewnej kategorii zdarzeń i powtarzających się konsekwentnie w całej familii. Teksty pełne podają rękopisy Petersolca, Działyńskiego, wiślicki, Krasińskich i krakowski nr. 256.

Drugą familję składają rękopisy Macieja z Pelczyna, Baworowskiego, wrocławski, Jana z Niegłoszowa, witowski i Jana, mnicha andrzejowskiego, które stale opuszczają wszystkie wiadomości o biskupach krakowskich i niektóre inne. Najkonsekwentniej pod tym względem postąpiły teksty Macieja z Pelczyna, Jana z Niegłoszowa, Jana, mnicha andrzejowskiego, i witowski; mniej konsekwentnie przeprowadziły ten system teksty Baworowskiego i wrocławski.

Nasuwa się więc pytanie, która z tych dwóch kategorii przedstawia tekst pierwotny, oraz który sposób wydania, czy wydawców nie-

mieckich czy też Bielowskiego jest najwłaściwszym. Pozornie zdaje się familia tekstów niepełnych posiadać tekst pierwotniejszy, bo krótszy, ale tak nie jest. Wszystkie teksty niepełne pochodzą z pełnych i tylko umyślnie opuszczają daty, co wynika już stąd, że np. wiadomości o biskupach z lat 1138, 1153, 1158, 1185, 1186, 1206, 1218, 1223, 1237, 1243, 1267, 1293, 1296, 1298, 1326, 1330, 1348, 1349, 1366, 1378, 1380 i 1392 opuszczone są we wszystkich rękopisach tejże familii a tylko rękopis Baworowskiego przechował je z lat 1185, 1186, 1237 i 1267; to samo uczynił rękopis wrocławski z pierwszymi trzema zapiskami; ostatniego nie posiada, bo opuszcza wogóle lata 1262—1278; widać stąd, że pisarz je tylko przez nieuwagę wciągnął do swego tekstu, lecz że były w jego źródle.

Głównego dowodu zaś, że mamy tutaj do czynienia z opuszczeniami umyślnymi, dostarcza okoliczność, że opuszczone tu miejsca a znajdujące się w rękopisach pełnych znajdujemy, do r. 1267 przynajmniej, już w źródle rocznika świętokrzyskiego, t. j. w roczniku krótkim.

Ponieważ rękopisy Baworowskiego i wrocławski najwięcej mają jeszcze wiadomości o biskupach, przeto przypuścić możemy, że stoją najbliżej tekstów pełnych; że wszystkie inne teksty tejże familii pośrednio od nich lub od wspólnego źródła ich pochodzą.

Pełne więc teksty zawierają tekst pierwotny rocznika a Bielowski wydając go, przewyższył tem właśnie wydawców niemieckich, w oczach których tekst niepełny uchodził za pierwotny.

Gdy uwagę zwrócimy na końcowe wiadomości zachowanych dotychczas tekstów, łatwo spostrzeżemy, że tam wielka zachodzi rozniactwość; kończą się bowiem na latach 1243, 1258, 1287 (t. j. 1280), 1399, 1409, 1410, 1422, 1431, 1447 (1556). Z nich nie przedstawiają przedmiotu do dyskusji daty 1243, 1258 i 1280 (mylnie 1287), teksty bowiem na nich się kończące (Macieja z Pełczyna, krakowski nr. 256 i wrocławski) są defektowe, co już stąd wynika, że wspólne źródło wszystkich sięga do r. 1283. Teksty Macieja z Pełczyna i wrocławski należą do familii niepełnych, nr. 256 zaś do rodziny pełnych tekstów.

Wszystkie inne teksty, pełne czy niepełne, mają w roku 1399 ostatnią wspólną wiadomość, skąd wniesć można, że pierwotny rocznik świętokrzyski skończył się stanowczo na roku 1399 i że tak było, tego dowodzą teksty Mikołaja Petersoleza i Działyńskiego, w których rok 1399 wogóle kończy rocznik cały; przedstawiają więc tekst rocznika, pochodzący z najdawniejszego rękopisu. Do tej samej kategorii należy także tekst wiślicki, kończący się pierwotnie na r. 1399, który później dopiero otrzymał kontynuację, obejmującą lata 1416, 1418 i 1422.

Że one pochodzą z najdawniejszego tekstu, wynika już stąd, że wszystkie inne teksty mają swój początek w nieco młodszym rękopisie, w którym zapewne współcześnie umieszczono jeszcze pod rokiem 1401 wiadomość o ożenieniu Jagiełły z Anną cylejską. Nadmienić jednak muszę, że de facto rękopis witowski tej wiadomości nie ma, ale że została opuszczona tylko przypadkowo, to wynika z pokrewieństwa jego z drugimi, jak to potem jeszcze zobaczymy.

Teksty kończące się na r. 1401 dadzą się podzielić stosownie do kontynuacji, które posiadają, na trzy a właściwie dwie kategorie; do pierwszej należy rocznik Baworowskiego, który ma jeszcze dwie wiadomości z lat 1409 i 1410. Do drugiej należą teksty Jana z Niegłoszowa, witowski i Jana, mnicha andrzejewskiego, które mają równobrzmiące, lecz od tekstu Baworowskiego różne wiadomości z lat 1409 i 1410. Tekst andrzejewski otrzymał na końcu jeszcze dodatek t. j. wiersz, którego inne teksty nie mają.

Trzecią kategorią stanowi pozornie tekst Krasieńskich, który w obecnym kształcie posiada r. 1401, oraz, jak tekst wiślicki, lata 1416, 1418 i 1422 a oprócz tego jeszcze dwie późniejsze kontynuacje, obejmujące lata 1434 i 1447, oraz 1492—1556. Że zaś właściwie należy do kategorii tekstów kończących się na r. 1399, wykażemy poniżej.

Z tego wszystkiego naprzd niewątpliwie wynika, że wszystkie teksty kończące się na r. 1401, pochodzą pośrednio z jednego wspólnego tekstu, bezpośrednio zaś z dwóch tekstów wypisanych z tamtego; że zatem każda z kategorii powyżej wyszczególnionych, przedstawia także co do pochodzenia swego osobną familię.

Stosunki pokrewieństwa tych tekstów dadzą się jeszcze nieco bliżej określić. Tak np. następują po tekście Jana z Niegłoszowa t. zw. Spominki płockie a po tekście witowskim tak zwane Spominki sochaczewskie, które prócz spominek płockich zawierają jeszcze inne a mianowicie sochaczewskie wiadomości. Tekst witowski jednak nie pochodzi bezpośrednio z rękopisu Niegłoszowskiego, lecz obydwa wypłynęły ze wspólnego tekstu do r. 1410 sięgającego, który był otrzymał już spominki płockie. Tekst Niegłoszowskiego można uważać za kopię pośrednią; witowski zaś, choć równie bezpośrednio z niego wypłynął, przez przepisywacza zaopatrzony został w nowe dodatki, które dodatkowo zbiorowi zapisków zjednały nazwę spominek sochaczewskich. To wspólne ich pochodzenie zatwierdza także ta okoliczność, że wśród roku 1297 one same tylko mają notatkę: „Bohemi vastant Poloniam“, która w pierwotnym miejscu mieściła się niewątpliwie na marginesie.

Wiadomość z pod r. 1386: dominus Jagello, dux supremus, fulget multa probitate“, mają tylko dwa teksty: Działyńskiego i wiślicki;

stąd wynika, że one w bliższym zostają względem siebie stosunku niż względem innych.

Ważnym pod wielu względami jest także ten fakt, że wiadomość z roku 1058: „die dominica Casimirus in Domino obdormivit“, która się znajduje w tekście witoskim, powtarza się tylko w tekście Krasieńskich, choć w nieco odmiennej formie dla tego, że cały tekst ten jest poniekąd samodzielnym opracowaniem rocznika świętokrzyskiego. Stąd wynikałoby, że teksty witoski i Krasieńskich pochodzą z jednego wzoru a że jeden z nich należy do rodziny pełnych a drugi do niepełnych, więc zdawaćby się mogło, jakoby z pierwotnego tekstu Krasieńskich pochodziły wszystkie teksty niepełne. Gdy jednak genealogicznie zechcemy przedstawić stosunek wzajemny tekstów, w takim razie pokrewieństwo tekstu Krasieńskich z tekstami wiślickim i witoskim przedstawia tak wielkie trudności, że powyżej wyrażone zdanie nie da się utrzymać, że jesteśmy zniewoleni konieczności przypuścić, że i tekst Krasieńskich dochodził pierwotnie tylko do r. 1399, że wiadomości z lat 1401 i 1058 itp. zaczerpnął późniejszy kontynuator z rękopisu witoskiego a wiadomości 1416, 1418 i 1422 z rękopisu wiślickiego.

Genealogicznie rozważywszy wszystkie teksty znane, twierdzić musimy, że żaden bezpośrednio nie wypłynął z oryginału roku 1399 wykończono; teksty zaś bezpośrednio od niego pochodzące, ale dziś zaginione, nazywamy A, B i C, z których ostatni otrzymał jeszcze jedną wiadomość z r. 1401. Od A. pochodzą w takim razie teksty Petersoleza, krakowski nr. 256 i Krasieńskich; od B. tekst Działyńskiego i wiślicki; od C. pochodzi nieznanany tekst a), który był już niepełny a od niego dwa teksty nieznanane b) i c), z których każdy miał samodzielną kontynuację, obejmującą lata 1409 i 1410.

Od b) pochodzi tekst dzisiejszy Baworowskiego, wrocławski niedokończony i defektowy Macieja z Pełczyna; od c) tekst Jana, mnicha andrzejskiego, oraz tekst nieznanany d), z którego wypłynęły teksty Jana z Niegłoszowa i witoski.

Tekst koprzywnicki, będący zanadto fragmentarycznym, nie da się umieścić w genealogii, bo nie dostarcza żadnego punktu oparcia. Zdaje się jednak, że należał do rodziny niepełnych.

Rocznik więc świętokrzyski otrzymał swój kształt obecny niewątpliwie w roku 1399 lub krótko potem, bo wszystkie teksty, nie wyjmując niepełnych, mają wszystko to, co właśnie stanowi charakterystykę jego, jak np. rozmaite legendowe opisy, po części własne, po części wyjęte z vita s. Stanisłai i tym podobnych źródeł.

Już przedtem wspomnieliśmy, że rocznik krótki w tekście do dziś dnia znanym i sięgającym do r. 1283 jest źródłem rocznika niniejszego;

dowodzą tego mianowicie ustępy dodane przez ostatniego kontynuatora, których w XIII wieku jeszcze nie było, gdy rocznik krótki sięgał tylko do r. 1266 np.

Rocznik krótki.

992. Sanctus Adalbertus Gneznam veniens fidei catholicam in Polonia roboravit.
1001. Otto imperator Roma rediens visitat sepulchrum sancti Adalberti in Polonia et eodem anno Poloni ceperunt Pragam et ducem Boleslaum in eadem cecaverunt.
1059. Aaron abbas Tinencensis a sede apostolica postulatus in Cracoviensem episcopum, Rome consecratur.
1088. Sacrum corpus beati Stanisłai Lambertus episcopus et canonici Cracovienses transtulerunt ad ecclesiam maiorem eum debita veneracione de Rupella et de ecclesia protunc sancti Michaelis.

Rocznik świętokrzyski.

- A. D. millesimo minus duobus annis sanctus Adalbertus veniens Gneznam fidei catholicam in Polonia roboravit...
- Deinde (1001) Otto Rufus, veniens de Roma Saxoniam, audiens, quod floret et coruscet miraculis in Polonia sanctus Adalbertus, arripuit iter et ivit Poloniam causa devocionis et peregrinationis... „Et eodem anno Poloni ceperunt Pragam et ducem Boleslaum in eadem exceaverunt“.
- A. D. 1079. Aaron abbas Tinciensis a sede apostolica postulatus in archiepiscopum Cracoviensem, consecratur Rome.
- A. D. 1087. „Lampertus episcopus et canonici Cracovienses sancti Stanisłai corpus ad ecclesiam cathedralem transtulerunt cum debita reverentia et magna solemnitate.“

Ów egzemplarz rocznika krótkiego posiadał jednak tekst nieco dokładniejszy od znanych dziś rękopisów, bo znajdowały się w nim opuszczone w tamtych a przechowane tylko w ulamku XIII wieku lata 1109 i 1118, które, że nastąpiły po roku 1035, otrzymały w roczniku świętokrzyskim daty fałszywe, jak np.

Rocznik świętokrzyski.

1185. Vislicia cede destruitur 5 Idus Februarii.
1109. Balduinus obiit, cui Maurus successit.
1118. Maurus obiit, [Radost] successit.
- A. D. 1137. Wislicia cede destruitur 5 Idus Februarii.
- A. D. 1138. Balduinus episcopus Cracoviensis obiit, cui Maurus successit.
- A. D. 1153. Maurus obiit, cui Radost successit.

Ostatnimi wiadomościami, wyjętymi z rocznika krótkiego, są lata 1282 i 1283, które również mieszczą się pod fałszywymi datami.

Rocznik krótki.

1282. Fames horrenda fuit, nam mensura siliginis solvitur 13 scotis argenti.

1283. Dux Lesteco congregiendi cum Litvanis in Rowne, devicit eos et plurimos ex eis occidit.

Rocznik świętokrzyski.

A. D. 1277. Fames horrenda fuit in partibus Polonie, nam mensura tritici solvebatur per 13 scotos grossorum Pragensium.

A. D. 1278. Dux Lesteco congregiendi cum Litvanis devicit eos in Rowne seu in districtu Lucoviensi eos investigando et spolia ab eisdem cum captis Christianis rehabuit.

Gdy zabrakło rocznika krótkiego, autor już nie miał pod ręką żadnego ciągłego źródła historycznego, ale posiadał liczne zapiski, często bardzo ciekawe i także nieraz współczesne jak np. r. 1298 t. j. 1288, które wciąga do swego dzieła w porządku dość niechronologicznym. Następują bowiem po sobie lata 1287 (t. j. 1281), 1293, 1296, 1297, 1295, 1288, 1305, potem opowieści z lat 1320 i 1312, dalej według rękopisów 1306, 1330 (t. j. 1320), 1310 (t. j. 1300), 1326 (1327), 1331, 1332, 1333, 1335 (t. j. 1325) itp.; w dalszym ciągu zachowuje już ściślejszy porządek.

Ze kontynuacja ta nie jest współczesna ani samodzielna, wynika już stąd, że od roku 1296 a może już od r. 1293 korzysta z IV katalogu biskupów krakowskich, który kiedyś był własnością klasztoru świętokrzyskiego, albo może ze źródła tamtego; np.

Katalog biskupów IV.

Huius tempore Przemislaus rex maioris Poloniae detentus et occisus est in Rogosno in die cinerum circa ortum solis de consensu nobilium Nalanecz et Szarambii nec non Saxonum, qui venerant.

Bodzantha; iste iverat cum Petro Schirzyk Avinionem et mortuo Petro electus fuit per duos canonicos ecclesie Cracoviensis videlicet Nicolaum de Mlyn et Bernardum de Chemliki tunc etiam in Avinione presentes.

Florianus a. d. 1366 mortuo Bodzanta, eligitur in episcopum Cracoviensem, qui ad Avinionem transiens provisionem ibi et consecrationem accepit.

Rocznik świętokrzyski.

A. D. 1296. Przemislaus rex Polonie detentus et occisus est in Rogosno in die cinerum circa ortum solis de consilio malorum traditorum videlicet Nalanecz et Szarambii nec non Saxonum, qui venerant cum eisdem.

Anno vero sequenti obiit Schirzyk in curia Romana, cui Bodzantha, in episcopatum Cracoviensem successit. Ibidem in curia Romana provisum est ei per dominum apostolicum et „per electionem duorum canonicorum ecclesie Cracoviensis videlicet Nicolai de Miliny et Bernardi de Chemlnik“.

A. D. 1366... obiit... Bodzantha episcopus Cracoviensis. Sequenti vero anno eligitur per canonicos Cracovienses dominus Florianus prepositus Craco-

viensis in episcopum Cracoviensem et in Avinionem veniens provisionem et sacram recepit.

Zavissius... per Strigoniensem cardinalem in Hungaria confirmatur et consecratur...

Hic anno ordinationis sue secundo fundavit mansionarios in ecclesia Cracoviensi.

Et eodem anno [Zavissius] sacram recepit Ungarie a cardinali seu ab archiepiscopo Strigoniensi et sequenti anno de consensu capituli Cracoviensis fecit et fundavit ac creavit mansionarios in ecclesia Cracoviensi.

Z tego źródła pochodzą prawdopodobnie wszystkie wiadomości o biskupach krakowskich od r. 1293 począwszy; ostatnia wzmianka z niego może jeszcze pochodząca, odnosi się do ordynacyi Piotra Wy-sza, który r. 1392 został biskupem krakowskim.

Jak daleko autor wypisuje z obcych źródeł i odkąd własna jego praca się zaczyna, oznaczyć się nie da, bo jego osobistość nie występuje nigdzie wyraźnie.

Autor, przerabiając rocznik krótki, posługiwał się jeszcze innymi źródłami, aby rozszerzyć nieco za krótkie opowiadania rocznikarskie. W tym celu korzystał mianowicie z żywotów świętych.

Zaraz na samym początku opowiadając zabiegi Mieszka o koronę, opiera się niewątpliwie na kronice t. z. węgiersko-polskiej, choć znane mu były także roczniki, może małopolskie, które tę samą wiadomość zawierają, ale w układzie krótszym. Nazywa bowiem papieża, o którym mowa, Sylwestrem, tak jak roczniki, a nie Leonem, jak vita s. Stephani i s. Stanisłai. Prócz tego okraślił cały ten ustęp legendami miejscowego pochodzenia.

Pod rokiem 1001 są ślady t. z. „Miracula sancti Adalberti“, które autorowi musiały być znane.

Cały ustęp 1025 na str. 62—66 wypisał autor niemal dosłownie z Vita minor sancti Stanisłai a mianowicie z rozdziałów 19, 21—26; z tego źródła pochodzą także końcowe ustępy roku 1018, oraz r. 1079, choć całą opowieść przeplatał późniejszymi wiadomościami.

W dalszym ciągu autor korzysta także z kroniki Marcina Polaka, z której pochodzą następujące miejsca:

Rocznik świętokrzyski.

Eodem tempore (1166) venit „Conradus... de ultramarinis“ partibus.

Hoc tempore translatus est liber Johannis Damasceni de Greco in Latinum.

Mon. Germ. hist. SS. XXII. str. 469.

Conradus vero rex, postquam rediit de ultra mare...

Hoc tempore translatus est liber Damasceni Johannis in Latinum...

Rocznik świętokrzyski.

1167. Floruit etiam magister Petrus Lombardus, qui sententias composuit.

Eodem vero anno „sol obscuratus est ante horam nonam et stetit usque ad occasum solis. Hoc anno fuit maxima fames“.

Anno vero sequenti sepulchrum domini fuit captum ac civitas Ierusalem et crux sancta...

„Henricus vero... ad eor rediens... investituram episcoporum et aliorum prelatorum per anulum et baculum, pro qua cum Paschali papa — tunc Romano — quam plurimum contendere — et litigaverat — Calixto pape resignavit et concessit per omne imperium in omnibus ecclesiis canonicam fieri electionem.

Huius tempore rex Ungarie ad monitiones papales per literas suas scribens domino pape, renunciavit investituram episcoporum et aliorum prelatorum, quas hucusque — ab illo tempore — reges Ungarie facere consueverunt“.

Prócz tego czerpał autor rocznika świętokrzyskiego jeszcze z dokumentów; znany mu był np. przywilej fundacyjny klasztoru ś. Klary w Zawichoście, wystawiony dnia 2 marca 1257 przez księcia Bolesława Wstydliwego w Korczyniu, o czem świadczy notatka pod r. 1258¹⁾.

Pod rokiem 1259 przytacza nawet tekst bulli Bonifacego VIII z dnia 11 listopada r. 1296, ale pod mylną datą r. 1259. Ponieważ ani rocznik ani kodeks dyplomatyczny małopolski²⁾ nie korzystały z odpisu tej bulli, znajdującego się w rękopisie z XV wieku 1317 biblioteki ks. Czartoryskich w Krakowie (k. 293), przeto podam tutaj ważniejsze lekye:

¹⁾ Piekosiński: Kodeks Małopolski nr. 44.

²⁾ Tenże, Kod. Małop. nr. 127.

Mon. Germ. hist. SS. XXII. str. 469.

Floret et Petrus magister, Lombardus, qui sententias composuit.

str. 470.

Huius tempore sol obscuratus est parum ante horam nonam et diu post horam nonam in eodem statu permansit. Hoc anno fames valida fuit.

Eodem anno captum est sepulchrum Domini et eius crux a Saladino.

str. 469.

Henricus vero imperator ad eor rediens investituram episcoporum et aliorum prelatorum per anulum et baculum, pro qua cum Paschali papa quam plurimum contenderat, Calixto pape libere resignavit et consensit per omne imperium in omnibus ecclesiis canonicam fieri electionem...

str. 435.

Huius (Paschalis II) temporibus rex Ungarie ad ammoniciones papales per literas suas scribens domino pape renunciavit investituram episcoporum et aliorum prelatorum, quas usque ad illa tempora reges Ungarie facere consueverant.

Rocznik świętokrzyski str. 78, kol. II.

20. in Domino

22. Bodzanta

74. kol. I.

2. ad fluvium, qui vocatur

3. sancte Marie

4. constructa

6. igitur

8. ibi

11. anno Domini 1259

12. Nos eorum lacrimas et petitiones admirantes

15. Tunc dixerunt

17. posset... catholica

21. in curia Romana

25. donamus, damus et assignamus ecclesie Romane

28. omnibus vere

29. et confessis

31. qui.

74. kol. II.

5. triginta

7. delebitur et eandem

9. qui cum devocione fidei

10. ipsam

12. quod

15. fiat

16. et reliquias

20. Christus

21 — 22. et terram civitatesque Sandomirie

27. totidem

27 — 28. Datum et actum

30 — 31. anno nativitatis Domini 1259, pontificatus nostri anno secundo

Rękopis 1317.

nie ma
Boszutha

in fluvium, qui dicitur

Sandomiriae

consecrata

igni

nie ma

anno Domini MCC. Et tunc

Nos vero eorumdem lacrimis et petitionibus annuentes

Qui dixerunt

possit... christiana

in curia nostra Romana

donamus, damus et assignamus eandem indulgentiam, quam etiam donavimus et dedimus et assignavimus ecclesie Romane

unde ut omnibus

et confessis qui

nie ma

XX

deletur et hanc

si cum devocione fideles

ipsi

nie ma

ut fiat

et cum reliquiis

nie ma

et terram Sandomiriensem

totidem ipsi

Datum

anno nativitatis Domini millesimo ducentesimo primo, pontificatus nostri anno secundo. Poświadczenia notaryalnego już nie ma.

Niektóre z powyżej wyliczonych tekstów można uważać nieomal za osobne redakcyje jak np. teksty Krasińskich i Witowski, które w miejscu pierwotnych zapisków wkładały nieraz swoje własne, czasem bardzo ciekawe wiadomości; tekst Witowski korzystał też pod r. 1071 z le-

genty o ś. Stanisławie „bonus pastor“¹⁾ a całe ustępy powypisywał z kroniki wielkopolskiej, jak np. pod r. 1071 i 1079; niektóre ustępy przypominają też Mierzwę lub Wincentego (1079).

Takim opracowaniem rocznika świętokrzyskiego są także t. zw. „zdarzenia godne pamięci“, które z wyjątkiem bardzo małej liczby własnych wiadomości przedstawiają rocznik świętokrzyski w formie wydzonej i niby podzielonej na rozdziały.

Łączność tego utworu z rocznikiem świętokrzyskim spostrzegł już wydawca jego p. Lorkiewicz i słusznie wskazał tekst Jana z Niegłoszowa jako jego źródło.

Że owe „zdarzenia“ korzystały ze spominek płockich, dowodzi niewątpliwie ta okoliczność, że polegają na tekście Jana z Niegłoszowa, przy którym się właśnie znajdują owe spominki. Zgodność ich sięga do roku 1409; roku 1410 nie posiadają już „zdarzenia“; późniejsze wiadomości są nową kontynuacją a ostatnie zapiski zapewne przydatkiem Schordacha z Olawy, piszącego około roku 1516.

Nowy tekst rocznika świętokrzyskiego podaje, choć tylko fragmentarycznie, „Cronice Vincentiane recapitulatio brevis“²⁾, która w drugiej części od roku 1278 począwszy wypisuje rocznik świętokrzyski i to z tekstu Krasińskich, bo ma wspólną tę samą kontynuację.

b.

Rocznik kujawski.

Rocznik kujawski wydałem po raz pierwszy r. 1888 w piątym tomie Monumentów; uznałem go wtedy pomimo pewnych wątpliwości, które miałem, za rocznik samodzielny i za źródło rocznika świętokrzyskiego i to głównie dla tego, że lepiej oddaje pierwotne źródło i nie jest tak rozszerzony jak tamten; pomimo to, jestem dziś innego zdania, sądzę bowiem, że jest tylko wyciągiem, ekscerptem z rocznika świętokrzyskiego, który autorowi znany był w kształcie jeszcze nie tak przeobrażonym jak obecnie; świadczy za tem również okoliczność, że za pisków:

¹⁾ Rękopis biblioteki Ossolińskich nr. 414, k. 246.

²⁾ Rękopis biblioteki Ossolińskich nr. 2046.

Rocznik kujawski.	Rocznik świętokrzyski.	Kronika Marcina z Opawy. Mon. SS. XXII, 470.
A. 1167. Sol fuit obscuratus et tunc fuit magna fames.	1167.. Eodem vero anno sol obscuratus est ante horam nonam et stetit usque ad occasum solis. Hoc anno fuit maxima fames.	Huius tempore sol obscuratus est parum ante horam nonam et diu post horam nonam in eodem statu permansit. Hoc anno fames valida fuit.
Anno vero sequenti sepulchrum Domini fuit captum.	Anno vero sequenti sepulchrum Domini fuit captum..	Eodem anno captum est sepulchrum Domini et eius crux a Saladino.

rocznik kujawski nie wyjął z kroniki Marcina Polaka, lecz z rocznika świętokrzyskiego; dowodzą tego nie tylko wyrazy „Anno vero sequenti“, lecz głównie fakt, że rocznik świętokrzyski i w innych miejscach korzysta z tego źródła, podczas gdy rocznik kujawski nie posiada nic więcej.

Cała wartość rocznika kujawskiego polega nie tak na jego kontynuacji, która nie zawiera nic ciekawego, jak głównie na tem, iż jest wskazówką, że kiedyś istniała inna jeszcze redakcyja, pierwotniejsza i lepsza od tekstów obecnych.

c.

Rocznik mansjonarzy krakowskich.

Autor niniejszego rocznika miał przed sobą rocznik świętokrzyski w egzemplarzu sięgającym do r. 1399, który albo wypisuje dosłownie albo nieco skraca; własnych dodatków jest bardzo mało i to są po większej części tego rodzaju, że na to nie było potrzeba żadnych źródeł pomocniczych. Jako duchowny, znał legendy a z nich pochodzi wiadomość o ś. Floryanie; że Bolesław Wstydlivy pochowany został „in ecclesia s. Francisci Cracovie“, mógł jako miejscowy wiedzieć z własnego doświadczenia lub dowiedzieć się z Vita s. Kingae. Co opowiada o Janie z Radley i jego nagrobku, wyczytał niewątpliwie w kaplicy mansjonarzy, gdzie ów biskup znalazł miejsce wiecznego odpoczynku.

Własne jego dodatki, odnoszące się do XV i XVI wieku, mało są znaczące. Autor pisał w środku XVI wieku.

d.

Rocznik Sędziwoja.

Rocznik Sędziwoja, wydany po raz pierwszy przez Augusta Bielowskiego w II tomie Monumentów a po raz drugi przez M. Perlbacha w Mon. Germ. hist. SS. T. XXIX, str. 424—430, znany jest tylko z jednego rękopisu i obejmuje lata 965—1360. Tekst pochodzi z XV wieku i należy według zdania Bielowskiego do znakomitszych tego rodzaju źródeł naszych historycznych. Zdanie to byłoby niewątpliwie słusznem, gdyby to był rocznik pierwotny albo przynajmniej, jak rocznik krakowski, kompilacją złożoną z nieznanych roczników. Już Bielowski zauważył, że rocznik Sędziwoja najwięcej zgadza się z rocznikiem kapitulnym krakowskim, lecz nie zastanowił się weale nad tem, jakim właściwie jest ten stosunek wzajemny tych dwu roczników. Ten stosunek może być trojaki, albo rocznik Sędziwoja jest źródłem kapitulnego albo kapitulny jego podstawą, albo nareszcie oba roczniki czerpały ze wspólnego źródła.

Ze rocznik Sędziwoja nie może być źródłem kapitulnego, wynika już stąd, jak to poniżej jeszcze zobaczymy, że jest znacznie młodszym od niego, oraz stąd, że żaden zapisek, stanowiący właściwość jego, nie znachodzi się w roczniku kapitulnym.

Poważniejszą już jest kwestyą, czy obydwa roczniki nie czerpały ze źródła wspólnego, albowiem zgodność ich sięga do roku 1266 (1267) i obejmuje większą część zapisków rocznika Sędziwoja.

Ponieważ rocznik krótki jest jedynem źródłem rocznika kapitulnego, dochodzącem do r. 1266, więc musiały być także źródłem bezpośredniem rocznika Sędziwoja. Zależność jego od tamtego nie da się zaprzeczyć; dowodzą tego niewątpliwie następujące przykłady:

Rocznik krótki.	Rocznik Sędziwoja.
1227. Lestco dux Cracovie interfectus est in colloquio a filio Odonis sub fraude.	1226. Lestco dux Cracovie per fraudem in colloquio — a Pomoranis — occiditur.
1223. Vincencius episcopus obiit et in Morimundo quiescit.	1224. Vincencius — dictus Kadlub — episcopus Cracoviensis obiit et in Morimundo quiescit.
1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum cum exercitibus suis a Lestone et Conrado fratribus, filiis Kazimiri in Zawichost interemptus est.	1205. Romanus princeps Ruthenorum cum exercitibus suis fortissimis in Zawichost occiditur a Lestone filio Kazimiri.

Zachodzi tylko pytanie, czy czerpał prosto z niego, czy za pośrednictwem rocznika kapitulnego? Że ta ostatnia okoliczność ma miejsce, dowodzi porównanie następujących zapisków:

Rocznik krótki.	Rocznik Sędziwoja.	Rocznik kapitulny.
1262. Semovitus dux Mazovie per Litvanos in Jaszonsko occupatus occiditur et filius Conradus capitur.	1262. Dux Semovitus Mazovie a Litvanis occiditur in Jascovo in vigilia beati Johannis baptiste et Conradus filius eius capitur.	1262. Semovitus dux Mazovie a Litvanis in Jazdow in vigilia beati Johannis baptiste occiditur et Conradus filius eius capitur.

Stąd wynika niewątpliwie, że rocznik Sędziwoja czerpie z rocznika krótkiego nie samodzielnie, lecz tylko za pośrednictwem rocznika kapitulnego, bo ma właśnie te dodatki, którymi rocznik kapitulny rozszerzył swoje źródło.

Rocznik zatem Sędziwoja i kapitulny nie korzystają razem ze wspólnego źródła a ponieważ pierwszy nie może być źródłem drugiego, więc pozostaje tylko przypuszczenie, że rocznik kapitulny jest źródłem Sędziwoja.

Jeżeli zaś tak jest, to powinien tekst rocznika Sędziwoja w liczbie wiadomości przejętych z rocznika kapitulnego zawierać także zapiski z rozmaitych źródeł jego czerpane, bo jak wiadomo, rocznik kapitulny jest kompilacją, na którą się złożył cały szereg roczników np.

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik świętokrzyski.	Rocznik kapitulny.
A. D. 1002. Otto III imperator obiit, cui Henricus filius eius succedit.	1002. Otto imperator III obiit, Henricus successit.	1002. Otto imperator III obiit. Henricus succedit.
A. D. 1040. Stephanus rex Ungarorum obiit.	1039. Stephanus rex obiit	1039. Stephanus rex Hungarorum obiit.
Źródła nieznanne.		
A. D. 1027. Ippolitus archiepiscopus obiit, cui Bossuta succedit.		1027. Ipolitus archiepiscopus obiit, Bossuta succedit.
A. D. 1060. Petrus rex Hungarie obiit.		1060. Petrus rex Hungarie obiit.
1127. Henricus imperator obiit, cui Lotarius imperio succedit, eodem anno Boleslaus IV natus est.		1127. Hinricus imperator obiit, Lotharius succedit. Boleslaus IV natus est.

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik B. (Annales Cameracenses).	Rocznik kapitulny.
A. D. 1065. Jeronimus episcopus Wratislaviensis obiit.	A. 1067. Jeronimus episcopus Wratislaviensis obiit.	1065. Jeronimus episcopus Wratislaviensis obiit.
1159. Wladislaus dux Polonie obiit.	Rocznik A. 1159. Wladislaus obiit.	1159. Wladislaus dux Polonie obiit.
1189. Eodem anno Johannes cardinalis dictus Malabrante venit Poloniam.	Rocznik wielkopolski. 1189. Item Johannes cardinalis cognominatus Malabrancia venit in Poloniam.	1189. Johannes cardinalis cognominatus Malabrancia venit in Poloniam.

Jeżeli do tego szeregu doliczymy jeszcze wiadomości z rocznika krótkiego pochodzące, to łatwo się przekonamy, że rocznik Sędziwoja zapiski te, pochodzące z najrozmaitszych źródeł, mógł wyjąć tylko z tego rocznika, który rzeczywiście z nich korzystał t. j. z rocznika kapitulnego.

Ta zależność rocznika Sędziwoja od kapitulnego uwidoczni się jeszcze wyraźniej w tych partyach, w których ostatni już jest współczesnym np.

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik kapitulny.
1256. Gethko miles obiit, qui senex plus 100 annorum extitit. Hic multa miracula beati Stanislai magistro Petro narravit.	1254. Gedko miles obiit, qui centum vel amplius annorum senex extitit. Hic multa miracula sancti Stanislai magistro Petro preposito Kycliensi ea scribenti et gesta Polonorum militum inclitorum, fideliter enarravit.
1243. Dux Boleslaus cum Cunrado preliatur in Suchdol et aliis ducibus, qui venerant in auxilium eidem duci Cunrado et Dei potencia dominum Boleslaum et exercitum eius protegente, devicit.	1243. Boleslaus dux, filius Lesztkonis, cum duce Cunrado suo patruo et aliis ducibus, qui venerant eidem duci C. in auxilium, prelium in Suchdol committit 8 Kal. Junii et Dei potencia dictum B. et suum exercitum protegente, ipse dux C. dedit terga cum suis exercitibus superatus. Tunc patuit manifeste, quantum orationes populi etc.

Nie może zatem, jak mi się zdaje, ulegać żadnej wątpliwości, że rocznik Sędziwoja wypisuje z rocznika kapitulnego.

Drugim źródłem rocznika Sędziwoja był rocznik krakowski, który mieści się wraz z kapitulnym w jednym rękopisie; dowodzą tego następujące zapiski.

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik krakowski.
A. D. 967. Boleslaus magnus nascitur.	967. Boleslaus Magnus [natus est].
A. D. 969. Sanctus Adalbertus in episcopum Pragensem consecratur.	982. Sanctus Adalbertus consecratur in episcopum Pragensem.
A. D. 982. Dux Polonorum Meska misit — ad papam Silvestrum — petendo coronam. Sed papa monitus angelica visione coronam, quam preparaverat Mesconi, nuncio regis Ungarie dedit.	982... Eodem tempore dux Polonorum premiserat Lambertum episcopum coronam petere, sed papa monitus angelica visione coronam, quam preparaverat Mesconi, nuncio Africo regis Ungarie dedit.
A. D. 1038 (!). Kazimirus rex Polonorum obiit.	1038 (!). Kazimirus obiit.
A. D. 1045. Aaron abbas Tynciensis in episcopum Cracovie postulat et Colonie consecratur, archiepiscopatus privilegio insignitus.	1046. Aaron monachus Tynciensis in episcopum assumitur, per Benedictum IX Colonie consecratur, privilegio archiepiscopatus insignitur.
1115. Henricus IV imperator Poloniam cum potenti manu intravit ad subiugandum Polonos, sed resistente sibi Boleslao III viriliter, sine honore recessit ad propria.	1138. Huius Boleslai tempore Henricus IV imperator intravit Poloniam, ut eam sibi subiugaret, sed Boleslao sibi resistente, revertitur sine honore.
1123. Boleslaus III mare transit et castris obtentis intravit Ungariam preliando.	1132. Boleslaus III mare transivit et castra obtinuit.
1127. Invenio capitis sancti Adalberti.	1132. Boleslaus intrat Hungariam et prelium cum Hungaris commisit. 1127. Invenio capitis sancti Adalberti.

Z rocznika krakowskiego pochodzą w dalszym ciągu zapiski 1139 (1138), 1142, 1149 (Abbasia fundata in Indrzeiow.), 1153, 1154, 1161 (Consecratio ecclesie Lanciensis), 1163, 1173 (Tunc temporis claustrum in Suleow est fundatum), 1187 (1186), 1201 (Terre motus... loca), 1217 (1216), 1222 (1223), 1225 (1226 Sanctus Franciscus... migravit ad Christum), 1226 (a Pomoranis), 1232, 1234 (1234—1235), dalej 1273, 1275, 1277, 1280. Słabszymi są ślady dla lat 1281—1285, gdyż autor miał tutaj już inne nieco obszerniejsze relacje. Jak ślepo i w późniejszych zapiskach trzyma się swego wzoru, dowodzi wiadomość z r. 1275:

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik krakowski.
1275. Milites Cracovienses insurgentes contra ducem Boleslaum mutuo se occiderunt.	1275. Milites Cracovienses insurgentes contra ducem Boleslaum mutuo se occiderunt.

Trzecim źródłem rocznika Sędziwoja był katalog biskupów krakowskich, prawdopodobnie V, z którego wypisał imiona biskupów, żyjących przed Aaronem i lata ich śmierci. O późniejszych biskupach znalazł wiadomości już w innych swoich źródłach. Że zaś właśnie z V katalogu korzysta, to wskazywać się zdaje okoliczność, że tam i tu jako rok ordynacji Rachelina podają 1032, podczas gdy katalogi III i IV mają r. 1033. Z tegoż źródła wypłynęły może także wiadomości pod r. 1001 i 1025 itp. podane.

Autor miał także przed sobą niektóre zapiski franciszkańskie jak np.

1228. Sanctus Franciscus canonizatur Assisii a Gregorio IX papa.

1230. ... et sanctus Franciscus translatus est.

oraz dominikańskie jak np.

1221. Sanctus Dominicus pater ordinis fratrum Predicatorum migravit ad Christum.

oraz inne, które się przeważnie do niektórych świętych odnoszą jak np.

1190. Abbas Floriacensis Joachim habuit spiritum propheticum sub episcopo Fulcone,

która to wiadomość pochodzi z kroniki Marcina Polaka (Mon. Ger. hist. SS. XXII, str. 470).

1226. Sancta Elisabeth filia Bele regis Ungarie et ducissa Doringie migravit ad Christum.

1244. Sancta Hedwigis migravit ad Christum et in Trebnicia sepulta requiescit.

Od roku 1285 począwszy rocznik Sędziwoja staje się coraz bardziej samodzielnym i zawiera niemało ciekawych wiadomości.

Ponieważ roczniki małopolskie korzystają z niego tylko do roku 1325, stąd wynika, że pierwotny tekst jego skończył się na tym roku, oraz że lata 1331—1360 są późniejszą kontynuacją. Rocznik zatem powstał niewątpliwie krótko po r. 1325 i to prawdopodobnie w Krakowie. Autor sam nie jest znany; rocznik zaś nazywa się rocznikiem Sędziwoja dla tego, że jedyny rękopis, który go zawiera, był niegdyś własnością Sędziwoja z Czechla.

e.

Roczniki małopolskie i Traski.

Pomimo kilku wydań i kilku prac mówiących o nich obszernie, stosunek rzeczywisty tekstów tych roczników do siebie wzajem i do źródeł nie został jeszcze należycie wyświetlony.

Wydał je pierwszy z rękopisu Szamotulskiego Lengnich jeszcze w zeszłym wieku; dziś zaś posiadamy dwa wydania krytyczne w Monumentach Germ. hist. SS. XIX i w Pomnikach dziejowych Polski Bielowskiego, oraz trzy krytyczne rozbiory w dziełach Zeissberga i Smolki i w mojej rozprawie o roczniku małopolskim.

Wydawcy niemieccy pp. Arndt i Roepell, nie zbadawszy dokładnie natury i istoty rocznika, rozgatunkowali 6 istniejących rękopisów na 4 redakcyje i wydali je razem jedną obok drugiej.

Pierwszą redakcyą upatrują w dwóch rękopisach zawierających t. z. rocznik Traski; drugą widzą w tekście znajdującym się w tajnym archiwum królewickim; za trzecią uważają 2 rękopisy petersburskie Kuropatnickiego i lubiński (Jana Dąbrowki), z którego ostatniego podają odmianki; czwartą redakcyą zaś stanowi tekst wydany przez Lengnicha.

Bielowski podzielił tekst tych roczników na 3 oddzielne grupy, z których dwie wydał w drugim, trzecią zaś w trzecim tomie Monumentów. W drugim tomie bowiem znajdujemy na str. 818—825 początkową część 4 tekstów: Kuropatnickiego, Jana Dąbrowki, szamotulskiego i królewickiego, obejmującą lata 899—964; dalszy zaś ciąg ich umieścił w całej rozciągłości w tomie trzecim na str. 140—202. Tak zwaną zaś pierwszą redakcyą wydawców niemieckich czyli t. z. rocznik Traski wydrukował jako całość odrębną obok rocznika krakowskiego w drugim tomie Monumentów na str. 828—871, załączając do niej t. z. dopełnienia Szamotulskie.

O początkowej części 4 tekstów obejmującej lata 899—964, twierdzi Bielowski, że w niej mieszczą się najdawniejsze polskie komemoracye historyczne, że ona jest jednym z tych roczników, na które powołał się Boguchwał; ale twierdzenia jego są zupełnie bezpodstawne; cała ta część bowiem jest zbieraniną drobnych wiadomości wyjętych z kronik mistrza Wincentego i Marcina z Opawy, oraz z legendy o ś. Wacławie.

Powody, które skłoniły Bielowskiego do umieszczenia rocznika Traski na oddzielnem miejscu, nie są naukowe, bo uczynił to tylko dla dokładniejszego odróżnienia jego tekstu jako autentyczniejszego od rękopisów późniejszych mianowicie Kuropatnickiego i Szamotulskiego.

Zeissberg w swem znakomitem dziele: „Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters“ zastanawia się również nad rocznikiem małopolskim i krytykując wydanie w Monumentach Perta, oraz częściowe w drugim tomie Pomników dziejowych, robi trafne uwagi o wzajemnym stosunku tekstów i o źródłach, z których czerpały; zwraca także uwagę na pokrewieństwo rocznika małopolskiego z rocznikiem krakowskim,

który według jego zdania należy uważać za piątą redakcyę; sądzi również, że t. zw. rocznik Sędziwoja z Czechla, wydrukowany po raz pierwszy przez Bielowskiego w drugim tomie Monumentów i okazujący blizkie pokrewieństwo z rocznikami kapitulnym, krakowskim i małopolskim, można uważać za szóstą redakcyę. Ale i Zeissberg kwestyi powstania roczników i wzajemnych stosunków tekstów nie rozjaśnił zupełnie.

Niemniej gruntownie zastanowił się nad rocznikiem małopolskim Dr. Stanisław Smolka, który w swem dziele: *Polnische Annalen bis zum Anfänge des XIV Jahrhunderts. Lemberg 1883*, mówi kilka razy o nim bardzo obszernie, a mianowicie na str. 28, 31—52 i 99—134. Również jak Zeissberg, stwierdza Smolka wielką zgodność, która panuje pomiędzy rocznikami krakowskim a małopolskim, twierdzi jednak, że rocznik małopolski nie mógł z niego czerpać i przypuszcza, że obydwie korzystały niezależnie od siebie ze źródła wspólnego dziś już nieistniejącego, które do r. 1235, przynajmniej co się tyczy treści, było podobne do rocznika krakowskiego. Wspólne to źródło powstało około r. 1240. 20 lub 30 lat później Minorycy przerobili je na wielką kompilacyę, która również nie przechowała się w oryginale, lecz w rocznikach pochodnych, stanowiących pierwszą część rocznika małopolskiego i Sędziwoja. Dochodziła ona prawdopodobnie do r. 1260 lub 1270.

Z tą kompilacyę połączono za pomocą krótkich wiadomości annalistycznych 1279—1285, które znajdujemy w redakcyach II i III, roczniki obejmujące koniec XIII i początek XIV wieku. Dochodziły one do r. 1325. Ustęp zawierający lata 1330—1340 uważa Smolka, jak i poprzednicy jego, za kontynuacyę i również jak Zeissberg, wykazuje źródła, z których pojedyncze wiadomości pochodzą.

Rozbierając wzajemny stosunek wszystkich tekstów, zwraca uwagę mianowicie na tekst królewiecki, któremu pierwszy szczególnie przynajmniej znaczenie; zestawia redakcyę I i IV, oraz II i III jako blizkie sobie, i twierdzi, że różnica zachodząca w czterech redakcyach da się wyjaśnić tylko w ten sposób, że się przypuszcza, jakoby istniały niegdyś inne jeszcze teksty łączące jedne z drugimi. Przywrócenie zaś tekstu pierwotnego uważa za rzecz niemożliwą i niewartą fatygi.

W mojej rozprawie o roczniku małopolskim¹⁾ kładłem główną wagę na rocznik Traski, wykazując, że jest kompilacyę złożoną z rocznika krakowskiego i z tekstów Szamotulskiego i Kuropatnickiego.

¹⁾ Roczników Towarzystwa Przyjaciół nauk poznańskiego t. X.

Ponieważ tekst Jana Dąbrówki to wszystko, czem się różni od innych tekstów, ma wspólne z tekstem królewieckim, uważałem pierwszy za inną, ale lepszą od królewieckiego kopia, choć mu brak końca. Tekst ten zaś był źródłem rękopisu Kuropatnickiego. Porównyując wszystkie te teksty, starałem się wyjaśnić składowe ich części i czas powstania, ale pomimo wszelkich pozorów, przemawiających za mojem zapatrywaniem, rezultatów ówczesnych nie mogę dziś uważać za przekonywające i to z tego powodu, że biorąc rocznik Traski za podstawę, zaniedbałem bliżej się przypatrzeć źródłom i tamtych tekstów.

Tekst rocznika małopolskiego przechował się w 4 rękopisach:

1) W rękopisie B. 28 tajnego archiwum królewieckiego rocznik małopolski zajmuje 2½ kart in folio od k. 219 począwszy i obejmuje lata 899—1345 (1347). Pisało go około r. 1466.

2) W rękopisie lubińskim czyli Jana Dąbrówki, znajdującym się w petersburskiej cesarskiej bibliotece publicznej w oddziale rękopisów łacińskich IV, 19, rocznik małopolski zajmuje str. 51—57. Pisało go kilka rąk w XV wieku i doprowadziło go do r. 1203. Inna jednak późniejsza ręka przekreśliła wyrazy: „1203. Henricus imperator obiit“ i wpisała wiadomość o Wincentym z lat 1208 i 1216. Cały tekst obejmuje lata 899—1203 lub raczej 1216.

3) Trzeci tekst znajdujemy również w cesarskiej bibliotece publicznej w Petersburgu w t. zw. rękopisie Kuropatnickiego¹⁾, gdzie się mieści na str. 96—128. Tekst właściwy rocznika, obejmujący lata 899—1415, pisała jedna ręka XV wieku; dwie inne ręce późniejsze dopisały na końcu rocznika wiadomości o klasztorze Minorytów w Lublinie z lat 1456—1497, które choć nie mają żadnego wewnętrznego związku z całością rocznika, jednak mogą być uważane za dalszą jego kontynuacyę.

4) Czwarty tekst znajdował się niegdyś w rękopisie pisanym około roku 1426 i zwanym Szamotulskiego dla tego, że był w posiadaniu Piotra z Szamotuł, kasztelana poznańskiego (1450—1473); później zaś był własnością biblioteki biskupów warmińskich w Heilsbergu. W roku 1749 wydał go w Gdańsku Gotfryd Lengnich, pod tytułem: „Vincentius Cadlubko et Martinus Gallus scriptores historiae Polonae vetustissimi cum duobus anonymis ex Ms. bibliothecae episcopalis Heilsbergensis editi. Rękopis ten zawierał według druku Lengnieha kronikę Mierzwy (str. 1—33), rocznik małopolski (str. 34—43), część kronik Mierzwy na poprzednich kartach opuszczoną (str. 44—55), kronikę Galla

¹⁾ Rękopisy łacińskie, oddz. IV, nr. 98.

Marcina (str. 56—102) a nareszcie Anonymi rerum ab anno 1330 ad annum 1424 gestarum historiae (str. 102—114).

Po Lengnichu znalazł jeszcze ten rękopis i korzystał z niego Wincenty Bandtkie (1824), potem przepadł i uważano go za zaginiony. W roku 1893 odkrył go na nowo w jednej z prywatnych bibliotek w Królestwie prof. Dr. Józef Przyborowski, który zamierzał dać o nim obszerniejszą wiadomość, w czem mu jednak śmierć przeszkodziła.

Tekst rocznika małopolskiego dochodzi w druku Lengnicha do roku 1325, względnie do r. 1327 a do niego przyczepiono jeszcze wiadomość z r. 1378. Ponieważ pierwsza część historii Anonima obejmująca lata 1330—1340 znajduje się także w rękopisie Kuropatnickiego i w roczniku Traski, stąd wniósł Bielowski, że cały ten ustęp, dochodzący do r. 1426, jest kontynuacją tekstu Szamotulskiego, która tylko przypadkowo została oderwana od samego rocznika. Najprościej tłumaczy się ten fakt nie tak przez przerzucenie kart, co Bielowski przyjmuje za rzecz pewną, lecz raczej przypuszczeniem, że w jego pierwotnym ostatnie lata rocznika do r. 1325 zajęły ostatnią kartę zeszytu a dalszy ciąg 1330—1340 (względnie 1330—1426) rozpoczął nowy zeszyt, wskutek czego przy oprawie rozłączono przez pomyłkę obie części.

Rocznik Traski czyli t. zw. pierwsza redakcja rocznika małopolskiego, przechowała się w dwóch rękopisach, z których manuskrypt pergaminowy biblioteki Zamojskich w Warszawie zasługuje na szczególną uwagę, bo zawiera tekst jeszcze z XIV wieku pochodzący. Znajduje się tam na str. 74—89 i obejmuje lata 965—1340. Pismo jest ładne i staranne a lata wypisane nawet tam, gdzie żadnych nie było zapisków. Kodeks ten był niegdyś w posiadaniu Długosza, który zbierając materiały do swych dziejów, gęsto tu na wolnych miejscach, oraz na marginesach górnych, dolnych i bocznych zaciągał wiadomości, które ogłosił w IV tomie Monumentów na str. 7—15.

Bielowski przypuszcza, że pisano niniejszy rocznik około r. 1340 lub 1341; to jednak być nie może, jak już słusznie zauważył Smolka, bo błędne lekcje w nim się znajdujące są dowodem, że to jest kopia a nie oryginał. Jeżeli wiadomość o śmierci Kazimierza Wielkiego znajdująca się na marginesie, zapisała rzeczywiście ręka współczesna, to będzie można twierdzić tylko tyle, że rękopis istniał już przed rokiem 1370. Można zatem powiedzieć, używając okrągłej liczby, że był pisany około roku 1350 lub 1360.

Drugi tekst rocznika Traski, znajdujący się w rękopisie Sędziwoja z Czechla, jest małej wagi, bo wypisano go z kodeksu Zamojskich, ale w czasie, w którym nie było jeszcze w nim notatek Długosza. Dla na-

szych poszukiwań jest on bez znaczenia i dla tego nie uwzględniamy go wcale.

Przypatrzy się teraz nieco bliżej powyżej opisanym tekstem rocznika małopolskiego; wszystkie 4 zaczynają się zgodnie od roku 899 wiadomością o cesarzu Arnolfe, kończą się jednak na latach różnych, na cośmy już przedtem zwrócili uwagę.

Teksty wszystkie mają z początku mniej więcej te same zapiski, choć nieraz trochę inaczej wystylizowane, w drugiej połowie jednak różnią się obfitością zapisków. Podczas gdy tekst królewiecki i z nim blisko spokrewniony lubiński czyli Jana Dąbrowki, któremu brak końca podają tylko chude po większej części wiadomości, teksty Kuropatnickiego i Szamotulskiego stają się w drugiej połowie bardzo obfitymi i zasobnymi w różnorakie obszernie wiadomości, co też było powodem, że uważano je wszystkie za redakcje oddzielne. Do nich zaliczono także rocznik Traski, który w gruncie rzeczy zawiera nieomal wszystko, co razem posiadają owe trzy rzekome redakcje. Aby to wszystko dokładnie zrozumieć, aby wyjaśnić należycie stosunek wzajemny pojedynczych tekstów do siebie i do rocznika Traski, trzeba przedewszystkiem zbadać, na których źródłach one się opierają.

Rozpatrując się w tekstach, spotykamy często wiadomości, które się znachodzą tylko w roczniku kapitulnym i w roczniku Sędziwoja. Nie mamy żadnego śladu, jakoby rocznik małopolski znał i czerpał prosto z rocznika kapitulnego, bo wszystkie wiadomości, które rocznik małopolski ma wspólne z kapitulnym, znajdują się także w roczniku Sędziwoja¹⁾, który, jak już widzieliśmy, jest kompilacją złożoną z roczników kapitulnego i krakowskiego; tych zaś, które ma rocznik kapitulny a nie ma rocznik Sędziwoja, nie posiada także rocznik małopolski i Traski, jak np.:

- 1087. Dobronega uxor Kazimiri obiit.
- 1138. Dux Boleslaus III obiit 5 Kal. Novembris.
- 1148. Dedicatio ecclesie sancti Salvatoris.
- 1156. Alexander et Stephanus episcopi obierunt.
- 1162. Jazko Jerolimam ivit.
- 1172. Imperator intrat Hungariam.
- 1196. Mrokota episcopus Poznaniensis obiit itp.

¹⁾ Niektóre wyjątki dadzą się tem objaśnić, że rocznik Sędziwoja przechowany tylko w jednym rękopisie nie jest kompletny, że i w nim opuszczono, jako często się zdarza, pojedyncze zapiski.

Odwrotnie znów wiadomości, których nie ma rocznik kapitulny a ma rocznik Sędziwoja, powtarzają się także w roczniku małopolskim jak np.:

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik małopolski.
1190. Abbas Floriacensis Joachim habuit spiritum propheticie sub episcopo Fulcone.	1190. Abbas Joachim habuit spiritum propheticie sub Fulcone.
1205. Hic Lestko genuit Boleslaum pudicum et sanctam Salomeam de uxore dicta Grzymislava.	1207. Hic Lesko genuit Boleslaum Pudicum et sanctam Salomeam.
1221. Sanctus Dominicus pater ordinis fratrum predicatorum migravit ad Christum.	1221. Sanctus Dominicus migravit ad Dominum.
1228. Sanctus Franciscus canonizatur Assisii a Gregorio IX papa.	1228. Sanctus Franciscus canonizatur Assisii a papa Gregorio IX.
1246. Litywani in Jarosyn commiserunt bellum ¹⁾ et vicerunt et multos milites occiderunt etc.	1246. Lithwani venientes in Jaszczow commiserunt bellum cum Boleslao et devicto duce milites multos occiderunt.

Gdzie znów rocznik Sędziwoja różni się formą i stylizacją od rocznika kapitulnego, to rocznik małopolski nie trzyma się nigdy tekstu rocznika kapitulnego, lecz Sędziwoja, np.:

Rocznik kapitulny.	Rocznik Sędziwoja.	Rocznik małopolski.
1137. Lotarius imperator obiit.	1138. Lotarius imperator obiit, cui Conradus successit.	1138. Lotarius imperator obiit, cui Conradus successit.
1194. Dux Kazimirus frater ducis Meskonis obiit.	1195. Kazimirus dux Cracovie obiit subitanea morte.	1195. Kazimirus dux Cracovie obiit subitanea morte...
1227. Lestko dux Cracovie interfectus est in colloquio a filio Odonis sub fraude.	1226. Lestko dux Cracovie per fraudem in colloquio a Pomoranis occiditur.	1225. Lestko dux Cracovie per fraudem in colloquio occiditur a Pomoranis.

Ale nie tylko tak daleko, jak sięga rocznik kapitulny, zgadzają się z sobą roczniki małopolski i Sędziwoja, lecz także późniejsze zapiski ostatniego są znane pierwszemu, np.:

¹⁾ Nie ulega wątpliwości, że rękopis źle oddaje tekst zapisku, oraz że należy stosownie do rocznika małopolskiego poprawić go w ten sposób: „commiserunt bellum cum duce Boleslao et eum vicerunt“ etc.

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik małopolski.
1301. Domicella Salomea filia ducis Semoviti, ordinis sancte Clare, obiit.	1301. Soror Salomea domicella obiit in Mazovia.
1302. Domicella Swantoszka filia magni principis de Rusia, ordinis sancte Clare obiit in Sandecz. Eodem anno inierunt milites terrarum Cracovie et Sandomirie Rusiam et Lublin castrum, quod Rutheni occupaverant pluribus annis, expugnauerunt etc.	1302. Item Swantoslawa filia magni principis Russie, ordinis sancte Clare obiit. Item ierunt milites Cracovienses et Sandomirienses Russiam, videlicet Lublin novum, quod Rutheni occupaverant pluribus annis, expugnauerunt etc.

Ostatnia wspólna tym rocznikom wiadomość mieści się pod rokiem 1325:

Rocznik Sędziwoja.	Rocznik małopolski.
1325. Kazimirus filius Wladislai regis Polonie duxit Annam Gedimini filiam, ducis Litywanorum.	1325. Kazimirus filius regis Polonie Wladislai dicti Loktek duxit uxorem Annam nomine, baptisatum in Christi nomine, filiam Gedimini ducis Litywanorum in vigilia apostolorum Philippi et Jacobi; quindecim annos habuit a natiuitate sua.

Atoli obok rocznika Sędziwoja, autor rocznika małopolskiego miał tu już inne dokładniejsze wiadomości pod ręką.

Z całego naszego wywodu wynika niewątpliwie, że rocznik Sędziwoja jest głównym źródłem, główną podstawą rocznika małopolskiego,

Drugim źródłem, z którego rocznik małopolski czerpie obficie, jest rocznik krakowski; korzystał z niego w dwojaki sposób, raz bezpośrednio, drugi raz za pośrednictwem rocznika Sędziwoja, którego był źródłem, jak powyżej już wykazaliśmy; bezpośrednio wypisuje z niego do r. 1244; porównajmy tu kilka miejsc dla uwidocznienia wzajemnego ich stosunku:

Rocznik krakowski.	Rocznik małopolski.
Eodem anno Stephanus rex Ungarorum misit Affricum episcopum Romam ad papam Silvestrum pro corona petenda. Eodem tempore dux Polonorum premiserat Lambertum episcopum coronam petere, sed papa monitus angelica visione, coronam, quam preparaverat Meskonis, nuncio Africo regis Ungarie dedit.	1001. Stephanus rex Ungarie misit Affricum episcopum Romam ad papam Silvestrum pro corona petenda. Eodem tempore dux Polonorum Mesko miserat Lampertum episcopum coronam petere, sed papa angelica monitus Meskonis coronam, quam preparaverat Meskonis, Africo regis Ungarie nuncio dedit.

Rocznik krakowski.

1002. Sanctum Adalbertum Otto Rufus III visitavit et Boleslaum nimio desiderio vidit. Iste Boleslaus a predicto imperatore in regem sublimatus inditam sibi liberalitatem exercuit. Iste viriliter in Kyow venit et evaginato gladio in portam auream percussit.
1038. Et mortuo rege Boleslao alisque fratribus Wladislaus dux solus regnavit et Juditham Bohemam duxit, que filium ei tercium Boleslaum genuit per preces beati Egidii.
1132. Boleslaus intrat Hungariam et prelium cum Hungaris commisit.
1133. Bohemi in Polonia ecclesias succederunt.
1155. Henricus dux Sandomirie ivit Jerusalem. Iste fundavit ecclesiam in Zagocz, quam contulit hospitali.
1201. Terre motus fuit per universa loca terrarum 4 Nonas Maii.
1221. Facta est erupcio imbrum in Polonia et inundacio aquarum per triennium.
1223. Fratres ordinis Predicatorum in Cracoviam venerunt. Et exinde fuit fames per biennium et mortui sunt multi. Eodem anno Grizei venerunt et locantur in Cachiez et Ospitalarii in Prandnik.

Ostatnia wiadomość jest dowodem, że rocznik małopolski miał przed sobą tekst rocznika krakowskiego lepszy od znanego nam dzisiaj, oraz że ostatni pobałamuć cały ustęp, umieściwszy zdanie „et exinde fuit fames per biennium et mortui sunt multi“ na niewłaściwym miejscu.

Ostatni zapisek, który się pojawia w obu rocznikach, pochodzi z roku 1244:

Rocznik krakowski.

1246. Ruteni per frequentes insultus Lublin, Seczechow et Luow vastant.

Rocznik małopolski.

1002. Sanctum Adalbertum imperator Otto Rufus III visitavit et Boleslaum nimio desiderio vidit. Iste Boleslaus ab imperatore predicto in regem sublimatus inditam sibi liberalitatem exercuit. Iste viriliter venit in Kyow, evaginato gladio in portam auream percussit.
1039. Mortuo rege Boleslao alisque fratribus Wladislaus dux solus regnavit, qui Juditham Bohemam accepit uxorem, que filium ei tercium Boleslaum per preces beati Egidii.
1132. Boleslaus intrat Ungariam et prelium cum Ungaris commisit.
1133. Bohemi in Polonia ecclesias succederunt.
- 1154 (cf. 1174). Henricus dux Sandomiriensis ivit Jerusalem. Iste construxit ecclesiam in Zagocz, quam contulit hospitalariis in Cracovia.
1201. Terre motus fuit per loca ubique terrarum 4 Nonas Maii.
- 1221... et eodem anno fratres predicatorum in Cracoviam venerunt et Grisei in Kaczycz locantur.
- Item eodem anno erupcio imbrum et aquarum inundacio per triennium in Polonia et ex hoc fuit fames per biennium et mortui sunt multi.

Rocznik małopolski (tekst Szam.)

1244. Prutheni (sic) per frequentes insultus Luow et Lublin et Seczechow vastaverunt.

Z przytoczonych tu miejsc wynika niewątpliwie, że obok rocznika Sędziwoja rocznik krakowski do r. 1244 jest drugim głównym źródłem rocznika małopolskiego. Dla czego zaś z niego korzystano tylko do r. 1244, starałem się wyjaśnić już w jednym z poprzednich rozdziałów.

Które zaś zapiski oprócz wyszczególnionych powyżej, opierają się na rocznikach Sędziwoja i krakowskim, wskażemy poniżej, podając tekst pierwotny tego rocznika.

Innem znów źródłem, z którego rocznik małopolski korzysta obficie, jest kronika Marcina z Opawy; z niej pochodzą ustępy, które poniżej podajemy głównie według tekstu Jana Dąbrówki, który, jak nam się zdaje, tekst owych wyjątków oddaje dokładniej od innych:

Marcin z Opawy. Mon. Germ. hist. SS. XXII str. 463.

Demum imperator Arnulphus longa infirmitate labefactus nulla arte medicinali poterat adiuvari, quin a pediculis consumeretur. Arnulpho succedit filius eius Ludovicus, sed ad coronam imperii non pervenit. Unde ipse fuit finis imperii quantum ad posteritatem Karoli.

XXII, 463—464.

Lodoycus III imperat 6 annis. Istius tempore ceperunt Italici imperare. Exempto enim imperio a Francis fertur ad Italicos secundum sententiam Romanorum, quia Francigene non adjuvabant Romam contra Longobardos rebellantes et multas ipsis iniurias inferentes, propter quam causam tempore istius Lodoyci dividi cepit imperium. Quidam enim, sicut infra patebit, tantum in Italia et quidam tantum per Alemaniam imperabant usque ad Ottonem I, qui cepit utrobique imperare.

str. 464.

Berengarius I imperavit annis 4.

str. 464.

Conradus Alemannus imperavit annis 7.

Rocznik małopolski.

899. Arnolphus fuit ultimus imperator quantum ad posteritatem magni Karoli. Hunc Arnolphum pediculi devoraverunt nec aliqua arte medicinali poterat adiuvari. Huius filius Ludovicus ad coronam imperii non pervenit.

902 (904). Lodwicus rex Francie imperat Romanis sex annis. Huius enim tempore inceperunt Italici regnare. Exempto namque imperio a Francis fertur ad Italicos secundum sententiam Romanorum, quia Francigene non adjuvant Romam contra Longobardos rebellantes et multas eis iniurias inferentes, propter quam causam tempore istius Lodwici dividi incepit imperium. Quidam enim in Italia et quidam per Alemaniam imperabant usque ad Ottonem primum, qui cepit utrobique regnare.

908. Berengarius I in Italia regnat annis quatuor.

Conradus Alemannus imperavit annis septem in Alemannia.

Marcin z Opawy. Mon. Germ. hist. SS. XXII. str. 464.

Hoc tempore a Guillelmo principe Burgundie Cluniacense monasterium fundatum est.

Berengarius II imperavit annis 9 in Italia.

Henricus rex imperavit annis 18 et hoc per Alemaniā...

Huius tempore Spigineus dux Boemorum iuste ac religiose principatur. Post quem Wenceslaus filius eius iniusticia et sanctitate preclarus, cui frater suus Boleslaus pius et sanctus ipsius actibus invidens inique adversatur. Et post primo anno primi Ottonis ab eo occiditur.

Hic post trecentos annos passionis suo regi Dacorum Erico quiescenti per visum apparuit eique, quod suo genere mortis deberet mori, revelavit, precipiens sibi, ut in honore ipsius, qui Wenceslaus dicebatur, monasterium construeret. Qui rex a sompno surgens, stupefactus de visione cepit de sancto Wenceslao, de quo nunquam ante audierat, ab episcopis et aliis, quis esset, perquirere et certificatus, quod fuisset princeps Boemie et a fratre occisus, cepit ad honorem ipsius nominis in Rivallia Cisterciensis ordinis monasterium magnarum possessionum extruere; sed antequam consumasset, fratre suo Abel dicto procurante.. peremptus est.

XXII. str. 464.

Lotharius II imperavit annis 2. Istius tempore sol factus est sicut sanguis. Otto.. Berengarium captivavit.

str. 465.

.... Romam veniens a papa et a clero... honorifice est receptus et in imperatorem coronatus..

Rocznik małopolski.

Wilhelmus princeps Burgundie monasterium Clunacense fundavit.

912. Berengarius II in Italia imperat annis novem.

920. „Henricus imperat in Alemania 18 annis. Huius tempore Spigineus dux Bohemorum iuste et religiose principatur“. Qui moriens sine prole Wratislaum fratrem suum ducem reliquit.

923. Item Wenceslaus a fratre suo martyrii coronam adeptus est.

924. Hic post trecentos annos passionis suo regi Dacorum [Erico] quiescenti per visum apparuit eique, quod suo genere mortis deberet mori, revelavit, precipiens sibi, ut in honore ipsius, qui Wenceslaus vocabatur, monasterium construeret. Qui rex a sompno surgens, stupefactus de visione cepit de sancto Wenceslao, de quo nunquam ante audierat, episcopos requirere et certificatus, quod fuisset princeps Bohemie et a fratre occisus, cepit ad eius honorem in Ryvallia monasterium magnarum opum ordinis Cisterciensis extruere et tandem a fratre suo interemptus est.

938. Lotarius imperat duobus annis. Istius tempore sol factus est sicut sanguis.

940. Berengarius coronatur in Italia. Hunc cepit rex Otto Alemaniæ.

955. Otto primus coronatur Rome per papam ad imperium Romanorum.

956. Sanctus Wenceslaus dux Bohem...

str. 464.

Post quem Wenceslaus.. ab eo (Boleslao fratre suo) occiditur.

Predictus vero sanctus Wenceslaus licet esset princeps et dominus, tamen tante humilitatis et devocionis fuit, quod cum uno servo clam de nocte ad silvam propriam ibat et propriis humeris ligna deferens, ante fores viduarum et pauperum clam deponabat et manu propria hostias faciens distrebat per ecclesias.

str. 465.

Otto II.. imperavit..

Post revelante Deo Pannoniam veniens primum regem Ungarorum videlicet sanctum Stephanum cum multis aliis baptisavit. Demum per Poloniam transiens et eosdem in fide confirmans, in Prussiam veniens, ibidem predicando fidem martirio coronatur anno Domini 975.

str. 466.

Conradus I imperavit annis 20.

str. 467.

Qui Henricus postquam Conrado successit.. Henricus II imperavit annis 17.

str. 467.

Henricus III imperavit annis 49.

str. 468.

Huius tempore quidam potens dum sederet in convivio, repente a muribus circumvallatus est et cum esset innumerabilis multitudo murium, de nullo captabant nisi de illo. Sed cum a suis in pelagus maris deductus esset, nil ei profuit, quia mures non...

Rocznik małopolski.

mie occiditur a germano suo Boleslao.

Idem „sanctus Wenceslaus licet esset princeps, tante fuit humilitatis, quod cum uno clientulo clam de nocte ad propriam silvam ibat et propriis humeris ligna deferens, ante fores viduarum et pauperum deponabat“. Idem de nocte agrum fodiebat et seminabat et metebat et tritulabat¹⁾ et hostias pro divino faciebat.

967. Eodem anno Otto II imperat.

982. Postquam revelante Deo Pannoniam veniens primum regem Ungarorum sanctum Stephanum cum aliis baptisavit, demum per Poloniam transiens et eosdem in fide confirmans, in Prussiam veniens ibidem predicando fidem martirio coronatur.

1022. Conradus imperator coronatur Rome et 20 annis regnavit.

1043. Conradus imperator obiit, cui Henricus successit in imperium et 17 annis regnavit.

1057. Henricus imperator obiit, cui alter Henricus successit et 49 annis regnavit.

Huius tempore quidam potens, dum sederet in convivio, repente a muribus vallatur nulli nocentibus preter illum; sed cum a suis in pelagus ductus esset maris, nil ei profuit, quia mures navem insequentes ipsam usque ad aque ingressum corrodebant; in terra ergo

¹⁾ Co do ustępu porównaj *Fontes rerum Boh.* I, 144 i 152.

str. 468.

tes, ipsam usque ad aque introitum corrodebant. In terram ergo repositus, totus a muribus dilaceratus est et comestus. Idem legitur cuidam principi Polonie contigisse.

str. 468.

... lanceam invenit anno Domini 1089.

str. 435.

Eodem tempore (Paschalis II) Bernardus Cisterciensium ingreditur.

str. 469.

Fredericus primus imperavit annis 37. Coronatus est in ecclesia sancti Petri.

str. 470.

Mediolanum a dicto Frederico destruitur mense Marcii anno Domini 1162, si quidem muri eius altissimi funditus suffossi sunt, cetera ad cinerem redacta.

str. 470.

Tempore Friderici imperatoris Radulphus Coloniensis archiepiscopus trium magorum corpora de Perside olim Constantinopolim ab imperatore translata et inde a sancto Storgio Mediolanum miraculose transvecta, Mediolano ab eodem Frederico destructo, transportavit Coloniam.

str. 470.

Henricus V imperavit annis 8.

str. 471.

Otto IV gente Saxonum a domno Innocentio III fuit coronatus in basilica s. Petri.

Rocznik małopolski.

positus, totus a vermibus seu muribus dilaceratus est et comestus.

1092. Lancea Christi inventa est anno Domini 1089.

1101. Sanctus Bernhardus in monasterio Cisterciensium ordinem instituit.

1168. Fredericus anno nativitatibus Domini 1164 Rome coronatus et regnavit 37 annis¹⁾. Per hunc Mediolanum destruitur anno Domini 1162, si quidem muri eius altissimi funditus suffossi sunt, cetera ad cinerem redacta.

1178. Tempore Friderici anno Domini 1162 Rudolphus archiepiscopus Coloniensis trium magorum corpora de Perside olim Constantinopolim ab imperatore translata et inde postmodum a sancto Storgio Mediolanum miraculose transducta, Mediolano ab eodem Friderico destructo, Coloniam transportavit.

1191. Henricus succedit et quinque annis imperat.

1204. Henricus imperator obiit, cui Otto Saxo succedit, Rome coronatur.

str. 471.

Fridericus II coronatus fuit a domino Honorio in basilica sancti Petri et regnavit 33 annis... in anathematis vinculo est defunctus.

Rocznik małopolski.

1214. Fredericus coronatur a domino papa Honorio in basilica sancti Petri et 33 annis regnavit. Hic ultimus coronam accepit et in excommunicatione decessit.

Czwartym źródłem, którem się posilkuje rocznik małopolski, jest kronika mistrza Wincentego; na niej opiera się wszystko, co o dziejach Polski przedchrześcijańskiej zawiera początkowa część rocznika, z wyjątkiem dat, które są dodatkiem autora.

O tej części początkowej rocznika sądzili wydawcy niemieccy oraz Bielowski, iż pochodzi ze starodawnych roczników, którymi jakoby posilkowali się Wincenty Kadłubek, Mierzwa i Boguchwał. Lecz w rzeczywistości, na co już zwrócił uwagę Zeissberg, rzecz ma się przeciwnie. Najlepiej udowodni nam to zestawienie tekstu rocznika z tekstem kroniki Wincentego.

Kronika Wincentego
Mon. II str. 275.

Semovito itaque filius eius Lestco quartus, Lestconi vero filius eius Zemomisil succedit, quorum utrumque animi generositas, robor corporis, felices ad omnia successus, adeo reddidere insignes, ut omnium paene regum virtutes suis antecesserint virtutibus.
De Zemomisil autem famosus ille Mesco caecus gignitur.

str. 276.

Primus itaque Polonorum rex Mesco gratiam baptismi suscepit.

Dictus vero est Meska id est turbatio, quia caeco nato parentes turbati sunt; vel mystice quia ab ipso initiata videtur belli spiritualis apud nos seminaria. Per ipsum enim inseminatum est bellum bonum, ut rumperetur pax mala.

str. 275.

De Zemomisil autem famosus ille Mesco caecus gignitur; caecus septennio educatur. Qui anni exitu septimi divini-

Rocznik małopolski.

913. „Zemomisilus Lestkoni quarto succedit“ in regno Polonie.

914. Quorum utrumque animi generositas robor corporis, felices ad omnia successus adeo reddidere insignes, ut omnium pene regum virtutes suis antecesserint virtutibus.

(920). De Zemomisil famosus ille Mesco caecus nascitur, qui primus rex Polonorum gratiam baptismi suscepit.

Mescho vero dictus est id est turbatio, quia caeco nato parentibus turbatio orta est; vel mystice, quia ab ipso initiata videtur belli spiritualis apud nos Polonos seminaria. Per ipsum enim inseminatum est bellum bonum, ut rumperetur pax mala.

931. Mescho princeps Polonie filius Zemomisili caecus gignitur et septem annis caecus educatur, qui

¹⁾ Zdanie to w roczniku pobałamucone poprawiłem według tekstu królewskiego i Marcina z Opawy.

tus illustratur visuque recepto aetatem vicit industria; sed tantisper... caecutire visus est, quod septem pellicum scortis, quas coniuges nuncupabat, nocturnas variare vices consueverat.

His tandem repulsis (inne rękopisy mają repudiatis) de Bohemia quandam Dabrowcam nomine matrimonio copulat, cuius felici consortio glacies infidelitatis dissolvitur et nostrorum labrusca gentilium in verae vitis palmites transmigrat.

str. 275—276.

Huic enim catholicae fidei amantissimae non prius nubere collibuit, quam universum Poloniae regnum cum ipso rege christianae professionis suscepisset characterem. Didicerat namque, quod dispar cultus unum erat impedimentum matrimonii.

str. 276.

Illius enim caecitas nostra nimirum fuit privatio, quos veri luminis orbaverat carentia. Nam quid illius pueritiae septennium, quam nostrae insipientiae, nostri erroris universitatem aestimabis? Septennarius enim ob multas causas universitati deservit...

Ille igitur septem annis infantiae, nos universo nostrae obstinationis tempore caligavimus. Illi anni fine septimi visus restituitur; nobis, in quos fines saeculorum devenerunt, septiformis gratiae lux oritur. Ille septem pellicibus detinetur, nos generalibus septem vitiis maritatur. Uncae ille tandem copulatur et nos uniter unius, id est ecclesiae amplexibus foederamur.

Kto wogóle przyzna, co po porównaniu tekstów wątpliwem być nie może, że ustępy powyższe rocznika małopolskiego są wyjęte nieomal dosłownie z kroniki mistrza Wincentego, ten także przyznać musi, że to, co Bielowski w drugim tomie Monumentów na str. 818, 819, 821

licet multum famosus esset et magne industrie, vicio tamen non caruit; nam septem pellicum scortis, quas coniuges nuncupabat, nocturnas variare vices consueverat.

His tandem repudiatis de Bohemia quandam Dabrowcam nomine matrimonio copulat, cuius felici consortio glacies infidelitatis dissolvitur et nostrorum labrusca gentilium in vere vitis palmites transmigravit.

942. Meschoni siquidem Dabrowka „non prius nubere“ voluit, „quam universum Poloniae regnum cum ipso rege christianae professionis characterem suscepisset. Didicerat namque, quod dispar cultus unum erat impedimentum matrimonii“.

Sic igitur Meschonis „cecitas“ cecitatis „nostre fuit privatio, quos veri luminis orbaverat carentia. Quid enim aliud „illius cecitatis septennium, quam nostre insipientie, nostri erroris universitatem“ designat. „In septennario“ nempe numero „universitas“ figuratur.

Ille igitur septem annis infantie, nos universo nostre obstinationis tempore caligavimus. Illi in fine anni septimi visus restituitur; nobis, in quos fines saeculorum devenerunt, septiformis gratiae lux oritur. Ille septem pellicibus detinetur, nos generalibus septem vitiis maritatur. Ille tandem unice copulatur et nos unius ecclesiae amplexibus foederamur.

do 823 drukował szeroko, nie jest zabytkiem zaginionego rocznika starożytnego, lecz żywym słowem naszego kronikarza. Daty dodane pojedynczym ustępom najmniejszej nie mają wartości.

Na kronikach polskich a więc przedewszystkiem na Gallu i Wincentym lub vita s. Stanislai opierają się liczne ustępy t. z. generationes, które się powtarzają albo we wszystkich albo przynajmniej w kilku tekstach; do nich liczę następujące miejsca:

980. Hee sunt generationes ducum et regum Poloniae: Choschisko genuit etc. 1025. Idem Mesco accepit uxorem sororem Ottonis imperatoris etc.

1079. ... per Boleslaum efferum, qui... de Ungaria reduxit.

1086. qui uxore ducta, sine prole obiit. Similiter et alii duo fratres Boleslai etc.

1098. Dux Wladislaus, iste duxit uxorem Bohemam etc.

1128. Boleslaus Crzivousti ex Ruthena genuit etc.

1147. Eiecto Wladislao fratre suo primogenito etc.

1154. Post mortem Boleslai Crzivousti filii sui septem etc.

1272 i 1274 (1270). Kazimirus iunior filius Boleslai... Conradum.

Conradus filius Kazimiri genuit etc... adeptus est.

Wobec źródeł powyżej przytoczonych, rocznik t. zw. Traski zajmuje stanowisko odrębne, dla tego też teraz dopiero nim zajmować się możemy. Nie ulega żadnej wątpliwości, że roczniki Sędziwoja i krakowski, tak samo są jego źródłami, jak rocznika małopolskiego, tylko stosunek jego do nich jest nieco inny. On także posiada wszystkie wiadomości pochodzące z tych źródeł, co rocznik małopolski, opuszcza jednak systematycznie wszystkie zapiski, zawierające wiadomości obce; a że, jak nagłówek opiewa: „Incipiunt Annales a primo christiano duce Meschone Polonorum et uxore sua famosa nomine Dobrawka christiana“, rozpoczyna swe zapiski od Mieszka i Dobrowki, zatem opuścił nie tylko cały ustęp złożony z notatek wyjętych z kronik mistrza Wincentego i Marcina z Opawy, lecz także wszystkie inne zapiski Marcinowe jako opowiadające przeważnie dzieje obce; nie interesowały go także t. zw. generationes, które również wyrzucił. Że jednak miał przed sobą egzemplarz taki sam, jak inne teksty rocznika małopolskiego, tego dowodzi okoliczność, że rok 965 jest u niego tak samo przerobiony jak u innych, a także ustęp pod rokiem 982: Postea revelante Deo Pannoniam veniens, primum regem Ungarorum sanctum Stephanum cum multis aliis baptisavit. Demum per Poloniam transiens et eosdem in fide confirmans, in Prussiam veniens, ibidem predicando fidem, martirio coronatur“, który, jak już powyżej widzieliśmy, pochodzi z kroniki Marcina z Opawy; wskazuje to także rok 1025: „cui Kazimirus filius eius successit. Iste habuit quatuor filios Boleslavum, Wladyslavum, Meschonem

et Oddonem", który to ustęp jest cząstką generacji wyłożonej w innych tekstach obszerniej.

Nie ulega więc wątpliwości, że i rocznik Traski powstał z egzemplarza nie różniącego się pod względem źródeł od innych.

Wykazując źródła, mówiliśmy ogólnikowo tylko o roczniku małopolskim; stąd spotkać nas może słuszny zarzut, że takiego rocznika nie ma, że są cztery teksty lub raczej 4 redakcje a z Traską razem nawet 5, oraz że obecność źródeł w jednym z nich nie jest jeszcze dowodem, żeby znajdowały się i w drugich. Aby pod tym względem zadanie uczynić słusznym wymaganiom i dać wyobrażenie o rozkładzie źródeł we wszystkich tekstach, wyjmiemy trzy partye. a mianowicie lata 967—1046, 1187—1218, oraz 1288—1325 i w osobnych tablicach oznaczymy, co każdy wybrał z roczników Sędziwoja i krakowskiego

Roczniki		Rękopisy					
Krakowski	Sędziwoja	Kuopatnicki	Szamotulski	Lubiński	Królewiecki	Traski	
965		965		965	965-6	965	
967	967	967	967	967	967	967	
982	—	982	982	985	984	982	
—	986	986	986	—	985	986	
—	987	987	987	—	989	—	
—	989	989	—	—	991	—	
—	990	990	—	—	992	—	
—	995	995	995	—	996	995	
—	997	995	997	997	997	997	
1001	—	1001	1000	—	1001	1001	
—	1002	1002	—	1002	1002	—	
1002	—	1002	1002	1000	1003	1002	
—	1005	1005	—	(1003)	1005	—	
—	1014	1014	1014	—	1013	1014	
1018	—	1018	1018	1018	1018	1018	
1025	—	1025	1025	1025	1025	1025	
—	1027	1027	1031	—	1033	1027	
—	1032	1032	1031	—	1035	1032	
—	1037	1037	—	1037	1037	1037	
—	1038	1038	1038	1038	1038	1038	
1039	—	1039	—	—	1039	—	
—	1046	1046	1046	1046	1043	1046	
—	1187	1187	1188	—	1203	1187	
—	1189	1189	—	1189	1205	—	
—	1189 loh. card.	—	—	—	—	1189	

1020 - 1020, 1022 - 1022
1023, 1023, - 1023, 1023

Roczniki	Rękopisy						
	Krakowski	Sędziwoja	Kuopatnicki	Szamotulski	Lubiński	Królewiecki	Traski
—	1190	1190	1190	1190	1190	1206	—
—	1191	1191	—	—	1191	1208	—
1191-1192	—	—	—	—	—	—	1191
—	1192	1192	1192	1192	1192	1210	—
1194	—	1194	1197	1194	1194	1212	1195
1195	—	1195	1197	1195	1195	1214	1195
—	1197	1197	—	1197	1197	1216	—
—	1200	1200	1200	1200	1200	1221	—
1201	—	1201	—	—	—	—	1201
—	1202	1202	1202	1202	1202	1223-24	1202
—	1205	1205	1207	—	—	1229	1205
1207	—	1207	1207	—	—	—	1207
—	1208	1208	—	1208	1208	1234	1208
1215	—	1215	—	—	—	—	1215
—	1217	1216	—	—	—	1245	1217
—	1218	1218	1218	1216	—	1247	1218
—	1288	1290	—	—	—	1321	1288
—	1288	—	1288	—	—	—	1289
—	1290	1290	—	—	—	—	1290
—	1290	1290	—	—	—	—	1290
—	1291	1291	—	—	—	—	1291
—	1292	1292	1292	—	—	1323	1292
—	1292	1292	—	—	—	1323	1292
—	1295	1295	1295	—	—	1324	1295
—	1295	—	—	—	—	—	1295
—	1297	1297	1297	—	—	—	1297
—	1298	1298	—	—	—	—	1298
—	1300	1300	—	—	—	—	1300
—	1301	1301	1301	—	—	—	1301
—	1302	1302	1302	—	—	—	1302
—	1304	1304	1304	—	—	—	1304
—	1306	1305	1306	—	—	1328	1306
—	1306	1306	1306	—	—	—	1306
—	1320	1320	1320	—	—	—	1320
—	1325	1325	1325	—	—	—	1327

Z powyższego zestawienia wynika niewątpliwie, że roczniki Sędziwoja i krakowski są źródłami nie tylko jednego tekstu, lecz wszystkich, choć zaprzeczyć się nie da, że nie wszystkie teksty zawierają równą ilość zapisków a to z powodu, że wiele opuszczają, że teksty zatem źródeł nie oddają w całości, a co za tem idzie, że wogóle nie są odpisami kompletnymi. Ile każdy z nich opuszcza a który z nich jest więcej lub mniej kompletny, da się łatwo w przybliżeniu obliczyć, gdy się bierze za podstawę właśnie roczniki Sędziwoja i krakowski. Musimy jednak zrobić

podwójne obliczenie, gdyż jeden z tekstów, Jana Dąbrówki, urywa się na roku 1216.

Do roku 1216 wypisano z rocznika Sędziwoja 63 a z krakowskiego 40, t. j. razem 103 notatek, która ilość zatem powinna się znajdować w każdym tekście, tymczasem rozdzielają się one na wszystkie teksty w ten sposób:

tekst Kuropatnickiego	ma	89
" królewiecki	"	78
" Traski	"	69
" Jana Dąbrówki	"	65
" Szamotulskiego	"	56

Do roku zaś 1325 przedstawia się taki stosunek: z rocznika krakowskiego wypłynęło wogóle 56 a z rocznika Sędziwoja 108, t. j. razem 164 zapisków, które się rozdzielają na wszystkie teksty z wyjątkiem Jana Dąbrówki, jak następuje:

tekst Kropatnickiego	ma	136
" Traski	"	115
" królewiecki	"	108
" Szamotulskiego	"	86

Że teksty opuszczają dowolnie owe ustępy, tego dowodem także zapiski początkowe, składające się przeważnie z wyjątków z kronik mistrza Wincentego i Marcina Polaka, albowiem

tekst Kuropatnickiego	ma	ich	16
" królewiecki	"	"	16
" Jana Dąbrówki	"	"	14
" Szamotulskiego	"	"	2
" Traski	"	"	0

To samo ma miejsce z t. zw. *generaciones*; jest ich razem 9 z nich ma:

tekst Kuropatnickiego	8
" Jana Dąbrówki	7
" królewiecki	7
" Szamotulskiego	5
" Traski	1

Z naszych wywodów wynika bez zaprzeczenia, że tekst Kuropatnickiego oddaje najwierniej swoje źródła, a zatem prawdopodobnie i cały rocznik. Równie dobrze powtarza tekst rocznik Traski, który tylko stosownie do swego założenia opuścił cały początek i wszystkie wiadomości nieodnoszące się do Polski. Po nich następują teksty królewiecki i Jana Dąbrówki; najbardziej defektywny tekst zawiera rękopis Szamotulskiego.

Poznawszy główne źródła wszystkim tekstom wspólne, oraz sposób, w jaki z nich korzystały pojedyncze teksty, należy teraz zastanowić się nad tem, jaki jest wzajemny ich stosunek, czyli, ponieważ już na pierwszy rzut oka widać, że mamy przed sobą rozmaite opracowania, ile jest redakcyi a która jest pierwszą.

Pod tym względem nie może ulegać wątpliwości, że pierwotny tekst kompilacyi, na który złożyły się roczniki Sędziwoja i krakowski, oraz kroniki Wincentego i Marcina z Opawy, tudzież *generaciones* itp., przechował się w kodeksie królewieckim, ale niestety w kształcie, który bardzo wiele zostawia do życzenia. Przepisano go ostatni raz około r. 1466 a przepisywacz przerabiał i skracał, nie zawsze szczęśliwie; miał także ulubione swoje wyrażenia, których wszędzie używa; tak np. mówi „post Prochor“ zamiast „mortuo Prochoro“, „moritur“ lub „mortuus est“ zamiast „obiit“, „quem sequitur“ zamiast „cui succedit“ a do ostatniego frazezu przywykł tak dalece, że pisząc czasem „succedit“ łączy z tym czasownikiem czwarty przypadek zamiast trzeciego¹⁾.

Jeżeli niedokładność tekstu nie zaleca rękopisu królewieckiego, to chronologia jego jest istnym chaosem; na całym świecie nie podobnego nie ma. Chaotyczną tę chronologią umiem sobie wytłomaczyć tylko w ten sposób, że kopista — prawdopodobnie jednak nie ostatni — zanim się zabrał do swego dzieła, umieścił naprzód w pewnych odstępach wszystkie lata a potem dopiero zaczął przepisywać tekst. Czyniąc to, przekonał się, że za mało dał odstępów, wskutek czego każda wiadomość więcej zajęła miejsca, jak jej się należało; jeżeli więc zachodził jakiś ustęp znacznie dłuższy, chronologia od razu przesunęła się o lat kilka lub kilkanaście a nareszcie nawet o lat kilkadziesiąt²⁾. W ten sam sposób różnica czasu musiała się zmniejszać, gdy ku końcowi było coraz mniej i coraz krótszych notatek.

Tekst królewiecki, na co już zwrócił uwagę Dr. Smolka, byłby zapewne niepospolitej wagi dla każdego wydawcy, gdyby nie był tak

¹⁾ successit eum pod r. 1309=1266.

²⁾ Po dłuższym ustępie pod r. 1067 następuje zaraz r. 1071 zamiast 1059.

pobałamucony i skażony; ale na szczęście będzie można go zrestituować i to za pomocą rękopisów Jana Dąbrówki i Kuropatnickiego.

Tekst Jana Dąbrówki obejmuje lata 899 do r. 1203, względnie 1216; jest zatem, jak porównanie źródeł wykazało, tylko fragmentem, brak mu bowiem końca; i tekst przechowany nie jest kompletny, bo dają się w nim spoznać opuszczenia, jak np. pomiędzy rokiem 982 (985) a r. 997, pomiędzy 1002 a 1018, 1025 a 1037 itp. Już powyżej wykazaliśmy, że do r. 1216 powinien posiadać z roczników Sędziwoja i krakowskiego zapisków 103 a ma ich tylko 65, stąd wynika, że w nim opuszczono przynajmniej 38 zapisków. Że zaś pomimo zostaje w bliższym stosunku do królewieckiego, tego dowodzi już okoliczność, że właśnie to, czem tekst Jana Dąbrówki różni się od innych, posiada także królewiecki; tak np. znajduje się w obydwóch wiadomość o fundacji kościołów i biskupstw. oraz o Dobrówe po wzmiance o ordynacji biskupa Prohora, podczas gdy teksty Kuropatnickiego i Szamotulskiego na innych ją mają miejscach. Pod rokiem 967 tylko one nie mają „qui dicitur Chabri“ i pod r. 968 (970) „primus“. Genealogia Piastowiczów jest w obydwóch tekstach (980, 975) obszerniejsza aniżeli w tekście Szamotulskiego. Pod rokiem 985 brak w nich ustępu „...revelante Deo — martirio coronatur“, który mają teksty Kuropatnickiego i Szamotulskiego. Pod rokiem 997 tylko one mają wiadomość o ucieczce ś. Wojciecha z Czech i o przyjęciu go w Gnieźnie. Pod rokiem 1025 obydwu nie mają wyrazów „qui in amenciam cecidit et mortuus est“. Wspólnie obydwom tylko są jeszcze wiadomości z lat 1094 (1097) i 1126 (1122).

Z tych powodów zniewoleni jesteśmy uważać tekst Jana Dąbrówki za inny rękopis tekstu królewieckiego czyli innemi słowy, że rękopisy Jana Dąbrówki i królewiecki przedstawiają tylko jeden i ten sam tekst.

Tekst Kuropatnickiego dochodzi do roku 1415, tekst królewiecki do r. 1348 (1345), a że ten rok jak i poprzednie powtarzają się także w kodeksie Kuropatnickiego, więc nie ulega wątpliwości, że teksty te mają wspólną podstawę, sięgającą do roku 1348 (1345); że co potem w tekście Kuropatnickiego następuje, już jest późniejszą kontynuacją.

Że tekst Kuropatnickiego rzeczywiście pomimo wielkich różnic opiera się na tekście podobnym do królewieckiego, lecz nie skażonym jeszcze, wynika i stąd, że w części obejmującej lata 1330—1340, gdzie opowiadanie toczy się szerszym korytem, mieszczą się jeszcze zapiski annalistyczne a jeżeli pod rokiem 1339 czytamy: „Iohannes Grottonis Cracoviensis episcopus mittitur ad curiam“ a o 9 wierszy dalej w miejscu niewłaściwym dopiero dokończenie zdania „contra cruciferos“, to można

stąd wniesić, że autor właśnie na egzemplarzu pierwotnej kompilacji czynił swoje dopełnienia, które są bardzo obszerne.

Nie ulega zatem wątpliwości, że w rękopisie Kuropatnickiego zawarty jest również cały tekst pierwotnej redakcji i to w kształcie nie tylko poprawniejszym, lecz i kompletniejszym, jak to widzieliśmy już poprzednio. Aby mózż wydać stanowczy sąd o wszystkich tekstach, trzeba koniecznie odtworzyć tekst pierwotny, który jest podstawą wszystkich innych a odtworzyć go możemy, znając źródła i wiedząc, że wszystko, co z nich pochodzi, powinno się w nim znajdować, oraz że wszystkie wiadomości, które wszystkim tekstom są wspólne, albo które teksty Kuropatnickiego i Jana Dąbrówki posiadają, choćby ich nie było dzisiaj w królewieckim, musiały do niego należeć. Pierwsza ta redakcja przedstawia się mniej więcej w ten sposób:¹⁾

Rocznika małopolskiego I. redakcja.

- Mart. Pol. 899. Arnolphus fuit ultimus imperator quantum ad posteritatem magni Karoli.
 XXII, 463.
 Hunc Arnolphum pediculi devoraverunt nec aliqua arte medicinali poterat adiuvari. Huius filius Lodwicus ad coronam imperii non pervenit.
 XXII, 902. Lodwicus rex Francie imperat Romanis sex annis. Huius enim tempore in-
 463—464. ceperunt Italici regnare. Exempto namque imperio a Francis fertur ad Italicos secundum sententiam Romanorum, quia Francigene non adiuabant Romam contra Longobardos rebellantes et multas eis iniurias inferentes, propter quam causam tempore istius Lodvici dividi incepit imperium. Quidam enim in Italia et quidam per Alemaniam imperabant usque ad Ottonem I, qui cepit utrobique regnare.
 XXII, 908. Berengarius primus in Italia regnat annis quatuor.
 464. „ 909. Conradus Alemannus imperavit annis septem in Alemania.
 „ 910. Wilhelmus princeps Burgundie monasterium Clunacense fundavit.
 „ 912. Berengarius II in Italia imperat annis novem.
 „ 913. Zemomislius Lestkoni quarto succedit in regno Polonie, quorum utrumque animi generositas, robur corporis, felices ad omnia successus adeo reddidere insignes, ut omnium pene regum virtutes suis antecesserint virtutibus. De Zemomisl famosus ille Mescho cecus nascitur, qui primus rex Polonorum graciis baptismi suscepit. Mescho vero dictus est id est turbacio, quia ceco nato parentibus turbacio orta est. Vel mistice, quia ab ipso initiata videtur belli spiritualis apud nos Polonos seminaria. Per ipsum enim in seminatam est bellum bonum, ut rumperetur pax mala.

¹⁾ O dokładnem odbudowaniu pierwotnej redakcji nie może być na teraz mowy, gdyż w tym celu należałoby naprzód opracować krytycznie i wydać jej źródła, to jest roczniki Sędziwoja i krakowski, które w nowem wydaniu będą miały niewątpliwie nie tylko tekst poprawniejszy, lecz prawdopodobnie także nieco więcej zapisków.

I. redakcyja.

920. Henricus imperat in Alemania 18 annis. Huius tempore Spitigneus dux Bo-^{XXII, 464} hemorum iuste et religiose principatur. Qui moriens sine prole Wratislaum fratrem suum ducem reliquit.
923. Item Wenczeslaus a fratre suo martyrii coronam adeptus est. Hic post tre-^{XXII, 464} centos annos passionis sue regi Dacorum Herico quiescenti per visum apparuit eique, quod suo genere mortis deberet mori, revelavit, precipiens sibi, ut in honore ipsius monasterium construeret. Qui rex a sompno surgens, stupefactus de visione, cepit de sancto Wenczeslao, de quo nunquam ante audiverat, episcopus inquirere et certificatus, quod fuisset princeps Bohemie et a fratre occisus, cepit ad eius honorem in Ryvalla monasterium magnarum opum ordinis Cisterciensis extruere et tandem a fratre suo interemptus est.
929. Sanctus Wenczeslaus martirizatur, filius Wratislai, ducis Bohemie.
931. Mescho princeps Polonie, filius Zemomislii, cecus gignitur et septem annis ^{Wincenty II, s. 464, 464, 464.} cecus educatur, tandem miraculose illustratur. Qui licet multum famosus esset et magne industrie, vicio tamen non caruit. Nam septem pellicum scortis, quas coniuges nuncupabat, nocturnas variare vices consueverat. His tandem repudiatis de Bohemia quandam Dabrowcam nomine matrimonio copulat, cuius felici consorcio glacies infidelitatis dissolvitur et nostrorum laborum gentium in vere vitis palmites transmigravit.
938. Lotarius imperat duobus annis. Huius tempore factus est sol sicut sanguis. ^{Mart. Pol. XXII, 464, 464.}
940. Berengarius coronatur in Italia. Hunc capit rex Otto Alemanie.
942. Meschoni siquidem Dubrowka non prius nubere voluit, quam universum Polonie regnum cum ipso rege christiane professionis characterem suscepisset. ^{Wincenty II, s. 464, 464.} Didicerat namque, quod dispar cultus unum erat impedimentorum matrimonii. Sic igitur Meschonis cecitas cecitatis nostre fuit privacio, quos veri luminis orbaverat carencia. Quid enim aliud illius cecitatis septennium, quam nostre insipientie, nostri erroris universitatem designat. In septenario nempe numero universitas figuratur. Ille igitur septem annis infancie, nos universo nostre obstinacionis tempore caligaveramus. Illi in fine anni septimi visus restituitur, nobis, in quos fines seculorum devenerunt, septiformis gratie lux oritur Ille septem pellicibus detinetur, nos generalibus septem vicibus maritatur. Ille tandem unice copulatur et nos unius ecclesie amplexibus federamur.
955. Otto primus coronatur Rome per papam ad imperium Romanorum. ^{XXII, 465.}
956. Sanctus Wenczeslaus dux Bohemie occiditur a germano suo Boleslao.
- Idem sanctus Wenczeslaus licet esset princeps, tante fuit humilitatis, quod cum clientulo clam de nocte ad propriam silvam ibat et propriis humeris ligna deferens ante fores viduarum et pauperum deponabat. Idem de nocte agrum ^{Font. rer. Boh. I, 134, 132.} fodiebat et seminabat et metebat et triturabat et hostias pro divino faciebat; similiter et de vino faciebat.
964. Rome synodus magna celebratur et papa Benedictus deponitur. ^{XXII, 465.}
965. Dubrowka venit ad Meschonem. ^{R. kr. 1)}

1) Ob. str. 200—201.

I. redakcyja.

- R. kr. 966. Mescho cum Polonis baptizatur.
- R. s. 967. Boleslaus Magnus, filius Meskonis, qui dicitur Chabri, natus est. Iste Bohemos et Ungaros, Saxones edomuit et in flumine Szolawe meta ferrea fines Polonie terminavit.
- Eodem anno Otto secundus imperat.
- R. s. 970. Prohortus, primus episcopus Cracovie ordinatur. Tunc episcopatus et ecclesie in Polonia disponuntur per Dambrowkam et christianitas confirmatur. Hec Dambrowka esse dicebatur soror sancti Wentzeslai et filia ducis Wratislai.
974. 1) Fragensis episcopus Dithmarus primus confirmatur.
- Hee sunt generaciones ducum et regum Polonie: Choschisko genuit Pyast, Pyast vero de Rzepicha uxore genuit Semovitum. Popel autem cum sobole sua radicatus est de Polonia eiectus. Semovitus autem ducatum obtinens genuit Lestckonem. Lestcko autem genuit Zemomisl. Zemomisl autem genuit magnum et illustrem Myseschonem.
- R. kr. 982. Sanctus Adalbertus consecratur in episcopum Pragensem. Postquam revelante deo Pannoniam veniens primum regem Ungarorum sanctum Stephanum eum multis aliis baptisavit, demum per Poloniam transiens et eosdem in fide confirmans, in Prussiam veniens ibidem predicando fidem, martirio coronatur.
- R. s. 986. Proculphus in episcopum Cracovie assumitur, Prohorto mortuo 2).
- R. s. 987. Strzesislava mater sancti Adalberti obiit.
- R. s. 989. Otto tercius patri suo Othoni in imperio successit.
- R. s. 990. Professio sancti Adalberti cum fratre Gaudencio.
- R. s. 995. Lambertus episcopus Cracovie efficitur.
- R. s. 997. Passio beati Adalberti episcopi. Hunc sanctum Adalbertum episcopum Pragensem fugientem de Bohemia, Boleslaus suscepit et in Gnezna locavit.
- R. kr. 1001. Stephanus rex Ungarie misit Africum episcopum Romam ad papam Silvestrum pro corona petenda. Eodem tempore dux Polonorum Mesko miserat Lampertum episcopum coronam petere, sed papa angelica monitus visione coronam, quam preparaverat Meskonis, Africo regis Ungarie nuncio dedit.
- R. kr. 1002. Sanctum Adalbertum imperator Ottho Ruffus tercius visitavit in Gnezno et Boleslaum nimio desiderio vidit. Iste Boleslaus ab imperatore predicto in regem sublimatus inditam sibi liberalitatem mirifice exercuit. Iste viriliter venit in Kyou, evaginato gladio in portam auream percussit.
- R. s. Eodem anno tercius Ottho imperator obiit, cui Henricus successit.
- R. s. 1005. Heremite sex in Polonia martirisantur.
- R. s. 1014. Poppo in episcopum Cracovie ordinatur, Lamberto mortuo.
- R. kr. 1018. Boleslaus primus superavit Ruthenos et terras eorum vastavit.
1020. Henricus imperator obiit.

1) Wiadomość ta w dzisiejszym tekście rocznika Sędziwoja opuszczona, musiała jednak w nim być, jak tego dowodzi rok 986: Proculphus in episcopum Cracoviensem consecratur mortuo Prochoro.

2) 980.

I. redakcyja.

1022. Conradus imperator coronatur Rome et 20 annis regnavit. Kr. Marc.
 1023. Gumpo in episcopum Cracovie eligitur, Poppone mortuo. R. S.
 1025. Boleslaus Magnus obiit; secundus Mesko filius eius succedit in regnum. R. kr.
 Idem Mesko accepit uxorem sororem Othonis imperatoris predicti, de qua Gal. I, 17
 genuit Kazimirum, qui vocatus est restaurator. et accepit uxorem nomine
 Mariam de Russia, que genuit quatuor filios: Boleslaum Efferum, Wladi- Gal. I, 19
 slaum, Meskonem et Odonem.
 1027. Ipolitus archiepiscopus obiit, cui Bossuta succedit. R. S.
 1032. Rachelinus fit episcopus Cracovie mortuo Gumpone. R. S.
 1037. Corpus beati Adalberti in Pragam transfertur. R. S.
 1038. Kazimirus moritur, cui succedit in regnum senior filius eius Boleslaus R. S.
 Largus.
 1039. Mortuo rege Boleslao aliisque fratribus, Wladislaus dux solus regnavit, qui R. kr.
 Iuditham Bohemam accepit uxorem, que filium ei tertium genuit Boleslaum
 per preces beati Egidii.
 1043. Conradus imperator obiit, cui Henricus successit in imperium et 17 annis Kr. Marc.
 regnavit.
 1046. Aaron monachus Tiniciensis in episcopum Cracoviensem postulatur et Co- R. S.
 lonie consecratur, archiepiscopatus privilegio insignitur.
 1057. Henricus imperator obiit, cui alter Henricus successit et 49 annis regna- Kr. Marc.
 vit. Huius tempore quidam potens, dum sedet in convivio, repente a muri-
 bus vallatur, nulli nocentibus preter illum; sed cum a suis in pelagum mar-
 is ductus esset, nil ei profuit, quin mures navem insequentes ipsam usque
 ad aque ingressum corrodebant; in terra ergo positus, totus a muribus di-
 laceratus est et comestus. Similiter accidit Pompilioni regi Polonorum.
 1059. Aaron archiepiscopus Cracoviensis obiit. R. S.
 1061. Sula presbiter, cognomine Lampertus, episcopus Cracovie efficitur, qui ne- R. S.
 glexit petere insignia archiepiscopatus.
 1063. Hic Lampertus Zula s. Stanislaum fecit canonicum Cracoviensis ecclesie. Kat.
 hnk.
 Krakow.
 Vita s.
 Stan.
 1064. Gnezniensis ecclesia consecrata est.
 1070. Zula cognomento Lampertus, episcopus Cracoviensis, obiit. R. S.
 1071. Stanislaus episcopus Cracoviensis ordinatur. R. S.
 1077. Boleslaus secundus coronatus est. R. S.
 1078. Rex Ruthenorum in prelio interfectus est. R. S.
 1079. Sanctus Stanislaus occisus est per Boleslaum efferum, qui rex divina ul- R. S. min.
 cione de regno eiectus est, in Ungaria in exilio obiit 1082 anno, filio Stan- Gal. I.
 genito nomine Meskone, quem Wladislaus de Ungaria reduxit. 29
 1083. Lampertus episcopus Cracovie ordinatur, s. Stanislao mortuo¹⁾. R. S.
 1086. Mesko de Ungaria rediit et Boleslaus tertius natus est. Qui Mesko uxore R. S.
 ducta obiit sine prole. Similiter et alii duo fratres Boleslai, Mesko et Odo,
 mortui sunt sine prole, Wladislaw solo regnante, qui genuit tertium Bole- R. kr.
 slaum cognomento Krzywousthy.

¹⁾ Jest to prawdopodobnie wiadomość opuszczona w dzisiejszym tekście rocznika Sędziwoja.

I. redakcyja.

- Kr. Marc. 1089. Lancea Christi inventa est anno domini 1089.
 R. S. 1099. Jerusalem a Christianis capta est.
 Gal. I, 20
 1098. Dux Wladislaus, iste duxit uxorem Bohemam, Iuditham nomine, que ste-
 rilis erat et per preces sancti Egidii tertium Boleslaum genuit; nam yma-
 ginem hominis de auro purissimo fabrefactam idem Wladislaus cum uxore
 de consilio episcopi Cracoviensis miserunt ad sepulcrum sancti Egidii et
 multa alia regalia munera, et ideo Deus eos in prole exaudivit. Iste Wla-
 dislaus edificavit ecclesiam sancti Wenceslai in Cracoviensi urbe, canonicos
 viginti instituit et regali magnificentia dotavit.
 Kr. Miu-
 rawy M.
 II, 310
 R. S. 1101. Lampertus episcopus Cracoviensis obiit. Sanctus Bernardus Cisterciensem
 Kr. Marc. ordinem instituit.
 R. S. 1102. Wladislaus dux Cracovie obiit, cui Boleslaus belliger Crzywousti succedit.
 R. S. 1103. Balduinus episcopus Cracovie ordinatur. Huius temporibus Gualo aposto-
 lice sedis legatus primus Poloniam introivit et duos episcopos deposuit.
 R. S. 1106. Henricus imperator tertius obiit, cui Henricus filius suus succedit.
 1107. Warsevicii capite truncantur.
 R. S. 1109. Boleslaus Crzywousti apud Nakel devicit Pomoranos. Item Balduinus ep-
 scopus Cracoviensis obiit.
 R. S. 1110. Maurus episcopus Cracovie ordinatur.
 R. kr. 1111. Boleslaus III Crzywousti devicit Bohemos.
 R. kr. 1112. Item Scarbimirus palatinus contra Boleslaum insurgit et cecatur.
 R. S. 1113. Boleslaus tertius Nakel et alia castra obtinuit.
 R. S. 1115. Henricus IV imperator Poloniam intrat ad eam subiugandam, sed resi-
 stente sibi viriliter Boleslao Krzywousthy, revertitur sine honore.
 R. kr. 1115. Item Lestko filius Boleslai natus est.
 R. kr. 1118. Maurus episcopus Cracovie obiit, cui Radost successit. Eodem anno inun-
 dacio aquarum in omni terra. (1125)
 R. S. 1119. Hic Boleslaus duos Pomoranos duces devicit et terram possedit.
 R. S. 1123. Boleslaus mare transiit et castris obtentis intravit Ungariam preliando.
 R. kr. (1136) Tandem dat filiam suam nomine Iuditham filio regis Ungarie.
 R. S. 1126. Cracovia combusta est.
 R. S. 1127. Henricus imperator obiit, Lotarius succedit.
 R. S. Boleslaus quartus natus est.
 R. kr. Item invencio capitis sancti Adalberti.
 cf. R. 1128. Boleslaus Crzywousti ex Ruthena genuit filium primogenitum, nomine Wla-
 dislaum. Qua mortua ex Theutonica genuit sex filios: Kazimirum, Lestkonem,
 Meskonem, Boleslaum, Henricum, Kazimirum iuniorem et filiam Iuditham.
 R. kr. 1131. Kazimirus dux obiit.
 R. kr. 1132. Boleslaus intrat Ungariam et prelium cum Ungaris commisit.
 R. kr. 1133. Bohemi in Polonia ecclesias succenderunt.
 R. S. 1135. Vislicia cede destruitur V Ydus Februarii.
 R. S. 1138. Lotarius imperator obiit, cui Conradus successit.
 R. kr. Item Kazimirus filius Boleslai natus est.
 R. kr. Boleslaus III inclitus dux Polonorum obiit.
 R. S. 1139. Ecclesia sancti Wenceslai perficitur per Boleslaum Crzywoustum, quam pa-
 ter eius fundavit Wladislaus, et XX canonicos in ea constituit.

I. redakcyja.

1140. Claustrum in Andrzeow edificatur. R. kr.
 Radost episcopus Cracoviensis obiit. R. kr.
 1142. Robertus episcopus Cracoviensis ordinatur, qui de episcopatu Wratislaviensi R. s.
 transfertur.
 Hic Robertus ecclesiam sancti Wenceslai in Cracovia dedicavit. R. s.
 1143. Matheus episcopus Cracoviensis efficitur, Roberto mortuo. R. s.
 1146. Petrus cecatur, qui claustrum Wratislaviae construxit, filius Swanthoslai. R. kr.
 1146. Wladislaus fugit et Cracovia vastatur. R. kr.
 1147. Conradus imperator Poloniam intravit, et cum ducebus et regibus Iheru- R. kr.
 salem pergit.
 1149. Boleslaus secundus filius Boleslai Crzivousti Cracoviam possidet.
 Anno domini 1147 eiecio Wladislao fratre suo primogenito, qui fratres suos ex-
 hereditare volebat ex inductu uxoris sue Theutonice, scilicet sororis impera-
 toris, sed Boleslaus secundus natus, primus cum auxilio terrigenarum ipsum
 de Polonia fugavit. Iste enim Boleslaus quartus cognominatus est Crispus. cf. kr.
 v. nr. 1
 Mirzawy
 1152. Conradus imperator obiit. Kr. Marc.
 1153. Sanctus Bernhardus Clarevallensis migravit ad Christum. R. kr.
 1154. Post mortem Boleslai Crzivousti filii sui septem terram dividerunt, hoc
 modo: Wladislaus primogenitus et Kazimirus senior totam Silesiam posse-
 derunt; Mesko et Kazimirus junior Gnesnam et Poznaniam; Boleslaus Cris-
 pus Cracoviam; Henricus Sandomiriam; Lestko Mazoviam acceperunt in Rus-
 sem. Ex quibus Kazimirus senior obiit sine prole. Henricus occisus in Prus-
 sia obiit sine prole. Lestko etiam obiit sine prole; Boleslaus etiam Crispus
 Cracoviensis dux obiit sine prole. Quibus mortuis Kazimirus junior Craco-
 viam est adeptus. Igitur tres filii Boleslai, qui remanserant, terram obtine-
 runt, scilicet Wladislaus Silesiam, Mesko Gnesnam et Poznaniam, Kazy-
 mirus Cracoviam, Sandomiriam et Masoviam etc.
 1159. Boleslaus filius Kazimiri nascitur. R. kr.
 Eodem anno Wladislaus in exilio moritur. R. kr.
 1161. Gethko episcopus Cracoviensis ordinatur Matheo mortuo. Dux Sandomirie R. s.
 Henricus in bello occisus est in Prussia cum exercitu.
 1162. Lanciciensis ecclesia consecratur. R. kr.
 1163. Boleslaus filius Wladislai reducit in Zlesiam a patruis una cum fratre R. kr.
 suo Meskone et eadem terra datur eis in possessionem.
 1164. Claustrum in Lubens edificatur. R. s.
 1168. Fredericus imperat anno domini 1143, et 37 annis Rome coronatus regnat. Kr. Marc.
 Per hunc Mediolanum destruitur anno domini 1162, siquidem muri eius al-
 tissimi funditus suffossi sunt, cetera ad cinerem redacta.
 1170. Thomas Cantuariensis episcopus passus est. R. s.
 1171. Dux Henricus Sandomiriensis ivit Ierusalem, qui sine prole obiit. Iste fun- R. kr.
 davit ecclesiam in Zagosecz, quam contulit Hospitalariis; qui tandem in
 Prussia occisus est cum exercitu suo.
 1173. Boleslaus Crispus dux Cracovie obiit sine prole, cui frater eius Mesko R. kr.
 succedit, qui natus post eum erat, scilicet tertius filius Boleslai Krzivo- R. s.
 usti etc.
 1175. Ierusalem a Saracenis capitur.
 1176. Dux Mesko per Getkonem episcopum et per milites de Cracovia eiicitur. R. s.

I. redakcyja.

- R. s. 1177. Kazimirus iunior filius Boleslai Krzivousti Cracoviam intrat obtinendam.
 R. kr. Eodem anno claustrum in Suleow edificatur.
 1178. Tempore Friderici primi anno domini 1162 Rudolphus archiepiscopus Colo-
 niensis trium magorum corpora de Perside olim Constantinopolim ab impe-
 ratore translata, et inde postmodum a sancto Storgio Mediolanum miracu-
 lose transvecta, Mediolano ab eodem Friderico destructo Coloniam transpor-
 tavit.
 R. s. 1182. Dux Kazimirus devicit Ruthenos.
 R. s. 1183. Boleslaus filius Kazimiri moritur.
 R. s. 1183. Corpus sancti Florianii Cracoviam est perlatum per Egidium Mutinensem
 episcopum et a Gethkone episcopo honorifice susceptum. Basilicam in eius
 honorem ante civitatem fundavit.
 R. kr. 1185. Claustrum in Coprzwnicia edificatur. Gedko episcopus Cracoviensis obiit.
 R. kr. 1186. Dux Lestko obiit.
 R. s. 1187. Fulco in episcopum Cracovie ab Urbano papa consecratur, qui dedit ei
 privilegium primam manum ponere in archiepiscopum consecrandum.
 R. s. 1189. Ierusalem capta est a paganis.
 R. s. „ Johannes cardinalis intrat Poloniam.
 R. s. 1190. Abbas Joachim habuit spiritum propheticum sub Fulcone.
 R. s. 1191. Defuncto Boleslao Kazimirus frater eius minimus Cracov fuit adeptus.
 Meschko dux Gneznensis ob iniuriam sibi factam ad Cracoviam accedit et
 noluerunt eum milites et recessit. Iniuria repulsa consilio Henrici Ketzlic
 cum exercitu Cracov ingreditur et castrum edificat, quod castrum Kazimir
 viliter expugnavit cum Ruthenis et tunc filium Meschonis liberum dimisit et
 Henricus Ketzlic capitur et in Rusiam in exilium mittitur.
 R. s. 1191. Fredericus imperator obiit.
 Kr. Marc. Henricus succedit et quinque annis imperat.
 R. s. 1192. Cracovia devastata est a Meskone Loripide sive Laskonogi filio Wladislai,
 quondam exulis et eiecti.
 R. kr. 1194. Bellum fuit in Mosgawa inter Meskonem et Lestconem et Lestko prevaluit
 adversus Meskonem. Boleslaus occiditur.
 R. s. 1195. Kazimirus dux Cracovie obiit subitanea morte per veneficia cuiusdam mu-
 lieris. Et Lestko filius eius successit.
 R. s. 1197. Petrus cardinalis apostolice sedis legatus venit in Poloniam, qui instituit
 matrimonium in facie ecclesie contrahere et sacerdotibus prohibuit habere
 uxores.
 R. s. 1200. Dux Mesko Loripes edificat Bythom.
 R. kr. 1201. Terre motus fuit per loca ubique terrarum quarto Nonas Maii.
 R. s. 1202. Dux Mesko frater Kazimiri obiit. Ex tunc dux Lestko Cracoviam pacifice
 possedit, qui accepit uxorem Grzimislawam Ruthenam.
 Kr. Marc. 1204. Henricus imperator obiit, cui Otho Saxo succedit et Rome coronatur.
 R. s. 1205. Romanus fortissimus princeps Ruthenorum cum exercitibus suis a Lestkone
 occiditur in Zawichost in festo Gervasii et Prothasii.
 R. s. 1207. Hic Lestko genuit Boleslaum Pudicum et sanctam Salomeam.
 R. kr. Item Fulco episcopus Cracoviensis obiit.
 R. kr. Item Ordo beati Francisci incepit.

I. redakeya.

1208. Vincencius episcopus Cracovie ordinatur et ab Innocentio tercio confirma- R. s.
tur. Hic est Vincencius dictus Kadlubconis vir literatissimus in toto mundo R. kr.
et Deo devotus. Iste quoque Vincencius Cronicam Polonorum confecit a tem-
poribus Magni Gracci ipsam incians, qui Graccus floruit ante Christi in-
carnationem annis fere pene quingentis et ante Alexandrum Macedonem an-
nis pene quadraginta, vel sexaginta.
1214. Fredericus coronatur a domino papa Honorio in basilica sancti Petri^{kr. Marc.}
et 33 annos regnavit. Hic ultimus coronam accepit et in excommunicatione
decessit.
1215. Rome factum est concilium tempore Innocentii tercii. R. kr.
1217. Regula beati Francisci et ordo sancti Dominici confirmatur. R. s.
1218. Vincencius sponte cessit Ywoni de episcopatu, et factus est monachus. R. s.
1219. Henricus archiepiscopus obiit. R. s.
1221. Sanctus Dominicus migravit ad dominum et eodem anno fratres predica- R. s.
tores in Cracoviam venerunt, et Grissei in Kaczycz locantur.
- Item eodem anno erupcio imbrum et aquarum inundacio per triennium in Po R. kr.
lonia, et ex hoc fuit fames per biennium, et mortui sunt multi.
1223. Gregorius tercius legatus et cardinalis in Cracoviam venit. R. s.
1225. Lestko dux Cracovie per fraudem in colloquio occiditur a Pomoranis. R. s.
Eodem anno s. Franciscus migravit ad Christum. R. kr.
Item dux Boleslaus natus est, filius Lestkonis, XI kal. Iulii. R. kr.
1227. Fratres ordinis Cisterciensis locantur in Mogila, que dicitur Claratumba.
1228. Sanctus Franciscus canonizatur Assisii a papa Gregorio IX. R. s.
1229. Yvo episcopus Cracoviensis obiit, cui Wislaus successit. R. s.
1230. Ecclesia Cracoviensis combusta est et translacio s. Francisci. R. s.
1231. Consecracio episcopi Cracoviensis Wislai¹⁾. R. s.
1232. Vincencius archiepiscopus moritur. R. kr.
1232. Sanctus Anthonius migravit ad Dominum. R. s.
1233. Idem s. Anthonius katalogo inscribitur¹⁾. R. s.
1234. Fratres Minores Bohemiam intraverunt. R. s.
Eodem anno soror Agnes habitum s. Francisci suscepit. R. s.
1234. Nascitur Kinga filia Bele. R. kr.
1235. Wladislaus filius Meskonis obiit. Henricus dux Zlesie capitur a duce R. kr.
Conrado.
1236. Theutunici intrant terram Prussie et tribus septimanis eam vastant sine R. s.
contradictione alienius¹⁾.
1238. Frater Iohannes Plancarp magister Saxonie et Polonie, Prage capitulum R. s.
tenuit.
1239. Dux Boleslaus duxit filiam regis Ungarie. R. s.
1241. Primi Tartari Poloniam intrant, populum occidunt, devastant terram et R. s.
ducem Henricum occidunt. R. kr.
1242. Prandotha episcopus Cracovie ordinatur mortuo Wyslao episcopo. R. s.
1243. Dux Boleslaus cum Conrado preliavit in Suchdol, in quo prelio fugavit R. s.
Conradum patrum suum.

¹⁾ Wiadomość ta opuszczona w dzisiejszym tekście rocznika Sędziwoja.

I. redakeya.

- R. kr. 1244. Rutheni per frequentes insultus Lukow et Lublin et Seczechow vasta-
verunt.
1245. Frater Remundus minister Polonie capitulum tenuit in Sandomiria et ve-
lavit Salomeam sanctam.
- R. s. 1246. Lithwani venientes in Iarzewow et commiserunt bellum cum Boleslao et
devicto duce, milites multos occiderunt.
- R. s. 1247. Gothfridus Predicator legatus quintam partem redditum exigit a clero.
- R. s. Eodem anno Iacobus apostolice sedis legatus indulget carnes comedere post se-
ptuagesimam.
- R. s. 1251. Sal durum repertum est in Bochna, quod antea nunquam fuerat¹⁾.
- R. s. 1253. Sanctus Stanislaus canonizatus est.
- R. s. 1254. Gethka miles plus quam centum annorum senex obiit, qui multa miracula
et multa acta Polonorum magistro Petro narravit.
1256. Thomas episcopus Vratislaviensis capitur per ducem Slesie.
- R. s. 1257. Terre motus magnus factus est una hora, et civitas Cracoviensis theutunico
iure locatur.
- R. s. [1258]. Premislius dux maioris Polonie obiit²⁾.
Eodem anno ordo martirii incepit.
- R. s. 1260. Tartari altera vice intrant Poloniam, et Sandomiriam expugnant, ubi oc-
ciderunt multos et abduxerunt infinitam multitudinem³⁾.
- R. s. Eodem anno penitentes nudi venerunt se flagellantes.
- R. s. 1262. Dux Semowitus a Lithuanis occiditur et comburitur in Jascow et filius
eius Conradus captivatur.
- R. s. 1263. Sol patitur eclipsim in die sancti Dominici.
- R. s. 1264. Cometes stella apparuit 80 diebus et mortalitas animalium est nimia
secuta.
1266. Prandotha episcopus Cracovie obiit, cui Paulus succedit.
- R. s. 1267. Dominus Gwido cardinalis legatus in Cracoviam venit.
1268. Sancta Salomea migravit ad Christum.
1269. Wisla fluvius subito inundavit.
- Item eodem anno ecclesia fratrum comburitur ante Cracoviam.
1271. Domus in Gnezna recuperatur [restauratur].
1272. Kazimirus iunior filius Boleslai Crzywosti dux Cracovie genuit duos filios
scilicet Lesconem ducem Cracovie et Conradum.
- Conradus filius Kazimiri genuit tres filios: Kazimirum, Boleslaum, Semovitum
Ex quibus (Kazimirus) genuit plures filios, scilicet: Lestkonem Nigrum, qui
post ducem Boleslaum Pudicum Cracoviam tenuit. Item genuit Wladislaum,
qui Loketko cognominatus est, qui post regem Bohemie Cracoviam ade-
ptus est.

¹⁾ Wyrazów „quod antea nunquam fuerat“ brak w dzisiejszym tekście Sędziwoja.

²⁾ Wiadomości tej, pochodzącej z rocznika krakowskiego, nie ma wprawdzie w dzisiejszym tekście rocznika Sędziwoja, nie wątpię jednak, że tam została opuszczona przez pomyłkę.

³⁾ ubi occiderunt.. multitudinem, opuszczono w tekście dzisiejszym rocznika Sędziwoja.

I. redakeya.

1280. Dux Boleslaus obiit sine prole, cui successit Lestko Niger, dux Sandomi-
riensis, electus a militibus, qui dux Ruthenos cum Tartaris in Goslez po-
tenter stravit. R. s.
1282. Dux Lestko Lithwanos predantes terram interfecit.
1285. Hic milites insurgunt contra duces et eiecerunt de terra, quos ipse regis
Ungarie auxilio superavit et tunc plancauit civitatem.
1288. Thartari fuerunt in Sandecz.
1288. Lestco dux Cracovie, Sandomirie et Syradie sine prole obiit, cui Boleslaus R. s.
dux Mazovie succedit per electionem. Statim Henricus dux Wratislaviensis
venit, cui civitas per carnifices traditur, castrum per Sulconem et multa
mala orta sunt in terra.
1289. Duces in Sevyor bellum committunt, Boleslaus Mazovie, Wladizlaus et Ka- R. s.
zimirus duces Kuyavie contra Zlesiensis et vincunt, multos vero captivant
[et multi] ex Zlesiensibus et Theutonicis occiduntur.
- Circa Scalam prosternuntur milites multi. In Swetnik dux Wladizlaus dictus R. s.
Loctek cum Theutonicis bellum committit et vicit eosdem.
- Civitas denno Cracoviensis Zlesiensibus traditur et dux Wladizlaus pedestes vix R. s.
effugit.
- Episcopus Paulus captivatur et milites multi alii occiduntur, terra vastatur et R. s.
multa mala acta sunt.
1290. Mortuo Lestkone sine prole, Boleslaus succedit dux Mazovie electus a mi- R. s.
litibus, qui eodem anno eicitur per eosdem.
- Henricus dux Wratislavie et Cracovie obiit; Przemislius Cracoviam obtinuit, R. s.
Wladizlaus Sandomiriam.
- Eodem anno rex Ungarie circa Chrober submergitur et gwerre magne in terra R. s.
facte sunt.
291. Terra Cracoviensis regi Bohemie traditur per duces Polonie Premislium, R. s.
et episcopus Bambriensis venit cum exercitu regis Bohemie. Wladizlaus dux
Wysliciam et Oblekonom diu expugnavit, et exercitus Bohemicus confusus
decessit.
1292. Domina Kynga ducissa obiit in Sandecz. R. s.
- Paulus episcopus Cracovie obiit, cui Procopius successit R. s.
1295. Procopius episcopus Cracoviensis obiit, cui Iohannes Muscata succedit, R. s.
Primislius dux maioris Polonie a domino Iacobo archiepiscopo, dicto Swinka
post festum beati Iohannis baptiste, die dominico, inauguratur in regem Polo-
nie in Gnezna; sed sequenti anno occiditur. Cui Wladizlaus in regno suc-
cedit. Hic Wladizlaus audacissimus preliator, multa prelia habuit contra re-
gem Bohemie et duces Slezie et Glogowie.
- Eodem anno Litvani vastaverunt usque in Gnoyno. R. s.
1296. Rex Premislius maioris Polonie occiditur.
1297. Dux Wladizlaus dictus Loktek cum Ungaris et Polonis Slesiam vastant. R. s.
1298. Generalis pestilencia animalium in tota Polonia. R. s.
1300. Rex Bohemie in Gnezna coronatur.
- Anno ipso rex Bohemie intrat Poloniam et obtinet totam. Et Rutheni terram R. s.
Sandomiriensem intrant et Novam civitatem spoliunt et comburunt, et multa
mala in tota terra fecerunt, militibus existentibus in bello cum rege Bo-
hemie.

I. redakeya.

- R. s. 1301. Soror Salomea domicella obiit in Mazovia.
1302. Dux Wladizlaus cum Ruthenis et Tartaris Sandomiriam vastavit.
- R. s. Item Swanthoslawa filia magni principis Russie ordinis sancte Clare obiit.
- R. s. Eodem anno inierunt milites Cracovienses et Sandomirienses Russiam, et Lublin
castrum, quod Rutheni occupaverant pluribus annis, expugnaverunt, deinde
in paucis cum multitudine Ruthenorum, Lithwanorum ac Tartarorum pugna-
verunt et Domino cooperante de omnibus triumphaverunt. Postea reversi
ipsam castrum Lublin obtinuerunt.
1304. Rex Romanorum Bohemiam intravit et vastavit.
- R. s. Item intrat dux Wladizlaus dictus Lokhtek terram Cracoviensem cum Ungaris
et obtinuit Vysliciam.
- R. s. 1305. Terram Sandomiriensem obtinet predictus dux Wladizlaus.
1306. Dux Wladizlaus Cracoviam obtinet, rege Bohemie occiso.
Item filius ducis Wladislai obiit.
- Item Iohannes episcopus capitur a duce propter gwerras, quas faciebat.
Frater Gentilis cardinalis de ordine fratrum Minorum mittitur legatus in Polo-
niam et Ungariam.
- R. s. Item eodem anno arsit circa ecclesiam omnium sanctorum; de illo igne ventus
portavit super ecclesiam kathedralem et exussit totam.
1312. Civitas Cracoviensis duci Wladislao contradicit et duces Opoliensem in-
duxit, qui mox post duos menses advocatum et proceriores cives cepit et
civitatem duci Wladislao vendidit et tradidit.
- Eodem anno Wladizlaus ducis Wladislai filius obiit et apud fratres Minores se-
peltur.
1316. Set pater intravit provinciam Saxonie in anno mortalitatis.
- R. s. 1320. Rex Wladizlaus coronatur in Cracovia auctoritate domini pape per vene-
rabilem in Christo patrem Ianislaum archiepiscopum Gneznensem.
- R. s. Eodem anno filia eius Elisabeth regi Ungarie Carolo copulatur.
- R. s. 1325. Kazimirus filius regis Polonie Wladislai dicti Lokhtek duxit uxorem An-
nam filiam Gedimini ducis Lythwanorum.
1331. Rex Wladizlaus debellavit cruciferos in Cuiavia ultra 30000 hominum.
1333. Rex Wladizlaus dictus Loktek obiit, cui eodem anno Kazimirus filius eius
successit.
1335. Inundatio aque videlicet Visle.
1335. Iohannes Grothonis Cracoviensis episcopus mittitur ad curiam contra cru-
ciferos.
1340. Tartari devastant terram Lublinensem usque Sandomiriam.
- 1341 (1342). Ianislaus obiit archiepiscopus, cui successit Iaroslaus.
- 1347 (1348). Iohannes Grothonis obiit episcopus Cracoviensis, qui [sedit] 1) 20
annis et 2 mensibus.
- (1348) Cui successit Petrus dictus Sirzik et in curia Avinionis ibi [stando] moritur.
Cui successit Bodzanta decanus Cracoviensis per provisionem apostolicam.

1) W rękop. vixit.

Autor pierwszej redakcyi, którąśmy powyżej starali się złożyć, miał pod ręką oprócz źródeł przedtem już wykazanych, jeszcze jakieś zapiski czeskie, z których pochodzą lata:

974. Pragensis episcopus Dithmarus primus confirmatur.
1107. Warsevicii capite truncantur.
1304. Rex Romanorum Bohemiam intravit et vastavit.

oraz spis cesarzy niemieckich, z których wyjął daty nieznajdujące się w kronice Marcina z Opawy.

Z lepszego i kompletniejszego tekstu rocznika krakowskiego pochodzą prawdopodobnie notatki z datami niepewnymi, jak np.:

1064. Gneznensis ecclesia consecrata est.
1149. Boleslaus, secundus filius Boleslai Crziwousti, Cracoviam possidet.
1175. Jerusalem a Saracenis capitur.

Źródła klasztorne wskazują zapiski:

1238. Frater Joannes Plancarp magister Saxonie et Polonie, Prage capitulum tenuit.
1245. Frater Remundus minister Polonie capitulum tenuit in Sandomiria et relavit Salomeam sanctam.
1257. Eodem anno ordo martirii incepit.
1269. Item eodem anno ecclesia fratrum comburitur ante Cracoviam.
1271. Domus in Gnezna restauratur.

stad też pochodzi zapewne wszystko, czem autor swoje źródła jeszcze wzbogacił, jak np. lata 1256, 1266, 1268, 1269, 1280, 1282, 1285, 1295 po części, 1300, 1302, 1306, 1312, 1316; zapiski zaś 1331—1343 (1347) są zapewne już jego osobistą własnością.

Wspomnieliśmy już poprzednio, że autor pierwszej redakcyi na swoim egzemplarzu zaczął opracowywać na nowo rocznik małopolski; jeżeli pomimoto posiadamy jeszcze kopię tejże redakcyi, to pomiędzy pierwszą a drugą redakcją musiał upłynąć pewien przeciąg czasu w którym skopiowano pierwotny tekst rocznika.

Autor rozpoczyna swoją czynność opracowywacza — z wyjątkiem kilku drobnych zmian — dopiero od roku 1249; od niego pochodzą lata 1249, 1250, 1252, 1259, 1262 (et Premislius coronatur), 1267 (Eodem anno sol... Domini i Item s. Hedvigis canonisatur), 1268 (in vigilia s. Martini confessoris i Eodem anno... criminis sui), 1270, 1271 (Eodem anno tres soles... Februarii), 1273, 1276, 1277, 1278, 1279, 1281, 1285 (Item Martinus papa obiit), 1292 (Eodem anno... acquisivit), 1293, 1294, 1295 (Iste Wladislaus fuit ... Krziwousti), 1296 (Sexto

Idus Februarii i Eodem anno... vincuntur), 1300 (Item dominus... summi pontificis), 1306 (quem ecclesiam... Stanislai martirum), 1312 (per fraudem), 1320 (Item eodem anno in octava... reverenter accepta), 1325 (nomine... nomine i in vigilia... a nativitate sua) oraz lata 1330—1340 z wyjątkiem zapisków annalistycznych, należących do pierwszej redakcyi.

Doprowadziwszy swą pracę tak daleko, przekonał się autor, że całego zasobu materiałów historycznych, których mu dla historyi XIII wieku dostarczały źródła minoryckie, nie zdoła pomieścić na egzemplarzu pierwszej redakcyi. Postanowił zatem całą pracę przepisać w nowym rękopisie i tam, dodając swobodnie nowe materiały, tekst swój uzupełnić. Ten przepisany i na nowo opracowany tekst posiadamy dzisiaj w kształcie bardzo fragmentarycznym w kodeksie Szamotulskiego, w kompletniejszym, ale nieco tendencyjnie skróconym w roczniku t. zw. Traski.

Rocznik bowiem Traski, odrzucając według swego założenia początek przedchrześcijański i większą część obcych wiadomości, zawiera tylko to, co się znajduje w roczniku pierwotnym do r. 1325 i co jest wspólnego w tekstach Kuropatnickiego i Szamotulskiego. Ale że kodeks Szamotulskiego z wszystkich tekstów opuszcza najwięcej, że i tekst Kuropatnickiego nie jest wolny od opuszczeń, więc nie można wprawdzie udowodnić z całą ścisłością, co w jednym lub drugim kiedyś było, ale to, mojem zdaniem, nie może ulegać wątpliwości, że to, co Traska ma, znajdowało się kiedyś wszystko w tekście Szamotulskiego a częściowo w rękopisie Kuropatnickiego, bo co Traska pozornie ma więcej od tamtych, tłumaczy się wielkimi brakami tamtych tekstów; jeżeli zaś one czasem mają jedną i drugą wiadomość więcej od niego, to uwzględnić należy, że Traska umyślnie opuszcza wiele, a niejedno zapewne także tylko przypadkowo. Jeżeli zatem teksty królewiecki i lubiński przy pomocy Kuropatnickiego pozwoliły odtworzyć pierwszą redakcyę rocznika małopolskiego, to znów teksty Traski i Szamotulskiego dadzą nam przy pomocy Kuropatnickiego całą redakcyę drugą, przy czem jednak uwzględnić musimy i tekst pierwotny.

Takie jest nasze zapatrywanie. Były zatem tylko dwie redakcyje a nie cztery lub więcej. Samodzielnymi i niezależnymi redakcyjami nie można nazwać tekstów Kuropatnickiego, Szamotulskiego i Traski, bo uważając je za takie, należałoby przypuścić także trzech różnych autorów. Wtedy jednak okazałoby się dziwne zjawisko, że wszyscy trzej opracowują zgodnie jeden i ten sam przeciąg czasu, używają po części wspólnego materiału a co najdziwniejsza, wszyscy trzej kończą dosłó-

wnem nieomal opisaniem dziejów lat 1330—1340, które jednak należy uważać już za własną pracę autora.

Ale choćbyśmy przypuszczali, że ustęp 1330—1340 nie jest dziełem autora rocznika małopolskiego, lecz że się znalazł w archiwum już gotów, jak wiele innych, w takim razie któryś z późniejszych kontynuatorów musiałby być autorem całej przeróbki, zawartej w naszej drugiej redakcyi; teksty Kuropatnickiego i Szamotulskiego mają samodzielne kontynuacje; ale i tu zachodzi ta sama trudność, co przedtem, że dwóch autorów musiało czerpać z tego samego materiału, w ten sam sposób i także tylko do r. 1340. To są rzeczy nie tylko nieprawdopodobne, lecz prawie niemożliwe a zarazem nie wyjaśniają nam wcale dziwnego faktu, że Rocznik Traski, który nie ma żadnej kontynuacji, posiada pomimo tego to samo, co tamte.

Wszystkie te trudności usuwa, wszystkie te zagadki rozwiązuje hipoteza przez nas powyżej postawiona i uzasadniona, że rękopisy Kuropatnickiego, Szamotulskiego i Traski przedstawiają tylko różne, niestety defektowe, teksty drugiej redakcyi rocznika małopolskiego.

Źródła bogate, które służyły autorowi przy opracowaniu drugiej redakcyi, nie są po większej części znane; są to bowiem współczesne notatki, większe i mniejsze, które autor znalazł w rękopisach XIII w. Znanem zaś źródłem, z którego czerpał obficie, jest kronika Mierzwy; czerpał nieco także z Vita s. Stanisłai.

Są to źródła, z których autor korzystał już trochę w pierwszej redakcyi; ślady Mierzwy znajdujemy pod latami 1098, 1147 i 1202 w miesiącach należących do generationes, żywota zaś ś. Stanisława pod r. 1066 i 1079.

Co do roku 1202 może zachodzić wątpliwość, czy ustęp ten rzeczywiście pochodzi z Mierzwy a nie z rocznika Sędziwoja, który jest do niego bardzo przybliżony, lecz niestety nie wiemy, czy ostatni przechował się tu w brzmieniu pierwotnym; zestawienie omówionych miejsc objaśni ten stosunek:

Mierzwa.	Rocznik małopolski.	Sędziwój.
et extunc dux Lestko possidet pacifice principatum, qui accepit uxorem Ruthenam nobilem nomine Grimislavam, de qua genuit ducem Boleslaum Pudicum et sanctam Salomeam.	Extunc dux Lestko Cracoviam pacifice possedit, qui accepit uxorem Grimislavam Ruthenam, de qua genuit Boleslaum Pudicum et sanctam Salomeam.	Dux Lestko filius Kazimiri Cracoviam obtinuit ... Hic Lestko genuit Boleslaum Pudicum et sanctam Salomeam de uxore dicta Grzymysłava.

Że zaś dopiero w drugiej redakcyi czerpał z owego źródła pełną ręką, to wskazuje okoliczność, że owe ustępy znajdują się tylko w Trascie i w tekście Szamotulskiego; czy zaś wypisuje z Mierzwy, jakby to się zdawać mogło, lub raczej ze źródła jego, to okaże dopiero zestawienie miejsc następujących:

Mierzwa (Mon. II, str. 49).

quo primam vocem contra infantum morem protulit: Ave, regina celorum! Quo dicto, loqui desit usque ad tempus secundum naturam prefinium.

48—49

Anno vero Domini 1266 Daniel rex Rusie moritur et Swanthopeleus dux Pomoranie.

Anno autem incarnationis dominice 1268 soror huius Boleslai Pudici, sancta videlicet Salomea, feliciter migravit ad astra in vigilia beati Martini; de qua hoc mirabile accidit. Dum enim 7 diebus inhumata in choro sororum iaceret, in loco, qui dicitur Lapis sancte Marie in Scala, nullum tamen horrorem aut fetorem sororibus ingerat, quin imo eisdem quidam odor suavissimus refectionis solacium prestabat. Post cuius sepulturam a quarto Idus Novembris usque ad XI Calendas Julii in terra iacuit, nullus tamen fetor de eius corpore exalabat, cum ad sepulturam in Cracoviam duceretur, licet archa, in qua condita fuerat, aperta fuisset.

49.

Eodem anno 7 Calendas Septembris Stephanus rex Ungarie venit Cracoviam visitare limina sancti Stanisłai et ut videret ducem Boleslaum sororium suum, utpote qui habebat dominam Kingam, germanam suam. Fecit quoque predictus rex pacem et concordiam cum Boleslao perpetuam.

Traski.

1239. ...que infra annos, in quibus secundum naturam loqui non poterat, primam vocem protulit: Ave regina celorum! Quo dicto loqui desit usque ad tempus secundum naturam prefinium*...

1266. Svatopeleus dux gloriosus Pomernie obiit.

Traska i Szam.

Rex Daniel Rusie moritur.

Traska.

1268. Soror Salomea ordinis sancte Clare migravit ad Dominum [Szam. in vigilia beati Martini]. In qua mirabile quid accidit, quia 7 diebus iacuit in choro sororum inhumata, in Lapide sancte Marie et nullum horrorem, nullum fetorem sororibus prestabat, sed solacium et suavitatem. Post sepulturam autem iacuit in terra a 4 Idus Novembris usque ad 11 Kal. Junii et tamen nullus fetor exibat, quando ducebatur in Cracoviam ad sepulturam, licet archa, in qua fuit condita, fuisset aperta.

1270. Eodem anno venit Stephanus rex Ungarie visitare sepulchrum sancti Stanisłai et dum vidit ducem Boleslaum, qui habebat dominam Kingam sororem germanam, fecerunt quoque pacem et concordiam inter se.

50—51

Successit autem Boleslao Pudico per electionem procerum terre Lestco Niger, filius Kazimiri..

Huius regni anno primo Leo rex Russie venit cum magno exercitu Tartarorum, Litvanorum ac Ruthenorum, volens ducatum Cracovie et Sandomirie possidere. Cui occurrerunt in vigilia beati Mathei apostoli circa Goslicz duo palatini Petrus Cracoviensis et Janussius Sandomiriensis vix cum sexcentis hominibus et prostraverunt de hostibus multitudinem copiosam, Deo celi victoriam conferente. Leo vero fugit de terra turpiter confusus, quem post 15 dies dux Lestko sequitur, habens secum 30 millia equitum et duo millia peditum, spolians Rassium et castra subvertens reversusque est ad propria cum gloria et pace.

51.

Huius tempore Jazvizite terram Lublensem depopulati sunt et maximam predam abduxerunt. In somnio itaque dux Lestko per Michaellem archangelum ammonitus eos insequitur comprehenditque eos ultra Narew et superavit totamque predam reduxit, in quo prelio nullus omnino de suis cecidit, immo quiddam mirabile ibidem accidit, quod canes, quos predicti gentiles abduxerant, viso Christianorum exercitu, gaudere et ululare ceperunt, qui simul cum Christianis

Traska i Szam.

Cui successit per electionem dux Lestco, filius Kazimiri..

1280. Primo anno electionis ducis Lestconis venit Leo dux Russie cum exercitu copioso Thartarorum et Lithvanorum et Ruthenorum, volens possidere ducatum Cracovie et Sandomirie. Cui occurrerunt Cracovienses et Sandomirite in vigilia Mathei apostoli feria 6 circa Goslicz, videlicet Petrus filius Alberti Cracoviensis, Janussius palatini Sandomirie, Varso castellanus Cracoviensis ad manum cum 600 hominibus et prostraverunt Thartarorum, Lithvanorum, Ruthenorum admirabilem multitudinem, Domino celi victoriam conferente. Ipse autem [Leo] secundo die fugit de terra valde confusus, quem post 15 dies secutus est dux Lestco habens secum 30 milia equitum et duo milia peditum et spoliavit eius terram miserabiliter et castra subvertit Rasio. Reversusque est ad propria in pace et cum gloria, presidente domino Nicolao summo pontifice Romane ecclesie, domino Paulo episcopo Cracoviensi.

Traska i Szamot.

1282. Lestko dux Cracoviensis, Sandomiriensis et Siradiensis persecutus est Jazvizitas, ammonitus in sompniis per Michaellem archangelum et comprehendit eos ultra Narew. Quibus superatis reduxit totam predam, quam ipsi de Lublin abduxerant. In quo conflictu nullus hominum occisus est de ipsius exercitu; ubi mirabile accidit, quia canes, quos predicti gentiles abduxerant, viso Christianorum exercitu, ceperunt gaudere,

in occisionem gentilium conversi, atrocissime dimordebant.

51.

Eodem¹⁾ anno infra capitulum Predicatorum, quod summus magister eorum Cracovie celebravit in die sancti Francisci, Lithuani cum paganis terram Sandomiriensem occulte intraverunt, duce Lestkone cum tota fere milicia in Cracovia residentibus propter capitulum predictum, spoliantesque terram, sacerdotes, clericos, milites cum uxoribus et pueris et villanos velut pecora abduxerunt, senes occidentes et iuvenes cum iuvenulis in servitutem perpetuam mancipantes. Audito hoc dux illustris Lestko cum baronibus lucubrem genitum ac suspiria emisit; confidentes tamen Dei auxilio plus quam virium aut armorum, confessione et sacramento se munientes seseque mutuo exhortantes, hostes insecuntur, prosterunt in loco certaminis mille sexcentos viros, reliquos de prelio fugientes hinc inde absque numero necaverunt et sic circa sex millia virorum suorum liberaverunt.

ululare et exultare per signa, qui simul cum Christianis in occisionem gentilium conversi sunt, mordentes atrocissime.

1282. Eodem anno in die beati Francisci in fratre capitulum fratrum Predicatorum, quod celebravit eorum summus magister, intraverunt Lithvani, Christi inimici, pagani, clandestine terram Sandomiriensem, duce et fere omnibus militibus in Cracovia residentibus propter capitulum predictum, spoliantes et mactantes ministros Christi, sacerdotes et levitas, clericos, milites eorumque uxores cum pueris, cives cum uxoribus puerisque eorum et villanos veluti pecora abducentes eligendo, senem et virum sue etatis occidentes, iuvenes et iuvenulas pro famulis in perpetuum alligantes. Quid plura? auspicia in occisis christicolis contemplantur ab eisdem. Nullo autem resistente, sine omni lesione terra et hominibus devastatis, exiverunt. Milites vero, qui aufugerant ad castrum Sandomiriense, nuncium celerem ad ducem in Cracoviam, ibidem manentem transmiserunt, qui stragem et seviciam predictorum paganorum duci et baronibus cum lacrimis intimavit. Audito hoc dux illustris Lestko cum baronibus lugubrem flatum emisit. Concitati et accincti Dei adiutorio et confidentia magis quam virium et armorum robore, confidentes peccata, dux cum suis baronibus sumptoque corpore Christi, eos atrocissime se-

¹⁾ Ob. moją rozprawę o Krenice wielkopolskiej w XXXIII tomie Rozpraw Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie, str. 28.

seque mutuo exhortantes insecuti sunt, quod cognoscentes pagani in densissimis silvis se receperunt. Christiani vero videntes, quod in tuto loco essent, eos invadere timuerunt et eiam ipsi plures fuerunt. At tamen ducti consilio spiritus almi fugam simulantes a presidio paganorum parum discesserunt; quod videntes Christi inimici omnes exiverunt de presidio, in quo se receperant captivis vero relictis et ligatis tanquam oves occisionis, in eadem silva acies contra ducem Lestkonem et barones ordinaverunt; qui videntes exercitus Christianorum, aliqui timore perterriti, retrocesserunt. Dux vero Dei adiutorio confusus taliter affatur suos commilitones: Melius est nos mori pro Christi nomine et captivos gloriose, quam videre mala gentis nostre. Hiis prolati exercitum duabus alis cinxerunt, videlicet Segothoni tunc palatino Cracoviensi et Janussio palatino Sandomiriensi existentibus he predictae a duce ale tradite fuerunt, quibus paganis Deo opitulante vallaverunt et devicerunt. De occisis autem paganis in loco confictus mille sexcentos die crastina computaverunt preter illos, quos sepe nominata ale aspersim in silvis et paludibus mactaverunt, insuper captivos bene sex milia liberaverunt.

Traska.

1283. Eodem anno in vigilia vigilie sancti Thome apostoli, dominico die, dominus Jacobus dictus Swinka, in Kalis in domo fratrum sacerdos, in sabbato et dominico die in archiepiscopum Gnezniensis ecclesie consecratur. In eadem consecratione quinque episcopi fuerunt.

51.

Eodem quoque anno dominus Jacobus Swinka in Kalis apud fratres minores in archiepiscopum consecratur in vigilia sancti Thome.

Jeżeli początkowe zapiski 1235, 1266, 1268 i 1270 są jeszcze tego rodzaju, że przypuszczenie, jakoby rocznik małopolski czerpał

z Mierzwy, możnaby uważać za uzasadnione, to jednak dalsze wiadomości różnią się tak dalece, że wykluczona jest zupełnie możliwość, jakoby Mierzwa w swym kształcie dzisiejszym mógł być źródłem tamtego, który od niego o wiele jest bogatszy w szczegóły. Różnicy tej także nie można wytłomaczyć przypuszczeniem, jakoby tekst Mierzwy źle był zachowany, jakoby wiele rzeczy opuszczono w nim przez nieuwagę. Widzimy bowiem, że skraca tekst umyślnie, jak np. pod r. 1282, gdzie wyraz „prosternunt“ zastępuje długi opis walki rocznika małopolskiego. Ale że Mierzwa nie może czerpać z rocznika małopolskiego, bo posiada takie szczegóły, których tamten nie ma, stąd należy wyprowadzić wniosek, że obydwu korzystać z wspólnego źródła, jak o tem świadczą mianowicie zapiski z r. 1270, mające odrębne szczegóły, których jeden z drugiego nie mógł wyjąć:

Mierzwa.

Eodem quoque anno 8 Idus Decembris nobilis quedam domina, scilicet uxor comitis Wyrchoslai in Nakol dioecesis Cracoviensis (sic) peperit in uno partu 60 parvulos.

Traska.

1270. Item quedam domina de Nakel peperit in uno partu 36 pueros ita, quod simul unum post alium effudit 15, alios post modicum horam effudit, qui omnes pueri sunt mortui immediate.

Okoliczność, że Mierzwa prawie aż do końca swego dzieła nie jest samodzielnym, że właśnie te wiadomości, o których sędzono, że podaje je jako świadek współczesny, wypisane są skądinąd, świadczy o nim niekorzystnie i rozwiewa mniemanie, jakoby żyć miał w początku XIV wieku.

Z vita maior s. Stanisłai pochodzi ustęp, który się tylko w tekście Traski znajduje, a mianowicie:

I, 1.

qui (Bolezlaus) ... amplissimum profecisse traditur in regnum, a Danubio siquidem magno flumine regni Hungarie usque ad Solavam fluvium Saxonie, a Kyoviensi quoque civitate, que est metropolis Russie, usque ad montes Karintie...

Traska.

1081. Rex Boleslavus obiit, „qui in amplissimum profecisse traditur regnum, a Danubio flumine regni Ungarie usque ad Solavam fluvium Saxonie, a Kyoviensi civitate, que est metropolis Russie, usque ad montes Karintie“, ut in cronica declaratur superius.

O autorze rocznika małopolskiego i dwóch redakcyj tegoż nie wiadomo, wiemy tylko, że był Minorytą i że około roku 1350 żył i pisał prawdopodobnie w Krakowie.

Tekst Kuropatnickiego otrzymał kontynuacją krótką, obejmującą lata 1366—1419 (1415), która nie jest bez interesu. O wiele obszerniejszą i ciekawszą pracą jest dalszy ciąg, łączący się z tekstem Szamotulskiego, który obejmuje lata 1370—1426. Pisał go z pewną werwą roku 1426 duchowny wielkopolski, prawdopodobnie w Poznaniu; żalować należy bardzo, że się na tem ograniczył.

ROZDZIAŁ III.

Cronica magna Polonorum i roczniki kapituly poznańskiej.

Roczniki kapituly pcznańskiej przechowały się tylko w zbiorze źródeł, kronik i roczników, zwanym Cronica magna lub longa Polonorum. O rękopisach tej kroniki mówiłem obszerniej w mojej rozprawie „O Kronice wielkopolskiej“¹⁾. Rękopisów posiadamy dziewięć, z których krakowski jest kopią rękopisu lubińskiego czyli Jana Dąbrowki. Stanowią dwie familie czyli redakcje; do pierwszej należą kodeksy ottononiański i królewiecki, oraz Sędziwoja i Stanisława Augusta, które znów tworzą osobny poddział. Do drugiej rodziny należą rękopisy wrocławski, sieniawski, wilanowski i Jana Dąbrowki.

Główną cechą tych redakcyj jest układ odmienny; pierwsza a mianowicie kodeksy ottononiański i królewiecki zawierają cały zasób materiałów historycznych w tym porządku przypadkowym, w jakim je wypisano z pięciu różnych rękopisów; w drugiej redakcji widać rękę porządkującą, która w tym pozornym chaosie zaprowadziła niby ład chronologiczny, ale zestawiając chronologicznie różne zapiski luźne i łącząc je z jednej strony z rocznikiem augijsko-hersfeldzko-polskim a z drugiej z kroniką Jana z Czarnkowa zburzyła pierwotny porządek naturalny, bo rozerwała to, co do siebie należało, a złączyła to, co nie wspólnego z sobą nie miało. Odsyłając po bliższe szczegóły do rozprawy powyżej zacytowanej, podajemy poniżej tylko treść dwóch głównych przedstawicieli obu rodzin, t. j. kodeksu ottononiańskiego i wrocławskiego:

¹⁾ Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiej. w Krakowie, tom XXXIII, str. 6—17.

Kodeks ottononiański	
I. Kronika Wielkopolska.	Mon. II, 454—598
II. Rocznik krótki; część I, 965—1135.	Mon. II, 792—797
III. Kronika Janka z Czarnkowa, rozdział 4—116.	Mon. II, 631—756
IV. Kalendarz i wspominki wrocławskie.	
V. Roczniki Kapituly poznańskiej:	
a. 965—1309.	Mon. III, 42—44 (wspominki gnieź. I—II, oraz 13 (r. 1247, —42).
b. 1192—1247 (+1314, 1304, 1304, 1283, 1313, 1312, 1333, 1333.	Mon. III, 7—13, 43—45.
VI. Initium ordinum i 1243, 1241, 1072, 1079, 1253, 1293, 1315, 1335, 1362, (1363) 1334, 1327, 1320, 994, 1385, 1317, 1320, 1323, 1327, 1307, 1296, 1395, 1390, 1382, 1383, 1354, 1384 (die dom. Hedvigis), 1385 (Sgergalo), 1386 (die 12 mens. Feb. Iagellis), 1386, 1386, 1381 (... obit dux Semovitus etc.).	Mon. III, 227; 228—231 (Spominki mieszane)
VII. T. z. Rocznik wielkopolski 730—1191.	Mon. II, 789—794, 799—800
VIII. Zapiski: 1266, 1266, 967, 1390 (gentes), 1202, 1228, 1239, 1266, 1279, 1289 (Lestoeo Nigro), 1305 (Denique eodem rege Wenceslao), 1320, 1320 (... Elisabeth), 1329 (Denique dom. rex Wladislaus), 1330, 1331, 1332, 1333 de morte Wladislai.	Mon. II, 809, 828; Mon. III, 231, 206—211.
Regio itaque diademate (Janko 3)	Mon. II, 623—629.
De morte Annae reginae (Janko 3)	Mon. II, 629—631.
De regis Kazimiri morte 1370	Mon. III, 211
Kerstud dux Lit. 1368 (Janko 3)	Mon. II, 631.
De rege Lodovigo 1370	
1376. Litvani	Mon. III, 211—212.
IX. Rocznik krótki. Część II. 1142—1283	Mon. II, 797—815.
X. De morte Wladislai 1333. (Janko 1)	Mon. II, str. 619.
XI. De coronatione Casimiri 1333 (Janko 2)	Mon. II, 619—622.

Kodeks wrocławski	
I. Kronika Wielkopolska	Mon. II, 454—598
II. Rocznik krótki 965—1135 + 1295	Mon. II, 792—797
IV. Kalendarz i wspominki wrocławskie	Mon. II, 941—945
V a. Rocznik kapituły poznańskiej 965—1248, t. j. początek tylko.	Mon. III, 42—43, 13—15
IX. Rocznik krótki 1142—1283 (Ob. II.)	Mon. II, 797—815
VI. 994. Initium ordinum. 1261, 1072, 1079, 1253, 1293, 1296.	Mon. III, 227, 228—229
V a. Rocznik kapituły poznańskiej 1249—1309. Dalszy ciąg. Ob. powyżej V a.	Mon. III, 15—42
V b. Rocznik kapituły poznańskiej 1192—1247 + 1314, 1317, 1341, 1315, 1335, 1362, 1334, 1327, 1323, 1317, 1354, 1382, 1383, 1370, 1376 (Litvani).	Mon. III, 7—13, 44—45, 211—212.
VII. T. z. rocznik wielkopolski 730—1191.	Mon. II, 789—794, 799—800
VIII. 1202, 1228, 1209, (1239), 1266, 1240, (1279), 1249 (1289), 1305, 1320, 1329, 1331, 1332.	Mon. III, 206—211.
X. 1333. De morte Wladislai (Janko 1).	Mon. II, 619.
XI. De coronatione Kazimiri (Janko 2).	Mon. II, 619—622
VIII. Quomodo regebat (Regio itaque diademate. Janko 3).	Mon. II, 623—629
1339. (De morte reginae Annae.) 1349, 1349, 1363, 1366, 1368 (Kerstud. Janko 3).	Mon. II, 629—631
III. Kronika Janka z Czarnkowa. Rozdz. 4—116.	Mon. II, 631—756
VI. 1384, (die dom. Hedvigis), 1385 (Sgergallo)	Mon. III, 229—231.
1385, 1386, 1386, 1386, 1390, 1395 (Maria regina, 1390 (Bobrowniki), 1391 (gentes).	
1484, 1492 (późniejszy dodatek).	

W kodeksie wrocławskim i w innych rękopisach drugiej rodziny początek Va został oderwany od głównego korpusu, zapewne przez niedbalstwo introligatora, który oprował pierwowzór. Ustępy VII, VIII, X, XI, VIII, III i VI stanowią sztuczną całość chronologiczną, która wprowadziła w błąd wydawców i uczonych, upatrujących w dłuższych zapiskach mieszczących się przed kroniką Jana z Czarnkowa rozdziały początkowe tej kroniki, choć należą do zupełnie innego dzieła.

Chcąc wiedzieć, z czego właściwie składa się Cronica magna a co z jej treści powinno wejść w skład naszej rozprawy, wypada koniecznie porzucić drugą redakcyę jako utwór sztuczny i trzymać się pierwszej, która podaje nam cały materyał w pierwotnym i naturalnym porządku.

Przedmiotem naszych badań nie mogą być ani kronika wielkopolska (I) ani kronika Janka z Czarnkowa (III, rozdz. 4—116), ani kalendarz i wspominki wrocławskie (IV), bo ich do rzędu roczników liczyć nie można.

Rocznik krótki, którego część pierwsza pod II, część druga pod IX się znajduje, przedstawiał pierwotnie arkusz pergaminowy, którego połowy służyły w dwóch kodeksach do oprawy. O nim mówiliśmy już obszernie w pierwszym rozdziale.

Rocznik augijsko-hersfeldzko-polski czyli Gaudentego 730—1103 (1191) był również już przedmiotem naszego zajęcia.

Zapisków 1314—1333, które następują bezpośrednio po roczniku Vb., nie można uważać za kontynuacyę tegoż rocznika, gdyż nie stanowią ciągłości chronologicznej, bo mieszają się w nim notatki starsze i młodsze bez ładu i pod tym wyglądem podobne są do zapisków pod I. VI, które dzieli od tamtych tylko wiadomość o początku zakonów wraz z kilku notatkami z roczników zapewne wyjętymi.

W bezładnych tych zapiskach, na co już Dr. Max Perlbach zwrócił uwagę, uderza dokładność dat szczegółowych — jest ich 22 — co jest wskazówką, że to wypisy z kalendarzy; bezpośredniego dowodu dostarczają lata następujące, wyjęte z kalendarza krakowskiego:

Kalendarz krakowski.

Item in anno 1395 die lune, 17 mensis Maii, Maria regina Ungarie uxor Sigismundi regis obiit in Ungaria.

Item anno ut supra LXXXX quinto die lune, decima septima mensis Maii Maria regina Ungarie, uxor Sigismundi Bohemi... suum diem ibidem in Ungaria clausit extremum.

Item „anno 1390 Cruciferi cum duce Witoldo, decore terre Litvanie, diesancti Augustini Wilnam circumvallaverunt“ et Krzivigrod cremaverunt et multis ibi-

Sub anno Domini 1390 in vigilia sancti Johannis baptiste decollationis, ipso die sancti Augustini episcopi, cruciferi tam de Prussia quam de Liffland

dem militibus necatis, eciam igne suffocatis et Kazimiro alias Conigal interfecto.

Anno Domini 1384 die dominico Hedvigis, regis Lodovici Ungarie et Polonie filia, in ecclesia Cracoviensi per dominum Bodzantham archiepiscopum Gneznensem, presentibus Demetrio cardinali Strigoniensi, Johanne Cracoviensi, Johanne Cenadiensi episcopis, est in regem Polonie coronata ob defectum sexus masculini dicti regis Lodovici.

Anno Domini 1386 die 12 mensis Februarii Jagello dux magnus Litwanorum in civitate Cracoviensi cum multa solemnitate suscipitur, cum quo Vitoldus, Sgergallo, Georgius, Borisso et alii quam plures duces Litwanorum intraverunt.

Item anno Domini 1386 in crastino sancti Valentini die Jovis 14 mensis Februarii predictus dominus Jagello cum fratre uterino Viganth per dominum Bodzantham archiepiscopum in ecclesia Cracoviensi sunt baptisati, Jagelloni Vladislaus et Vigantho Alexander nomina imponuntur.

Item anno et mense predictis, die solis 17 mensis antedicti cum domina Hedvigi regina Polonie predictus dux Vladislaus matrimonio cum multa solemnitate sunt copulati. Et licet predicta Hedvigis, ut asserbat, in annis puerilibus fuisset Vilhelmo de Austria duci per parentes desponsata, tamen tunc existens in annis maturitatis in ecclesia predicta publice ipsa sponsalia, si qua fuerunt, irritavit et revocavit.

Kalendarz krakowski.

ante Vilnam cum Witowdō duce terre Litwanie accesserunt impetuose et dictam civitatem circumvallaverunt ac castrum dictum...¹⁾ (koniec wy-skrobano).

Anno Domini 1384 die dominico, Hedvigis, filia regis Lodovici Ungarie et Polonie, in ecclesia Cracoviensi per dominum Bodzantham archiepiscopum Gneznensem, presente Demetrio cardinali Strigoniensi, Johanne Cracoviensi, Johanne Cenadiensi episcopis, est in regem Polonie coronata, ob defectum sexus masculini domini regis Lodovici.

Anno Domini 1386 die duodecima mensis Februarii Jagello dux magnus Lythwanorum in civitate Cracoviensi cum multa solemnitate suscipitur, cum quo Wytholdus, Sgergello, Georgius, Borzisso et alii quam plures duces Lythwanorum intrarunt.

Anno Domini 1386 in crastino sancti Valentini die Jovis 14 mensis Februarii predictus dominus Jagello cum fratre uterino Wyganth per dominum Bodzantham archiepiscopum in ecclesia Cracoviensi sunt baptisati, Jagelloni Vladislaus et Wygant Alexander nomen imponitur.

Item anno et mense predictis, die solis 17 mensis iam dicti cum domina Hedvigi regina Polonie predictus dux Vladislaus matrimonio cum multa solemnitate sunt copulati. Et licet predicta Hedvigis, ut asserbatur, in annis puerilibus fuisset Wylhelmo duci de Austria per parentes desponsata, tamen tunc existens in annis maturitatis publice in ecclesia predicta ipsa sponsalia, si qua fuerunt, irritavit et revocavit.

¹⁾ Tekst kalendarza krakowskiego można teraz uzupełnić według zapisku obok stojącego.

Ale i reszta zapisków, choć nie ma dat dziennych, pochodzi niewątpliwie także z kalendarza, jak tego dowodzą następujące notatki z kalendarza krakowskiego pochodzące:

Kalendarz krakowski.

D. XV Kal. [Februarii]. Prisce virginis (t. j. 18 stycznia).

Anno Domini 1385 Sgergallo, Elgemont et Borisso duces Litwanie cum multo comitatu Cracoviam intrantes, Hedvigi in regem Polonie coronate munera non modica obtulerunt et a nobilibus regni Polonie ipsam Hedvigim Jagelloni magno duci Litwanorum in uxorem postularunt, fidem Christi assumere cum eorum subditis promittentes, antequam huiusmodi contractus celebraretur. Sed nobiles terre Polonie ad Ungariam pro consensu et voluntate domine Elizabeth matris sue legatos et nuncios proprios cum nunciis Litwanorum remiserunt.

Anno Domini 1385 Sgergelo, Olgemont et Borizzo duces Lithwanie cum multo comitatu Cracoviam intrantes, Hedvigi Polonie in regem coronate munera non modica obtulerunt et a nobilibus regni Polonie ipsam Hedvigim Jagelloni magno duci Lithwanie in uxorem postularunt, fidem Christi assumere cum eorum subditis promittentes, antequam huiusmodi contractus celebraretur. Sed nobiles terre Polonie ad Ungariam pro consensu et voluntate domine Elizabeth matris eius legatos et nuncios proprios cum nunciis Lithwanorum remiserunt.

Różnica między jednymi a drugimi polega głównie na tem, że w jednych data dzienna była powtórzona w tekście samym, podczas gdy inne mieściły się tylko pod datą kalendarzową, którą zapomniano dodać po wypisaniu notatki. Wynika to także z treści tych zapisków, które się po większej części odnoszą do faktów w pewnej chwili działywanych, jak np. wszystkie wiadomości, że ktoś „obiit, occiditur, captus est“ itp., jak również notatki o wiatrach, głodzie i tym podobnych zdarzeniach napotykanych często w kalendarzach.

Tego rodzaju są także zapiski 1266 wyjęte z rocznika kapitulnego, oraz 1390 i 1391 znajdujące się w rękopisie ottoboniańskim bezpośrednio po roczniku augijsko-hersfeldzko-polskim; zdaje się, że zbieracz dla braku wolnych kart zapisał je tu lub owdzie, gdzie wolne okazało się miejsce.

Wszystkie te zapiski z wyjątkiem „initium ordinum“ i notatek bezpośrednio następujących:

A. D. 1243 obiit beata Hedvigis.

A. D. 1241 flagellatores ibant destruendo fidem christianam.

Anno 1072 sanctus Stanislaus in episcopum Cracoviensem eligitur, in 1079 occiditur et canonisatur in 1253, oraz

Anno Domini 994 Polonia fidem catholicam recepit.

które mieściły się może pierwotnie na marginesie, wszystkie te zapiski powiadają, wydrukowane przez Bielowskiego w różnych miejscach¹⁾ i pod różnymi tytułami, radziłbym połączyć w jedną całość pod napisem: *E calendariis*. Te wiadomości kalendarzowe nie wchodzą również w ramy niniejszej rozprawy.

Innego charakteru jest szereg zapisków następujących po owych notatkach kalendarzowych; zaczynają od roku 1202 i kończą na r. 1377. Bielowski nazwał je bardzo nieszczęśliwie rocznikiem kujawskim, bo to nie rocznik kujawski, lecz kronika²⁾ polska; wydając je, nie trzymał się ściśle tekstu ani drugiej familii, ani pierwszej, bo opuścił kilka obszernych ustępów, które Szlachtowski mylnie był przyłączył do kroniki Janka z Czarnkowa.

Ta kroniczka obejmuje wszystko, co Bielowski drukował w *Mon. Pol. hist.* III, str. 206—212, z wyjątkiem wiersza na str. 210: „*Anno milleno tria C... polsky panowe cecidere*“, którego nie ma w rękopisach, oraz *Mon. II*, 623—631; albowiem na str. 211 po ustępie „*de morte Wladislai*“, następuje bezpośrednio rozdział „*Quomodo regebat regnum et populum*“ aż do słów „*fideliter sibi serviendo*“ a po ustępie „*de regis Kazimiri predicti Polonie morte*“ znajduje się w kodeksie ottononiańskim wiadomość: „*Item A. D. 1368 Kerstud, dux Litvanie*“ etc., która w wydaniu Janka z Czarnkowa stanowi koniec rozdziału trzeciego.

Autor kroniki, która kończy się na roku 1377, pisał, jak to widać z bolesnych wykrzyków jego, za czasów króla Ludwika węgierskiego; kronika sama, której wiadomości początkowe wypisano z rocznika kapitulnego, stanowi dla siebie całość dobrze zaakragloną i weale ciekawą.

Ponieważ t. zw. rocznik kujawski nie jest rocznikiem, lecz kroniczką, więc również nie wchodzi w zakres niniejszych badań.

Rozdziały końcowe Wielkiej kroniki w kodeksie ottononiańskim „*de morte Wladislai Lokyetk regis Polonie*“ i „*de coronacione Kazimiri regis Polonie*“, które stanowią dziś w druku rozdziały 1—2 kroniki Janka z Czarnkowa, stoją w rękopisie tak daleko od niej, że nie podobna przypuścić, iżby miały być początkiem tej kroniki.

Autor tych ustępów, mówiąc o Kazimierzu, wyraża się, że „*de cuius miris actibus, magnificencia et probitate infra scribetur*“, z czego widać, że się zachował tylko początek większej kroniki, której przedmiotem był Kazimierz Wielki.

¹⁾ *Mon. Pol.* III, 43—45 i 228—231.

²⁾ Ob. jej tekst w dodatku na końcu niniejszej rozprawy.

I te rozdziały należą zatem do kronik a nie do roczników.

Pozostają nam zatem do omówienia jeszcze roczniki kapituły poznańskiej, które Bielowski niewłaściwie nazwał: „rocznikiem wielkopolskim“.

Roczniki kapituły poznańskiej, obejmujące lata 965—1309, t. j. Va na tablicy powyżej wydrukowanej, oraz 1192—1247 (+ 1314—1333) t. j. Vb. przechowały się w całości w rękopisach pierwszej rodziny: ottononiańskim i królewieckim; kodeksy Sędziwoja i Stanisława Augusta mają tylko Va.

Z rękopisów drugiej familii obejmują owe roczniki kodeksy wrocławski, sieniawski i wilanowski. Kodeks Jana Dąbrówki (lubiński) ma tylko ich zakończenie 1271—1272. Nadmienić należy, że jak z tablicy widać, w rękopisach drugiej rodziny początek rocznika Va został przypadkowo oderwany od głównego korpusu i to prawdopodobnie przy oprawie przez wszycie kart, zamykających w sobie IX i VI, w miejsce niewłaściwe.

Skoro rękopisy kroniki wielkiej, w której się mieszczą wymienione roczniki, dzielią się na dwie rodziny czyli redakcyje, to ten stosunek powinien się odbić także na ich tekstach jasno i wybitnie; że tak rzeczywiście jest, to wskazuje przykład następujący:

Rodzina I. Kodeks ottononiański.	Rodzina II. Kodeksy wrocławski, sieniawski i wilanowski.
Anno Domini 1250 IV. Kalendas Januarii mater domini ducis Premislonis Adviga diem clausit extremum et est sepulta in ecclesia Gneznensi.	Eodem anno 1250 IV. Kal. Januarii homines episcopales, decimi et censini, condempnati fuerunt auctoritate ducis Premislonis.
Eodem anno 14 Kalendas Junii dux Premisl dominum fratrem suum Boleslaum captivavit et omnes ipsius munitiones occupavit, Gneznam videlicet, Nakel et Uscze castra, ultro tradentibus ea.	
Eodem anno homines episcopales, decimi et censini, condempnati fuerunt auctoritate ducis Premislonis.	

Skoro w trzech rękopisach drugiej rodziny przeskokowano z pierwszej notatki do trzeciej, opuszczając całą środkową część — czwarty Jana Dąbrówki nie posiada tej części roczników — to z tego faktu wynika niewątpliwie, że wszystkie trzy teksty z jednego źródła wypły-

neły. Okazuje to się i stąd, że wszystkie trzy teksty wszędzie te same opuszczają ustępy, np.:

Mon. Pol. III, str. 16.	Eodem anno dux Przemisl . . . debeant permanere.
" " " "	17. Eodem anno dux Conradus . . . Conrado satisfaceret.
" " " "	17—18. Anno gratie 1251 Boleslaus . . . et alias municiones.
" " " "	19. Anno Domini 1252 dux Przemisl . . . missam celebrante.
" " " "	19. Eodem anno dominus Wolimirus . . . in episcopatu X annis et 26 septimanis.
" " " "	21. Eodem anno dux Przemisl . . . partem terre assignaret
" " " "	21—22. Eodem anno in die omnium sanctorum . . . sexies tonitrua.
" " " "	22—23. Eodem anno a festo sancte pasche . . . in Curzelow fuit in dictum episcopum consecratus.
" " " "	23. Eodem anno videlicet 1254 Kazimirus . . . de ordine Predicatorum Culmensis episcopi.
" " " "	24—25. Item anno Domini 1250 Domarathus . . . ob timorem Polonorum.
" " " "	29—31. Item anno Domini 1256 infra sancti Michaelis (oraz opuszczony u Bielowskiego ustęp de obitu Premysli ducis Polonie) . . . et custodie mancipavit.
" " " "	32—34. Item anno Domini 1257 natus est filius Przemislonis . . . qui nunquam sperantes in se deserit.
" " " "	35. Item anno Domini, quo superius . . . milites Drogoslai.
" " " "	36. opuszczony w druku ustęp „de morte domine Salomee“
" " " "	9. Item Santok . . . recuperavit.
" " " "	10—11. Item anno pretacto Swantopelcus . . . quod ei restituerunt.
" " " "	12. Item anno memorato . . . beati Adalberti.
" " " "	12—13. Item anno premissio Boleslaus . . . restituit spontanea voluntate.

I te opuszczenia dowodzą, że wszystkie teksty drugiej rodziny pochodzą bezpośrednio z jednego egzemplarza defektowego; drobniejszych opuszczeń nie uwzględniliśmy tu, jak np. gdzie dano tylko początek a resztę opuszczono.

Z rękopisów pierwszej rodziny kodeks ottonbaniński posiada tekst pozornie kompletny; najbliżej niego stojący tekst królewiecki opuszcza 41 zapisków, które jednak w rzadkich razach są te same, co w drugiej rodzinie; widać zatem, że to tylko przypadek.

Rękopisy Sędka i Stanisława Augusta, stanowiące poddział pierwszej rodziny, nie posiadają rocznika Vb; ustępy opuszczone są te same w jednym i drugim, lecz rzadko zgadniają się z rękopisami drugiej rodziny i królewieckim. Opuszczone są w obydwóch tekstach następujące miejsca:

Mon. Pol. III, str. 14—16.	Culmensis primus episcopus . . . expergefactus de somno.
" " " "	16—17. Eodem anno Conradus . . . ultro cedentibus ei.
" " " "	17—19. Eodem anno dux Cunradus filius Henrici . . . in episcopatu 10 annis et 26 septimanis.
" " " "	21—26. Eodem anno dux Przemisl nobilem . . . recessit confusus.
" " " "	28—31. Anno itaque eodem in vigilia beati Jacobi apostoli (oraz rozdział „de obitu Premysli ducis Polonie“) . . . et custodie mancipavit.
" " " "	32—35. Item anno Domini 1257 natus est filius . . . filium militis Drogoslai.
" " " "	35—36. Item predicto anno . . . Pasche. (Brak dalej zapisków opuszczonych w druku „de morte Petri Pomorani canonici Poznaniensis“ i „de morte domine Salomee“.)
" " " "	36—38. Item anno Domini 1269 Otto filius Ottonis . . . promisit sibi prebere auxilium.

Na końcu zaś mają obydwa rękopisy notatkę z r. 1242: Item anno Domini 1242 dominus Vislaus episcopus Cracoviensis est defunctus itd., która w innych rękopisach znajduje się na miejscu właściwym; po niej zaś następują w rękopisie Sędziwoja wyrazy: Explicit Cronica longa Polonorum, pro quo Deus sit benedictus in secula seculorum. Finita anno Domini 1456 in vigilia nativitatibus beatissime Marie virginis gloriose⁴ a w rękopisie Stanisława Augusta: Explicit cronica longa Polonorum⁴.

W jednym miejscu rękopisy Sędziwoja i Stanisława Augusta znacznie odstępują od tekstów innych kodeksów a mianowicie w ustępie o elekcji Piotra w r. 1253¹⁾. Układ ich czyni wrażenie, jakoby zawierał pierwotną redakcją, podczas gdy inne opowiadają to zdarzenie o wiele szerzej i szczegółowiej. Nadto mają ostatnie wiadomość o Gerardzie dominikanie, której niema w tamtych dwóch; jest ona jednak pobałamucona we wszystkich rękopisach; brzmi bowiem tak:

Eodem anno frater Gerardus de ordine Predicatorum, secunda vice in Poloniam rediens, ex parte Hugonis cardinalis et legati exegit ab ecclesia Poznaniensi pro expensis eidem legato 80 marcas argenti de communi argento in pondere Poznaniensi in ecclesia sua ad celebrandam electionem²⁾. In qua taliter processerunt...

Wyrazy rostrzelonym drukiem nie łączą się wcale z powieścią o Gerardzie i w tej formie nie mają żadnego sensu. Mojem zdaniem brak tutaj cze-

¹⁾ Mon. Germ. hist. SS. XXIX, 447—449.

²⁾ Mon. Pol. hist. II, str. 570, rozdz. 97.

goś, co z uwzględnieniem kroniki wielkopolskiej należy uzupełnić w ten sposób:

[Eodem anno post decessum domini Boguphali episcopi capitulum Poznaniense conventi in ecclesia sua ad celebrandam electionem, in qua taliter processerunt etc.

Gdyby więc tak było, jak przypuściłem, że kodeksy Sędziwoja i Stanisława Augusta zawierają w niniejszym wypadku tekst pierwotny rocznika, toby musiały niezależnie od innych tekstów korzystać z oryginału; byłby to wniosek najnaturalniejszy, lecz niestety nie mogę go poprzeć żadnym dowodem i dla tego trzeba go będzie zaniechać i ów ustęp uważać za dowolną przeróbkę któregoś z kopistów.

Skoro zaś owo opuszczenie, o którym dopiero co mówiliśmy, powtarza się we wszystkich innych rękopisach pierwszej i drugiej rodziny, to skoro nie mogło się ono znajdować w oryginale, musiało być w tej kopii z oryginału zdjętej, z której pochodzą wszystkie teksty pierwszej i drugiej rodziny.

Jeżeli zaś w ustępie następującym kodeks królewiecki sam różni się od rękopisów otoboniańskiego, wrocławskiego i sieniawskiego¹⁾,

Kod. królewiecki.

Anno quoque eodem quidam Teodricus Pruthenus baptisatus Bidgostiam, castrum Semomislii tradidit Boleslao Pio, duci Poloniae. Postea vero recordatus, quod male egisset et huiusmodi prodicionem commisisset, petiit famulum suum, ut ipsum tanquam proditorem, decollaret, ut amplius non viveret. Qui recepto gladio suo statim ipsum decollavit et sic vitam suam male terminavit.

Kodeksy ottob., wrocławski i sieniawski.

Anno quoque eodem quidem Teodricus Pruthenus baptisatus Bidgostiam, castrum Semomislii tradidit Boleslao Pio, duci Poloniae et rememorans se huiusmodi prodicionem commisisset, petiit famulum suum, ut ipsum decollaret; qui recepto gladio ipsum protinus decollavit.

to różnica ta nie posiada żadnego znaczenia dla roczników, gdyż tekst znamy tylko z kroniki wielkopolskiej, do której tamte rękopisy odwołują się, podając tylko: „Rubrica de prodicione castri Bydgoszcze“.

Rozważywszy to wszystko, dochodzimy do wniosku, że zbieracz, który ułożył Wielką Kronikę, miał do dyspozycji kopią roczników kapituły poznańskiej, której najkompletniejszy odpis przechował się w ko-

¹⁾ Mon. Ger. hist. SS. XXIX, str. 465.

deksie otoboniańskim a mniej dokładny w królewieckim; teksty Sędziwoja i Stanisława Augusta wypłynęły już z egzemplarza, obfitującego w opuszczenia, tak samo jak rękopisy drugiej rodziny pochodzą z innej kopii defektowej.

Opuszczenia te jednak nastąpiły dopiero w obrębie wielkiej kroniki i to wskutek kroniki wielkopolskiej, która właśnie opuszczone miejsca posiada; kopistom po prostu nie chciało się pisać dwa razy jedno i to samo i dla tego całe ustępy opuścili; późniejsi znów idąc w tym kierunku dalej, podawali często często tylko nagłówki pojedynczych ustępów a odwołując się do kroniki wielkopolskiej, opuszczali resztę. Wskutek takiego postępowania zmarniał pomnik pierwszorzędnej wagi na rzecz źródła drugorzędnego, tak samo jak i dzisiejsi poświęcili go, aby podnieść blask kroniki wielkopolskiej.

Teksty zatem roczników kapituły poznańskiej pochodzą z wszystkich z jednej kopii i to, jak się już powyżej pokazało, wcale nie starannej i dokładnej. W dochodzeniu pierwotnego tekstu roczników może oddać niepospolite usługi kronika wielkopolska, która czerpała z tekstu o wiele dokładniejszego np.:

Kronika wielkopolska, rozd. 86.	Rękopis wrocławski.	Rękopis otoboniański.
Et eodem anno et tempore Przemisl dux Poloniae Thomam castellanum Poznaniensem et Thomislaum ac Sandidogium filium eius pincernam de cognatione Nalanecz captivavit et vinculis ferreis constrictos in Gnesnensi castro carcerali custodiae deputavit. „Volebant enim prefati milites cum suis consortibus in terram Poloniae Boleslaum ducem Slesiae inducere, Przemislis et fratre suo profugatis. Sed eorum consilia, quamvis occulta, et malitiae conceptus praesentiae ducum fuerunt pro palata“.	Anno Domini 1248 Premisl dux Poloniae comitem Thomam castellanum Poznaniensem et Thomislaum filium suum sub pincernam captivavit et vinculis in Gnezdzen detinuit et arte custodie mancipatos deputavit ¹⁾ .	Anno Domini 1248 Premisl dux Poloniae comitem Thomam castellanum Poznaniensem et Thomislaum filium suum seu eius pincernam captivavit et in vinculis in Gnezdzen detinuit arte custodie mancipatos.

¹⁾ Mon. Pol. hist. III, str. 13.

Wyrazy „sub“ i „seu eius“ wskazują imię Sędziwoja opuszczone w roczniku a zachowane w kronice, czego dowodzi także notatka z r. 1249¹⁾: „Eodem anno comes Thoma et filii eius²⁾ Johannes et Sandziwoy de captivitate sunt liberati“ etc.

Nie wątpię także, że umotywowanie tego kroku pochodzi z roczników a nie od autora kroniki, który zwykle niewolniczo wypisuje swoje źródło.

Czy zaś kodeks ottoboniański, choć zawiera największą liczbę wiadomości rocznikarskich, można uważać już za kompletny odpis oryginału? Sądzę, że nie. Opuszczanie pojedynczych ustępów jest tak powszechne w wielkiej kronice, że trudno przypuścić, aby tekst ottoboniański sam jeden miał stanowić wyjątek. Jeżeli jego zapiski porównamy z kroniką wielkopolską, która w drugiej połowie posiłkuje się głównie rocznikami kapituły poznańskiej, przekonamy się łatwo, że z nich pochodzą jej rozdziały 63: „de captivitate Wladislai Odonis“, 106: „de devastatione terrae Opaviae“, 121: ustęp o córkach księcia Bolesława i Heleny; 146: de occupatione fraudulentia castris Santok, a może i 149: de devastatione terrae Russiae.

Na jedną rzecz jeszcze należy zwrócić uwagę. Skoro w rękopisach roczników po roku 1268 „Petrius prepositus obiit infra festum pasche“,³⁾ następuje wiadomość z r. 1295: „Item 1295 in festo sanctorum martyrum Johannis et Pauli dominus Jacobus II archiepiscopus regem Przemisl sacro oleo inunxit et coronavit una cum uxore sua in ecclesia metropolitana et dimidium octavum mensem vixit post hoc et in festo sancte Dorothee est occisus in Rogosno“, to należy uważać, że to niewątpliwie była notatka marginesowa, którą kopiści niebacznie wciągnęli do tekstu.

Bielowski, drukując w Monumentach roczniki kapituły poznańskiej pod nazwą rocznika wielkopolskiego, podał światu nie dzieło źródłowe lecz utwór własnej fantazyi, złożył bowiem rzeczy nie wspólnego z sobą nie mające a rozłączył części stanowiące w rękopisach pewną całość.

Pierwsza niby część, którą jako początek rocznika wydrukował w drugim tomie na str. 789—800 nie łączy się weale z rocznikami kapituły poznańskiej; jest to rocznik angijsko-hersfeldzko-polski, o którym mówiliśmy już w pierwszej części niniejszego dzieła. Druga zaś część

¹⁾ Mon. Pol. hist. III, str. 16.

²⁾ Rękopisy roczników mają „Filippus“, kronika wielkopolska ma w tem miejscu „filii eius“.

³⁾ Mon. III, 36 w notach i 40.

wydrukowana w III tomie na str. 7—42, również nie istnieje w tym kształcie, jaki jej nadał w druku Bielowski.

W rękopisach bowiem następuje po kalendarzu i wspominkach wrocławskich rocznik, zaczynający się od r. 965: „Anno Domini 965 Dambrowka de Bohemia nupsit Mesconi duci Polonie, qui Mesco sequenti anno baptisatus est“ a obejmujący lata 968, 984, 999 (992), 997, (999), 1138 i 1142, oraz 1025, 1034, 1179, 1181, 1183 (raczej 1193), 1184 (1194), 1185 (1195), 1202, 1229 i 1232 — [r. 1279. „Boleslaus dux Polonie dictus Pius et eodem anno alter Boleslaus dux Cracovie, Pudicus nominatus, obierunt“ jest późniejszym dodatkiem marginesowym, wyjętym z rocznika krakowskiego]. Z ostatnim zapiskiem 1232 łączy się bezpośrednio rok 1247: „Anno Domini nostri Jesu Christi 1247 dux Boleslaus filius quondam Wladislai“ etc. i dalszy ciąg aż do roku 1273, poczem jako kontynuacja następują wiadomości późniejsze z lat 1295, 1296, 1299, 1300, 1305, 1306 i 1309.

Początkową część tego rocznika wydrukował Bielowski w Mon. III, str. 42—43 jako Wspominki gnieźnieńskie I—II; lata zaś 1247—1309 tamże na str. 13—42. W opisie Kroniki wielkiej oznaczyliśmy ten rocznik znakiem Va; w drugiej familii rękopisów został rocznik niniejszy rozdarty na dwie części i to przez winę introligatora, który pomiędzy początek (965—1248), a dalszy ciąg wsunął niebacznie IX i VI.

To, co Bielowski podaje jako początek rocznika (Mon. III, 7—13), następuje we wszystkich rękopisach po roczniku powyższym 965—1309 czyli Va i sięga od roku 1192 do r. 1247 i do słów: „duci Polonie restituit spontanea voluntate“.

Zapiski w rękopisach po r. 1247 następujące możnaby w danym razie uważać za kontynuację, ale nieład chronologiczny i treść ich wskazują, że to notatki kalendarzowe, o których powyżej mówiliśmy.

Mamy zatem nie jeden, lecz dwa roczniki, które, jak z treści wynika, powstały w Poznaniu i to w obrębie duchowieństwa katedralnego, dla czego też Perlbach słusznie je nazwał rocznikami kapituły poznańskiej. Skoro dwa są roczniki, musiało być i dwóch autorów.

I rzeczywiście zmiana autora daje się spostrzedz nawet w druku Bielowskiego, gdzie na str. 13 czytamy: „Anno Domini nostri Jesu Christi 1247 dux Boleslaus filius quondam Wladislai, qui nominabatur Odonicz, qui tunc Kalis tenebat, recuperat Lande castrum, quod dux Kazimirus filius quondam Conradi, dux Cujavie detinuerat occupatum. Eodem anno dux Cunradus, pater Kazimiri et Semoviti obiit, Semovito filio suo ducatum suum relinquens etc.: t. j. w miejscu, gdzie po kilkunastu zapiskach wstępnych, skądinąd wypisanych, autor podejmuje

pracę swego poprzednika. Oznacza tu bowiem rodowód każdego księcia świeżo występującego, aby czytelnik wiedział dokładnie, o kim tu mowa, choć w roczniku układu Bielowskiego już o nich mówiono przedtem; powtórne wyrażenie „Anno Domini nostri Jesu Christi“, które tylko jeden raz tu właśnie pojawia się, jest zrozumiałem na początku dzieła; lecz w środku tekstu po niezliczonych „anno Domini“ lub „anno eodem“ taki zwrot byłby conajmniej dziwnym.

Kto był autorem głównego rocznika, obejmującego lata 965—1273, w tym względzie nie może być wątpliwości; był nim kustosz kapituły poznańskiej Godysław¹⁾ lub Godzisław alias Gotschalk zwany Baszkiem, którego do roku 1269 spotykamy w dokumentach; mówi bowiem w rocznikach nieraz o sobie i to nawet kilka razy w pierwszej osobie:

Mon. Germ. hist. SS. XXIX, str. 453 (r. 1256): ... tamen miserunt tres de canonicis ad irandum, videlicet dominum Gerardum decanum, dominum Godslaum et qui Basco dicitur custodem etc.

Item eodem anno 1256 in Pomorania comes Baran iunior egit contra dominum custodem Poznaniensem Basconem coram duce Przemislone..

Descenderant ibi Petrus prepositus, Johannes scolasticus, Godslaus et qui Basco dicitur custos...

Tamże, str. 456 (r. 1257):

Cuius (Premislii) vitam sub brevitate transcurrens, ne ex hoc legenti generaretur fastidium, descripsi...

Qualibet quadragesima, ut dicebatur, cilicio utebatur sub vestibis aliis et hoc secreta. Quod cilicium ego Basco custos Poznaniensis post mortem ipsius vidi ferre quendam sacerdotem et erat satis spissum.

Tamże, str. 457 (r. 1257):

Boguphalus vero episcopus Poznaniensis, qui vocabatur de Cirznelin, puerum (Przemislone) de fonte sacro levavit, baptisante eum Bascome custode Poznaniensi.

Tamże, str. 463 (r. 1264):

Cuius (Boguphali) virtutes et mores describere nolui, quia si quas habebat, ipsinequaquam uti volebat.

¹⁾ Kustosz Godysław czyli Godzisław był prawdopodobnie synem przybyszów niemieckich; ojciec jego nosił, jak się zdaje, imię Bartłomiej czyli Baszko (ob. rozprawę Józefa Przyborowskiego: Mniemany przywilej na założenie kościoła w Górze i nazwisko kronikarza Baszko. Warszawa 1887. Odbitka z Biblioteki Warszawskiej) i nadał synowi imię Gotschalk, co ten przerobił na polskie Godysław lub Godzisław. Czy „Godysław“ da się skrócić na „Gosław“, nie wiem, bo nie znam odpowiednich przykładów; jeżeli zaś „Godzisław“ chciano skrócić, to musiała koniecznie powstać forma „Godzław, Gocław“, jak z „Włodzisławek“ powstał „Włocławek“ a nie „Włosławek“. Gosław jest prawdopodobnie skróceniem imienia „Gościław“ i nie ma, moim zdaniem, nic wspólnego z autorem rocznika.

Tamże, 464 (r. 1265):

Sed dominus Johannes decanus et Petrus scolasticus et alii fratres canonici, habito consilio, miserunt me Godslaum custodem eiusdem ecclesie, Basconem cognomine, cum litteris domini episcopi Wratislaviensis ad curiam et cum pervenissem etc.

Rocznik swój pisał Baszko prawdopodobnie współcześnie; odnosi to się niewątpliwie do wszystkich krótszych wiadomości; dłuższe ustępy, których nie ma, powstały, jak się zdaje, dopiero po jakimś czasie, zastępując krótsze, gdyż właśnie w nich znajdują się ślady, że czas jakiś już upłynął od chwili faktu przedstawionego; tak np. nazywa on Tomasza biskupa wrocławskiego, w opisie jego uwięzienia przez księcia Bolesława r. 1256 „speculum tocius cleri Polonie illius temporis“. Że zaś pisał dłuższy czas już po uwolnieniu biskupa z 8 miesięcznej niewoli, gdy książę Bolesław zaczął zrzucać z siebie winę na drugich, tego dowodzą wyrazy: „Cui non fuit credendum, quia perfidus sicut ipse fuit, non fuit fides adhibenda“.

Że w dłuższych ustępach widać późniejsze opracowanie, wynika także z opisu śmierci księcia Przemysława, gdzie między innymi mówi: „Cuius vitam sub brevitate transcurrens, ne ex hoc legenti generaretur fastidium, descripsi, ut legentes sive audientes actus et mores eius in parte aliqua possent imitari“. Poczem następuje bardzo obszerna charakterystyka zmarłego księcia. Zwykle pojmują słowa te tak, jakoby Baszko poza rocznikiem napisał osobny żywot tego księcia i kładą nacisk na wyraz „descripsi“. Jeżeli jednak zwrócimy uwagę na cel autora, na to, że podaje „actus et mores“ jego jako przykłady godne naśladowania i że to czyni „vitam eius sub brevitate transcurrens“, to nie możemy wątpić, że ten ustęp rocznika zupełnie odpowiada temu celowi. Zostaje jeszcze owo „descripsi“, co się naszym rozumieniu rzeczy sprzeciwia, bo według naszego uczucia żądamy tu wyrazu „describo“ lub „describam“. I ja także nie wątpię, że zabierając się do pisania, użył „describo“ lub „describam“; gdy zaś później poprawił i może rozszerzył cały ustęp przeczytał na nowo mógł słusznie położyć wyraz „descripsi“, bo rzecz już była wykończona.

To samo można zauważyć w rozdziale, który opisuje wybór Pietryka na biskupa poznańskiego, dokonany dnia 25 stycznia r. 1265; tok opowiadania wkracza na końcu do roku 1267, poczem dopiero znów wraca do r. 1266.

Z tą kwestyą łączą się niektóre daty fałszywie podane, któreby mogły świadczyć za tem, że autor pisał wogóle znacznie później po faktach opowiedzianych. Jest takich niewiele a nad nimi musimy się teraz zastanowić; tak np. podaje on śmierć cesarza Fryderyka, która zaszła

r. 1250, w środku roku 1251 przed ustępem: Anno Domini Przemislii Dux Polonie sororem Eufemiam etc.; śmierć zaś Tomasza, biskupa wrocławskiego, która miała miejsce r. 1263, umieścił pod r. 1265: Et eodem anno (1265) Thomas episcopus Wratislaviensis debitum humane nature persolvens, feliciter in Domino obdormivit⁴.

Pod rokiem znów 1267 znajduje się wiadomość o śmierci Klemensa IV papieża, która nastąpiła 29 września r. 1268 a nie 1267.

Wszystkie te wiadomości odnoszą się do obcych zdarzeń, o których autor naturalnym biegiem rzeczy dowiedział się dopiero później; sądzą, że były umieszczone gdzieś na marginesie lub na osobnej cedulce i tylko przez pomyłkę kopistów dostały się pod rok fałszywy. Przy ostatniej zaś notatce, gdzie autor podaje dokładny dzień śmierci papieża Klemensa, zaszedł może co do roku rzeczywiście lapsus calami, wskutek czego z marginesu weszła do tekstu pod rok niewłaściwy.

Opracowanie rocznika nie jest równe; nie wszędzie bowiem przedstawia autor rzecz swoją w ramach obszerniejszych, są lata, które bardzo są chude, jak np. 1264, 1266—1268, 1270; widać że autor nie miał czasu opracować ich szczegółowo, albo że wiadomości same przez się były skąpe.

Jako dygnitarz kościelny, Godziśław Baszko brał osobiście udział w wielu sprawach i wielu zdarzeń był świadkiem; dla tego też nieraz wspomina o nadaniach książęcych, dekretach sądowych, testamentach i tym podobnych aktach, z których dla swojej pracy korzystał¹⁾.

Że nie gardził także notatkami rękopiśmiennymi, tego dowodzi sen biskupa Boguchwała, który w tej formie, w jakiej przechował się w roczniku, znajdował się niewątpliwie jako notatka własnoręczna biskupa w jego brewiarzu lub w innej jakiejś księżce.

Pisząc niemal współcześnie, Baszko pozostawił nam pomnik, który nie tak formą — łacina jego jest ciężka i chropawa — jak treścią wybitnie zajmuje miejsce w historyografii naszej.

Pracę swoją zaopatrzył Baszko we wstęp, zawierający liczne i ciekawe zapiski historyczne, obejmujące lata 965—1142 i 1025—1232, które Bielowski niesłusznie oddzielił od całości i osobno wydał jako Spominki gnieźnieńskie I i II.

Co się tyczy źródeł, z których je Baszko wyjął, nie może ulegać wątpliwości, że najdawniejsze 965—999 pochodzą z egzemplarza rocznika poznańskiego, lecz dokładniejszego od tekstu dotąd przechowanego

¹⁾ Max Perlbach: Die grosspolnischen Annalen in Preussisch-Polnische Studien zur Geschichte des Mittelalters II, str. 62 itd.

w którym nie ma wiadomości o śmierci biskupa Jordana i księcia Mieszka I. Według Baszkowej notatki Mieszko miał umrzeć r. 999 i ten rok przeszedł stąd do wszystkich dzieł późniejszych; rok ten jednak powstał niewątpliwie przez pomyłkę, gdy rok DCCCCXCij pisano, przydłużając ostatnią cyfrę nieco poniżej linii, co mogło być powodem, że później, gdy liczba już była trochę niewyraźna, czytano ją DCCCCXCIX.

Wszystkie inne wiadomości pochodzą ze źródeł nieznanych a po części może z kalendarzy, gdzie nie każda zaopatrzona była w datę roczną, czem tłumaczyć można poniekąd mylność dat niektórych, jako opartych na domyśle autora.

Rok 1279, który w rękopisach mieści się pomiędzy rokiem 1232 a 1247, pochodzi niewątpliwie z rocznika krakowskiego:

Rocznik krakowski.

1279. Boleslaus dux maioris Polonie et Boleslaus dux Cracovie obierunt.

Item 1279 Boleslaus dux Polonie dictus Pius et eodem anno alter Boleslaus dux Cracovie, Pndicus nominatus, obierunt.

i jest późniejszym dodatkiem, który dopisano gdzieś na marginesie, skąd go kopista wciągnął do tekstu.

Pracę kustosa Godziśława Baszka, przerwana na roku 1273, podjął na nowo ktoś około roku 1311 i doprowadził ją od roku 1295 do roku 1309. Kontynuator był Polakiem, jak tego dowodzą narzekania jego na wzmagający się wpływ Niemców na ówczesnych książąt śląskich i nieprzyjazne ich względem Polaków usposobienie.

Chudszym, choć zawsze ciekawym pomnikiem jest drugi rocznik, obejmujący lata 1192—1247. I w nim widać osobę współczesną duchowną, która była dobrze obeznana z bieżącymi sprawami biskupstwa poznańskiego, jak tego dowodzą przywileje przezeń przytoczone a dziś już nieistniejące. Interesują go też bardzo sprawy sąsiedniego państwa Krzyżaków, powołanych niedawno przez księcia Konrada mazowieckiego, i śledzi je baczem okiem.

Z całej treści rocznika wnieść można, że autorem był niewątpliwie któryś z dygnitarzy poznańskich a wiadomość podana pod rokiem 1244 „Item ipso anno dominus Bogufalus episcopus Posnaniensis tres personas uno die in ecclesia sua constituit: Gerardum scolasticum, Iohannem archidiaconum, Helvigum custodem“ jest tak lokalnej i osobistej natury a dla szerszej publiczności mało znacząca, że o tym fakcie pamiętać i uważać go za godny zapisku mogła chyba osoba interesowana. Nie mając innych wskazówek, sądzimy, że jeden z wymienionych po-

wyżej dygnitarzy katedry poznańskiej był autorem niniejszego rocznika. O Janie archidyakonie jednak nie może być mowy, bo żył, jak się zdaje, jeszcze roku 1284; gdyby był zajmował się rocznikami, byłby je niezawodnie dalej prowadził niż do r. 1247. Pozostaje nam zatem do wyboru Gerard i Helwik. Skoro Baszko rozpoczyna swą pracę tam, gdzie poprzednik jego skończył, więc musiał znać ów rocznik a nawet może posiadał; znał zatem także zapewne autora; słusznym zdaje się więc być domysł, że w takim razie wspomni o nim w swojej pracy. O poprzedniku swoim na kustody, Helwiku, Baszko wcale nie mówi, choć śmierć jego musiała nastąpić pomiędzy latami 1247—1256; natomiast mówi o zgonie Gerarda, który z scholasterii posunął się był na dekanat poznański przed rokiem 1256 a po roku 1253. Umarł bowiem r. 1257. Przypuszczam zatem, że Gerard zapewne kiedyś rozpoczął ów rocznik sięgający do r. 1247, ale go potem zaniechał; od niego otrzymał go, jak sądzę, Baszko, który ułożywszy sobie z zebranych notatek rocznikarskich wstęp nowy, prowadził rzecz dalej do r. 1273.

Roczniki kapituły poznańskiej były kilka razy wydrukowane; pierwszy raz wydał je Sommersberg w II tomie *Scriptores rerum Silesiacarum*, str. 81—82 i 83—93 i to według rękopisu wrocławskiego; stąd przedrukował je r. 1769 Mitzler w trzecim tomie swego zbioru: *Collectio magna Scriptorum*, str. 166—180.

Drugi raz wydał je August Bielowski w III tomie *Mon. Pol. hist.* str. 7—42; wydał je jednak nie bardzo starannie, nie troszcząc się wcale o uzupełnienie miejsc opuszczonych lub zaznaczonych tylko początkowymi wyrazami. Wydanie Bielowskiego, nie dając wcale należytego wyobrażenia o tym bądź co bądź znakomitym pomniku, powiększyło tylko chaos i zamęt panujący na polu naszej historyografii średniowiecznej.

Najlepsze dotychczas wydanie sporządził Dr. Max Perlbach, który już roku 1886 w drugim tomie swoich „*Preussisch-polnische Studien zur Geschichte des Mittelalters*“ umieścił rozprawę pod tytułem „*Die grosspolnischen Annalen*“ str. 41—70; w której pierwszy wykazał wielkie znaczenie naszych roczników. Był zatem należyście przygotowany, gdy się zabrał do wydania ich w XXIX tomie *Mon. Germ. hist. SS.* str. 438—469; edycja jego czyni zadość wszelkim słusznym wymogom nauki. Że się nie potrafił otrząść zupełnie z pod wpływów Bielowskiego, że idąc za jego przykładem, połączył obydwie roczniki w jedną całość, jest to rzecz, nad którą ubolewać można, która jednak pracy

jego nie czyni żadnej ujemy; jest to wydanie, którem Perlbach wiele zasłużył się naszej historii i nam historykom polskim.

DODATEK.

W dodatku podajemy tu według rękopisu ottonboniańskiego tekst kroniki małej, ale ciekawej, która w drukach została rozdziartowana i której ustępy wyrwane stanowią dziś trzeci rozdział kroniki Janka z Czarnkowa.

Cronica 1202—1377.

- R. kap. I. Item anno Domini 1202 Lestco filius Kazimiri Cracoviam obtinuit, qui Romanum regem Ruthenorum magnumque populum ipsius in Zawichost occidit.
- R. kap. Hic anno Domini 1228 interfectus est in colloquio sub fraude.
- R. kap. Anno igitur Domini 1239 Boleslaus Lestconis filius filiam Bele regis Ungarie duxit in uxorem.
- R. kap. Hic anno Domini 1266 misit exercitum in Russiam et vicit Swarnonem et multos de Ruthenis occidit, non tamen propria virtute, sed oracionibus ecclesie et superno auxilio adjuvante. Nec hec victoria est humanis viribus sed potius divine potencie ascribenda. Terram eciam idem exercitus ducatus ipsius Swarnonis devastavit.
- Huius temporibus beatus Stanislaus Cracoviensis episcopus anno 1255 canonicatus est.
- R. kap. Hic princeps inlitis in diebus suis diversis libertatibus et privilegiis gloriosus ad honorem Dei omnipotentis et beati martiris Stanislai gloriosi ecclesiam et clerum diocesis Cracoviensis mirifice dotavit.
- II. Quo anno Domini 1273, iubente Deo, migrante a seculo, dux Lestco, filius Kazimiri ducis Cuyavie, per voluntatem Dei et electionem terrigenarum adeptus est Cracovie et Sandomirie ducatus. Quos Conradus dux Czirnensis pro eodem ducatu Cracoviensi hostiliter cepit impugnare cum adiutorio et consensu quorundam militum Cracoviensium. Quem dux Lestco in Boguzeczice iuxta Rawam flumen in prelio publico viriliter vincens superavit, deinceps pacifice predictos Cracovie et Sandomirie ducatus possedit, Cracovie et Sandomirie civitates circumfodi iussit et cum lignis blancari. Sine prole [decessit].
- III. Anno domini 1289 [Lestkone Nigro vita] defuncto, terrigena Cracoviensis et Sandomiriensis assumpserunt Boleslaum ducem Mazovie in principem sibi. Qui eundem ducatum suscipiens, castrum Cracovie, quod adhuc structuris ligneis erat firmatum, commisit Sulconi militi de Medzirzeecz custodiendum et regendum. Quod ipse cum civibus Cracoviensibus et ipsam civitatem tradiderunt Henrico duci Wratislaviae, qui tantum dominium cum gaudio suscipiens cum terrigenis omnibus sibi adherentibus ad

placitum suum in terra Cracoviensi dispositis, dum Wratislaviam redire vellet, Boleslao Mazoviensi et Wladislao Cuyaviensi ducibus cum gente sua a tergo sequentibus eum, et cum exercitu ipsius Henrici in Sewor tandem in prelio congregantes duces, de parte Henrici ducis et plurimos milites suos acutis ensibus et gladiis perimentes, nonnullos vivos in captivitate suam deduxerunt. Post [hoc] idem dux nunquam Cracoviam visitavit; nihilominus civitas et castrum suo nomine tenebantur. Cum [autem] in Wratislavia languens diucius ad portas mortis appropinquasset, ducatum Cracoviensem tanquam et dolosus [et] sapiens sibi dari et assignari procuravit eiusque nanciscens possessionem plenam. [Denum] cum exercitu valido et forti Poloniam et Cuiaviam ingressus, ducem Wladislaum cognomine Loktek de Cuyavie et Siradie terris potenter expellens, se ipsum in regem Polonie in Gneza per Iacobum archiepiscopum coronari mandavit. Iste rex Wenceslaus civitatem Cracoviensem ex integro muravit faciens permutationem cum Iohanne dicto Muscath episcopo Cracoviensi, dato sibi ad ecclesiam Cracoviensem castro Beycz cum villis adiacentibus [pro] villa episcopali [Came-nica]. In campo eiusdem ville locavit dictus rex civitatem, que nuncupatur Sandecz nova, prefato episcopo Iohanni pro se et suis successoribus ius patronatus utriusque ecclesie sancti Adalberti et sancte Margarethe specialiter reservando, sicuti patet in literis dicti regis Wenceslai, que [sunt] in thesauro episcopi Cracoviensis.

Eiusdemque regis tempore grossi et [grossi] parvi argentei Cracoviam sunt portati, ubi prius cum nigro argento et pelliculis de capitibus asperiolinis communiter forisabatur.

IV. Denique eodem rege Wenceslao anno Domini 1305 tercio Idus Maii nature debitum persolvente, prefatus dux Wladislaus sequenti anno in die sancti Egidii a ter-rigenis, episcopo et civibus unanimiter susceptus, Cracovie et Sandomirie ducatus obtinuit, et successive Syradie et Lancicie, Cuyavie et Polonie terras recuperavit. Revolutis autem sex annis, Albertus advocatus et cives Cracovienses iterum se dicto duci Wladislao opposuerunt, clausa civitate, Boleslaum ducem Opolie sibi in dominum et defensore vocaverunt, quem venientem cum magno gaudio suscipientes, ei claves omnium portarum civitatis tradiderunt. Sed castrum Cracoviense per ducem Wladislaum et suos fideles milites tenebatur, qui tandem cum exercitu valido ante Cracoviam veniens, ipsam civitatem et ducem Opoliensem in ea existentem circumvallavit. At ille potentiori resistere non valens eandem civitatem duci Wladislao aperuit, et solus Alberto advocato recepto ad propria remeavit. Et pro huiusmodi crimine lese maiestatis eundem Albertum advocatum, filios et heredes suos impios dux Wladislaus advocacia Cracoviensi et omnibus redditibus et utilitatibus ad eandem pertinentibus, perpetuo privavit; cives autem quosdam, qui culpabiliores huius criminis erant, equis trahi et extra civitatem suspendi precepit. Demum castris omnibus in terra Cracoviensi et Sandomiriensi potenter expugnatis, et ordinata pace cum regibus et principibus tam fidelibus quam infidelibus, disponente Deo, per quem reges regnant et principes dominantur, de licencia Iohannis pape XXII, per Ianislaum archiepiscopum Gneznensem et eius suffraganeos in regem Cracoviensem et Polonie coronatus est anno Domini 1320.

V. Eodem quoque anno filiam suam nomine Elizabeth die dominica infra octavas apostolorum Petri et Pauli Karolo regi Ungarie matrimonialiter copulavit in uxorem. Volensque populum suum ab insultibus Litvanorum infidelium liberare in Lublinski [et] Sandomiriensi terris degentem, Gedimini ducis Litvanorum filiam nomine Annam, sanctissimo sacri fontis baptismate renovatam, filio suo domino Kazimiro ma-

trimonio copulavit. Quo facto eiusdem terre [gentes] nemoribus extirpatis, dulcedine pacis fruentes peroptime locato fuerunt, predicta domina etiam mortua, donec omnium seminatio malorum inimicicia iterum inter Polonos et Litvanos suscitavit, sicut plene inferius dicetur.

VI. Denique dominus rex Wladislaus volens patrimonium suum, scilicet Thorunense, Michaloviense et ducatum Pomoranie de manibus Cruciferorum ordinis sancte Marie domus Theutonicorum recuperare, cum eisdem guerrare cepit, et anno Domini 1329 terram Thorunensem cum exercitu suo ingrediens potenter vastavit. Quo Cracoviam redeunte, ipsi Cruciferi castrum Dobrinense cum Iohanne rege Bohemie expugnantes, totam terram Dobrinensem occupaverunt. Sed anno sequenti mense Novembri predictus rex Wladislaus iterum cum exercitu valido eandem terram Thorunensem subintrans, ipsam 9 diebus continuis cum viginti vastavit, et acceptis treugis sub spe pacis ordinande ad propria remeavit. Ipsi vero fraudulenter et dolose agentes, convocatis quamplurimis in auxilium sibi de Alemania stipendiariis, Poloniam, Cuyaviam et Syradiam aliquociens vastarunt. Tandem anno Domini 1331 mense Septembri in die beati Stanislai martiris cum iam vastatis et crematis terris eisdem, versus Thorun redire voluissent, illustris rex Wladislaus cum suis tantum regnicolis in terra Cuyaviensi in villa, que Plowcze nuncupatur, cum predictis Cruciferis congressus, prelium magnum commisit ab ortu solis usque ad horam nonam, in quo quidem prelio vix XII militibus Polonis occisis, de exercitu vero Cruciferorum plus quam XXXX millia certo numero armatorum militum ceciderunt, aliis multis captivatis.

Et sequenti anno mense Aprili Cruciferi Brestensem civitatem vallantes, ipsam et Wladislaviam potenter expugnarunt, totam terram Cuyavie cum omnibus castris, castellis et oppidis sibimet subiugantes, tenuerunt ipsi Cruciferi cum omnibus iuribus et utilitatibus provenientibus in eisdem.

VII. Rex igitur Wladislaus anno Domini 1333 sexta Nonas Martii, ut pie creditur, migravit ad Christum. Eodem anno omnes regnicole unanimo voluntatis consensu ducem Kazimirum filium suum in regem Polonie susceperunt, et in die sancti Marci evangeliste in ecclesia Cracoviensi per Ianislaum archiepiscopum Gneznensem et suos suffraganeos coronaverunt.

Regio itaque diademate insignitus regnum popululume a Deo sibi traditum viriliter ac utiliter gubernabat. Nam secundum prophetam pacem et veritatem atque iusticiam dilexit. Erat enim bonorum et iustorum piissimus tutor et defensor, malorum vero, predonum, violentorum, calumpiatorum sevissimus persecutor. Nam quicumque latrocinia sive furta faciebant, quantumcumque fuerant nobiles, ipsos mandabat decolari, submergi et fame mortificari, cum fratribus eorum et cognatis comedens et bibens pariter et dormiens; Deum habens adiutorem, non timebat, quid faciat sibi homo. Calumpiatores vero, quos reperit, ipsos ferro ignito in facie aduri mandabat. Ipsius temporibus nullus autem nobilis pauperi audebat facere violentiam, sed in statera equitatis omnia dirigebantur. Et cum in regno Polonie iudicia Polonica ab antiquis temporibus secundum quasdam consuetudines vel potius corruptelas indicabantur, que diversi diversimodo variantes, multas calumpnias ac iniurias inferebant; hic rex zelo iusticie accensus, convocatis totius regni sui prelati ac baronibus, omnes consuetudines iuri et rationi dissonas [abiciens], iudiciaque iuri et rationi consona, per que unicuique iusticia equanimitate reddatur, equiter de communi consensu prelatorum ac baronum in scriptis redegit, perpetuis temporibus observanda. Et secundum psalmistam dicentem: decorem domus Domini toto nisu dilexit. Chorum namque in Cracovia cathedralis ecclesie cum plumbo texit, ipsiusque chori testudinem stellis deauratis decoravit. In [eadem] etiam ecclesia capellam assumptionis virginis gloriose, aliam apud

fratres predicatorum et plures ecclesias, videlicet in Sandomiria et Wislicia, sancti Michaelis et sancti Georgii in castro Cracoviensi, hospitale inter Craeviam et Cazimiriam, in Rupella, in Niepolonice, in Corcin, in Kargowo, in Sidlowo, in Stobnicza, in Solecz, in Oppoczno, in Pythreowo claustra, in Lancicia claustrum maris, decoris sculpturis, picturis ac tectis mirificis construxit et ornavit. Quam plures etiam dictarum ecclesiarum ornatibus preciosis, calicibus deauratis, multisque libris dotavit.

VIII. Et licet in se ipso lubricus fuerit, utpote vir eleganter natus et naturalibus optime institutus, clericos tamen, quos sciebat esse castos et bonae conversationis nimium diligebat, eisque prelaturas, prebendas ac beneficia in suis ecclesiis, cuiuscunque conditionis fuissent, ultra nobiles ac servitores suos conferebat, prelatos etiam et canonicos omnium ecclesiarum, ut in suis ecclesiis manerent, hortabatur. Hic igitur rex ultra omnes principes Poloniae rem publicam strenue gubernabat; nam velut alter Salomon magnificavit opera sua, civitates, castra, domos muravit. In primis castrum Cracoviense mirificis domibus, turribus, sculpturis, picturis, tectis nimium decoris ornavit. Ex opposito etiam castrum Cracoviense ultra Wislam, circa ecclesiam, quae dicitur Rupella, civitatem muravit, quam ex suo nomine Kazimiriam nuncupavit, plures alias civitates, videlicet Wieliczka et Scavinam, Laneczorinam, castrum Hilcus, Bandzin, Lelow civitatem et castrum, Czorsten castrum, Niepolomiceze castrum, Oczecz castrum, Crzepice castrum. In terra Sandomiriensi ipsam civitatem Sandomiriam, Wisliciam, Sidlow, Radom, Oppoczno, Wawelnicea civitates; Lublin, civitatem et castrum; castra in Secechow, Solecz; in Sawichost, in nova civitate dicta Corezin castra. In Polonia Kalis, Pisdri Staviszin civitates, Conin civitatem et castrum; in Nakel, in Welun, Medzirzecz, Ostrzeszow castra, Welun civitatem, Boleslawecz castrum. In terra Cujavie Cruswieza, Slothoria, Przodecz, Bidgoszeza. In terra Syradie ibidem firmum castrum, Potrkow civitatem, Bresnicza castrum. In terra Lanciensi ipsam civitatem et castrum, in Inowodz civitatem et castrum. In Mazovia civitatem Ploczsko castrumque, quod prius erat de uno circumdatum muro, secundo circumdedit illud. In terra Russie Lambertburgam civitatem et duo castra, Przemisl castrum, Sanok civitatem et castrum, Crosno civitatem, Lubaczow, Trebowla, Halicz, Tustan castra. Has omnes civitates et castra muris fortissimis, domibus et turribus altis, fossatis profundissimis aliisque propugnaculis circumdedit in decorem gentis regnique Poloniae refugium et tutelam. Huius etiam regis tempore in silvis, nemoribus, mercis, rubetis tot ville et oppida locata sunt, ne fere quot fuerunt alias in regno Poloniae.

IX. Regnum suum viriliter defendebat, Cruciferi namque, considerata ipsius potentia et industria, terras Cujavie et Dobrinie, quas tempore patris sui occupaverant, sibi restituerunt, pacem perpetuam cum ipso firmantes. Et quoniam dux de Zagan quoddam territorium regni Poloniae cum civitate dicta Wachowa temporibus multis occupatum tenebat, Kazimirus rex prius dictus anno Domini 1343 congregata multitudine armatorum praedictam civitatem acquisivit multosque captivos ibidem cepit, terramque eiusdem principis in cinerem et favillam redigens, castrum muratum dictum Cenava muris disruptis acquisivit. Tandem eiusdem principis placatus precibus ac promissis, per litteras predicti principis firmatis, quod predictum territorium nunquam vellet pro se usurpare, de terra sua ad propria rediit.

X. Post hoc prefata domina Anna regina anno Domini 1339 defuncta et sequenti anno Boleslao filio Troyden ducis Mazoviae, quem Rutheni communiter sibi in ducem et dominum susceperant, per toxicum interempto, quia legem et fidem ipsorum immutare nitentur, Lubardus filius Gedimini ducis Litvanorum eundem ducatum Russiae possidebat, quem rex Kazimirus anno Domini 1340 cum exercitu forti ingrediens, ob-

tinuit ex integro cum omnibus civitatibus et castris, Lubardo solummodo civitatem Lueczsko cum territorio suo ad bene placitum voluntatis suae concedendo.

XI. Postquam autem Craeviam cum prosperitatis triumpho fuisset regressus, ubi cum per clerum et populum fuit gloriose susceptus, tandem diabolo suggerente, quidam Martinus dictus Bariczka vicarius ecclesiae Cracoviensis apud regem falso accusatus per satellites eius in die Luciae capitur et nocte sequenti in flumine Wyle submergitur innocens sine causa. Heu deinceps tota prosperitas ab ipso rege discessit, qui prius contra hostes feliciter triumphabat, quod deinceps duces Litvanorum pluries ducatum Russiae ingredientiem Wladimiriam et Lwow civitates, oppida, villas vastaverunt, redigentes in cinerem et favillam, castraque fortiora, scilicet Wladimiriam, Beycz, Brest et alia plurima minora potenter ex toto expugnaverunt atque Lucoviensem, Sandomiriensem, Radomiensem terras in magna parte vastantes, innumerabilem, populum christianum in servitum abduxerunt. Et quotiescunque, pro dolor, Litvani cum Polonis in aliquod prelium particulare convenerunt, semper Poloni, Deo permittente, vincebantur et post plurimas strages et vastaciones dominus Kazimirus rex, videns se eisdem Litvanis resistere non posse, quia cum ipso nunquam in prelium publicum convenire voluerunt, sed tanquam lupi rapaces terras suas furtive vastantes, raptis predibus fugiebant, cum ipsis Litvanis taliter concordavit, quod dimissa eis civitate et terra Vladimiriensi, sibi terram Lambertburgensem cum omnibus castris, oppidis et villis iure domini reservavit.

XII. Tandem tam magni sceleris dictus rex multum dolens ac penitens, [ad] Romanam curiam nuncios mittens absolutionem sibi impetravit, poenitentiamque sibi iniunctam humiliter complevit. Et quoniam inter omnes reges magnificus habebatur, volens regni sui gloriam ostendere, anno Domini 1363 convivium maximum in civitate Cracoviensi fecit, cui quidem convivio Karolus Romanorum imperator et rex Bohemiae cum suis principibus, rex Hungariae cum suis principibus, rex Cypriensis, rex Daciae, omnes principes Poloniae diversarumque terrarum milites interfuerunt. Huic convivio quanta leticia, magnificentia, gloria et habundantia fuit, describi non potest, nisi quia dabatur omnibus plus quam volebant. Hii igitur reges et principes promittentes ac firmantes inter se mutuam amicitiam, a Kazimiro rege Poloniae donis regalibus multum preciosis remunerati, ad propria redierunt.

XIII. Anno autem Domini 1366 Kazimirus rex congregata exercitus sui multitudine Russiam potenter intravit, cuius servituti dux Georgius de Belz se subdidit sub fraude, ut postea patuit manifeste. Rex autem terram Wladimiriensem, quam Lubardus tenebat, cum omnibus castris terre eiusdem potenter acquirens, duci Alexandro filio Olgerti et Keystutoni, fidelissimo principi totam dedit, praeter castrum Chelm, quod dedit duci Georgio; idem autem dux Alexander usque ad mortem regis tenuit, fideliter sibi serviendo.

XIV. Hic igitur magnificus rex anno Domini 1370 decidit in egritudinem, congregatisque prelati ac nobilibus sui regni, crucem auream gemmis preciosis ornatam cum ligno Domini ecclesiae Cracoviensis, manum sancti Cosme auro et argento adornatam ecclesiae Posnaniensi, bibliamque decoram ecclesiae Gneznensi in testamento legavit. Tandem, ut fidelis Christianus, sacramento corporis et sanguinis Domini sacraque unccione procuratus, cum magno fletu et merore pauperum Idus Novembris, ut pie creditur, migravit ad Dominum.

Item anno Domini 1368 Keystud dux Litvanorum cum aliis suis Litvanis depraedatus est Poltowsk et castrum ibidem cum multis hominibus exussit, quos captivare non valuit, et homines in perpetuam captivitatem abduxit.

XV. Anno Domini 1370 Lodvigus rex Ungarie, nepos regis Kazimiri unanimi voluntate regnicolarum in regem suscipitur et per Iaroslaum archiepiscopum ac suos suffraganeos in ecclesia Cracoviensi, in die sancte Elizabeth coronatur. Quamvis autem rex Lodvigus, quantum in eo [fuit], iusticiam cuilibet faciat et eam facere mandat ac unumquemque in suo iure servet, propter ipsius tamen absenciam et venie facilitatem, que viam prebet delinquenti, ac difficilem aditum pauperum ad ipsum, in regno Polonia inenarrabilia mala emeruerunt, videlicet viarum depredaciones, furta, homicidia violenta, incendia diverseque pauperum oppressiones. Tempore etenim noctis pauperes, kmetones, sacerdotes et aliqui genere, non fortuna nobiles capiuntur, igne cremantur extorquendo ab ipsis pecunias. Que omnia peiores regni Polonie, quibus protunc fortuna arrisit, scientes pretereant, aure surda et oculis execatis, nil magis nisi sua suorumque luera sectantes, proh dolor! ut dicitur, talem pacem asserentes coram domino rege Lodvigo, ut fuit tempore regis Kazimiri. Sed heu non sic! Ad iudicia etenim veniunt cum multitudine armatorum, concitantes lites et contenciones, et iustum iudicium et iusticiam supprimunt, et iusticia pauperum et pax in regno Polonie pronunc omnino deficit. Heu, heu! nunc primum instat fletus et meror, luctus et inenarrabilis clamor de morte regis Kazimiri, cuius temporibus nunquam talia fuerunt. Propter tales et tantas iniquitates et iniusticias divina permissione anno domini 1376 Litvani omnino inopinate terram Sandomiriensem intrantes III Kalendas Novembris multas villas populosas igne cremarunt populumque christianum innumerabilem, sacerdotes et nobiles cum uxoribus et pueris alios occiderunt, alios in suam servitutem deduxerunt. Rex autem Lodvigus regni sui iniuriam vindicans sequenti anno cum infinita armatorum multitudine terram Russie intravit, et castra Georgii, qui sceleris auctor fuit, potenter acquisivit, videlicet: Grabovec, Chelm, Belz, Rodlo, Sawoloz. Lubardus vero, considerans ipsius potentiam, cum omnibus castris sese gratie et servituti subdidit et tributis.

TRESĆ.

	Str.
Wstęp	1— 3
Rozdział I. Rocznik kapitulny krakowski i jego źródła.	
Uwagi wstępne	4— 11
a) Rocznik wielkopolski	11— 14
b) Rocznik świętokrzyski dawny	14— 18
c) Rocznik krótki	18— 23
d) Rocznik poznański	23— 25
e) Rocznik lubiński	25— 29
f) Rocznik krakowski	29— 41
g) Rocznik dominikański krakowski	41— 48
h) Rocznik kamieniecki	48— 63
i) Rocznik miechowski	63— 66
k) Rocznik górnośląski	66— 70
l) Rocznik kapituły krakowskiej	70—109
Rozdział II. Kompilacje późniejsze.	
a) Rocznik świętokrzyski	109—120
b) Rocznik kujawski	120—121
c) Rocznik mansjonarzy krakowskich	121—122
d) Rocznik Sędziwoja	122—126
e) Roczniki małopolskie i Traski	126—166
Rozdział III.	
Cronica magna Polonorum i rozniki kapituły poznańskiej	166—185
Dodatek: Cronica 1202—1377	185—190